ADINA M. ARSENESCU

CHIPURI, IMAGINI, PRIVELIȘTI

Scanned with CamScanner

ADINA M. ARSENESCU

CHIPURI, IMAGINI, PRIVELIȘTI

editura sport-turism

Scanned with CamScanner

Celui care mi-a fost sprijin devotat
şi înţeleaptă călăuză, soţului meu,
Mircea Arsenescu...

Scanned with CamScanner

SUB SEMNUL AMINTIRII ȘI AL CUVÎNTULUI

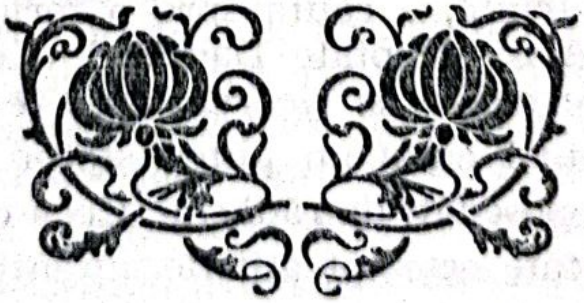

Scanned with CamScanner

SCRISORILE OTILIEI CAZIMIR

Încerc să pun ordine prin sertare, în nenumăratele dosare, plicuri, mape, unde de ani de zile se adună hîrtii și hîrtiuțe. O adevărată arhivă vastă și cuprinzătoare: fișe, note, însemnări, tăieturi din ziare, scrisori, scrisori, scrisori. Unele sînt încă orînduite de mama în plicuri mari, pînzate, legate, numerotate. Iau la întîmplare un plic de dimensiuni respectabile. Recunosc scrisul ordonat al mamei: „Scrisorile Otiliei Cazimir" (46 de scrisori, 3 Bilete de Papagal). Iată și un plic mai subțirel, cu un scris neglijent, îmi aparține; e din anii liceului: „Scrisori de la Otilia Cazimir".

Și în seara asta de toamnă, în vuietul tăcerii care mă înconjură, încep a citi una cîte una scrisorile de la Didi. O întoarcere în trecut, în anii copilăriei. Unii spun că nu trebuie niciodată să privești înapoi. Într-un fel au dreptate, căci, dacă trecutul a fost dureros, nu mai vrei să-ți amintești prea mult, iar dacă a fost fericit, iar în prezent inima îți este frîntă, a căuta spre o fericire dusă e încă și mai greu. Avea dreptate Dante cînd spunea: *Nessun maggior dolore che di si ricordari del tempo felice nella mizeria.* Și totuși cum am putea șterge trecutul? Fără trecut am fi deposedați de rădăcini. Ceea ce e valabil pentru o colectivitate este tot atît de autentic și adevărat și pentru un individ.

...În fața ochilor, treptat-treptat, prinde ființă o altă lume care pare o poveste de demult. Imaginile, la început,

Scanned with CamScanner

se conturează mai palide, dar pe măsură ce ochiul parcurge rîndurile capătă forme mai precise, culoare.

Iată casa joasă, acoperită cu iederă, din strada Bucșinescu, nr. 4, în Iașul copilăriei mele. Grădina e plină de stînjenei și liliac în zilele primăverii, iar mai apoi din iarba deasă încep să crească drepți, de-a lungul potecii înguste ce se taie de la poartă, crinii înalți. Le văd pe cele trei surori : Didi, Leta, Nuța, atît de grijulii una față de alta. Nuța, cea mai mare, era parcă doctor la Mircești, acolo, pe meleagurile lui Vasile Alecsandri. Cît de bucuroasă mă simțeam cînd mergeam cu mama la Mircești și mă jucam cu Alisuca și Ionel, nepoții lui Didi, în grădina lui Vasile Alecsandri, unde îmi plăcea să recit cele cîteva pasteluri pe care le învățasem cu rîvnă. Leta (Margareta) era profesoară la Iași. Nuța și Leta erau blonde, cu ochi albaștri. Mai exista și un frate, pe undeva, pe la Arad, cred, dar nu-mi amintesc să-l fi cunoscut vreodată. Didi, cea mai mică dintre surori, colega de liceu a mamei, era brună, cu părul tuns scurt, o cărare într-o parte, cu ochi negri catifelați, cu luciri tainice în ei. Un surîs blînd îi lumina ușurel fața. Dintr-un plic, tocmai cade o fotografie, este aidoma imaginii pe care o păstram din anii copilăriei. Pe dos cîteva rînduri : *Lui Jeni, mutra mea de mahalagioaică, pe care nu o pot suferi.* Mai este încă o fotografie acolo, în plic : o fetiță serioasă, cu aceeași ochi negri, cu o fundă mare în păr, pe verso : *O imbecilă mică, Didi, lui Jeni, 17.II.1936.* Iar în fundul plicului descopăr, în fine, și o a treia fotografie, de format mai mic, din profil. Părul e pieptănat peste cap, puțin ondulat, strîns în bucle la spate. Privirea pare tristă, amară, gura crispată. De data asta doar o simplă semnătură și un an : *Didi, 1939.* Dau apoi peste o scrisoare din 1937, care pare că explică schimbarea produsă pe acel chip. *Mi-e inima ruptă de amărăciune. Top* (George Topîrceanu) *e rău, e foarte rău. Stau cu el mereu. I-e frică fără mine, e ca un copil. Și mie mi-e frică să-l las singur. Dragele mele nu mă lăsați acum în cele mai grele ceasuri ale vieții. Nu știu ce-o fi mîine, dar ajutați-mă acum să trăiesc. Sînt spăimîntător de chinuită, mi-e frică.*

La puținii mei ani de atunci nu puteam înțelege prea bine acel strigăt. Dar acum...

Scanned with CamScanner

Privind din nou chipul din fotografii, mă gîndesc că Huxley are dreptate cînd spune că fața unui om poate fi un simbol cu o bogăție de semnificații, despre care, dacă ai vrea să le expui în toate amănuntele, ar fi necesar să scrii cîteva tomuri. O cantitate enormă de sentimente, de amintiri și senzații, de impresii, de gîndiri pentru persoana asupra căreia acționează ca un simbol, toate redate simultan și sintetic, într-o singură privire.

Și tot gîndindu-mă la chipul Otiliei Cazimir, îmi apare în fața ochilor o altă imagine, un desen, parcă în creion, făcut de Topîrceanu, pe care mama îl încadrase și scrisese sub el cîteva versuri dintr-o poezie a lui Didi.

Nu samăn nimănui, ci mie doar : sunt eu,
Așa cum îndelung m-ai cunoscut,
Cu sufletul neîmpăcat și greu,
Cu presimțirea vagă a unui veșnic început

În acel desen, Didi avea părul lung. Și dintr-o dată îmi cad în mînă cîteva rînduri scrise de Didi, pe cînd avea părul lung. Pe atunci o certa pe mama că se tunsese : *Ai trădat cauza noastră a femeilor cu coadă... ! Asta-i un adevărat complot împotriva cozii mele.* Peste puțin timp, într-o altă scrisoare, o anunța pe mama că s-a întors de la București și își recunoștea propria-i trădare, își tăiase și ea coada. Undeva, prin alte hîrtii ale mamei, știu sigur că mai exista încă o fotografie, cea pe care mi-o dăruise, cînd fusesem la Iași, în 1965. Imaginea, firește, e total diferită față de cele din plicurile mamei. Otilia Cazimir, la sărbătorirea vîrstei de 70 de ani. O femeie intrată în iarna vieții, care ani de-a rîndul s-a zbuciumat, s-a străduit, a luptat, a suferit. *Am fost strînsă în clește de necazuri și sînt încă și am să mai fiu (sînt sigură) pînă în veacul veacului.* O femeie, o artistă, o prietenă, un suflet plin de sensibilitate. Într-o altă scrisoare citesc : *...încep a nu mă mai simți liberă pe nici o clipă și mi-e frică să ridic și o mînă, aș întîlni un obstacol. Știi, am fost foarte bolnavă, mi-a fost foarte rău. M-am anemiat groaznic. Pe urmă a trebuie să scriu, cu ce silă și cu ce sforțări ca să iasă pardesiul !*

Scanned with CamScanner

Iar altă dată : *Tare aș pleca și eu încotrova, să respir altceva decît colbul Iașilor. Dar mă țin aici îndatoriri și, vai, chiar datorii.* Sau : *Mi-am făcut socoteli (vroia să plece la Agapia). Chiar cu aproximații în plus am văzut că nu merge. Și m-am culcat nu mai indispusă ca de obicei, debarasată de entuziasm și de iluzii.* Deși scrisorile au atîta amar în ele, imaginea lui Didi, pe care o păstrez din anii copilăriei, este aceea a unui om cu surîsul mereu pe buze, niciodată posomorîtă.

Și amintiri după amintiri prind viață de-a valma, bat la poarta minții, mai plăpînde sau mai puternice. Iată-ne în automobil la Secu sau pe malurile Ozanei lui Creangă, pe sub zidurile cetății Neamț, la vremea înserării, cu mama, cu Didi, cu Top. Atmosfera e veselă, plăcută. Mă văd pe o stradă la Iași, într-o zi, cu mama. Într-o birjă strîmbă și hodorogită trasă de o gloabă care la fiecare pas aruncă glodul străzii în stînga și în dreapta, o zăresc pe Didi.

Îi văd pe Didi și pe Top, la noi acasă, la Iași. Îmi amintesc că veneau la mama devreme, la începutul după-amiezii și numai atunci cînd știau că nu aveau să întîlnească pe altcineva. Fugeau amîndoi de lume, de zgomot, de lumină prea multă. Le ajungea doar tovărășia mamei și stăteau toți trei de vorbă ore întregi, în timp ce eu, stăpînită mereu de dorința de a mă amesteca printre cei mari, mă strecuram în camera unde se aflau, lăsîndu-mi jocurile mele, încercînd să prind măcar unele frînturi din ceea ce se vorbea. Literatură, muzică, grijile de toate zilele, poveștile vînătorești ale lui Top și mai știu eu cîte. Dintr-o discuție a lor mi-au rămas neșterse în minte cîteva crîmpeie, care într-un fel m-au tulburat. Mai aud parcă și acum răsunîndu-mi în ureche glasul de obicei blînd și cald al lui Didi, de data asta vădit iritat : *...drumul breslei noastre îi drum greu și primejdios, cu multe hopuri și cu mulți spini.*

Imaginilor din strada Bucșinescu sau de la noi de acasă li se mai adaugă una. Ne aflam la Agapia, pe valea pîrîului, la o casă cu un măr rotit în poartă. Era o zi mai rece de toamnă. Am găsit-o pe Didi la gura sobei, stînd pe un scăunel, îmbrăcată cu o jachetă pestriță, la care îmi aduc aminte că ținea foarte mult. Era, cum spunea ea, *jacheta cu bumbii cei ciupiți de vărsat de la răzbunica.*

Scanned with CamScanner

îi plăcea și mamei acea jachetă și Didi i-a dăruit-o, numai că i-a scos bumbii. *Ce vrei, sînt sentimentală*, a declarat ea, cînd i-a descusut.

Ne-a întîmpinat cu surîsul ei cald, spunîndu-ne : *Stau așa de mai mult timp, muncindu-mă să nu mă gîndesc la nimic, cică-i cel mai sănătos lucru, cînd îl izbutești.* Mai mult nu-mi amintesc. Gîndindu-mă acum la imaginea ei de atunci, îmi apare ca într-o pînză olandeză luminoasă, înconjurată de penumbră. Pentru o clipă resimt cu emoție o întreagă atmosferă. Valea pîrîului de la Agapia cu farmecele ei tainice, mica mea colibă, rața mare de celuloid pe care o purtam pe apă, jocurile de crochet...

Continui să mă uit la scrisori. *La noi ca de obicei nici o veste. Adică nici una de seamă și, mai ales, nici una bună. Muncă, sănătate legată cu ață, grija zilelor care vin... Atît.* Sau : *E iarnă la noi. Altă dată eram veselă iarna. Acum se vede că îmbătrînesc.*

Iată, printre scrisori, și un Bilet de Papagal pe care i-l trimisese mamei, însoțit de cîteva rînduri mai vesele. Citesc versurile publicate acolo :

M-a premiat Academia
Nici eu nu știu cum s-a întîmplat
Dar ce să fac ? M-a premiat
Academia...

Am acum în mînă o scrisoare în care nu se mărginește să-i relateze mamei preocupările și gîndurile obișnuite, atitudinea fiind diferită. Cine știe ce foc o mistuia ? *...De altfel, am lipsa de moderație să cred că, dacă perzist în vremea asta de crunt mercantilism literar să țin drumul drept al literaturii cinstite, muncite și cuviincioase, merit din partea celor puțini care înțeleg și simt ceea ce nu-mi poate da marele public amator de senzațional, de pornografie și de mahalagism sub toate formele...*

Mă gîndesc la greutățile și piedicile care i se tot iveau în cale, la preocupările și frămîntările ei. Griji, necazuri, oboseală, neliniști, temeri, dorințe, aspirații, toate sînt prezente în scrisorile către mama. Dar din ceea ce scrie se desprinde o mare bogăție sufletească, o profundă înțelegere, un umor discret, oricît de amar ar fi.

Scanned with CamScanner

Blîndă, docilă, resemnată, în mod obișnuit, iat-o dintr-o dată bătăioasă, hotărîtă : „...*Acum zece zile, cînd s-a împlinit anul de cînd s-a dus Top, Cartea Românească a lansat volumul lui de postume, volum alcătuit de mine. Acum aștept cu emoție cuvîntul criticii (adică a cîrîitoarei mahalalei literare, care de o vreme ține loc de critică). Dacă ar fi volumul meu așa de puțin mi-ar păsa. Dar m-ar durea ca din vreo prostie a mea să pătimească cel care nu se poate apăra. O să-l apăr cu ghearele și cu dinții (lui Călinescu i-am și întors spatele cu anticipație)*".

Din scrisorile adresate mie, găsesc una trimisă de ziua mea. *Mîine e ziua ta. Ce pot să-ți doresc eu ție ? Consoră mititică... ceea ce-mi doream eu mie, cînd aveam vîrsta și iluziile tale.*

...Am revăzut-o după mai mulți ani, prin 1965, cînd m-am dus la Iași într-o delegație. O scurtă vizită în strada Bucșinescu 4. Casa, tot acoperită cu iederă și verdeață. Crinii erau și acum în floare, înșirîndu-se drepți, unul după altul de-a lungul potecii. Totul în casă părea neschimbat. De cum am intrat m-a întîmpinat un regiment de pisici. Țîșneau de sub scaune, săreau de pe dulapuri, pe masă, fugeau, mieunau, se ștergeau, caline, de picioarele mele. Didi mi-a prezentat-o în mod special pe Turca, *Mîța cea mai bătrînă din familie*. Didi a rămas singură.

S-au dus toți pe rînd și Top, și bătrîna mamă, Doamna Gavrilescu, și Nuța și Leta. Mai sînt copiii Nuței, doctorița de la Mircești, aceeași generație cu mine.

Didi mi-a vorbit despre bolile ei : congestie, tensiune, o afecțiune la ochi. Se plîngea că vede prost, scrie încet cu lentile groase și care o obosesc. Nu mai citește nimic, nu mai știe nimic din ce este pe lume și nici nu o interesează nimic. Și-a țintit privirile spre fereastră, apoi, după o mică pauză, a rostit : „Vegetez și sufăr". O frămînta gîndul că s-ar putea să-și piardă vederea : „așa de greu mă despart de soare, de lume, de flori... !" Și iar neliniști : „Deși am iscălit contracte, nu știu cînd am să încep să lucrez, cu astma și descurajarea care mă omoară".

Cîteva luni mai tîrziu, într-o scrisoare cu scrisul schimbat față de cel pe care-l știam din anii copilăriei ne vestea printre altele : *Zilele astea apare* A murit Luchi. *Cred că-i ultima mea carte și-mi pare rău.*

Scanned with CamScanner

Din scriitorii copilăriei mele la Iași nu a mai rămas nici unul. Nici Sadoveanu, pe care-l revăd, scriindu-mi, cu scrisul lui mărunt și des, un autograf, nici Ionel Teodoreanu, cu părul zbîrlit și creț, cu ale cărui frumoase autografe mă făleam, nici Topîrceanu, cu ghetele lui cu tocuri neobișnuit de înalte, nici Cezar Petrescu, bunul prieten al tatei, cu figura-i mereu jovială, nici Lucia Mantu, cu chipu-i blajin. Au rămas amintiri, imagini, gînduri, cărțile lor.

Am în față scrisorile Otiliei Cazimir și încerc să adun, ca într-un caleidoscop, frînturi de sticle colorate, să reconstitui o imagine... Iată casa joasă, acoperită de iederă din strada Bucșinescu 4. Mă îndrept într-acolo cu mama. O vom găsi pe Didi...

„TOP"

Din noianul amintirilor copilăriei, în măreața revărsare a dealurilor și văilor Iașului, tîrg al asfințiturilor lungi și al primăverilor blînde, imaginea lui George Topîrceanu se încorporează ulițelor, caselor scunde, grădinilor cu zaplazuri hîite, ca o siluetă umană indispensabilă pentru a da caracter și viață unor gravuri. Acesteia i se alătură și alte siluete ale universului meu de copil. Iat-o pe aceea slabă, ușurel adusă de spate și cu profilul firav, a lui Mihai Codreanu, iată și chipul luminat de un surîs blînd al Otiliei Cazimir, silueta impunătoare a lui Mihail Sadoveanu, capul cu păr creț al lui Ionel Teodoreanu, fața veselă, ghidușă, pusă parcă mereu pe pozne a lui Păstorel Teodoreanu, amîndoi prieteni din copilărie ai mamei cu care înălțau zmeie pe strada Zlataust.

În grădina cu potecuța cotită-n iarbă, din fața casei cu viță întomnită a Otiliei Cazimir, sau pe cerdac, la Agapia, cei mari depănau atîtea despre viață și literatură, trecînd în revistă ședințele de la „Viața Românească", dezbătînd probleme stilistice ori discutînd ultima carte a nu știu cărui scriitor sau, alteori, ocupîndu-se de „ipohondria domnului Ibrăileanu". Atîtea și atîtea pe care min-

Scanned with CamScanner

tea mea de copil crescut între oameni mari le prindea, fără a le înțelege prea bine. Pe malurile Ozanei, pe drumurile prăfoase pe sub zidurile Cetății Neamțului, cîntînd cu o voce subțirică, de fiecare dată cînd treceam pe acolo, „Pe o stîncă neagră", spre hazul celor din jur, sau, altă dată, în serile calde de iunie, cu miros de tei, la hotarul imprecis dintre lumina de mărgean a zilei ce pălea și vioriul vesperal învăluind și transifigurînd colinele Iașului, pe care se ridică ctitorii voievodale, în camerele casei părintești cu scoarțe românești, cu pînze de Băncilă, Cosmovici, Stahi, atîrnînd pe pereți, și statui de Mateescu, unde se îngrămădeau pe rafturi, pînă sus, cărți de tot felul, „Top", așa cum i se spunea, cu silueta lui scundă, cu ochi vii, adînci, pe un chip foarte palid, cu mîini expresive, era mereu prezent, povestind despre vînători, despre gîze și flori, despre copaci și munți, depănînd amintiri, desenînd chipul vreunuia din cei din jur, recitînd sau cîntînd.

Mai tîrziu, în anii școlii aveam să cunosc un alt Topîrceanu, autorul *Parodiilor*, al *Baladelor Vesele și Triste*, al *Migdalelor Amare*. Pe prima pagină a acestei din urmă cărți, scrisese el, la Iași, copilului din acei ani, care încă nu știa bine buchile :

Cu alintate grații de pisică și cu
Scîntei electrice în privire
Natura te-a făcut atît de mică
Ca să te facă mai cu îngrijire

Omul nu mai există, în fața mea se află opera sa, îmbrățișată de marele public cu adîncă afecțiune, iar anii lui continuă să se adune, chiar dacă ființa sa pămîntească a dispărut. Aplecîndu-mă asupra paginilor de poezie sau de proză, în fața ochilor capătă contur imaginea prinsă de amintirile unui copil la care lecturile au venit să dea un înțeles mai tainic, mai viu și mai bogat. Îl revedeam pe Top, așa cum era pe cînd călca pragul casei mele părintești, iar eu, fericită și emoționată, realizam importanța evenimentului : „A venit Top".

Simțul umorului dublat de înclinarea spre tristețe îi conferă atributele unei personalități dintre cele mai originale și în viață și în operă. De la un capăt la altul al

Scanned with CamScanner

scrierilor sale, realismul consecvent și umorul au rămas principalele caracteristici. Poet liric, Topîrceanu îmbină în multe din poeziile sale impresionabilitatea celui mai subiectiv liric cu observația pătrunzătoare a unui realist. Mereu stăpîn pe sine, stăpîn pe toate mijloacele de expresie, reușea să-și „controleze" și sentimentele și să le pună „surdină" potrivită și să facă „mișcarea" notată în *Pagliaccio* :

Mă întorc atunci cu fața spre oglindă
Și rîd nebun de propriul meu nas

Topîrceanu a rămas un om al pămîntului, cum spune Ibrăileanu, continuînd să păstreze legăturile cu natura, așa cum apare în *Balada Munților*, în *Balada Popii din Rudeni* sau *Într-o dimineață de primăvară*. Inspirația sa poetică exprimă acuitate, înțelegere și luciditate și aici intervine probabil „acțiunea" inteligenței asupra inspirației.

Topîrceanu era un neîntrecut pictor al naturii, el știa să împletească observația și umorul, lăsînd nu o dată cale liberă și melancoliei. El vedea natura pictural, cu ochiul unui fin colorist. Reușea, cu mînă iscusită de maestru, să prindă acele amănunte din care să se înfiripe un peisaj convingător :

Și-n priveliștea bogată,
Sus pe culme, jos pe drum
Iarna palidă și-arată
Plăsmuirile de fum
. . . . . .
Și legînd în gheață stropii
Bura care-n aer joacă
A țesut pe barba popii
Fire lungi de promoroacă

Uneori vitalitatea naturii îi inspiră poetului sentimente tonice, dragoste de viață. Adresîndu-i-se unui arbore el îi cere acestuia puteri noi :

Învață-mă să rîd ca tine-n soare
Să-i sorb lumina caldă

Scanned with CamScanner

Și reamintindu-mi aceste versuri, îl revăd într-o dimineață însorită într-o poiană la Agapia îndreptîndu-și privirile spre zarea îndepărtată cu un surîs ce-i lumina întregul chip.

Altă dată impresiile directe din natură îi prilejuiau descrieri de neîntrecută artă și delicatețe, asemenea unui măiestrit miniaturist :

Jos pe un vîrf de campanulă
Pururea-n vibrație
Și-a oprit o libelulă
Zborul plin de grație

Ca un mic plesiozaur
Trupu-i fin se clatină
Juvaier cu smalț și aur
Cu sclipiri de platină

Dar păstrez din anii copilăriei, alături de imaginea unui Top vesel, plin de duh, exuberant și una gravă, vibrîndă în fața problemelor semenilor lui. Mi-l amintesc înflăcărîndu-se ori de cîte ori se confrunta cu nedreptatea din viață, cu anumite relații nedrepte și incorecte dintre oameni. Și aceasta este o imagine care apare limpede și în paginile literaturii sale. În volumele *Amintiri din Turtucaia* sau *Pirin-Planina*, el condamnă pe cei care au declanșat războiul, „Acest cataclism care oprește vremea în loc", iar în *Noaptea de mai* răzvrătirea poetului capătă dimensiuni nebănuite :

O cum ai răscula norodul
Sărmană plebe care asudă
Ai da nebun cu calapodul
În rînduiala asta crudă
Va trebui să vie odată acel feeric viitor.

Topîrceanu a fost, cum se știe, și prozator original. El a știut să înfățișeze scene din viață, oameni și pasiuni cu realitatea și diversitatea lucrurilor din natură. Poet și prozator, Topîrceanu nu putea să nu lase și pagini de critică. În *Parodiile* sale a prins esența și fizionomia atîtor scriitori și le-a redat, așa cum observă Ibrăileanu, „prin acel

Scanned with CamScanner

gen de exagerare care constă în izolarea și reliefarea însușirilor caracteristice ale unui scriitor". Unele din aceste parodii scot în relief fizionomia scriitorului respectiv mai bine decît orice critică propriu-zisă.

În parodii nu a urmărit doar imitarea unor poezii cunoscute, ci a subliniat critic trăsăturile unor opere inegale ca valoare, parodia devenind caracterizarea globală a unui scriitor luat „în întregime cu felul lui de a gîndi, de a simți, de a se exprima". Îngroșarea trăsăturilor, repetarea, acumularea retorică sînt procedeele parodistice frecvente, ca și contrastul. Ibrăileanu sublinia că „o altă însușire a lui Topîrceanu este lapidaritatea, ca și așezarea cuvîntului în frază la locul lui unic, predestinat. Fraza lui este construită din blocuri, fără pietricele intermediare — însușirea care caracterizează și fraza lui Caragiale". Ibrăileanu mai vorbește și de bogăția invenției sale verbale. Într-adevăr, multitudinea sinonimelor, varietatea metaforelor și „capacitatea de a găsi cuvîntul ce exprimă adevărul" sînt impresionante, iar pentru mine au o valoare dublă, căci în același timp îmi colorează mai intens imaginea lui Top pe care o păstrez din anii copilăriei.

Topîrceanu „cînta, ridea, suferea, iubea", asemenea personajului din *Bustului meu*. El se autopersifla, administrîndu-și singur antidotul, sentimentele sînt mereu ascunse sub masca rîsului „plec rîzînd de propria-mi durere". Rîsul, ironia, durerea rămîn pentru el substanța unei creații ce îmi amintește de literatura anglo-saxonă. Iar rîsul ironic, pe care-l surprindeam uneori în discuțiile de la noi din casă, și care mi-a rămas atît de bine întipărit în minte, îl regăsesc și în operă.

A fost o adevărată cinste pentru mine și am încercat o adîncă emoție cînd la una din ședințele comemorative de la Academie, cu cîțiva ani în urmă, am evocat figura lui George Topîrceanu, „Top" al copilăriei mele. Acolo, în Aula acelui for înalt de cultură care-l consacrase, am avut prilejul să readuc în prezent nu numai imaginea omului, dar să adun într-o singură impresie și rezultatele strădaniilor depuse pentru a-i prețui opera, după puterea ei de a fi biruit timpul, și a-i arăta recunoștința cu care îi sîntem îndatorați.

Cercetînd arhiva Academiei am scos cu înfrigurare dovezile care pecetluiau legătura lui George Topîrceanu cu

Scanned with CamScanner

Academia. În ședința generală de la 28 mai 1936, prin glasul lui Sadoveanu, Topîrceanu, „acest scriitor de mare valoare", era propus pentru un loc de membru corespondent. În raportul său, Sadoveanu spunea printre altele: „...*G. Topîrceanu de multă vreme a fost consacrat de noi și de marele public... Pretutindeni arta lui ageră, legată de buna tradiție a cucerit sufragiile iubitorilor de frumos.* Balada Morții, Balada Munților *sînt realizări perfecte ce-l pun pe Topîrceanu alături de marii noștri poeți naționali. Poezia sa este izvorîtă din substanța acestui popor și din acest pămînt al neamului românesc, ea opune prin realizarea ei înaltă puternice argumente curentelor de inovație și înstrăinare*".

Dar Topîrceanu nu avea să zăbovească mult în sînul înaltei instituții de cultură. La un an după alegerea sa se stinge, în plină putere creatoare, prea devreme pentru el, prea devreme pentru noi.

Președintele de atunci al Academiei aduce omagiul de pietate al foștilor colegi, spunînd printre altele:

„*Cu dînsul s-a stins nu numai un poet de mare talent și de virtuoasă expresie literară, ci și un om în floarea vîrstei, un tradiționalist al celei mai bune și alese literaturi românești... Iată de ce moartea prematură și neașteptată a lui Topîrceanu constituie pentru literele române,* continuă președintele, *și pentru instituția noastră un doliu adînc și general simțit... Academia va păstra întotdeauna vii sentimente de simpatie și admirație regretatului coleg și operei sale*".

De acest moment trist al trecerii lui Topîrceanu în neființă nu-mi amintesc nimic. Desigur că mama mi l-a tăinuit, pentru a nu mă impresiona.

Spirit lucid, iubitor de frumos și umanitate, vioi și ironic, Topîrceanu a întruchipat calitățile poporului nostru, iar opera sa se integrează în rîndul valorilor clasice ale literaturii noastre, fiind un bun național, dobîndind, o dată cu pecetea ei caracteristică, drepturile cele mai bine întemeiate la prețuirea și amintirea posterității.

Anii vor trece mereu în scurgere neistovită și mereu vor apărea noi scriitori legați de realitățile noastre sociale, iar undele acestui fluviu fără sfîrșit vor purta imaginea

Scanned with CamScanner

lui Topîrceanu, așa cum apele Ozanei duc în nopțile senine chipul strălucitor al lunii, pe sub zidurile Cetății Neamțului, pe lîngă care am trecut de atîtea ori, cu el, cu Otilia Cazimir, cu mama.

CU IBRĂILEANU, LA AGAPIA

Într-una din paginile sale din cartea *Note din Grecia*, Al. Rosetti sublinia asemănarea între „chipul supt al lui Ibrăileanu, cu ochii săi arși de febră" și figura chinuită a Sf. Matei al lui Michelangelo de la Academia delle Arte de la Florența.

Asemănarea este într-adevăr izbitoare.

Imaginii evocate de citirea notelor lui Rosetti i s-a suprapus o alta, mai îndepărtată, care mi s-a întipărit în minte în anii de început ai copilăriei. Aceea a întîlnirii cu marele nostru critic literar, la Agapia.

Mama îi fusese studentă și-mi vorbea cu multă veneraţie despre profesorul ei, un om deosebit, adesea în contradicție cu tradițiile reglementare ale învățămîntului de pe atunci. Ea evoca întotdeauna cu emoție orele de curs, blîndețea, expunerea vie și caldă. Reținusem și o trăsătură cu o implicare mai subiectivă și anume că profesorul o scutise de examen, căci mama făcuse o lucrare despre Anghel, pe care Ibrăileanu o apreciase fără rezerve.

Eram adînc emoționată la gîndul că îl voi vedea. Împrejurarea luase pentru mine proporții uriașe, acele proporții pe care copiii le acordă unor oameni și întîmplări ieșite din cadrul obișnuit al vieții lor. Să-l văd pe domnul Ibrăileanu, un om care știe atîtea despre cărți și scriitori, iată o ocazie nu prea des întîlnită și deci se cerea înconjurată cu toată atenția și grija, mai ales că cei mari spuneau mereu că profesorul, criticul și mentorul „Vieții Românești" stătea mai mult închis în casă, că fugea de lume, că se temea de contactul cu oamenii, ca nu cumva să se molipsească de vreo boală, că-l tulburau toate zgo-

Scanned with CamScanner

motele. Nu-şi tăiase oare maica Evlampia cocoşul ca să nu-l mai supere pe domnul Ibrăileanu cîntatul orătăniei ?

Întîmplare de nemaiauzit, să-şi părăsească el pereţii între care lucra, citea, medita, şi aşa, în plină lumină a zilei, să vină să întîlnească lume.

Era o zi de vară cu un cer boltit, albastru, fără nici o pată. Eliotropul şi rezeda îşi trimiteau sfios parfumul, împreunîndu-l cu miresmele de brad purtate dinspre păduri de adierile blînde ale vîntului, în timp ce vîzdoagele îşi împleteau galbenul şi portocaliul cu violetul închis, roşul aprins sau rozul pal al măzărichii, care umpleau grădina maicii Frăsina, împreună cu floxul viu colorat şi cafeluţa albăstruie.

Pe balconul casei se aflau Topîrceanu, Otilia Cazimir, Cezar Petrescu (el locuia sus, la Bogoslov, unde scria ziua întreagă, iar cînd făcea cîte o pauză venea la noi). Mai era acolo Constanţa Marino Moscu, sosită de la Văratec, şi încă vreo două persoane. Mă învîrteam încoace şi încolo în jurul celor mari, coboram treptele, alergam pînă la portiţă, să văd dacă din vale, dinspre pîrîu, nu se zăreşte, apoi fugeam din nou sus, pe balcon, unde cei adunaţi acolo discutau de zor. Deodată se auzi portiţa. Printre copaci şi flori, urcînd încet cărarea pietruită, l-am văzut. Purta o pelerină din stofă neagră, lungă pînă la glezne, iar capul îi era acoperit de o pălărie cu boruri largi, de aceeaşi culoare. Figura suptă, palidă, cu nasul acela acvilin, cu ochii mari adînci, luminoşi, încadrată de părul şi barba aproape albe era asemenea unei imagini pline de suferinţă desprinsă parcă din paginile unei cărţi cu picturi din timpuri foarte îndepărtate. Figură de înţelept, de mare învăţat. Imaginea mi s-a păstrat vie, aşa cum ştiu copiii să-şi întipărească în minte, cu mii de amănunte, tot ceea ce-i impresionează. Puternice şi neuitate impresii ale copilăriei !

Cei prezenţi i-au ieşit întru întîmpinare. Aşezat în mijlocul lor, discuţia a devenit curînd foarte animată. Ce vorbeau, desigur nu am putut reţine. Fără îndoială că au discutat despre unele din acele subiecte atît de dragi „domnului" Ibrăileanu, despre *Ana Karenina*, despre *Război şi Pace*, sau, poate, despre *Ape de Primăvară*, *Asia* sau *Fum*. Îmi aduc aminte, mai tîrziu, cu cîtă căldură îmi vorbea mama despre cît îi plăcea de mult lui Ibrăileanu

Scanned with CamScanner

Turgheniev, pe care de altfel și ea îl îndrăgea. Mai păstrez și acum un volum dăruit de mama la o aniversare a zilei mele de naștere. A fost probabil evocată și figura lui Proust, cu acea *povestire a sufletului*, ori Anatole France, *inteligență pură, jocul cu idei în forma sensibilă a artei.* Va fi formulat vreo idee scăpărătoare despre opera lui Maupassant. S-a vorbit poate despre Eminescu. Va fi fost amintit și Dimitrie Anghel, poetul florilor, și cîte alte nume de scriitori și opere literare nu au fost desigur aduse în discuție cu măiestrită artă și neîntrecută sensibilitate. Maestrul se găsea într-o formă puțin obișnuită, după cum i-am auzit pe cei prezenți spunînd mai apoi, sociabil, volubil, plin de căldură. A stat acolo timp uitat. Cît de bucuroși erau cei din jur ! Întîlnirea cu un om de valoarea sa era, neîndoielnic, un prilej neprețuit de îmbogățire a minții și sufletului, de precizări și punere la punct ale unor anumite aspecte, de pătrundere mai largă a realității, de cunoaștere mai adîncă a adevărului. La un moment dat, tocmai cînd discuția era mai vie și interesul tuturor mai ascuțit, s-a ridicat brusc, și-a luat grăbit ziua bună, spre uimirea celor de față, și a plecat imediat... Topîrceanu l-a condus pînă jos la portiță. Cînd s-a reîntors rîdea în hohote : „l-ați alungat", spuse el. Ce se întîmplase ? Una dintre persoanele prezente, care își aștepta soțul de la Iași, uitîndu-se la ceas, a anunțat că în curînd acesta trebuia să sosească. Atunci, la Iași, bîntuia o epidemie de febră tifoidă. Ibrăileanu, speriat mereu de boli și molipsire, auzind că este vorba de venirea cuiva de acolo, a fost îngrozit de posibilitatea unei contaminări și, deși se simțea foarte bine, așa cum singur a mărturisit-o lui Topîrceanu, s-a sculat și a plecat pe dată.

Relatînd celor prezenți cauza plecării neașteptate a lui Ibrăileanu, Topîrceanu și-a amintit de o întîmplare asemănătoare petrecută cîndva la redacția „Vieții Românești". În timpul unei ședințe a comitetului de redacție, povestea el, unul dintre membri venind mai tîrziu și-a pus haina în cuier peste cea a lui Ibrăileanu. Acesta tocmai vorbea, dar, dintr-o dată, a fost cuprins de neliniște. Topîrceanu stătea alături și, simțind schimbarea survenită în atitudinea profesorului, s-a străduit să-i afle cauza. Privind, la un moment dat, spre cuier și-a dat seama de cele petrecute. Atunci, în mod discret, s-a sculat de la

Scanned with CamScanner

locul său, s-a dus la cuier și a eliberat haina lui Ibrăileanu de sub cea a noului venit, înlăturîndu-i astfel grija că i s-ar fi putut transmite cine știe ce microbi.

În anii de mai tîrziu, cînd am început să-i cunosc opera am rămas profund emoționată de sensibilitatea și perspicacitatea criticului, de puterea lui de introspecție, de măiestrita sa analiză literară, de amestecul de luciditate și inteligență care-l caracterizau. Figură impresionantă, personalitate complexă, Ibrăileanu știa ca nimeni altul să priceapă realitatea fenomenelor, să pătrundă cît mai în adîncul lucrurilor, să discearnă cu infinită sensibilitate și nemărginită artă tot ceea ce este neexprimabil într-o operă literară. Iar din lungul șir al criticilor nu numai de la noi, ci și pe plan mondial cîți oare au vehiculat o bogăție atît de nesfîrșită de idei, a căror actualitate nu se pierde, așa cum a făcut-o Ibrăileanu ? Cu modestia și cu timiditatea lui, trăind într-o perioadă în care era greu să se găsească condiții proprii dezvoltării depline a activității sale, opera sa nu și-a putut dezvălui adevărata amploare. Astăzi însă, pentru toți cei care îndrăgesc literatura și doresc să o analizeze, studiile lui Ibrăileanu formează prețioase îndreptare, lucrări ce pot fi mereu consultate, cu același viu interes, cu nețărmurit folos.

Am recitit nu de mult *Adela*. Cartea te impresionează prin sensibilitatea și nesfîrșita finețe a autorului, prin puterea cu care știe să înfățișeze toate nesiguranțele și dorințele iubirii, toate frămîntările, emoțiile pe care le încearcă sufletul mistuit de dragoste. Introspecție amănunțită, întreaga analiză pe care o întreprinde autorul capătă valoarea obiectivă a unui document al mentalității acelei vremi zugrăvită cu neîntrecută naturalețe și spontaneitate. Cartea depășește astfel domeniul analizei psihologice, intrînd în acela al documentelor sociale.

Critic literar, romancier, iubitor pasionat de artă, adînc cunoscător și prețuitor al sufletului omenesc, figura lui Ibrăileanu îți rămîne mereu vie în minte. Ori de cîte ori revin asupra operelor sale, mă simt copleșită de înalta concepție despre literatură și viață ce se desprinde din acestea, de acea complexitate, luciditate și adîncime a gîndirii, de vastitatea culturii, de bogăția sufletului său pe care a știut să o dăruiască fără rezerve. La aniversa-

Scanned with CamScanner

rea centenarului nașterii sale, purtînd în suflet imaginea întîlnirii din anii copilăriei, păstrînd în minte dragostea mamei pentru profesorul ei și acumulînd lecturile anilor ce s-au scurs, am simțit nevoia de a prezenta o comunicare, la Sesiunea comemorativă de la Academia R.S.R. Am vorbit atunci despre contribuția lui Ibrăileanu la critica operei lui Thomas Hardy, contribuție care mi s-a părut cu totul deosebită față de tot ce s-a scris despre acest scriitor. Cîțiva ani mai tîrziu, cu prilejul unei manifestări științifice de la Iași, l-am evocat din nou, chiar în orașul copilăriei mele.

Imaginii vizuale ale acelei figuri impresionante, ca desprinsă din paginile unei cărți vechi — de acolo, de pe balconul însorit al unei case de la Agapia — i se adaugă acum bogăția și complexitatea minții și sufletului acelui om, așa cum se reflectă în tot ceea ce ne-a lăsat.

LA CEZAR, LA BUȘTENI

La Iași, la Agapia, la Paris sau la București și, oricum, la Bușteni, Cezar Petrescu, bun prieten al tatălui meu, a fost mult timp prezent în copilăria și adolescența mea.

Părul ondulat, ochii căprui, blînzi, jucăuși, vorba repede, colorată, mereu plină de haz. Aceasta este imaginea lui Cezar Petrescu bine întipărită în minte.

Fiul lui, Aurel, cu cîțiva ani mai mare decît mine, îmi era bun tovarăș de joacă, mai întîi la Agapia, unde speriase pe toată lumea cu isprăvile lui năzdrăvane, în special pe mătușa mea Olga, ținta permanentă a tuturor năzbîtiilor lui, mai apoi la Iași, elev la liceul-internat, de unde-l scotea mama în fiecare sîmbătă după-masă, aducîndu-l, pînă duminică seara, la noi. Eram o copiliță cuminte de felul meu, dar în tovărășia lui deveneam tare poznașă și îndrăzneață, de nu mă mai recunoștea nimeni. Sub diriguirea lui colindam ulițele Iașului pe biciclete (eu pe una jumătate, iar el pe una mare, închiriată special),

Scanned with CamScanner

oprindu-ne și sunînd pe la ușile oamenilor necunoscuți, iar mai apoi pornind-o în goană și lăsînd, pe la colțuri de stradă, ca să amăgim lumea, pachete care nu conțineau nimic. Ne piteam pe undeva și urmăream reacția norocoșilor găsitori.

Pe Cezar mi-l amintesc în primul rînd mereu retras prin colțuri cît mai îndepărtate, căutîndu-și liniștea necesară pentru a-și duce *caznele scrisului*. Iată-l la Agapia, sus la Bogoslov, în margine de pădure, *păcătosul retras întru monahie*, cum spunea el. Pe seară, după o zi de lucru, venea de obicei la noi și rămînea întotdeauna la masă. Pe balconul casei unde locuiam stăteau la lumina lămpii, în jurul căreia se adunau zeci și zeci de insecte, pînă tîrziu. Ce vorbeau nu mai știu, ceea ce tot spuneau ei, cei mari, acolo, era prea departe de mine, oricît îmi plăcea să cred că eram de o seamă cu ei. Se pare totuși că am mai reținut cîte ceva. Îl aud, de exemplu, cînd mărturisea că nu poate scrie în tihnă decît departe de vuietul orașului.

Tata era mare amator de excursii. O porneam adesea de la Agapia și cutreieram țara în lung și în lat. Cezar ne întovărășea întotdeauna. Îl revăd. Purta o beretă-bască mare, de culoare bej, cu pantaloni de golf și ciorapi în carouri, colorați. Prețuia foarte mult îmbrăcămintea și dezvăluia o înclinare naturală pentru eleganță. Avea întotdeauna lucruri originale și alese, spre deosebire de tatăl meu care se îmbrăca foarte simplu. Într-una din aceste excursii am poposit, într-o seară, la Miercurea Ciuc. Negăsind camere la hotel, am petrecut toată noaptea într-o cafenea, rămasă deschisă special pentru noi. Cezar s-a distrat desenînd pe toate mesele de marmură ale cafenelei capete de femei. Și la noi acasă se găsea un prespapier de porțelan cu un asemenea cap desenat de scriitor. Ca și Victor Hugo și Topîrceanu, avea și el această vocație artistică, pe lîngă cea a scrisului.

Am făcut împreună cîteva din călătoriile la Paris. Odată, cînd am stat mai mult timp, sub stricta organizare și supraveghere a mamei, care era recunoscută drept o bună specialistă în domeniul artei, am petrecut zilnic mai multe ore la Luvru. Aveam de fiecare dată un program precis, care se încheia cu lungi dezbateri, adesea în contradictoriu. (Evident discuțiile le purta cu mama.) Țin minte

Scanned with CamScanner

că lui Cezar, ca și mamei de altfel, îi plăceau mult impresioniștii (pe atunci expuși la Luvru). Se purtau discuții interminabile în fața *Olimpiei* lui Manet, a peisajelor lui Monet, a femeilor plinuțe pictate de Renoir, a *Absintului* lui Degas, a tablourilor lui Cezanne, Van Gogh, Gauguin, Toulouse Lautrec și cîte altele. Eu zăboveam în fața portretului lui Carol al VII-lea de Jean Fouquet. Mă impresionase pălăria impozantă și întreaga atitudine ce se degaja din tablou. Mai zăboveam și lîngă marele tablou înfățișînd *Încoronarea lui Napoleon* de David, căci tata îmi povestise multe despre el. Dar cel mai mult și mai mult îmi plăcea altă pictură, *portretul Domnului Isabey cu fetița lui*. Mi se părea atît de frumoasă fetița aceea și tare aș mai fi dorit să fiu și eu asemeni ei, dar... Mă mai opream la *Balerinele* lui Degas. Dorința mea pe atunci era să devin balerină. Această vrajă a baletului mă prinsese după ce asistasem la cîteva spectacole de balet ale Operei Mari din Paris. Cînd ne întorceam acasă, după asemenea momente de artă, în timp ce părinții mei stăteau de vorbă cu Cezar, în camera de alături, eu, în loc să dorm, îmi îndesam vată în vîrful papucilor de casă, erau de postav vioriu, și, în fața oglinzii, încercam să fac poante. Și, tot așa îndesîndu-i cu vată, am izbutit să-i rup. Cînd am făcut „descoperirea", era și Cezar de față. A doua zi mi-a adus un pachețel misterios. L-am deschis și, spre marea mea uimire, am găsit o pereche de pantofi din satin roz, de balerină, atît de fini, de delicați, încît îmi era milă să pun mîna pe ei.

M-am întrebat, în anii de mai tîrziu, dacă mama făcuse bine că mă dusese de mică la spectacole și muzee. Cum nu avea cu cine să mă lase, după ce a murit bunica, mă purta cu ea pretutindeni și toată copilăria mea s-a desfășurat mai mult între oameni mari. Mi-am dat seama apoi că simțea o dorință adîncă să-mi împărtășească tot ceea ce era frumos și își făcea din educația mea artistică, chiar din primii ani ai copilăriei, o lege.

Cînd venea ora închiderii muzeului, mergeam la cafeneaua din apropiere, din piața de la Palais Royal. Cei mari discutau ultimele cărți apărute, chestiunile la ordinea zilei, expozițiile și spectacolele văzute. Tata, la curent cu evenimentele politice și aspectele economice, mari sau mici, pe plan mondial, era pasionat în tot ceea ce între-

Scanned with CamScanner

prindea și vorbea. Cum noi înainte de a sosi la Paris ne oprisem în Italia, el a scris pe atunci o serie de articole contra fascismului, pe care le trimisese pentru a fi publicate la Iași. De multe ori discuțiile se axau furtunos pe această temă. În timp ce ei discutau, eu mă delectam cu un sandvici uriaș cu șuncă și priveam fascinată la fațada luminată a magazinului Luvru de peste drum de cafenea, unde, într-un joc de becuri colorate, care se aprindeau și se stingeau, un grup de copii ridicau un om de zăpadă, dar vai, cînd era gata, apărea soarele și îi topea. Apoi copiii o luau de la capăt.

Au trecut de atunci mulți ani, am văzut multe magazine special aranjate pentru copii în timpul sărbătorilor de iarnă, dar o scenă atît de ingenioasă și izbutită n-am mai întîlnit sau, poate, ochii copilăriei priveau printr-un fel de lentile speciale.

Îmi amintesc de plimbările pe cheiurile Senei, de frecventele și îndelungatele opriri pe la buchiniști, unde tot căutau cărți, în timp ce eu priveam spre Notre Dame, imaginîndu-mi-o ridicată din nenumărate cuburi măiestrit unite între ele (cît mi-ar fi plăcut să fi putut făuri și eu o asemenea construcție din cuburile mele). Alte ori ne purtam pașii prin rue des Batignolles, pe urmele impresioniștilor, acolo unde se afla atelierul din faimosul tablou al lui Fantin-Latour (noi locuiam foarte aproape de rue des Batignolles, în rue Legendre), tablou în care Manet este reprezentat în fața șevaletului, iar în jurul lui sînt strînși pictorii care aveau să beneficieze de contribuția sa, Monet, Renoir, Bazille, și scriitorii care deveniseră apărătorii săi, printre care Zola. De cîte ori văd acest tablou impunător, expus acum de cum intri la Jeu de Paume, îmi amintesc de anii copilăriei, de acel timp petrecut la Paris, de părinți, de Cezar Petrescu. Eu eram încîntată cînd mergeam prin rue des Batignolles, pentru că pe acolo exista o cofetărie, unde se găseau niște broaște din marzipan, verzi și cu burta galbenă. Cît de bine le văd ! Și apoi îmi mai amintesc, cînd, de ziua mea, Cezar mi-a adus o păpușă mare, cu părul roșu în cîrlionți și ochii negri, cu o rochie albă și oranj, cu pantofi tot oranj, căreia i-am spus Coca, după numele soției lui Cezar. Coca și o altă păpușă cu ochi albaștri și păr blond, dăruită tot atunci de părinții

Scanned with CamScanner

mei, pe care o chema Solange, mi-au fost bune tovarășe de joacă. Coca și Solange au rezistat, în ciuda tuturor vicisitudinilor, mai bine decît oamenii chiar, prin diferite dulapuri și cufere, e drept puțin cam murdărite și zbîrlite, pînă mai acum cîțiva ani, cînd, în fine, le-am dat.

Chipul lui Cezar se conturează în mintea mea din juxtapunerea uneori bizară a unor imagini independente, păstrate, cine știe cum, de memoria copilului de atunci. Îl văd astfel într-un restaurant la Paris, mîncînd cu poftă un arici de mare, tot așa cum mi-l amintesc, într-o livadă în sudul Italiei, mușcînd dintr-o lămîie verde, cu coajă cu tot.

Dintre nenumăratele prezențe ale lui Cezar în viața noastră, una în special mi-a rămas bine întipărită în minte. A venit într-o zi la Iași, pe neașteptate. La ora sosirii lui nu era nimeni acasă, el a așteptat ce a așteptat și apoi s-a răzbunat. A luat toate ghivecele cu flori ale mamei care împodobeau terasa casei și le-a înșirat pe scări, prin curte, așa, ca să se știe că a fost el pe acolo, producînd o adevărată revoluție în lumea florilor.

Îmi mai amintesc și de o altă ispravă asemănătoare. Erau cu toții la niște prieteni comuni, la Iași. Gazda vopsise proaspăt cu ulei podelele uneia dintre camere. Cam pisăloagă de felul ei, n-are de lucru și-i atrage atenția lui Cezar să nu calce pe acolo. Atîta i-a trebuit. A executat imediat un dans înflăcărat pe podelele proaspăt vopsite.

Mai am și acum diferite cărți poștale, ilustrate trimise din excursiile pe care le făcea fără noi, unele doar cu simpla lui semnătură, altele cu vreun desen — ilustrații în text —, cîteva sînt cu salutări de la niște personaje, cred imaginare sau legate de cine știe ce împrejurare, nu le cunosc obîrșia și nu mai are cine să mi-o explice. Le scot din plicul lor : *„Salutări de la Bilius“*, alta cu *„Salutări de la Trilius“*.

Într-o vară l-am găsit la Lacul Roșu, unde se retrăsese să scrie. Umbla de colo, colo prin locuri cît mai îndepărtate, pe văi de ape, prin munți, pe maluri de lacuri pentru a-și găsi mediul prielnic îndeletnicirii lui. Îl vedeam mereu pătruns de o reală dorință de anonimat. De cele mai multe ori, cînd lucra, avea aerul să spună „nu luați în

Scanned with CamScanner

seamă ce fac". Ne spunea că-i era necesară o singurătate absolută și căuta să se retragă și el, ca Rousseau, în creierul munților și mă tem că adesea găsea, tot ca Rousseau, că locurile cele mai retrase erau și cele mai zgomotoase.

Nutrea o dorință arzătoare să-și cumpere pe undeva, la munte, o căsuță pentru a-și găsi astfel liniștea mult rîvnită. Această dorință și-a împlinit-o abia prin 1937, cînd și-a cumpărat casa de la Bușteni, din umbra Caraimanului (azi „casă memorială"), cu rodul muncii de cîțiva ani la trilogia romanului lui Eminescu publicată în anii 1935—36. Îmi amintesc că din această „viață a lui Eminescu" încerca mama să-mi citească cîte ceva, în speranța că mă va determina să stau cuminte la plajă cîte o oră pe față și pe spate.

În partea de miazănoapte a orașului Bușteni, mai la adăpost de forfota șoselei, dar totuși foarte aproape de aceasta, se ridică, la poalele muntelui, o casă în stil rustic, cu balcon și verandă, înconjurată de o grădină cu flori și verdeață. Acolo avea să locuiască aproape un sfert de veac. Cîte popasuri, mai scurte sau mai lungi, nu am făcut, în decursul timpului, la Cezar, la Bușteni. Cît de bine revăd întreg interiorul. Iată sufrageria, biroul în care primea persoanele mai oficiale, camera de lucru, veranda de la etajul al II-lea, unde lucra vara. Acolo au prins viață multe dintre romanele, nuvelele și povestirile sale, cărți pentru copii, scenarii de filme, nenumărate articole și eseuri. Sus, în camera de lucru, am petrecut multe ore încîntătoare, citind cărți din bogata lui bibliotecă. În afara operelor de beletristică se găseau acolo cărți de istorie, geografie, istoria artelor, filozofie, sociologie, ca și lucrări de referință, enciclopedii, dicționare, albume. Existența unor cărți atît de variate vădea multilateralitatea preocupărilor scriitorului, setea lui de cunoaștere, de pătrundere în toate domeniile spiritului uman. Avea foarte multe cărți de scriitori americani, ca Dreiser, Norris, Dos Passos, Crane, Faulkner, fără a mai aminti pe cele din literatura franceză. Cu mama purta discuții interminabile despre Mauriac, scriitorul ei preferat, sau despre *Donul liniștit* a lui Șolohov, pe care-l tradusese Cezar și mamei îi plăcea foarte mult.

Scanned with CamScanner

În zilele calde stăteam cu toţii pe balconul de la sufragerie, unde ne făcea cafele la lampa de spirt şi ne oferea, din diferite *şipuri şi clondire*, băuturi preparate de el, esenţe tari, alcoolice, fără zahăr, din cireşe amare, afine, zmeură. Şi atunci, semn că era în toane bune, prindea a ne povesti, cu umorul lui specific, mici întîmplări din viaţa lui sau, uneori, se îndura să ne dezvăluie din gîndurile şi preocupările pe care le avea.

Reflectînd asupra îndeletnicirii sale scriitoriceşti, afirma, ţin minte foarte bine, că o socotea ca unica lui raţiune de existenţă.

Uneori ne scria despre călătoriile făcute prin alte meleaguri şi fără noi. Întîmplarea şi procopseala, cum spunea el, făcuseră, cîndva, pe cînd era în Franţa, ca un amic al său să aibă la dispoziţie, nici mai mult nici mai puţin, un Hispano Suisa. *Ne-am pus şo pe el şi două săptămîni l-am frecat ca în faimoasele noastre excursii în Ardeal.* Ne-a povestit apoi despre toate localităţile *făcute* — Rouen, Caen, Mont Saint Michel, Saint Malo, toată Bretania, castelele Loarei. *De cum ajungeam la hoteluri şi restaurante, dădeau chelnerii asalt, crezîndu-ne cine ştie ce milionari din ţările Orientului,* adăugînd, *vă imaginaţi ce rîie pe noi. Rezultatul, în fiecare seară ne zgîiam în pungă să vedem ce ne-a mai rămas pentru rîia de a doua zi. Totul era grozav, admirabile locuri, şosele nemaipomenite, mîncăruri, culoare locală. Ne minunam singuri ce a dat peste noi* şi continua, *dar ce folos nu se comparau acestea toate cu voia bună a excursiilor noastre de pomină din Valahia, Oltenia şi Ardeal. La fiecare pahar de vin ne aduceam aminte de isprăvile noastre de atunci şi regretam că nu sîntem împreună. Nu un Hispano şi un Palace fac tot hazul unei excursii. Noi sîntem ceva mai simpli şi mai moldoveni.*

Îmi amintesc cînd ne-a istorisit despre documentarea pe care voia să o facă înainte de a scrie *Aurul Negru*. Se hotărîse să se ducă la Ploieşti, să studieze la faţa locului, îndeaproape, întreaga regiune petroliferă, dar l-a prins somnul în tren şi în loc de Ploieşti a ajuns pe la Focşani.

Am în faţa mea cîteva scrisori adresate tatei, de mult, fără dată însă. Acestea dezvăluie un om mereu lipsit de

Scanned with CamScanner

bani, îngrijorat, preocupat ; tonul e însă întotdeauna vesel, hazliu. Copiez la întîmplare cîte ceva din aceste epistole :

Dragă Victoraaaaaaaaş !

Iartă-mă că nu am răspuns urgent la epistolă şi iartă-mă că şi acum o scriu cu mare viteză, deci fără stil, compoziţie, ortografie şi caligrafie. La Bucureşti toată ziua munceam... cînd dracu să mai scrii ? Aici muncesc ca un cîine ca să adun gologani negri pentru zile albe. Ziua de 24 de ore e prea scurtă pentru cîte am de făcut[...]

Vom discuta despre celelalte „năbădăi" ale mele cînd ne vom vedea. Eu cred că fiecare avem dreptate. Tu nu ai într-un singur punct, cînd pui în discuţie statornicia prieteniilor mele. Recapitulează puţin, întrebîndu-te, de cînd mă cunoşti, cîţi amici am schimbat ? Ce m-a condus în alegerea lor ? Ce mă ţine legat de toţi ?

Eu cred că prietenia şi nimic mai mult.

Le vom discuta acestea, miercuri sau joi, cînd sper să vin pentru o seară la Iaşi. (Dacă nu cumva marţi. Depinde de ce am de isprăvit aici.)

Dragă Victor,

Înainte de a pleca, văd că nu mă pot urca în tren fără să-mi scot mai întîi nodul din gît. Nod, care în limbajul nostru îl merită numai cei care nu mănîncă prăjituri. Refuzat-am eu să mănînc prăjituri ?*

Nu ştiu de ce deveniţi toţi mai aţoşi şi mai ciudaţi, cu mofturi de muieri la vîrstă critică. Te-ai băţoşit, fiindcă venind odată la Iaşi, am căutat să împac varza şi capra, adică şi ceva din interesele mele literare cu prietenia noastră. Văd că aceasta a avut pentru tine un efect mortal. Deşi niciodată eu n-am ţinut socoteală că la masa noastră prietenească am suportat de zeci de ori indivizi cu care nu am nici în clin, nici în mînecă.

Pe urmă, dacă socoţi că tot tu ai dreptate să fii botos, fii dragă Victore ! Regret că după atît de îndelungată

* probabil că a mînca prăjituri avea un anumit tîlc.

Scanned with CamScanner

prietenie, am ajuns să ne facem mofturi și să așteptăm explicații și justificări ca între amanți.

. . . . . .

Îmbrățișări frățești

Dragă Victoraș, din nou te plictisesc și din nou o fac împins, în adevărată disperare de cauză.

Premiul nu l-am luat. Îmi dădeau 45 000 lei. I-am refuzat, așteptînd să completeze încă ceva din suma totală, căci și acești 45 000 mi-i dădeau cu întîrziere. Pe de altă parte, astăzi fiind total și definitiv divorsat, după ultimul termen am obligația să-i dau Cocăi ceva gologani ca să poată pleca la Constanța. Leafa e praf. Mi s-a oprit pînă acum suma întreagă de 35 000. E reținută în casa Curentului. O singură adresă de la Bancă mi i-ar elibera. Altfel, odată completată suma, în 10—15 zile va fi predată băncii. Nu e păcat, gîndește-te și tu dacă nu se poate face ceva. Nici n-am cu ce pleca la Slănic, n-am domiciliu și unde lucra. Pînă la toamnă cînd mă voi presinta cu vreun nou manuscris la edituri, nu văd nici o salvare, căci leafa întreagă e destinată Cocăi.

Te rog mult să găsești vreo soluție și să mă ierți, că atît de gros la obraz dai prin băț. Dar ce pot face ?

Cu dragoste

Dragă Victoraș,

Iată-mă în București, chemat telegrafic să... candidez la Tg. Jiu. Mă vezi deputat ?

Eram așa de bine departe de țară, de otrăvuri, de tot, de toate.

Se vede că viața e cruntă cu mine, chiar cînd credeam că am rezolvat-o. Nefericita idee [...] m-a adus îndărăt, ca să-mi sfîșii cu unghiile la fața locului biata mea inimă de om care mă credeam tare și sînt numai un sentimental.

Dar să lăsăm

Te plictisesc cu vechea mea poveste. Drumul pe nevestite îndărăt, imposibilitatea mea să lucrez, deci să cîștig un gologan, toate popririle, „renta“ pe care trebuie să o plătesc Cocăi și acum cheltuielile... de propagandă, toate mi-au ferfenițit bugetul în patru vînturi. Aici, după o lună

Scanned with CamScanner

jumătate am găsit la gazetă leafa totală de... 1 600 lei. Pe de altă parte popririle de la Banca Ieșilor [...] Ce-i de făcut ?

Cu dragoste și cele bune

Dragă Victore,

Scriu eliptic, numai să dau un semn de viață. Aici, plouă, frig și am intrat din primele ceasuri în toată mizeria. Cu mîna stîngă mă apuc de mîna dreaptă și mă felicit frenetic.

Pe Aurel, îl predau azi la școală. L-am tuns și cînd s-a văzut cu scăfîrlia rotundă și șapca de uniformă în cap [...] ca lui Samson i-a căzut toată bravura care înspăimîntase Agapia. Încă din tren, cînd a rămas numai cu mine debutase prin a fi altul ; acum e complet dresat. Această îmblînzire subită m-a înduioșat. Ce s-o fi petrecînd în capul lui ? În orice caz nu e vesel și ceva din sfîrșitul lui de vacanță m-a impresionat și pe mine, deși pentru subsemnatul, cînd se sfîrșea vacanța de-abia începea epoca cea mai glorioasă, de scandaluri, eliminări etc. etc.

Cînd l-am văzut domesticit, am judecat mai bine prin contrast, cît v-a scos sufletul o lună de zile. Dar cum orice trecut, deși ireparabil, odată consumat nu mai e atît de dezagreabil, cred tardiv acum, să-mi pun mie și să-i pun lui cenușă pe cap (de altfel nici nu se recomandă pentru igiena părului).

Te aștept să vii. Cu amicii de aici, simt că m-am cam răcit. Consideră scandaloasa mea încăpățînare de a lucra ca o ofensă și provocare personală.

Încă o dată mulțumiri pentru toate.

Cu frățietate

Dragă Victoraș,

Ca un fulger am fost și am băut un șpriț la Cîmpul Lung cu umbra lui Radu Negru. Tot ca un fulger m-am întors și am băut un șpriț cu limbra lui Mircea (Ignat)*.

Lasă-mi un răspuns la *Cuvîntul* între 8 și 9 și unde iei masa [...]

1 000 de ani pace

---

* este vorba de o bodegă de la București.

Scanned with CamScanner

În josul paginii era un desen : capul lui, ieșindu-i din gură un portativ și cîteva note, sub portativ e scris : Oții măăă !

Găsesc și o scrisoare adresată mamei.

[...] Iarăși sînt vinovat. Toată viața mea e un cumul de vini, pe care mereu caut să le scuz. Caut firește, fără să izbutesc.

Urma să trec pe la mata.

Am plecat din Iași cu nepusul la masă. Cum nu am avut răgaz să scriu măcar cîteva rînduri ești îndreptățită să mă socoți un pur și simplu măgar. Mă uit în oglindă; într-adevăr parcă au și început să-mi crească urechile.

La acuza dintîi, plecarea fără popas în Iași, se adaugă încă una. Probabil că peste 10—15 zile voi mai veni în Iași pentru a aranja niște chestiuni ale Cocăi. Atunci voi trece pe la mata. Așa îmi spusesem cînd mă scuzam față de mine, fără să mă mai scuz față de mata.

M-ai iertat ?

Îmi pun cenușă pe cap (poate e și bună împotriva cheliei).

Îmi amintesc de un octombrie, într-o toamnă aurie, așa cum o cîntă Pușkin, de o mare frumusețe, cînd am stat mai mult timp la Bușteni, la Cezar Petrescu. În fiecare după-masă mă instalam pe un balconaș, sus, la mansardă, în lumina poleită a soarelui, sub un cer mediteranean, cum îl numea el, și citeam în tihnă. Uneori venea și Cezar acolo, sus, să schimbe cîteva vorbe și cu mine, despre scriitori, prieteni, natură. Îmi amintesc o discuție cu privire la Trollope, într-o zi, cînd eram cu o carte a scriitorului englez în mînă. Cezar nu numai că citise cam tot ce se putea din acest autor, dar manifesta un deosebit interes față de el și socotea că romanele scriitorului englez sînt solide și substanțiale, scrise cu vigoare („vigoarea pe care ți-o dă o friptură suculentă," după propria lui expresie). Îi plăcea foarte mult felul cum știa Trollope să-și prezinte personajele și îmi dădea ca exemplu pe Proudie și soția acestuia, din *Barchester Towers*. Autorul prezintă mai întîi o schiță generală a personalității lui Proudie, apoi o dare de seamă amănunțită a carierei sale, în același fel se ocupă și de soție. Pînă la sfîrșitul capitolului știm

Scanned with CamScanner

exact cine sînt aceste personaje. Altă dată, îmi amintesc că am vorbit despre Rosamond Lehman. Cartea ei, *Pulbere*, pe care eu aveam să o traduc mai tîrziu, Cezar o citise în franceză, pe la vremea cînd probabil apăruse. Reținuse personajul principal, Judith Earle, o tînără fată sensibilă, timidă, cu putere de observație și adîncimi de gîndire nebănuite pentru vîrsta ei. El considera romanul ca o carte a tinereții și dragostei, a întristării și bucuriei. Tot ceea ce a scris Rosamond Lehman i se părea pasionant, plin de naturalețe și spontaneitate, învăluit adesea în poezie. Nu uit cît de interesante au fost discuțiile despre scriitorii americani. Totul s-a iscat de la Sherwood Anderson, pe care tocmai îl citeam, acolo, sus, pe balconaș. La Sherwood Anderson îl impresiona căutarea unei fericiri imposibile, oameni care încearcă mereu să evadeze din monotonia micilor orașe, oameni care par că se mișcă de-a lungul unor căi întunecate. În *Moby Dick* al lui Melville vedea epica neliniștii sufletului american în mult cîntata epocă a prosperității, care, prin inegalitățile generate, nu putea sădi în inimile oamenilor decît neliniște și pesimism. Îl pasiona lumea „plină de zgomot și furie" a lui Faulkner. Acesta rămînea pentru el un maestru al prozei viguroase, un puternic povestitor, o imaginație robustă și fantastică, aducînd romanului american o deosebită densitate și variate mijloace de exprimare, îndelung elaborate. Vedea în el un cronicar al unei tragedii umane într-o epocă de nesiguranță și dizolvare.

Altă dată am vorbit despre cărțile lui Thomas Wolfe, în care simțea singurătatea scriitorului în America, violența epocii marii depresiuni, conflictul dintre individ și lumea în care trăiește. Creația scriitorului, imagine a propriei sale vieți, o considera ca un fel de istorie morală a tînărului american. Regăsea la Wolfe acea întoarcere în trecut, asemenea lui Proust, căutînd să pătrundă prin asocierea unei senzații fizice din prezent spre o anume situație similară din trecut. Altă dată am vorbit despre Stephen Crane, cu personajele lui mînate de instincte primare, de forțe oarbe, ducîndu-și existența pe cîmpurile de luptă, pe mările furtunoase, cei slabi fiind mereu distruși de cei mai puternici.

Toate aceste discuții dezvăluiau în Cezar un partener seducător în dezbaterea oricăror probleme de literatură.

Scanned with CamScanner

Era și firesc, el fiind un cititor asiduu, capabil să surprindă imediat și exact atîtea aspecte caracteristice.

Tot atunci, în acea lună octombrie, într-una din seri mi-a povestit despre vacanțele lui de adolescent petrecute la țară, la bunicii lui din partea mamei, prin care păstra legătura cu mediul sătesc și cu limba neaoș moldovenească. Mi-a vorbit apoi despre dualismul lui temperamental și spiritual. Tatăl său era fiu de țăran clăcaș, iar mama fiică de moșier. Spiritul de clasă al mamei, spunea el, făcea ca în formația sa spirituală să apară sentimente și judecăți contradictorii, „mă simțeam cînd revoltat social, cînd reacționar odios, după linia sîngelui matern sau patern".

Mă uit la un vas albastru de Murano cu fibre aurii, pe care mi l-a dăruit la căsătoria mea, și mă gîndesc cîte zile liniștite și calde am petrecut în acea locuință, unde lucruri de artă, obiecte de artizanat, țesături, covoare, vase de ceramică, picturi și sculpturi, diferite bibelouri trădau calitățile lui de fin estet.

Mai exista în vila de la Bușteni „un centru de interes", dintr-un punct de vedere cu totul deosebit însă : familia de pisici birmaneze. Cînd am locuit acolo în timpul bombardamentelor, mama a luat un pisic care se născuse orb. I-a zis Petrescu, pentru că Cezar nu mai știu în ce carte avea un cățel care purta un nume de familie.

Am revenit la Bușteni mai tîrziu, cînd locuința bine cunoscută devenise *casă memorială*. Am intrat cu strîngere de inimă. Mi-am purtat pașii prin toate încăperile, familiare altă dată, acum puțin transformate și înstrăinate. Masa de lucru, creioanele, lampa de birou, ceașca de cafea, fotografia lui Aurel, cu bucle și haine de catifea cu guler alb, articolul început înainte de a pleca la București, în acel an 1961, de unde nu avea să se mai întoarcă niciodată la Bușteni, halatul din camera de culcare (mi-a amintit de halatul lui Carlyle din casa sa din Chelsea), sufrageria cu mobilă rustică, toate atestau prezența omului și-i subliniau absența. Această cumplită prezență și absență a celor plecați pe drumul fără întoarcere. Acele nenumărate legături dintre noi și obiectele care supraviețuiesc celor trecuți în neființă.

De atunci, de cîte ori vizitez vreo casă memorială prin alte meleaguri, mă gîndesc la vila de la Bușteni. Am văzut

Scanned with CamScanner

casa lui Balzac, am privit faimoasa lui cafetieră și mi-am adus aminte de ceașca de cafea a lui Cezar și-mi plăcea să făuresc în mintea mea o legătură între casa din strada Raynouard, de la Paris, și cea din umbra Caraimanului. Am mai revenit la Bușteni, la Cezar, și apoi, la îndemnul soțului meu, care și el îl cunoscuse bine pe Cezar și petrecuse clipe plăcute în acea casă, am scris cîteva pagini despre Casa memorială „Cezar Petrescu" pentru Revista Muzeelor.

În biblioteca mamei se aflau toate volumele din vasta lui creație, acea *Cronică românească a veacului al XX-lea*. În multe din acestea am regăsit, nu o dată, trăsăturile unor cunoscuți sau prieteni ai scriitorului. Toate cărțile purtau dedicații pentru mama sau tata, iar una dintre cărți, nu mai știu care, îmi era dedicată mie : „Adinuței în amintirea timpului cînd o țineam pe genunchi". Au rămas doar cîteva, nu mai știu unde pot fi celelalte, s-au risipit împreună cu multe alte lucruri, cu ocazia diferitelor mutări sau după ce am pierdut-o pe mama. Scot, la întîmplare, cărțile cîte au mai rămas. Iată *Ochii Strigoiului*, e dedicată mamei : „În numele tuturor strigoilor care ne împresoară", pe volumul I din *Întunecare* e scris doar „Și n-a fost adevărat ?" Încă una, *Omul din Vis* : „Semn de prietenie, această carte cu povestiri de cărți, vin, femei și moarte. Brrr : ca într-un film ticălos". Pe *Carnet de Vară* e scris „În amintirea zilelor și nopților de la Agapia".

N-am mai fost la casa de la Bușteni de prin 1969. Parcă nu aș mai avea curajul să mă mai duc. Sînt prea multe umbre în jurul meu. A rămas doar amintirea care păstrează ceea ce timpul distruge, cîndva și aceasta va prinde a se estompa, va dăinui însă opera și va continua să existe casa lui Cezar Petrescu, casa de la Bușteni.

DE VORBĂ CU ALEXANDRU PHILIPPIDE

L-am cunoscut pe Alexandru Philippide mai îndeaproape pe la sfîrșitul anului 1969. Îl știam, bineînțeles, din poeziile sale, din traducerile și întreaga sa activitate. Fiind ieșeni și trăind într-un anume cerc literar, cultural îmi cunoștea familia. Eram avizată asupra felului lui de

Scanned with CamScanner

a fi. Știam că în firea sa se îmbinau armonios o mare sensibilitate și o adîncă luciditate.

Părea sfios, retras, tăcut, foarte discret, plin de modestie. Un zîmbet cald îi lumina chipul, uneori apărea o urmă de ironie și cuvîntul de spirit izbucnea cu forță. M-a impresionat de la început cît de departe era de deșertăciunile lumii, de ispitele ei, pentru care se frămîntă și se bat atîția, cu cîtă demnitate își urma calea. Știa foarte bine să anime discuția și să găsească punctele cele mai bune, mai potrivite de contact între el și cel cu care vorbea.

Continuam să cred, ca și în anii copilăriei, că un scriitor este o personalitate aparte în istoria lumii, care oferă o atracție particulară, că în gesturile, în conversația și acțiunile sale, se reflectă ceea ce scrie, că se află în afara societății obișnuite și că, pe căi tainice, aduce, din îndepărtate locuri vrăjite, minunății, adevărate comori durabile. De aceea, cînd l-am cunoscut personal, am încercat un sentiment de stimă și respect, dar și de adîncă emoție...

Îl vedeam cu mare bucurie din ce în ce mai des, mai regulat, la Academie, în biroul său de la Secția de literatură și artă, al cărei președinte era, iar, mai apoi, acasă la el, în strada Ilarie Chendi nr. 9. Pentru mine aceste întîlniri constituiau momente de neprețuită încîntare, de elevație. Discutam despre literatură, pictură, muzică sau schimbam impresii din călătorii. În acele rare clipe părea că viața cea de toate zilele, cu grijile și banalitățile ei, nu pătrundea niciodată pînă la noi. Dragostea sa, nevoia sa, opțiunea sa pentru o viață intelectuală și spirituală pură era atît de puternică, încît nu mai putea fi loc pentru mediocrități și banalități. Puțini oameni am cunoscut care să manifeste o asemenea fervoare pentru literatură și artă, în același timp avînd preocupări la fel serioase privind rostul omului ca parte din colectivitate, să fie mereu prezent și gata să vină în ajutorul celui care l-ar fi solicitat. Am întîlnit destui scriitori de-ai noștri și străini, dar nu am găsit mulți care să stăpînească atît de temeinic literaturile europene importante, de altfel eseurile sale atestă perfect această bogată cunoaștere.

Astăzi regret că nu am notat discuțiile mele cu acest neîntrecut maestru al culturii. Cîte ar fi fost de învățat! Încerc, acum, cînd omul nu mai este, să-mi reamintesc măcar unele crîmpeie, așa, la întîmplare.

Scanned with CamScanner

Iată, de pildă, odată mi-a vorbit despre Mallarmé. Vedea în poetul francez un căutător de absolut, un exemplu de înaltă viaţă spirituală. Îmi amintesc că el, marele tălmăcitor al lui Goethe, Hölderlin, Novalis, Rilke, Poe, Baudelaire, îmi spunea că de Mallarmé nu te poţi apropia temeinic decît numai citindu-l şi studiindu-l în original, din cauză că poetul şi-a alcătuit un limbaj al lui, nou, după reguli proprii, după nenumărate transformări şi transmutaţii de sensuri. Ca să poţi găsi ceva la fel în altă limbă ar trebui să faci exact operaţiile mintale pe care le-a făcut el. În timp ce-mi vorbea mă gîndeam la Mauclair şi încercam o apropiere între Philippide şi acesta din urmă în dragostea lor pentru Mallarmé.

Într-altă zi, cunoscînd preocupările mele pentru literatura engleză, m-a întrebat dacă am versurile poetului James Thomson (cel născut în 1834 şi mort în 1882, care scria sub iniţialele B.V. [Bysshe (Shelley) Vanolis (Novalis)], nu autorul *Anotimpurilor,* ci al impresionantului poem *The City of the Dreadful Night* (Oraşul nopţii îngrozitoare), acea sinceră expresie a unui crez ateist şi plin de desperare al unui poet al desperării. Nu era decît firesc ca Philippide să se intereseze de acest poem. Portret al Londrei nocturne, ca locaş al mizeriei omeneşti, poezia lui Thomson aduce în versuri sumbre, pline de forţă, imaginea unui oraş al tenebrelor, în agonie, unde trăiesc oameni fără speranţe. O dată cu zorile imaginea se dizolvă, dar, în tenebrele sufletului sfîşiat, se reconstruieşte fără încetare, căci arhitectura ei este cea a visurilor, făurită din mirajele noastre interioare, în timp ce prin străzile întunecate trec fantome ce se amestecă cu cei vii. Se gîndea să traducă acest poem. Nu ştiu dacă a făcut-o, nu l-am mai întrebat. Cum îi spuneam că pentru mine poemul reprezintă un fel de prefaţă la opera lui Hardy şi a lui Gissing, am prins mai apoi a-l evoca pe Thomas Hardy, acest mare poet al fatalităţii, al *ironiilor vieţii. Tess* era pentru Philippide unul dintre cele mai frumoase romane care au fost scrise vreodată, un poem magnific inspirîndu-se din sentimentele cele mai pure, arătînd momentele cele mai emoţionante ale vieţii omeneşti.

Vorbind despre influenţa operelor literare asupra cititorilor, se simţea dator, chiar cu riscul de a-mi spune lucruri cunoscute, să-şi exprime convingerea că întreaga

Scanned with CamScanner

creație artistică și, implicit, cea literară ne deschide noi perspective, ne luminează asupra propriilor noastre resurse, ne pune în mînă instrumentele cele mai potrivite pentru a ne cunoaște pe noi înșine.

Cunoșteam preocupările sale privind sentimentul naturii în literatură și cum pe atunci apăruse în traducerea mea *Nepreţuita Otravă*, cartea scriitoarei engleze Mary Webb, i-am spus că mi-ar părea interesant dacă s-ar gîndi la un studiu asupra unei paralele între sentimentul naturii la scriitorii englezi și români. Ideea l-a preocupat, dar în același timp, cu generozitatea care îi era caracteristică, mă îndemna pe mine să scriu o asemenea lucrare.

Din amintirile mai vii sau mai palide, îmi apare aceea a unei zile cînd am stat de vorbă despre valoarea recitirii unei cărți. M-am bucurat, regăsind în gîndurile și ideile sale puncte comune cu ale mele, de altfel așa cum întîlnisem și la Ibrăileanu. O carte recitită nu e niciodată aceeași. Adesea o nouă lectură întrece chiar descoperirea unei cărți la prima întîlnire. Cîte lucruri nebănuite poți afla. Proba recitirii este un examen din cele mai sigure pentru calitatea unei cărți. Îmi vorbea în continuare despre experiențele ce se pot face în această privință și cît de amuzante și instructive pot fi. Credea că pe lîngă cărțile de adîncă observație a vieții, ceea ce se recitește întotdeauna cu interes și plăcere rămîn versurile. Evident, cele autentice, cele care au capacitatea de a dezvălui dimensiuni, fațete, valori noi, „cuvinte" din care se desprinde o anumită magie.

O operă literară este ceea ce vedem sau, mai bine zis, ceea ce punem noi în ea, continuă el, iar judecarea unei opere de artă nu se poate face bine decît raportîndu-se la timpul și mediul unde s-a produs, la concepțiile și la exigențele de atunci ori raportîndu-se la principiile îndeobște consacrate ca puncte de plecare, trecînd peste veacuri și neglijînd toate contingențele restrînse ale epocii. Și atunci l-am auzit vorbindu-mi despre frumosul etern al sculpturii antice și despre maiestatea epică a Iliadei, care rămîn inimitabile.

Amintind de arta Renașterii, considera că cinquecento și seicento trăiesc prin valoarea lor intrinsecă pe care pictorii și sculptorii de atunci au definit-o genial. Și subliniază că Renașterea rămîne o epocă eroică în artă, trecînd

Scanned with CamScanner

peste efemeritatea generațiilor care se perindă, după cum prin caracterul ei intim nu poate fi scoasă în afară de gîndirea și izvoarele de inspirație ale timpului său.

Cîndva, abia întoarsă din Franța, am depănat împreună amintiri despre Paris — muzee, străzi, piețe, clădiri — printre altele i-am relatat că am ajuns la Academia franceză, „*La vieille Dame du Quai Conti* cu faimoasa cupolă, parte integrantă a peisajului parizian și, mai ales, am vorbit despre acel curios pod „Le Pont des Arts" sau „podul academic", așa cum i se mai spune, care leagă malul stîng al Senei cu cel drept chiar în fața Academiei (un pod din fier numai pentru pietoni, care, vai, azi nu mai există).

Evocările mele i-au răscolit amintiri din anii duși, din hoinărelile lui pe malurile Senei și atunci mi-a dezvăluit gîndurile lui despre podul mult iubit și cîntat de scriitori. Mărginit de portocali în ciubere, cu un clarinetist care cînta melodii dulcege, podul forma un loc minunat de plimbări și visare. În timp ce vorbește îi urmăresc privirile, ce poartă în ele o urmă de nostalgie, pierdute în noianul amintirilor. Pictori, artiști, perechi de îndrăgostiți și-au purtat de atîtea ori pașii pe acest pod plin de poezie. Numele lui Jules Verne rămîne și el legat de acest pod (pentru care parizienii s-au luptat atît ca să nu fie demolat), căci pe acolo și-a aruncat ancora iahtul în care a scris 2000 de leghe sub mare. Tot pe acest pod se zice că Lamartine aștepta înflăcărat să zărească aprinzîndu-se lampa, după recepțiile nocturne, în camera celei care avea să însuflețească poetul și să-i inspire neuitatul *Lac*.

Podul, făcut pentru visări, mai este legat de numele a nenumărați scriitori care l-au „trecut" de atîtea ori : Anatole France, Léon Paul Fargue, Léo Larguier, Gérard Bauer. Și-a mai amintit apoi că, într-un poem destul de mediocru, Sainte Beuve mărturisește că ar fi vrut să treacă pe acolo cu Adèle.

Montmartre, picturile lui Utrillo, Montparnasse-ul, cu cafenelele frecventate altădată de scriitori și artiști, ori bulevardul St. Germain sau pictorii impresioniști au fost nu o dată evocate în discuțiile noastre. Într-o zi am făcut împreună o vizită imaginară la casa lui Balzac, ca și la locurile din subsolurile pline de fum, cu un anumit colorit specific din cartierul latin și mai ales la „Caveau des Oubliettes", unde se cîntă vechi melodii franțuzești.

Scanned with CamScanner

M-a urmărit cu mult interes, cînd i-am vorbit despre unul din cele mai importante evenimente artistice ale anului 1977, descoperirea, în timpul unor excavații în jurul imobilului Băncii franceze de comerț exterior, a unei părți din statuile care împodobeau fațada catedralei Notre Dame prin 1230, statui date jos în timpul Revoluției și pierdute de atunci fără urmă. Cele nouă capete găsite în 1977 erau expuse la muzeul *Cluny*.

Ne aminteam adesea de Iași și de scriitorii copilăriei mele, de Sadoveanu, Ionel Teodoreanu, Otilia Cazimir, George Topîrceanu, Demostene Botez, Mihai Codreanu și, desigur, de Ibrăileanu, care continua să aibă pentru mine aceeași aură de legendă ca și în anii petrecuți la Agapia. I-am povestit despre autografele căpătate pe cărțile unora dintre aceștia de către copilul de atunci, cărți pe care nu știu prin ce joc vitreg al vieții nu le mai am.

Vorbind despre Ibrăileanu, îmi amintesc că Philippide îl socotea, printre altele, un căutător de esențe, năzuind mereu spre absolut. Mă gîndesc că aceste căutări și năzuințe i s-ar potrivi foarte bine și lui Alexandru Philippide.

Ședința comemorativă consacrată centenarului nașterii lui Valéry și Proust, organizată de Secția de literatură și artă a Academiei, unde Philippide a vorbit despre Valéry, cînd am avut și eu prilejul să prezint o comunicare intitulată *Proust și literatura anglo-americană*, ne-a prilejuit o seamă de discuții despre cei doi scriitori, ca și despre Sète, orașul natal al lui Paul Valéry, pe coasta Mediteranei, unde fusesem de curînd.

Răsfoiesc la întîmplare cărțile sale de „fapte și păreri literare", diferite studii despre literatura română și străină, pe care nu am avut niciodată timp să le recitesc, atunci cînd omul trăia și pe care mi le-a dăruit cu dedicații calde și măgulitoare pentru mine, și-mi repet în minte, cu regret :

O, cîte lucruri au rămas nespuse
Vechi juvaieruri risipite-n drum
De unde să le mai adun acum
Un drum pierdut, pe vecie duse.

Scanned with CamScanner

Cîte pagini vibrante, senine, pline de nenumărate descoperiri din care se revarsă atîta bogăţie ! Cîte comentarii originale, privind numeroşi scriitori români şi străini, ce spirit de observaţie, ce analiză sigură a valorilor, cîtă trudă plină de seriozitate ! Îmi vin în gînd cuvintele pe care le-a rostit la decernarea marelui premiu al Uniunii Scriitorilor pe anul 1977 :

„Caut ceea ce durează, scriam într-o poezie a mea. De la aceasta nu m-am abătut niciodată..."

În ultimele luni ale vieţii sale, l-am vizitat proaspăt reîntoarsă după o nouă călătorie. S-a distrat ascultîndu-mi povestea despre „Beaubourg", faimosul „Centru Pompidou", de la înfiinţarea căruia se împlinise, în ianuarie 1978, un an.

S-a bucurat cînd i-am adus cartea lui Decoin, *John l'Enfer,* carte care, dacă-mi amintesc bine, luase premiul Goncourt pe 1977, şi continua să fie prima în alegerea lunară a publicului. Aştepta cu mult interes veşti, ştiri, informaţii. I-am relatat, printre altele, dezbaterea legată de o nuvelă a lui Proust, publicată la acea vreme la Gallimard, considerată „oarecum" inedită. De fapt nuvela apăruse în 1896 în la Revue Contemporaine, dar Proust nu a inclus-o niciodată în volumul *Les Plaisirs et les Jours*. Philippe Kolb, care a consacrat patruzeci de ani publicării corespondenţei lui Proust, vedea în acest text anumite pasaje esenţiale pentru *A le Recherche du temps perdu*. Unii critici nu erau de acord şi subliniau că de fapt se aflau în prezenţa unei nuvele pe care autorul singur a exclus-o din volumul mai sus amintit şi o considera *une nouvele imbécile*. Kolb era privit ca un supus fetişismului, socotind tot ceea ce venea de la Proust genial ori nuvela *l'Indifférent* fusese scrisă pe la 22 de ani, resimţindu-se în ea influenţa scriitorilor timpului.

Asemenea mici noutăţi îl distrau şi-i făceau plăcere.

În ultimul timp părea din ce în ce mai retras. Preocupat de reeditarea şi publicarea numeroaselor sale scrieri, nu mai lua parte la şedinţele Secţiei de la Academie. Deşi era prezent în paginile ziarelor şi revistelor, nu mai apărea nici la manifestările literare, la care prezenţa sa ar fi fost necesară. Printre paginile pe care le-a mai scris în acel sfîrşit de an 1978 a fost şi prefaţa la o cărticică a mea de

Scanned with CamScanner

impresii de călătorie, apărută, în ianuarie 1979, la Editura Sport-Turism, ultima prefață pe care a mai semnat-o. Cînd i-am dus cartea m-a întîmpinat cu surîsul atît de bine știut. M-a privit de după ochelarii lui cu ramă neagră, iar părul atît de alb îi aureola chipul de înțelept și erudit, desprins parcă dintr-o poveste de demult. În ciuda surîsului mi se părea că deslușesc o adîncă tristețe. M-a felicitat din nou pentru carte. Cu sensibilitatea sa profundă, înțelesese foarte bine că acea lucrare avea pentru mine o deosebită valoare, aducînd în paginile ei note despre călătoriile făcute cu soțul meu, plecat prea crud și timpuriu dintre noi, și care vroiam să fie un omagiu adus memoriei sale. M-a emoționat bucuria ce o încerca pentru mine și m-am simțit copleșită de prețuirea sa.

Nu puteam bănui că, în acea zi de sfîrșit de ianuarie a anului 1979, Alexandru Philippide era atît de aproape de *insula de veșnicie / la capătul de dincolo al lumii.*

CU JOHN WAIN, LA OXFORD

Mă aflam la Londra, în prima mea călătorie singură. Revedeam acum acel mare oraș al contrastelor, atît de drag mie, fără veselie, cu o inimă grea, împresurată de amintirile vizitelor anterioare. Nu acelea din anii de studii, ci unele mai recente, pline de bucuria prezenței alături de mine a soțului meu.

Într-o zi, în timp ce luam masa împreună cu Doreen Berry, pe atunci director adjunct al Centrului Marea Britanie/Europa de Est, bună prietenă a României, întotdeauna plină de grijă și atenție față de românii sosiți la Londra, îi povesteam că tocmai traduceam o carte de John Wain.

— Trebuie să-l cunoști, mi-a spus ea. (Am rămas, inițial, indiferentă în fața acestei sugestii.) John Wain, continuă Doreen, este profesor de poezie la Oxford, voi aranja să-l întîlnești.

Traduceam cartea *Un cer mai mic*, pe care o citise soțul meu și-mi sugerase să o propun pentru publicare în

Scanned with CamScanner

românește. O carte mică, tristă, povestea dramatică a unui om de știință care, demoralizat și copleșit de viața dusă, își găsește refugiul în forfota unei gări londoneze, dar nu se poate bucura de această oază, fiind în curînd transformat în prada hăituită a unei publicități distrugătoare. Geary, Elizabeth, Angela, David, personajele din acest roman, îmi erau buni tovarăși în ceasurile înserării, cînd aplecată asupra cărții o tălmăceam în limba noastră.

Știam despre John Wain că făcea parte din acea generație de scriitori englezi care au început să scrie prin anii 1950, ca Kingsley Amis, John Braine, John Osborne, Arnold Wesker, Allan Sillitoe și alții, cunoscuți mai apoi sub denumirea de *tinerii furioși*, care scriau cu *furie* despre realitățile sordide ale vieții, personajele lor fiind în general oameni slabi, înfrînți de micile drame și necazuri ale vieții lor zilnice. Generație deziluzionată după cel de al doilea război mondial, ei militau pentru o schimbare. „Societatea trebuie transformată, cruzimea și cinismul ei mă îngrozesc, competivitatea și risipa mă mîhnesc, urîțenia societății este pentru mine o insultă" avea să-mi spună John Wain, cîțiva ani mai tîrziu.

Îmi căzuse nu de mult în mînă un alt roman al lui, intitulat *Trăirea în prezent*, un fel de studiu al patologiei furiei. Un profesor, într-o școală, condusă de un director de nesuportat, este dezgustat de activitatea lui, de Londra, de viața pe care o duce. Hotărăște să se sinucidă, dar mai înainte trebuie să ucidă pe cel mai rău om pe care-l cunoaște. Urmărește un poet fascist de-a lungul și de-a latul Europei. Diferite întîmplări îl împiedică să comită uciderea, treptat revine la o viață normală și nimic din tot ce-l scotea din fire nu-l mai supără. Parodia și exagerarea domină ; emoțiile sînt tari. Autorul pare a fi mereu prezent în cărțile sale. Mă gîndesc că din aceste două romane pe care le-am citit se desprinde talentul deosebit al lui John Wain de a evoca și exprima sentimente violente și a prezenta situații care justifică aceste sentimente, aducînd și sensul real al vieții contemporane din Anglia.

Mai știam că e și critic literar, dramaturg, poet, mai ales poet, dar nu-i citisem niciodată poeziile. Studiase la Oxford și, după terminarea studiilor, îmbrățișase cu succes cariera academică, dar din 1955 renunțase, consacrîndu-se în întregime scrisului. Aflasem acum de la Doreen

Scanned with CamScanner

că este totuși titularul catedrei de poezie de la Universitatea din Oxford, începînd din 1973. Unde ar fi putut să existe o catedră de poezie, dacă nu la Oxford ? Aș numi-o una din nenumăratele curiozități ale insularului popor. A fost instituită în 1696 de către Sir Henry Birkhead, din Monkwearmouth, Durham, profesor la Colegiul *All Souls*. Într-o vreme cînd studiul era limitat între zidurile fiecărui colegiu, intenția fondatorului de a plăti un conferențiar pentru a vorbi de trei ori pe an despre poezie reflectă tocmai nevoia unei activități la care să participe toți membrii universității. Mai tîrziu, prin 1857, alegerea lui Mathew Arnold ca profesor a ridicat acea catedră la rangul unei platforme cu importanță pentru lumea literară în general. În ultimele decenii s-au perindat ca profesori : Auden, Graves, Cecil Day Lewis, Edmund Blunder, Roy Fuller, pentru a cita doar cîteva nume mai răsunătoare ale poeziei engleze, subliniindu-se din ce în ce mai mult tendința ca profesorul să fie el însuși poet. John Wain era cel de-al 37-lea profesor. Regulamentul de funcționare prevede alegerea profesorului pe un termen de cinci ani.

Iată-mă deci, într-o zi senină de decembrie, puțin înainte de vacanța de iarnă, pe străzile bine cunoscute și încărcate de amintiri ale Oxfordului. Studenți și profesori, pe jos sau pe biciclete, trec în grabă purtînd pitorestile lor *cap and gown* (pălărie în colțuri și robă). Privesc pe toți acești tineri, cu brațele sau coșurile de la biciclete încărcate de cărți. Mă gîndesc la sistemul de studiu din această cetate universitară, care combină libertatea cu stricta disciplină. O lucrare obligatorie săptămînal, biblioteci unde te poți cufunda în studiu, un serviciu special pentru a te sfătui în privința carierei pe care ai vrea să o îmbrățișezi, un întreg program de relaxare, terenuri de sport. Fiecare se bucură în colegiul lui de toată grija și atenția, problemele care-l preocupă sînt privite cu seriozitate, studentul păstrîndu-și identitatea lui reală. Tot ceea ce i se cere este să învețe. Mă gîndesc la diferența dintre studenții de aici și cei de la Sorbona, atît în ceea ce privește atmosfera cît și modalitățile de studiu.

E aproape ora prînzului și străzile sînt întesate. Pe lîngă profesori și studenți, nenumărate gospodine ies după cumpărături. Trec de Cornmarket, strada cu magazine, ajung pe lîngă monumentul martirilor, „Martyrs' Memo-

Scanned with CamScanner

rial", ridicat pe locul unde, în secolul al XVI-lea, au fost arși pe rug, pentru credința lor, Latimer, Ridley și Cranmer, las în urmă „Balliol Colege", cu zidurile înnegrite, străbat St. Giles, apuc pe Banbury Road, întorc capul cînd ajung la clădirea modernă a Facultății de Științe Tehnice, apărută acolo în anii din urmă, o intrusă în armonia vechilor colegii. Pe aici și pietonii sînt mai rari ; în dreapta se întinde imensul parc al Universității și mă gîndesc, plină de nostalgie, la plimbările de altă dată pe aleile înflorite, la vremea înserării. Ajung în Norham Gardens. În capătul străzii se află Colegiul „Lady Margaret Hall", pe scurt LMH, acolo sînt așteptată de regretata mea prietenă, Dr. Anne Pennington. Acum, cînd scriu aceste rînduri, Anne nu mai este. O boală necruțătoare avea să pună capăt existenței ei de erudită, la vîrsta de 47 de ani, în vara anului 1981. Agitație și mișcare, viață febrilă, studente intră, ies, trec în grupuri. Avizierul e plin de tot felul de anunțuri despre cursuri, evenimente sociale, nenumăratele *societăți*. Aici, toate activitățile își au un club sau societatea respectivă — dramatică, de poezie, de literatură, de filozofie, de vîslit, cluburi politice și cîte și mai cîte. Urc scări, trec prin tot felul de coridoare, ajung la apartamentul Annei. Profesorii locuiesc în colegiu, în mijlocul studenților și alături de ei. Anne mai are de corectat cîteva lucrări, se apropie încheierea trimestrului. Discut cu o colegă de a ei, Wilma George, profesor de științele naturii, care vrea să afle cîte ceva despre istoria științelor în România. Îi vorbesc despre Societatea de Medici și Naturaliști de la Iași, îi promit că-i voi facilita un schimb de lucrări cu specialiști români. Între timp, Anne a terminat lucrările cu pricina. Mă despart de Wilma, asigurînd-o că o voi vizita după-masă, pentru a continua discuția care o interesează. Plecăm în viteză. Anne își ia bicicleta pentru întoarcere. Nici un profesor nu s-ar gîndi să folosească aici automobilul.

John Wain ne așteaptă în oraș. Ajungem la un restaurant aglomerat și gălăgios. Anne îmi spunea că John Wain, „sucit cum e", nu a vrut să vină la colegiu, unde ar fi fost mult mai bine. Mă gîndesc ce voi vorbi cu John Wain. Mi-am amintit brusc de o conferință ținută, în adolescența mea, de André Maurois, la Oxford, în care dădea sfaturi tinerilor francezi în cazul unei vizite în Anglia.

Scanned with CamScanner

Printre altele, el spunea că nu trebuie să-i vorbești politicianului de politică și nici scriitorului despre literatură. Deci ce voi vorbi eu cu John Wain? Despre vreme? Într-un fel îi cunosc imaginația și ideile din cartea pe care o traduc. Dar...

Ne așteaptă împreună cu soția sa la o masă. După banalitățile de rigoare, îl întreb dacă a întîlnit vreun scriitor român, dacă cunoaște ceva din literatura noastră. Răspunsurile sînt negative. Încerc să-i dau unele informații. Discuția se lega anevoie. Mi se părea forțată. Avea, cred, dreptate Maurois. Îmi spune mai apoi că lucrează la un nou roman, și adaugă :

— Cu cît scriu, cu atît îmi vin mai multe idei pentru alte cărți, așa încît mă văd obligat să scriu din ce în ce mai repede și mai repede.

L-aș fi întrebat dacă personajele lui masculine Geary, Lumney sau altele sînt creațiile imaginației sau „poartă" în ele ceva din trăsăturile autorului. Îl simt mereu prezent în romanele sale, îi aud limpede „vocea", astfel că întrebarea mea s-ar justifica. Dar, în cele din urmă, prefer să tac. Vrea să știe dacă am dificultăți cu traducerea cărții lui, căci speră că folosește o limbă simplă, fără expresii complicate. Îi arăt că sînt încîntată de plasticitatea cuvintelor, de fraza lui curgătoare, naturală, directă, cu tonalități calde, care poate fi ușor „recreată" într-un tipar românesc.

După dejun, Anne se întoarce la obligațiile ei didactice, John Wain ține să mă ducă la o expoziție deschisă de el, de curînd, la Bodleian Library — *Oxfordul și scriitorii săi*. Sînt expuse cărți, fotografii, manuscrise ale unui impresionant număr de scriitori care au studiat, au fost profesori, s-au născut la Oxford sau au avut, într-un fel sau altul, legături cu cetatea universitară — de la Evelyn Southey, Thomas Wharton, Mathew Arnold, Swinburne, Coleridge, Shelley, pînă la cei ai secolului nostru : Yeats, Mansfield, Bridges, Graves, Fuller, Levi, pentru a aminti doar pe unii. John Wain este figura centrală a expoziției. După vizitare ne despărțim. Se întoarce să lucreze. Ține să precizeze că este o zi de lucru. Mă uit cum se îndepărtează, cu șapca lui din tweed, asemenea șepcii lui Geary din romanul pe care-l traduc.

Scanned with CamScanner

Aceasta a fost prima mea întîlnire cu John Wain la Oxford. Cînd întoarsă acasă mi-am continuat traducerea, mi se părea că între mine și cuvintele ce acopereau paginile cărții se țesea o legătură din ce în ce mai puternică. Simțeam revărsîndu-se de colo spre mine, ca un șuvoi plin de energie, gînduri și idei și-mi stăruia în minte ceea ce-mi spusese el însuși, la un moment dat, la Oxford: „lectura unui roman ne ajută să înțelegem mai bine viața noastră ca indivizi și viața noastră în societate".

În 1980 a apărut la noi *Un cer mai mic*. I-am scris cîteva cuvinte de apreciere despre carte și asupra felului cum a fost primită de cititorii români. Mi-a răspuns imediat. Credeam că nu-și mai amintea de masa noastră de la Oxford. Ținea însă foarte bine minte totul.

În 1981, la sfîrșitul anului, sînt din nou la Londra, urmînd să mă duc la Oxford. În graba plecării nu mi-am luat coordonatele lui John Wain și uitasem și numele agentului lui literar. Cum stau la Londra două luni și am de cutreierat Anglia și trebuie să ajung și în Scoția, las vizita la Oxford ultima, așa cum păstrezi bucățica cea mai bună dintr-o prăjitură pentru ultima îmbucătură. Oxfordul ocupă în sufletul și în complexul meu de gîndire un loc cu totul special.

Dar iată că asupra Angliei s-a abătut o iarnă arctică cu temperaturi scăzute, cum nu s-a mai pomenit, chiar cu înzăpeziri de trenuri și întreruperi în circulație. Regiunea Oxfordului este una din cele mai afectate. În loc de o oră, trenurile fac cîte 4—5. Urmăresc plină de îngrijorare buletinul meteorologic la televiziune. Dacă nu mai pot să mă duc la Oxford ? Tocmai la Oxford ? Și pe John Wain cum îl întîlnesc ? Aflu, în cele din urmă, tot prin Doreen Berry, că acum locuiește la Londra. Știam că mandatul de profesor de poezie expirase în 1978. Într-o seară reușesc să vorbesc cu el la telefon. Îmi confirmă că se află la Londra, dar revine la Oxford și este chiar în plină mutare. Cum se duce pentru o zi la Oxford, îmi propune să mergem împreună, invitîndu-mă la dejun la Brasenose College, unde continuă să fie *fellow*, adică să facă parte din corpul profesorilor. Stihiile se potoliseră, circulația trenurilor

Scanned with CamScanner

fusese restabilită, deci nu mai existau piedici. Ideea e grozavă ; îmi face foarte mare plăcere. Plec deci la Oxford cu John Wain.

Ne vom întîlni la ora 11, la Paddington, gara unde se refugiase Arthur Geary, personajul din romanul său. Sosesc, conform obiceiului meu, mai devreme. Îl aștept la locul stabilit. În jur forfotă, oamenii se îndreaptă grăbiți spre tren. Fixasem ora întîlnirii doar cu cîteva minute înainte de plecarea trenului și în curînd lumea din jur se rărește. Îl zăresc de la distanță cu pantaloni de golf și ciorapi roșii, cu o pălărie din postav moale cu boruri pleoștite, un sac de plastic în mînă. Ne urcăm în tren. Este destul de plin, ne găsim două locuri la o masă, unde se mai află o doamnă. E o zi luminoasă, însorită, bine venită după ninsorile de pînă curînd. Îmi vorbește despre mutarea sa la Londra și revenirea, acum, la Oxford. Am impresia că îl cunosc dintotdeauna, atmosfera e destinsă și pe dată se stabilește între noi o cale ușoară de comunicare.

— Tinerii artiști, continuă el, sînt atrași de marile centre, în primul rînd pentru a fi în apropierea artiștilor de renume, asemenea prezențe cîntăresc pentru ei mai mult decît toate condițiile de viață proaste și diferitele greutăți cărora trebuie să le facă față. În cazul meu, Oxford a luat, chiar de cum am terminat universitatea, locul metropolei.

— Pentru cineva care a fost student la Oxford și vrea să îmbrățișeze o carieră academică sau să se consacre scrisului, ce alt loc ar fi mai potrivit? „Dacă zeii și-ar face un locaș pe pămînt, desigur că și-ar alege Oxford", glăsuia o poezie de prin secolul al XV-lea, îi spun eu.

— Deși sînt recunoscător pentru ceea ce Londra a reprezentat pentru mine, și reprezintă încă, este drept că orașul a rămas întotdeauna la periferia vieții mele. Oxfordul m-a atras încă de cînd eram foarte tînăr. Oxfordul mi-a dat o profesiune, o orientare, sentimentul de a aparține unui cerc de oameni eruditi, de a-i împărtăși idealurile și responsabilitățile. De aceea am simțit și obligația de a servi Oxfordul ca profesor de poezie. Cum aș fi putut refuza ?

Doamna din fața noastră ne urmărește cu interes.

Scanned with CamScanner

— Ați renunțat la cariera academică, dacă știu eu bine, încă din 1955 și apoi ați acceptat să candidați pentru postul de profesor de poezie. Însemna revenirea la o activitate anterioară ?

— Renunțasem la activitatea academică pentru a-mi consacra întreg timpul scrisului și știam prea bine că orice amestec cu predarea devenea prea solicitant și prea istovitor pentru a fi combinat cu un program de creație ca al meu. Dar pe de altă parte mai știam că a fi profesor de poezie implica sarcini „ușoare". Toți cei care candidaseră pentru acest post, în majoritatea cazurilor, erau titularii unei alte catedre, așa că de la bun început îl consideraseră ca pe o activitate parțială.

— A vorbi despre arta poeziei pentru un poet nu poate constitui o sarcină, fie ea și ușoară, adaug eu.

— Nu, într-un anumit sens. Totuși, pentru mine, un post de profesor, să zicem chiar de o jumătate de normă, mă solicită să mă consacru total. Sînt mulți profesori care acceptă, pe lîngă norma întreagă, încă o jumătate, cu ușurință. Pentru mine nici o obligație de predare nu poate fi parțială. De aceea m-am gîndit mult pînă am acceptat propunerea. Cînd candidezi pentru un post, pînă în cele din urmă, oricît de indiferent ai vrea să fii, ajungi să ai o stare de spirit specială și începi să speri că vei fi votat. Eram chiar curios să văd dacă Universitatea și corpul ei profesoral dorea să împlinesc această funcție.

— Care erau pronosticurile ?

— Stephen Spender, cu autoritatea lui de poet și critic de reputație mondială, era considerat ca alegerea cea mai logică. Ziarele, emisiunile de la radio, lumea poeților, toți, în unanimitate, erau convinși de reușita lui.

— Ați luat într-un fel parte, ca să spus așa, la o veritabilă campanie electorală ?

— Acceptînd să fiu trecut pe lista candidaților, îmi promisesem că nu mă voi amesteca deloc și chiar dacă nu voi fi ales, voi avea cel puțin sentimentul că mi-am făcut datoria față de Oxford.

Mă feream să-i mai pun vreo întrebare, căci nu vroiam ca discuția noastră să se transforme într-un fel de interviu. La un moment dat văd că întoarce capul spre fereastra din dreapta lui. Căuta cu privirea în zare.

Scanned with CamScanner

— Mă uit să prind imaginea Windsor-ului. Se vede foarte frumos de aici, îmi spune el.

Încerc să privesc și eu, dar nu reușesc să deslușesc nimic. Trenul își taie drum printr-un peisaj bine cunoscut, pajiști, copaci, rîuri, ici și colo cîte o culme de deal. Peste tot o notă nouă, mantia albă de nea în falduri bogate sau mai sărace, prinzînd prin multe locuri a se topi, dînd la iveală verdele ierbii. Trece o bufetieră cu ceai și cafea. Vrea să-mi ofere cafea. Refuz. El ia o ceașcă și îmi spune că e proastă. Mă gîndesc la Arthur Geary și la Philip din romanul *Un cer mai mic* care beau cafea în gara Paddington și subliniază cît e de proastă cafeaua din tren.

— Am văzut de curînd o carte a dumneavoastră într-o librărie la Londra, despre activitatea desfășurată ca profesor de poezie. Am răsfoit-o îndelung. Cît am putut să-mi dau seama este impresionantă. Mi se pare un fel de autobiografie, o mărturisire de credință. Din comentariul atît de ingenios împletit între conferințele profesorului de poezie se desprinde viața dumneavoastră interesantă de poet, critic, biograf, dramaturg, romancier. Și apoi imaginea pe care o zugrăviți, a acelei *comunități internaționale și intelectuale*, a unui oraș din mijlocul Angliei, ca să repet, dacă îmi amintesc bine, chiar cuvintele dumneavoastră, e plină de căldură și interes.

— Am încercat să arăt ceea ce reprezenta pentru mine această catedră, ce fel de situații și oameni poți întîlni în calitate de profesor de poezie.

— O carte izvorîtă dintr-o experiență bogată și dragoste nețărmurită pentru poezie nu poate decît cîștiga mulți prieteni în jurul acestei arte a poeziei, pe care dumneavoastră o practicați cu atîta respect, dăruire și talent. Și apoi continui : Nu pot să mă abțin să nu vă pun o întrebare banală. Ați încercat să vă explicați vreodată impulsul care v-a îndreptat spre poezie ?

— Cînd privesc înapoi la băiețașul care eram pe la 14—15 ani îmi dau seama că nu găseam nici o împlinire spirituală. Tot ceea ce-mi oferea mediul meu era biserica, către care nu mă simțeam atras deloc. În această stare am descoperit, dintr-o dată, poeții. Primul care a avut un mare răsunet asupra mea a fost Shakespeare. Simțeam cum unele versuri îmi pătrund în suflet și în gînd și mă umplu de bucurie. Poezia avea asupra mea o putere magică. De

Scanned with CamScanner

la Shakespeare am trecut la alți și alți poeți și am prins a devora întreaga poezie engleză.

— Mi-ați spus, pînă aici, cum ați descoperit poezia, dar de ce ați încercat să scrieți versuri ?

— Iată o explicație pe care nu o pot da direct. Este pur și simplu o chestiune de diferență între un om și altul, așa cum dintre doi oameni care iubesc muzica, unul devine compozitor, altul devine violonist, așa cum printre oameni care îndrăgesc artele plastice, unul devine sculptor, altul pictor, un al treilea critic de artă. Poezia mi-a dezvăluit surse inepuizabile de energie, o simțeam în ființa mea pustiită ca pe o mare tămăduitoare. Poezia, asemenea visului, scoate din străfundurile ființei noastre bogății tăinuite. Cînd am început să scriu versuri, am făcut-o pentru a da un sens experienței mele de viață. Totodată trebuia să mă supun acelor impulsuri ritmice, asociative, care aduceau la iveală adevărul meu interior, adevăr pe care nu l-aș fi putut scoate la lumină cu ajutorul rațiunii. De asta am început să scriu versuri, cînd aveam 20 de ani și tot pentru asta scriu și azi.

— Ca poet, ați rămas același ca și la 20 de ani ?

— Există diferențe între cel de atunci și cel de azi, atît ca poet, cît și ca persoană. Atunci, ceea ce mă impulsiona să scriu era de obicei lectura altui poet, evident că scriam despre cele ce mi se întîmplau mie, dar simțeam o inspirație ritmică imediată ce mi se transmitea și mă incita, după lectura unei poezii.

— Deci este suficient să citiți o poezie și această lectură constituie un impuls pentru a scrie ?

— Acum aș putea afirma că arareori o poezie citită mă mai îmboldește să scriu ; de obicei ceea ce mă pune în mișcare sînt niște reflecții generale despre viață sau cîte ceva descoperit prin vreo carte din domeniul istoriei, al biografiei. Mi se pare că am devenit mai puțin personal.

— Cum ? Vreți să spuneți că ați scrie o poezie amorfă ?

— Acum, cînd prezint o emoție personală, știu că acea emoție a mai fost încercată și de alți oameni, mi se pare că scriu nu numai în numele meu, ci și al tuturor oamenilor care au adunat oarecare experiență. Față de timpul cînd aveam douăzeci de ani mai intervine și un aspect moral. Îmi dau seama că nu poți trăi fără un scop.

Scanned with CamScanner

— Și, bănuiesc, scopul dumneavoastră este acela al fiecărui artist : de a afla adevărul și a-l comunica.

— Da, să percep adevărul, așa cum sînt în stare, și să-l transmit mai departe altora, prin experiența artei pe care o practic. După cum un doctor vindecă bolile, un om de știință îmbogățește patrimoniul științific prin cercetările lui, aceasta este modalitatea dăruirii mele către oameni.

— Am reținut din cartea dumneavoastră un pasaj, peste care am dat din întîmplare și care mi-a plăcut foarte mult. Arătați acolo, dacă-mi amintesc bine, că un motiv pentru care scrieți versuri este de a construi punți spre oameni.

— Da, este un motiv major, fără aceste punți m-aș simți foarte însingurat și frustrat. Asemenea punți aruncate spre alții, această continuă preocupare de a dărui din tine ceva care ar putea produce plăcere altora dezvăluie în cele din urmă diagrama de bază a ființei omenești.

— Izvorîtă dintr-o bogată și interesantă experiență, cartea dumneavoastră trebuie să fie o lectură pasionantă.

— O să v-o trimit.

Își scoate carnetul și-mi cere adresa de la Londra. Cum tot caută prin buzunare un stilou și cum nu-l găsește, doamna din față, care continuă să aibă privirile ațintite asupra noastră, i-l întinde pe al ei.

Ne apropiem de Oxford. Încep a se contura pe bolta albastră, limpede a cerului „turlele visătoare", zidurile crenelate. Le recunosc ușor, turnul pătrat al colegiului „Magdalen", mai departe cel al colegiului „Merton", apoi „Tom Tower", iar privirea cuprinde din ce în ce mai multe turle, cupole și ziduri crenelate, întesînd văzduhul pînă departe. Le revăd întotdeauna cu emoție și, n-aș putea spune de ce, mă duc cu gîndul spre Iașul copilăriei mele, cînd, din trenul care se apropia de oraș, întrezăream turnul Goliei, cele trei turle mai mici ale Trei Ierarhilor, palatul culturii ridicîndu-se toate falnic alături de alte ctitorii.

Coborîm împreună cu ceilalți pasageri. John Wain se oprește să-și înnoade un șiret rebel de la pantof, apoi, dintr-o dată, începe să se scotocească prin buzunare.

— Mi-am pierdut biletul, declară el.

Dar pînă în cele din urmă îl găsește. Ieșim din gară și o pornim pe străzile unde se mai păstrează, ici și colo,

Scanned with CamScanner

urme ale iernii, ochiuri de gheață întărită. Îmi arată undeva, mai departe, direcția cartierului unde va locui și îmi vorbește despre unele schimbări survenite în situația sa familială, despre care îmi spune că nu m-a putut anunța în tren, din pricina „acelei femei care nu-și mai lua ochii de la noi". Acum îmi explic mutările lui de la Oxford la Londra și înapoi. Continuă :

— Nu mă împac cu Londra, trebuie să revin la Oxford. Aici, în afară de faptul de a fi trăit cea mai mare parte a vieții mele, de a avea prieteni mai vechi sau mai noi, am și inestimabilul avantaj pentru un om de litere de a fi în apropierea Bibliotecii Bodleiene. Și apoi aici aflu rîul pentru a vîsli, un „pub" linștit unde pot bea un pahar cu un prieten și, în fine, „Brasnose College", unde sînt încă *fellow*.

Mă întreabă apoi despre călătoria mea, despre șederea la Londra. Cu puțin timp mai devreme îmi recunoscuse că, altă dată, îndrăgise foarte mult călătoriile, dar acum nu-l mai interesează și preferă să stea acasă, să citească, iar cînd vrea să se relaxeze... vîslește. Eu caut să vorbesc cît mai puțin despre mine și să aflu cît mai multe despre el, străduindu-mă tot timpul să dau dovadă de cel mai bun accent oxonian. Așa că evit întrebarea, pentru a „provoca" o altă temă.

— Din scrisoarea pe care am primit-o de la dumneavoastră, anul trecut, am aflat că lucrați la o carte pentru tineret, *Lizzie's Floating Shop*, spun eu.

— Da, am terminat-o, încerc ca fiecare carte pe care o scriu să fie mai bună decît ultima. Aici, am căutat să pun ceva din emoția și noutatea pe care ți le oferă lumea cînd pășești din copilărie în adolescență.

Cum tocmai ne aflăm pe un pod și la mal e ancorată o ambarcațiune, tipic englezească, din cele folosite vara de unii pentru a-și petrece vacanțele pe apă, de alții pentru a plimba turiști, se oprește. Mi-o arată și îmi spune :

— Așa e și barca folosită de Lizzie. Fata are 14 ani, eu de fapt am vrut să aibă 15—16, dar editorul a ținut să fie de 14 ani.

(Nu știu ce socoteli o fi avut editorul, nu înțeleg semnificația acestui amănunt. Aș încerca o „întrebare suplimentară", dar John Wain continua.)

Scanned with CamScanner

— Fratele eroinei, tînăr violonist, avea posibilitatea să intre într-o orchestră importantă. Șansă enormă ! Îi lipsesc însă 112 lire, pentru a-și completa suma necesară cumpărării unei viori bune. Lizzie se frămîntă cum l-ar putea ajuta. În mintea fetei încolțește ideea că ar fi posibil să folosească barca unchiului ei ca o prăvălie plutitoare pentru toți cei care își petrec vacanțele în diferite ambarcațiuni pe apă. În felul acesta ar aduna ei banii necesari cumpărării viorii, familia avînd diferite greutăți și nefiind în stare să-l ajute. La un moment dat unchiul este în spital și cum Lizzie are cheile de la barcă nu mai stă pe gînduri. Începe astfel o aventură care aduce multe schimbări în viața fetei.

Ce bizar sună o asemenea povestire. Totul pare subțire și neconvingător. Mă gîndesc însă la locul pe care-l ocupă copiii în pragul adolescenței în literatura lui John Wain. Și în romanul tradus de mine sînt copii cam de aceeași vîrstă, independenți, sensibili și preocupați de a lua parte la întîmplările din viața părinților. Mă gîndesc la David, care are 13 ani și pleacă la Londra să afle adevărul despre tatăl lui, căci colegii la școală i-au spus că e nebun și stă într-o gară. Mă gîndesc să abordez această discuție, dar pînă în cele din urmă renunț. Poate cei trei feciori ai lui : William, Ianto și Toby i-au adîncit aceste preocupări și i-au „oferit" material de studiu.

Între timp am ajuns în centru, la Carfax, răscrucea principală a orașului, marcată de familiarul turn pătrat cu ceas. Acolo, ne despărțim pînă la ora prînzului. John Wain se duce să-și vadă de treburi, iar eu mă îndrept spre librăria „Blackwell", unul din locurile mele preferate de la Oxford. De cînd știu eu această librărie și pînă azi, s-a extins foarte mult, a devenit un adevărat imperiu al cărților. Acolo poți rămîne timp uitat, să citești, să răsfoiești oricîte cărți îți poftește inima, fără ca cineva să te stînjenească, iar dacă ai nevoie de vreo informație, îți este dată imediat cu multă amabilitate și pricepere. Nu știu la ce să mă uit mai întîi, mai ales că nu pot sta prea mult, căci ora reîntîlnirii cu John Wain este destul de apropiată. Cărțile sînt așezate pe autori, pe specialități. Văd și un volum de poezii al lui John Wain. Mă uit după *Lizzie's Floating Shop*, dar nu o găsesc.

Scanned with CamScanner

La ora 1 mă îndrept spre „Brasnose College". Amestec de stil gotic și italian, colegiul a fost înființat în 1509. La intrare, obișnuita boltă, camera portarului cu aviziere pline de felurite anunțuri. John Wain mă așteaptă în poartă, mă conduce spre sala de mese a profesorilor. Și aici curțile interioare sînt pline de liniște. Îmi prezintă diferiți profesori și apar surprizele plăcute. Unul dintre ei îmi spune că a făcut parte dintr-o delegație de la „Royal Society" pentru semnarea unui acord cultural cu Academia noastră și în această calitate a fost la București. Un altul îmi povestește că a avut un prieten ambasador britanic la București și a fost invitatul acestuia pentru o scurtă vacanță, prin 1973, în România. Îmi amintesc cît de îndepărtată și necunoscută era România pe aceste meleaguri, în adolescența mea. Acum România, cultura ei, politica ei, valorile ei, oamenii și frumusețile ei, toate sînt cunoscute și apreciate pretutindeni și, evident, și în această veche cetate universitară, la Oxford. Acum există nenumărate canale vii care leagă oameni, popoare, țări, lumea devine din ce în ce mai mică și legăturile dintre oameni mai numeroase și mai strînse.

După dejun trecem să bem cafeaua în camera comună, *commonroom*. Îmi place această viață desfășurată într-o comunitate în mijlocul altei comunități. Membrii corpului profesoral se întîlnesc aici pentru a discuta diferite probleme legate de specialitatea lor sau cele la ordinea zilei, citesc ziare și reviste care se găsesc pretutindeni pe mese și rafturi. Pe pereți, și aici, portrete ale foștilor profesori sau elevi cu renume. John Wain îmi arată portretul care îi place cel mai mult, cel al lui Robert Burton, autorul faimosului tratat *Anatomia Melancoliei*, publicat în 1621. Este într-adevăr un portret remarcabil, și acum mă urmăresc ochii aceia vii și pătrunzători. Ne uităm la portretul lui Walter Pater fost *fellow* la Brasnose. Vorbim despre studenți, despre tineretul de azi al Angliei. Îmi spune că mulți sînt strălucitori și studioși, o bună parte din ei preferă, acum, în timpul vacanțelor, să se angajeze în munci temporare care le dau posibilitatea unor mici cîștiguri. Activitatea studenților la Oxford se bazează pe un foarte strict studiu individual și în cursul anului academic studenții nu au destul timp pentru a epuiza bibliografia recomandată și deci în vacanțe trebuie să citească

Scanned with CamScanner

foarte mult. Dacă lucrează, nu mai au timp suficient pentru studiu ! Mă informează că adesea ține conferințe și ajută cenaclurile literare ale studenților. Este o activitate pe care o îndeplinește cu foarte multă bucurie.

Discuția noastră atinge și domeniul teatrului. Trecem în revistă unele piese de teatru care se reprezintă la Londra. Îi spun că am văzut la București o piesă de Alan Ayckbourn.

— Autor de comedii...

— Da, dar nu m-a făcut să rîd deloc, îi răspund eu.

— Nici pe mine.

Îmi subliniază că programele de la radio sînt mai bune decît cele de la TV și adaugă că scrie destul de des piese pentru radio. Nu uităm nici revistele de critică literară. Mă interesez dacă mai apare revista trimestrială *Essays in Criticism* (la care am colaborat și eu cîndva). Deși mi-am propus în sinea mea să nu-i mai pun întrebări, parcă tot aș vrea să știu dacă îl interesează recenziile asupra cărților lui. Și așa, migrînd de la un subiect la altul, ajung și aici.

— Cînd public o carte, îmi răspunde el, nu citesc niciodată recenziile și nu mă preocupă deloc cum este primită. Asta reprezintă o modalitate de autoprotecție. În chestiunile care privesc activitatea mea nu ascult decît de ordinele mele. Dacă aș fi ținut seama de cele spuse despre cărțile mele, aș fi renunțat de mult la scris. Cred că ai nevoie de foarte mult curaj ca să fii creator. Trebuie să știi să accepți nesiguranța și să fii ținta criticii care poate uneori răni chiar foarte tare. Totuși cel mai fericit dintre toate destinele omenești este acela de a fi un creator, un artist, oricîtă luptă ar implica.

Mai toți cei din jur au început să plece. E timpul să plec și eu. După atîtea ore de discuție, chiar dacă spusele noastre au rămas la suprafață uneori și ar mai fi fost încă atîtea și atîtea subiecte, pe care mi-ar fi plăcut să le atac, îmi dau seama, de altfel o simțisem și din cărțile lui, că e un mare rebel, mai puțin poate *furios* ca acum treizeci și ceva de ani, totuși rămîne un nemulțumit, un neliniștit, un neîmpăcat cu starea de lucruri actuală, simțind nevoia unei schimbări a societății. Mă conduce pînă la poartă, îmi iau rămas bun.

Mai am pînă seara, cînd mă voi întoarce la Londra, cîteva drumuri de străbătut la Oxford, sînt micile mele

Scanned with CamScanner

pelerinaje. Oxfordul poartă pentru mine tainice amintiri din timpuri mai îndepărtate sau mai apropiate. Cele mai de demult au rămas mai șterse, nu pentru că memoria nu le-ar mai păstra, ci pentru că s-au adăugat altele mai intense, mai triste, mai emoționante, acum, în anii din urmă. Sînt amintiri legate nu numai de locuri, ci și de oameni care au trecut în neființă, de aceea nu pot uita niciodată acea zi de iunie cînd am revenit pentru prima oară împreună cu soțul meu. De atunci ori de cîte ori mă aflu la Oxford, urmez același drum pe care l-am făcut împreună, cu; bucuroasă că-i vorbeam despre locuri cunoscute și dragi, el, mîndru și fericit că putuse să-mi ofere această călătorie.

De la „Brasnose College" o pornesc încetișor, împresurată de amintiri, pe High Street. Trec pe lîngă St. Mary în spatele căreia se profilează cupola clădirii circulare, „Radcliffe Camera", mă opresc în fața Colegiului „All Souls", fondat în 1437, cu turlele lui gemene, merg mai departe spre „Queen's College", cu zidurile-i vechi, din secolul al XIV-lea, îmi arunc privirile de partea cealaltă a străzii, la clădirea *înfricoșătoare*, unde se țin examenele, „Examination School", dar amintirile acelor zile pline de emoție și tensiune nu mai au nici o putere asupra mea. Îmi tai drum mai departe pînă la „Magdalen College", cu turla-i înaltă, imagine caracteristică a Oxfordului, înălțată prin anul 1492, care se oglindește în apa rîului și unde, în fiecare an, în dimineața zilei de 1 mai, un cor de copii îmbrăcați în alb înalță imnuri de bucurie. Mă reîntorc prin Hollywell pe la „New College", colegiul nou e vechi de peste 600 de ani, ajung la faimoasa bibliotecă „Bodleian", unde am petrecut atîtea ore aplecată asupra cărților. Apoi, pe lîngă „Sheldonian Theatre", opera lui Wren, unde are loc în fiecare an, în luna iunie, ziua comemorării fondatorilor, cînd se conferă, cu un ceremonial deosebit, titlurile universitare, și ajung în Broad Street. Merg mai departe pe lîngă colegiile „Trinity" și „Balliol". La acesta din urmă a învățat Evelyn Sothey, Mathew Arnold, Swinburne, Coleridge, Shelley. Îmi continui drumul pe Woodstock Road spre „St. Hugh's", colegiul meu. Și aici, ca la multe alte colegii, clădirii vechi i s-a adăugat o aripă nouă foarte bine armonizată, deși „St. Hhgh's" nu este chiar atît de bătrîn, el nu există decît din secolul al XIX-lea.

Scanned with CamScanner

Îmi continui periplul amintirilor pe partea opusă, pe Banbury Road către Cornmarket. Lume și magazine. Pașii mă duc mai departe, pe la Carfax, pe Aldate, pînă la Christ Church — „The House", cum i se mai spune, ctitoria cardinalului Wolsley, cu bine știutul „Tom Tower".

S-a lăsat înserarea, siluetele colegiilor se profilează pe cerul negru în linii fantomatice. Mă reîntorc, intru la Oficiul de turism local, nu pentru că aș dori vreo informație, ci pentru că așa am făcut și altă dată. Mă abat din nou pe High Street pînă la librăria tipografiei Universității, dar este aproape ora închiderii. Îmi fac un hatîr și întîrzie puțin tragerea obloanelor pentru ca eu să pot arunca o privire la ultimele cărți apărute, nu ca să cumpăr. Apoi o pornesc încet spre gară.

După două zile primesc la Londra volumul lui John Wain despre care vorbisem atît, o carte plină de adîncime și sensibilitate, asupra căreia mă voi apleca întotdeauna cu mult interes. De cîte ori o voi deschide îmi va aminti cu căldură și o ușoară emoție de o zi petrecută cu John Wain, la Oxford.

ULTIMUL CURS AL LUI ROLAND BARTHES LA COLLÈGE DE FRANCE

Mai sînt încă două ore pînă la începerea cursului și primele rînduri au și fost ocupate. Îmi găsesc cu greu un loc mai bun. Pe cele două uși din fundul sălii pătrund șuvoaie, șuvoaie compacte de oameni de toate vîrstele, de toate culorile, tineri în blugi și pulovere groase, doamne simandicoase înfășurate în blănuri, bărbați cu ochelari și serviete, oameni cu părul cărunt, tineri americani, cîțiva studenți japonezi, germani, indieni, arabi, nenumărați studenți și studente parizieni, o puzderie de oameni. Foarte mulți au împinzit catedra, care e de dimensiuni respectabile, cu magnetofoane, casetofoane, puțini mai sînt azi cei care iau note cu mîna. Sala e plină la refuz, foarte mulți s-au așezat pe jos, pe treptele catedrei, printre rînduri. Alături mai există, pentru cei care nu au încăput, o sală radioficată.

Scanned with CamScanner

Cursul lui Roland Barthes este cel mai frecventat de la „Collège de France", forul cel mai înalt de învățămînt și cercetare al Franței. Deși e sîmbătă dimineața, atracția este mult prea mare aici și nimeni nu se gîndește să se recreeze. Un curs nou : *semiologie literară*, un subiect mai nesigur, mai puțin pur pentru această superioară instituție, unde domnesc știința, rigoarea, invenția disciplinată și tradiția.

În sală forfotă, zumzet de voci, ziare care se desfac, pagini de cărți întoarse. Privesc în jur și mă gîndesc cu emoție la această instituție atît de originală, care îmbină strălucirea actuală cu trecutul glorios. Încerc să rememorez unele nume legate de colegiu : Gassendi, Patin, Lalande, Cuvier, Ampère, Champollion, Michelet, Marcelin Berthelot, Bergson, Paul Valéry, apoi, mai aproape de noi, Merleau Ponty, Benveniste...

Prin una din ușile din spatele catedrei, Roland Barthes își face loc, cu greu, trecînd cu pași mari peste cei așezați pe trepte, strecurîndu-se printre cei adunați în jurul scaunului, abia reușind să-și rînduiască hîrtiile între casetofoane și magnetofoane. Izbutește în fine să se așeze pe scaun. Pare sufocat de mulțimea din jur...

Anul acesta, 1980, se ocupă de *pregătirea romanului — opera ca expresie a voinței scriitorului*. De la „a vrea să scriu" pînă la „a putea să scriu", de la proiect la realizare, dorința de a scrie punct de plecare a romanului. De ce scriu ? Din datorie, în serviciul unei cauze, pentru că simt un imbold, pentru că vreau să-mi satisfac o dorință sau pentru că mă inspiră o altă lectură, nu lectura în sine, ci lectura preferată. Face mereu referiri la Proust, la Balzac, la Kafka. De la dorința de a scrie pînă la a scrie este încă un spațiu mare de parcurs. Cel care vrea să scrie o operă are de trecut prin multe încercări. Scriitorul este cuprins de o stare de îndoială. Ce-l va călăuzi ? Zola își ia ca temă ereditatea, Chateaubriand, religia, Flaubert, arta. Proust este preocupat de ideea telescopiei timpului.

Și cursul continuă săptămînă de săptămînă. Șapte săptămîni cît am stat la Paris în acest început de nou an, în fiecare sîmbătă dimineața mă sculam de pe la șase jumătate și înainte de opt părăseam casa în care nimeni nu se trezise încă. Aveam de luat două autobuze din Avenue

Scanned with CamScanner

Marceau, unde locuiam, pînă în rue des Écoles, unde se află colegiul. Soseam printre primele, mă instalam confortabil, îmi făceam corespondența, citeam ziarele, pentru a elimina astfel, din programul meu parizian foarte încărcat, timpii morți.

Deci, problema principală, o dată hotărîrea luată, este problema conținutului romanului. Într-o operă pot exista mai multe subiecte. La Proust de exemplu. Și mai multe planuri. Și mai multe organizări. Opera apare în general ca formă a iluziei, adică un scenariu imaginar, unde subiectul este prezent și pune în joc o dorință, o iluzie conștientă și o iluzie inconștientă. Ce formă poate lua cartea ? Poate fi o carte ghid, așa cum e Divina Comedie, o carte cu o arhitectură premeditată, cartea album, reprezentînd o culegere de inspirații venite la întîmplare, o carte asemenea unei enciclopedii, un amalgam de cunoștințe.

Îl urmăresc atentă, fraza e curgătoare, alertă, elevată, el este ușor prețios uneori, puțintel teatral cîteodată, de fapt toți sîntem în ultimă instanță actori. Dar din ceea ce spune, din ținuta sa, din parantezele pe care le face, se vede profesorul erudit, sensibil, iubitor de frumos, căutător de adevăr. Cartea album, o caracterizează prin discontinuitate, absența structurii, o scriere fragmentată, un fel de jurnal s-ar putea spune. Se ocupă apoi de limba folosită. Consideră că este bine ca oamenii vorbind același idiom să aibă mai multe forme de exprimare, mai multe limbi și dă ca exemplu pe francezi, arătînd că franceza clasică, franceza modernă, franceza scrisă și cea vorbită toate formează o rezervă din care intelectualul se simte liber să folosească ceea ce vrea. O asemenea libertate, adaugă el, este un lux pe care orice societate ar trebui să-l procure cetățenilor ei.

Peste o săptămînă, din nou în aceeași sală. E a treia ședință, am început să cunosc figurile din jur. Fiecare caută să se așeze cam pe același loc, fiecare are micile lui manii, obiceiuri, dorințe, chiar și cînd e vorba de o sală de curs. Iată doamna din rîndul din fața mea. O persoană la vreo cincizeci de ani, să zicem (s-ar putea tot atît de bine să aibă 40 sau 60, eu nu știu să apreciez vîrstele), cu o haină elegantă din blană de lup, o pălărie foarte sofisticată, pleoape acoperite de un fard gros albastru, gene încleiate de rimel, răsfoiește o revistă, are și un caiet pen-

Scanned with CamScanner

tru luat note. Mă întreb în sinea mea dacă a venit pentru că o interesează în adevăr cursul lui Barthes sau pentru că face frumos să spui că mergi la un asemenea curs. În dreapta mea, un domn cu păr cărunt, pantalon de flanelă gri, haină cărămizie, citește Le Figaro. Ar putea fi vreun universitar, coleg de al lui Barthes, un om de litere, mai știi, chiar și un director de bancă sau vreun președinte al unui consiliu de administrație cu preocupări literare. Mai departe un tînăr și o tînără în blugi, cu pulovere cu gulere răsucite în jurul gîtului, groase, lungi. Ea e tunsă foarte scurt, el are barbă și plete, amîndoi poartă ochelari pătrați, cu rame metalice, mi s-a spus că asemenea ochelari sînt semn distinctiv al tinerilor intelectuali francezi. Discută cu înflăcărare, dar nu aud spusele lor, căci păstrează un ton jos. În spate, trei doamne mai în vîrstă cu pulovere elegante și fulare de mătase înnodate într-o parte sau prinse cu o agrafă. Vorbesc despre o carte apărută recent a unei scriitoare elvețiene, Alice Rivaz, *Jette ton pain*.

— Este o carte de amintiri feminine, precizează una dintre doamne, în care se amestecă regretul și culpa.

— Amintirile cele mai importante sînt cele legate de regrete, spune o alta.

— Da, dar eroina, continuă prima (a treia nu citise cartea și asculta atentă), regretă nu faptul comis, ci cel ratat, eroarea constînd în necunoașterea sau neglijarea determinantelor ratării.

— Pe mine ceea ce m-a impresionat cel mai mult, se aude din nou a doua voce, este faptul că eroina se simte tot mai mult obsedată de gîndul îmbătrînirii și al morții.

— Dovedește finețe și subtilitate în observații și speculații. Scriitoarea este o bună cunoscătoare a sufletului omenesc.

Între timp îl zăresc pe Barthes căznindu-se să ajungă la catedră prin marea de oameni, și discuția asupra cărții la sfîrșit. M-ar fi amuzat să o fi ascultat mai mult.

Barthes își continuă prelegerea despre roman : cum se scrie un roman și dilemele scriitorului. Pentru a scrie e bine să ai garanția că ceea ce scrii e necesar (mă gîndesc că așa ceva nu e posibil și el continuă în sensul gîndului meu), dar e foarte greu să știi asta. Necesitatea se sprijină pe o concluzie de circumstanță și apoi pentru a scrie tre-

Scanned with CamScanner

buie ca scriitorul să aibă o imaginație fabuloasă, romanescă, aici apare marea minciună a scriitorului. Dar scriitorul trebuie să facă față timpului și răbdării, problema care se pune e aceea a organizării timpului, a unei vieți metodice, el este silit să lupte pentru a smulge timpul lumii. Unii scriitori au nevoie de lume. Lui Proust îi este necesară lumea pentru a scrie. Dragostea poate fi un imbold pentru a lua pana în mînă. Dar se întîmplă adesea să se iște o rivalitate între persoana iubită și operă. Atunci sacrifici dragostea pentru operă și citează ca exemplu pe Balzac și Kafka.

Se ocupă apoi de conflictul între scriitor și lume. Un scriitor, cînd se hotărăște să scrie trebuie să înceapă o viață nouă, să-și organizeze viața altfel, să se rupă de viața lui de pînă atunci. Și-l dă în acest sens de exemplu de Michelet. La 51 de ani începe o viață nouă — *vita nuova*. O nouă operă, o nouă dragoste. Se impune ruperea de trecut, forța oricărei vieți vii este *uitarea*, o eliberare de tot ceea ce a fost pînă atunci. Rimbaud avea nevoie de solitudine absolută, Rousseau se retrăgea în munți. Vorvind de gusturi personale, precizează că-i place să rămînă la Paris. Parisul e un oraș care modulează, mai ales cartierul din jurul bulevardelor St. Michel — St. Germain, cartierul unde locuiește, mai adaugă că și Tokio este un oraș care modulează.

Pentru unii scriitori, important este momentul hotărîrii de a scrie, și din nou îl dă de exemplu pe Proust, și nu cel al apariției cărții.

Cînd se termină cursul ies și eu cu acea mulțime care se revarsă de data asta afară pe toate cele patru uși ale sălii. În spatele meu, trei tineri studenți sînt preocupați unde să se ducă să mănînce. Cîțiva s-au adunat în jurul lui Barthes și-l solicită cu tot felul de întrebări. L-au blocat. Nu mai are pe unde ieși. Își aprinde pipa, cu mîna stîngă.

Aerul afară e blînd, o lumină cu nuanțe sidefii roșietice învăluiește clădirile. Pornesc pe rue des Écoles, trec pe lîngă Sorbona, ajung în Bd. St. Michel. La cafeneaua din colț mult tineret. În fața tejghelei de afară, unde se fac, sub ochii clientului, enorme clătite, pudrate cu zahăr, unse cu dulceață sau cu nuttela, scăldate în coniac, ori se prăjesc cartofi, „les frittes", și se vînd sandviciuri kilome-

Scanned with CamScanner

trice, se înghesuie băieți și fete. Traversez bulevardul și intru în marea librărie „Gibert". Jean Paul Sartre amintește, într-o pagină din *La Nausée*, cum fura cărți de la această librărie. Scena descrisă a dat naștere la nenumărate generații de „emuli". Sau poate cartierul incită la furt ? Toți cei care intră acolo — copii, tineri, studenți, bărbați sau femei, oameni maturi, profesori, gospodine — sînt considerați, în mod discret, hoți potențiali, fiind supravegheați îndeaproape. Se pare că unele temeri nu rămîn nejustificate. Poate nici o altă librărie nu are expuse atîtea cărți clasice, nenumărate cărți pentru copii, în biblioteca roz și verde, cantități de cărți de toate felurile, din toate domeniile, cărți școlare, manuale, cărți de artă, ultimele apariții, premiile literare ale anului. Desigur și imensa librărie FNAC de pe rue de Rennes, cu sucursalele ei de la Forum des Halles, cuprinde o bogăție nesfîrșită de cărți. Dar FNAC-ul, deși mă duc acolo de două, trei ori pe săptămînă, mi se pare mai nou, mai comercial. „Gibert" e o librărie pe care o știu din copilărie și de unde mama îmi cumpăra minunate caiete cu scoarțe albastre și roșii în care lipeam nenumărate poze ; e o librărie a unei familii de librari cu o anumită tradiție. Zăbovesc timp uitat, mă urc la etaje, mă opresc în fața rafturilor, a meselor, iau o carte sau alta, o răsfoiesc, îmi scot uneori și note.

După o „baie" de carte revin în bd. St. Germain de unde iau, din fața Muzeului „Cluny", un autobuz spre St. Mandé, una din suburbiile Parisului. Acolo am locuit împreună cu Mircea prin 1972 și cînd revin la Paris vizitarea unor asemenea locuri este pentru mine o necesitate. Autobuzul străbate zeci de străzi, mai înguste sau mai late, peste tot se înghesuie automobile și oameni. Ești îngrozit, ai impresia că la un moment dat s-ar putea produce o embolie. Ajung la St. Mandé — un bulevard larg, mărginit de copaci bătrîni, magazine alimentare, patiserii, magazine de galanterie, de confecții, bistrourile prezente mereu în peisajul francez. Nu lipsește nici magazinul Monoprix, magazin universal, mai ieftin. Cobor din autobuz și mă îndrept spre rue Viteau. Ajung la numărul 5, acolo am locuit. Mă opresc, rămîn cîteva minute și mă uit la poarta mare din lemn care se deschide dacă apeși pe butonul soneriei. Pornesc, îmi port pașii agale pe stradă, revin

Scanned with CamScanner

în fața casei. Prezentul mi se pare ireal și prind a repeta în minte versul lui Verlaine :

Souvenir, souvenir que me veut tu

Zilele trec repede. Am fost de sîmbătă seara pînă vineri la Nisa pentru a regăsi alte amintiri. Am stat puțin, am renunțat să rămîn la Carnavalul care se pregătea, tocmai pentru a nu pierde cursul de sîmbătă a lui Barthes.

Iată-mă din nou la Collège de France. Cele trei doamne care discutau cartea Alicei Rivaz dezbat acum expoziția Dali. Cei doi tineri, băiatul și fata cu ochelari, sînt acolo și ei, răsfoiesc împreună un caiet, se opresc la cîte o pagină, comentează cîte ceva. Nu lipsește nici domnul cu *Le Figaro*, dar de data asta are o carte, nu știu însă care. Doamna cu ochi pictați și paltonul din blană de lup e de asemenea prezentă, acum însă poartă o haină din stofă, a mai rezervat un loc, se vede că așteaptă o prietenă. Lîngă scaunul meu, căci stau în cap de bancă, așezate pe podea două tinere englezoaice blonde cu ochi albaștri ca de cristal și tenul alb rozaliu. Par a fi aici pentru prima oară. În jur, zumzet de voci, foșnet de ziar ; cîțiva tineri, mai departe, rîd zgomotos. Eu îmi văd în tihnă de corespondență ; în fața mea, un japonez stă cu capul aplecat pe o carte. Chiar și așteptîndu-l pe Barthes, timpul trece repede. Iată-l că apare.

Recapitulează ultima prelegere și continuă, subliniind că în noua viață pe care trebuie să și-o impună scriitorul, gîndirea are nevoie de liniște deplină. Scriitorul este legat de timp. Timpul trebuie să fie foarte bine organizat și ordonat. Scriitorul este obligat să îndeplinească o serie de sarcini privind gestiunea și administrarea scrierilor sale, sarcină penibilă, ține Barthes să sublinieze. Se cere o împărțire riguroasă a timpului și stabilirea unui program de lucru — consacrarea unui număr de ore activității creatoare și un număr de ore celei de gestiune. Opera trebuie smulsă forței sociale. Scriitorul trebuie să știe să se protejeze de cererile venite dinafară. Se impune să știi să spui *nu*, dacă nu vrei să pieri. Spui direct adevărul : „sînt ocupat, căci scriu un roman". Pentru a scăpa de lume poate fi folositoare și o comportare originală, fobia microbilor, de exemplu. Iată modalități care te pot ajuta să te izolezi

Scanned with CamScanner

de oameni. Lumea nu are atunci nici o pretenție, te consideră ca atare. Propune și soluții pentru sarcinile gestiunii : să fie îndeplinite împreună cu mai mulți prieteni. Boala, mai adaugă el, poate constitui uneori o protecție miraculoasă. Kafka, foarte bolnav, declara că boala reprezenta pentru el o ușurare. Arată că *boala este o călătorie a săracului*. Vorbește despre portăreasa imobilului unde locuiește. Aceasta, bolnavă fiind, urma să se interneze la spital și era foarte încîntată că așa avea să se odihnească și ea.

Îl dă apoi de exemplu pe Flaubert, care spunea că scriitorul trebuie să stea în fața lui și să se dovedească un om forte pentru a lua hotărîrile necesare realizării operei. Se referă și la Nietzsche, care se ocupa îndeaproape de organizarea vieții lui, de orele de somn, de alimentație, de medicamentele care îi erau necesare. În continuare subliniază faptul că un individ se poate defini după medicamentele pe care le ia. Farmacopeea este un fel de proteză a corpului. Fiecare scriitor are drogurile lui, cele care-l calmează și cele care-i dau energie. Proust lua mult veronal pentru a putea dormi. Distribuirea orelor de lucru și timpul cînd lucrezi au de asemenea importanță. Sînt scriitori care nu pot lucra decît noaptea, în timp ce alții lucrează numai ziua. Îmbrăcămintea joacă și ea un rol în creație. Îi evidențiază importanța pentru Proust și Balzac. Acesta din urmă avea un halat special, lung, destul de greu de găsit. O altă temă care trebuie luată în considerare în pregătirea unui roman este și aceea a casei scriitorului, a confortului său personal. Descrie apoi în amănunt camera lui Proust, modul de iluminare, dezordinea de acolo, legendarul pat, unde și-a scris întreaga operă, patul reprezenta pentru scriitor o sursă de energie. S-a spus adesea că fraza complicată proustiană se explică prin dezordinea care domnea în jurul său, cînd scria, o peniță strîmbă, o călimară cu puțină cerneală pe fund, pagini nenumerotate, împrăștiate peste tot. Referindu-se la Flaubert, precizează că patul pentru acesta constituia o fază a gîndirii.

Masa de lucru este un centru vital pentru scriitori. Aceasta împreună cu iluminatul și instrumentele de scris

Scanned with CamScanner

formează o structură a cărei complexitate depinde de persoanele respective.

Trece apoi la tema zi/noapte, temă mitică, s-ar putea numi legenda aurită a scriitorilor, un titlu frumos pentru o carte, mai adaugă el. Ne spune că Valéry era un diurn, Flaubert în parte diurn, în parte nocturn, iar Rimbaud nocturn. Kafka lucra de la zece seara la șase dimineața. Proust avea convingerea că noaptea crizele sale de astm erau mai puțin frecvente. În continuare precizează că în ordinea cosmogonică noaptea este mai veche decît ziua. Se oprește la importanța, pentru unii scriitori, a nopții explicînd și rolul zilei în raport cu noaptea, la alții.

După terminarea cursului, pentru că pomenise că a fost în România, la Institutul Francez, ceea ce eu nu știam, m-am dus să-i vorbesc, să-i spun că sînt româncă, să discut despre cursul lui. Și în afara catedrei l-am găsit tot apropiat, simplu, direct. Cum lipsisem la prima prelegere, l-am rugat, dacă poate, să-mi dea materialul respectiv, mai ales că se apropia întoarcerea mea în țară. M-a rugat să-l aștept data viitoare înainte de începerea cursului, în camera profesorilor.

Cînd am ieșit de la „Collège de France" m-am îndreptat spre Grădina Luxemburg, acel parc al studenților și elevilor, altădată al poeților. Era o zi blîndă cu soare și multă lumină, în jur stăruia un aer de primăvară. Am colindat încet aleile cu gîndul la alte plimbări făcute pe acolo cu cîțiva ani în urmă cu Mircea, în zile de miez de vară, vesele și senine. Era sîmbătă și ora prînzului, parcul părea mai mult gol. Am trecut pe lîngă reginele de piatră, pe lîngă statuile poeților care au îndrăgit altădată aceste alei : Leconte de Lisle, Théodore de Bainville, Verlaine, și-n minte, dintr-o dată, mi-au venit, scoase din străfunduri, cîteva versuri ale acestuia din urmă, dintr-o poezie pe care o recitasem cîndva, de mult, la o serbare școlară :

Ecoutez la chanson bien douce
Qui ne pleure que pour vous plaire
Elle est discrète, elle est légère
Un frisson d'eau sur de la mousse

Scanned with CamScanner

Și zilele trec, iată-mă din nou simbătă, pornind, înainte de a se lumina bine de ziuă, spre Collège de France" cu cele două autobuze. Și în acest drum săptămînal întîlnesc acum figuri cunoscute, mereu aceleași, studenți, elevi, funcționari. Ajung devreme și reușesc să mă instalez în rîndul al doilea. Cînd se apropie ora sosirii lui, mă duc să-l întîlnesc, așa cum mi-a spus. Îl văd intrînd cu o servietă relativ mare, jovial și nici nu-i necesar să-i amintesc de ce-l aștept. Mă recunoaște imediat.

Sînt ultimele prelegeri la care asist, căci peste două săptămîni plec. Printr-o întîmplare fericită plecarea mea coincide cu încheierea acestui curs. Continuă să vorbească despre viața metodică necesară scriitorului pentru a-și realiza opera. Apoi se oprește la un alt aspect, acela al păstrării secretului privind opera în curs de împlinire. Și dă din nou ca exemple pe Flaubert și Kafka care își citesc prietenilor manuscrisele, îl mai amintește în același sens și pe Gide. Despre Proust nu se știe dacă dezvăluia ceea ce scria, dar era curios să afle cum se comporta Balzac. Se pare că acesta nu sufla nici un cuvînt pînă nu termina de scris. Poți vorbi despre un proiect, dar cînd treci la realizarea lui nu mai destăinuiești nimic. Cînd ești angajat efectiv în scris, îți ascunzi cu grijă lucrul, nu vrei să divulgi nimic. Autorul de obicei dorește să rămînă în anonimat, ascunde că ar lucra la o operă importantă. În general marii scriitori, continuă el, în fața suferințelor au dat dovadă de voință, de încăpățînare, chiar de curaj în privința activității lor. Michelet, spune vorbitorul, avea dureri de cap și continua să scrie. Subliniază apoi că este necesar ca scriitorul să fie un bun lucrător. Îl dă iarăși exemplu pe Flaubert. Mai departe arată că în scrierea unei opere există două impulsuri : unul pasional și altul laborios, care însă nu se întretaie. Pe de o parte există o stare sufletească în care se află scriitorul, iar pe de altă parte se impune respectarea regulilor stabilite, a unui orar riguros de lucru. Nici aici nu lipsesc exemplele. Scrisul trebuie privit, ca și învățarea unui instrument muzical, în sensul că trebuie practicat zi de zi. Se impune să-ți stabilești un program, în așa fel, încît să lucrezi zilnic tot anul, să ții treaz în tine dorul de a scrie.

Scanned with CamScanner

Un alt aspect asupra căruia stărue se referă la lectura unui scriitor. Atunci cînd scrii, cînd creezi, trebuie sau nu să citeşti ? Scrisul de fapt izgoneşte lectura. Nu poate exista loc pentru amîndouă.

Alte impedimente în desfăşurarea activităţii scriitoriceşti ar mai fi apariţia anumitor crize, ca, de exemplu, o boală, o pasiune, o călătorie. Diferite stagnări în scris se pot datora găsirii numelor personajelor. Aminteşte cît de greu a găsit Flaubert numele de Emma Bovary. Vorbeşte cu însufleţire, cu duh, de multe ori se referă la el, face diferite aprecieri. Revine la Proust, arătînd că acesta găsea că era foarte important ca să păstrezi aceleaşi personaje în întreaga operă.

O altă dificultate asupra căreia se opreşte este şi aceea a găsirii titlurilor romanelor. Un alt capitol pe care-l tratează este şi acela al procedurii cotidiene de lucru. Ai un plan determinat sau scrii la întîmplare ? Urmează aspectele grafiei — scrii repede, scrii încet, mîna trebuie să meargă tot atît de iute ca şi mintea. Înainte, adaugă el, un autor scria mult mai repede decît azi. Michelet scria şi tipărea în acelaşi timp. Ajutat de alcool, Musset putea scrie într-o noapte o piesă. Viteza cu care scrii este o problemă foarte importantă. Proust scria în galop.

Mai abordează şi alte aspecte. Iată unul foarte delicat : un scriitor poate fi nevoit să opereze o schimbare în ceea ce scrie. Îl dă de exemplu pe Michelet care ajunsese cu tratarea la Ludovic al XI-lea şi, dintr-o dată, se hotărăşte să se oprească şi să nu mai urmeze cronologia. Atunci simţea că trebuia să scrie despre epoca Revoluţiei.

Uneori scriitorul poate avea nevoie de anumite stimulente pentru a putea scrie. Un alt duşman al scriitorului poate fi şi *plictiseala*. Aminteşte că şi el încearcă uneori plictiseala. Dar aceasta trebuie învinsă, scriitorul trebuie să aibă încredere în scris şi trebuie să stăruie, să scrie în ciuda plictiselii. Încheie : „Plictiseala mă secătuieşte, voi scrie, voi scrie despre plictiseală".

Sîmbăta viitoare voi fi acasă. E ultima prelegere la care asist. Schimb cîteva cuvinte cu profesorul după curs, îmi iau rămas bun.

Scanned with CamScanner

Cam la o lună după întoarcerea mea în țară am aflat despre moartea sa stupidă.

Nu-l voi mai găsi niciodată pe Roland Barthes la „Collège de France". Ironiile vieții, amarele ironii ale vieții, nedreptățile vieții. Moarte stupidă și timpurie, în plină putere de creație.

Rămîn lucrările sale, cuprinzîndu-i gîndurile și preocupările, studiile critice : Racine, Sade, Fourier, Loyola, Michelet, apoi mitologiile, cartea în care își face autoportretul și atîtea altele. *La Chambre Claire,* despre care ne-a vorbit, nici nu știu dacă a văzut-o tipărită înaintea tragicei sale morți.

Scriu aceste rînduri tocmai într-o zi a lunii martie, lună care, cu doi ani în urmă (au și trecut doi ani), avea să fie ultima a lui Roland Barthes.

Scanned with CamScanner

SUB SEMNUL ARTELOR PLASTICE

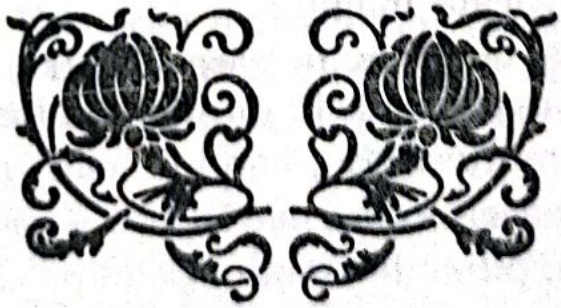

Scanned with CamScanner

NOMAZII ȘI PRIBEAGUL LUI BĂNCILĂ, PICTORUL COPILĂRIEI MELE

Ce-mi amintesc e o față jovială, roșie, un păr negru, creț, înconjurind capul mare, mai mult chel în centru, o pălărie cu boruri late, o lavalieră. Aveam cîțiva ani cînd l-am văzut prima dată. Era iarnă, la Iași, la o aniversare. Lume multă, oameni mari și copii, flori, o masă întinsă cu tot felul de mîncăruri pe ea, o prăjitură cu frișcă nemaipomenit de bună, cu bezele și o cremă divină, fum de țigară. Dar toți cei care se aflau acolo, în casa din Păcurari, erau personaje șterse pentru mine, un fel de decor neimportant, nu mai disting azi nici o figură. Îl priveam doar pe el, îl urmăream cu admirația și respectul pe care mi le insuflase mama pentru artiști și operele lor. Mă aflam în casă la pictorul Băncilă. Pictor ! Ce rezonanță magică avea pentru anii mei de atunci acest cuvînt. Să știi să îmbini culorile, să redai realitatea pe pînze, oameni în diferite împrejurări, peisaje, flori, atîtea și atîtea. Ce erau toate astea dacă nu o adevărată magie ?

Începuse să vină des în casa noastră. Avea mai mulți copii, mult mai mari decît mine, și soția. Dar pe aceștia toți nu mi-i amintesc. Eu, copilul care mă încurcam tot timpul în picioarele celor mari, cînd îl priveam rămîneam cu ochii uimiți, plină de emoție. Ce clipe solemne erau acelea ! Întîmplări, oameni, locuri, totul căpăta pentru mine dimensiuni extraordinare, era învăluit în solemnitate. Întotdeauna cînd îmi amintesc de seriozitatea cu care priveam lumea din jur, în copilăria mea, mă gîndesc la Guy

Scanned with CamScanner

de Pourtalès care spunea : *L'enfance est vraiment le seul moment grave de la vie.*

Dacă omul mă impresiona prin înfățișarea lui atît de desprinsă de cea obișnuită, întîlnirea cu pînzele pictorului a fost copleșitoare. La școala de Arte Frumoase din Iașul copilăriei mele, era prima expoziție la care mergeam. Pictorii și pictura pe atunci la Iași aveau de străbătut un drum greu, plin de obstacole. O expoziție constituia o încercare temerară. Am plecat de mîna mamei, cu *Viorel* și *Titel*, cei doi ursuleți de pluș pe care îi dichiseam întotdeauna legîndu-le cîte o panglică în jurul gîtului. Această vizită la expoziție mi se părea că mă situează în rîndul oamenilor mari. Am intrat cu o figură plină de seriozitate, simțind inima zvîcnind puternic de emoție.

Pe pereți se înșirau pînze de toate dimensiunile, de forme felurite, în rame late, negre, lucioase cu o dungă aurie lîngă geam. De pretutindeni te împresurau nenumărate culori, iar ochii nu știau unde să se oprească. Viorii, așa cum e cerul la asfințit ; roșu, ca sîngele ; cafenii, cu nuanțe de negru, asemenea pămîntului întors de plug ; galben arămiu, precum sînt crizantemele toamna, roz palid, ca al trandafirilor ; cenușiul și plumburiul cerului de iarnă ; verdele ierbii arse de soare. Din toate aceste culori se desprindeau oameni cu fețe triste, cu mîini noduroase bătătorite de trudă îndelungată, țărani aplecați asupra gliei, la cosit, la secerat, la legat snopi, la culesul viei, muncitori, cizmari, peticari, oameni amărîți, căruțe care aleargă pe drumuri părăginite, ochi vicleni de cămătari. Florile, de asemenea, se amestecau printre nenumăratele compoziții. Culorile erau aplicate din belșug pe pînză, straturi groase formînd reliefuri puternice. Priveam în jur uimită, copleșită. Din acea mare lume transpusă pe pînze în culori am reținut, în primul rînd, două tablouri în fața cărora s-a oprit mama mai îndelung și pe care le-a și cumpărat mai apoi.

Nomazii, o căruță cu cîțiva oameni trasă de doi cai alergînd pe un drum pustiu, lung, ce se pierde fără capăt spre orizont sub un cer întunecat vînăt. Într-o parte a drumului se întinde, spre zarea îndepărtată, cîmpul. Pictorul risipește în tonalități variate multiple nuanțe de vioriu, plumburiu, ici și colo o urmă de ocru sau roșu sumbru.

Scanned with CamScanner

Culoarea fusese aplicată cu multă generozitate, ulelul apărea în reliefuri pronunțate, groase.

Ce pot avea niște nomazi, decît un drum nesfîrșit, sub un cer apăsător. Oameni în marginea vieții care-și poartă zilele de-a lungul drumurilor. Totul freamătă de mișcare, de forță, de dramatism. Cîtă naturalețe, cîtă vigoare.

A doua pînză era de dimensiuni mai mici. Se intitula *Pribeagul*. De fapt aceeași temă. Într-o parte, un grup de oameni, dincolo unul singur. Aceeași tristețe, aceeași atmosferă de pustietate, de griji, de suferință. Oameni care nu au un acoperiș, nu au de lucru. Cerul sub care își poartă pașii acest om este la fel cu acela sub care aleargă căruța *Nomazilor*. E poate mai jos, ceva mai apăsător, tocmai pentru a marca mai bine spațiul limitat, posibilitățile reduse ale omului copleșit de mizeria vieții lui. E bătrîn, poartă în spate o desagă, are părul alb, își sprijină trupul pe un toiag, un picior este îndoit de la genunchi, în mișcarea pe care o face pentru a înainta. Chipul nu i se distinge. Privirea e ațintită probabil înainte, măsoară calea ce o mai are de străbătut, drumul rămas în spate pare mai mare decît cel pe care îl are în față. Altă dată, mă gîndeam că pentru un pribeag, pe care căutarea de lucru îl face să umble mereu, s-ar fi cerut ca înaintea sa să se întindă o cale cît mai lungă. Dar gîndindu-mă din nou, tocmai pentru faptul că drumului ce trebuie să-l străbată nu i se pot stabili dimensiuni e mai nimerit să fie așa. Astfel se simte parcă mai bine că omul nu știe cît mai are de mers, ce-l așteaptă. Unde se va opri ? Unde va putea găsi de lucru ? Unde își va afla limanul ? Cînd, unde ? Toate acestea nu se pot cunoaște. Omul a încercat, a nădăjduit, dar de pribegie tot nu a putut scăpa. E atît de greu să capeți de lucru, să te rostuiești undeva. Pînza are o puternică semnificație socială, ca de altfel și cea înfățișînd *Nomazii*.

Pictorul cunoștea viața celor obidiți și exploatați și îi alegea mereu ca subiecte pentru pînzele sale pline de dramatism.

Un buchet de trandafiri, în tonuri șterse de roz și alb, cîțiva bujori mari, albi, plecîndu-se dintr-un vas cu petalele lor desfăcute, crizanteme galbene au apărut rînd pe rînd mai tîrziu în casa noastră. Unele dintre acestea i-au fost dăruite tatei la o aniversare, chiar de către pictor.

Scanned with CamScanner

Toate măiestrit pictate, te bucurau prin prospețimea și culoarea lor caldă, dar nici unul din aceste tablouri, reprezentînd flori, oricît de frumoase mi se păreau, nu m-au urmărit în gînd, nu m-au frămîntat asemenea celor două tablouri cumpărate de mama : *Nomazii* și *Pribeagul*. Alături de oamenii aceștia din marginea vieții, Băncilă a știut să înfățișeze, printre altele, cu multă expresivitate, și figuri de cămătari, caracteristice orînduirii în care a trăit pictorul. Portretul intitulat *Cămătarul*, aflat în casa unor prieteni ai părinților mei m-a impresionat adînc. Îi păstrez și acum în minte chipul.

Prin multe case ieșene am văzut tablouri de Băncilă : flori, țărănci, țigani, naturi statice. Întotdeauna le-am privit cu atenție, după „experiența" vizionării primei expoziții.

L-am revăzut pe pictor mai tîrziu, la București, cînd, așa cum spunea el, îl gonise din Moldova „pacostea vremurilor". Eram ceva mai mare pe atunci. Puteam pricepe mai mult și mai multe. Stilul părea schimbat, iar opera oferea aspecte diferite. Băncilă o ducea greu, așa cum o duceau toți artiștii în acel timp. Expozițiile nu prea erau vizitate și puțini din cei care veneau cumpărau tablouri. Muncitorii lui istoviți, țăranii năpăstuiți, tablourile pătrunse de conflicte puternice nu puteau fi pe placul societății bucureștene de atunci. Arta lui, ca și a atîtor altora, se bucura doar de prețuirea unui mănunchi de oameni. Abia mai tîrziu și-a găsit valorificarea la care avea dreptul.

Dar azi omul nu mai este. Nouă, ca și generațiilor care vor veni, le rămîne opera lui creată în împrejurări potrivnice, reflectînd adevărul vieții.

BRÂNCUȘI LA GALERIA „TATE"

De cîte ori sînt la Londra, pașii mă poartă la Galeria Tate. Pentru acest locaș al artei de pe malul Tamisei, pe Millbank, păstrez, încă din anii adolescenței, o tainică și nesfîrșită dragoste. Lumea vastă a picturii engleze : fe-

Scanned with CamScanner

mei frumoase în somptuoase veșminte de satin lucios în cele mai bogate și diafane nuanțe de albastru, galben, gri, sidefiu, roz în mijlocul unor peisaje rustice, încîntătoare, învăluite de o atmosferă de liniște și prospețime ; copii cu chipuri jucăușe, ochi vii, cu plete blonde și castanii ; bărbați solemni, generali și amirali, tineri în haine de catifea cu largi gulere de dantelă și priviri visătoare ; colțuri din natură, vaci care pasc tihnite, cai, cîini ; întinsul nesfîrșit al mării sub un cer mereu schimbător, talazuri înspumate, spărgîndu-se de vreun dig sau acoperind țărmul pînă departe, cîte o corabie purtată de valuri amenințătoare, țărani la munca cîmpului, scene de vînătoare, pe toate acestea le revăd mereu cu reînnoită bucurie și emoție. Dar și aici am sălile și pînzele mele favorite către care mă grăbesc de cum intru.

Băiatul cu muzicuța de Sir Peter Lely, imaginea unui copil cu părul negru și haine roșu închis, concentrat asupra instrumentului pe care-l ține strîns în mînă, cele două portrete ale fiicelor lui Gainsborough, de data asta adolescente, nu copii, ca la „National Gallery", ori bine cunoscutul portret al lui *Sir Benjamin Truman,* tot opera lui Gainsborough. Chipul, statura, fizionomia proprie personajului, siguranța trăsăturilor pînă în cel mai mic amănunt, privirea, totul este desăvîrșit, emoționant, ca și cadrul, peisaj pastoral, spațiul vast, cu adîncimi, culori bogate, calde. Cele șase capete de expresie pictate de Hogarth, creatorul stilului distinctiv național, *Vîrsta Inocenței,* o fetiță cu rochița de culoare deschisă și părul legat cu o panglică, de Reynolds, tablourile lui Romney și Lawrence, caii și cîinii lui Stubbs, atît de vii, de naturali, peisajele naturaliste, dar pline de poezie, ale lui Constable, pînzele în care zugrăvește, din nenumărate colțuri, Hampsteadul, acel sat de altădată, azi elegant cartier rezidențial londonez, cu imensul parc natural „Hampstead Heath", îndrăgit de artiști și scriitori, pînza intitulată : *Studiul norilor,* atît de impresionantă prin coloritul și mișcarea imprimate cerului mereu schimbător al Angliei sînt alte puncte de atracție, care te îndeamnă la popas și contemplare. În fine sălile cu tablourile lui Turner, în pînzele căruia arta cu singura forță a tonalității nu-i decît efuziune în care inima pare a se dărui și a-și cînta emoțiile.

Scanned with CamScanner

De cîte ori le văd, aceste pînze mă uluiesc prin îndrăzneala lor și le privesc de fiecare dată cu o nouă emoție, dar și cu un nou interes. Îl revăd întotdeauna pe vizionarul poet și pictor, pe rebelul Blake, mă opresc la acuarelele sale menite să ilustreze Divina Comedie la care a lucrat în ultimul an al vieții, proiectul său rămînînd neterminat, ca și alte și alte acuarele și desene, probe ale imaginației sale fantastice. Revăd cu nesfîrșită încîntare nocturnele și simfoniile în alb, albastru, verde, gri ale lui Whistler. Tabloul care-mi place cel mai mult, *Miss Cecily Alexander*, mutat acum într-o sală cu pictori victorieni, îmi reține privirile de fiecare dată, timp îndelungat.

Urmează galeriile cu artiști ai zilelor noastre : Augustus John, excentricul Stanley Spencer, Ben Nicholson, Victor Passmore, apoi grupul „Bloomsbury" cu Vanessa Bell. Mă pierd în noile săli deschise în 1979, unde se prezintă dezvoltarea artei în secolul nostru de la impresioniști, la postimpresioniști, futuriști, dada și suprarealiști, pînă la arta postbelică europeană și americană, la arta pop și cea conceptuală. Am și aici cîteva pînze „ale mele" de Picasso, Braque, Mondrian, Pissaro, Cezanne, Matisse, Kandinski, Malevici, pe care le caut și le regăsesc cu plăcerea reîntîlnirii unor prieteni dragi, după o „oarecare" despărțire. Pentru mine nu există o bucurie mai mare într-o călătorie decît să intru din nou și din nou în muzeele cunoscute, unde ochiul mărit de emoție caută mereu să pătrundă tainele unor opere de artă, căci sînt multiple aceste taine și ele se ivesc reînnoite în jurul unei opere autentice, la toate vîrstele vieții noastre. Inițierea e permanentă, pentru că de fapt în noi se țese taina. Și mă gîndesc la cuvintele lui Sainte-Beuve : „fericiți cei care citesc, care recitesc... Vine o vreme în viață cînd... n-ai altă plăcere mai mare decît să studiezi și să adîncești lucrurile pe care le știi, să guști ceea ce simți, să vezi și să revezi oamenii pe care îi iubești, limpezi delicii ale gustului și ale inimii..." Acestea se pot aplica foarte bine nu numai la recitirea unei cărți, ci și la revederea operelor de artă. Da, așa e, nu încerc bucurie mai mare decît să revăd tablouri știute.

Mai zăbovesc în fața tablourilor lui Karl Schmidt Rotluff, Kirchner, Emile Nolde, Kokoschka. Revăd de mai multe ori statuile lui Moore și ale Barbarei Hepworth. Nu

Scanned with CamScanner

mă opresc prea mult la prerafaeliți. Regăsesc și statuia lui Degas, *Mica dansatoare cu rochia de tule*. Aici e cam murdară rochia, la Muzeul „Boyman", de la Rotterdam, am văzut-o cu o rochie de tule roz proaspăt spălată și apretată, de toată frumusețea. Se vede că acea curățenie legendară a olandezilor și-a spus cuvîntul și în privința rochiei balerinei lui Degas. Nu ar fi suportat ei una înnegrită cum e cea de la Tate.

Dar între mine și acest locaș al artei se țese, din 1979, o nouă și trainică legătură.

Într-o zi pe cînd mă aflam acolo, prin noiembrie 1979, consultînd programul manifestărilor din cadrul galeriei, privirile mi-au căzut asupra unei conferințe despre *Măiastra* lui Brâncuși. O nouă achiziție necunoscută încă mie ? Mă îndrept în grabă spre sala respectivă. Îmi revine vie în minte scena. De cum intru, o văd. Cu aripile lăsate în jos, strînse, lipite de picioare, pe acestea se sprijină trupul bombat al păsării asemenea unui ulcior. Gîtul și capul se înalță drepte, părînd că taie văzduhul. Mă apropii. Lumea a început să se adune. Toți vin cu scaune pliante sub braț. De unde le vor fi luat ? Întreb, aflu, mă duc repede și revin și eu cu un asemenea scaun. Îl așez cît mai în față, aproape de statuie. Sînt adunați acolo tot felul de oameni, de la băieți și fete, cu blugi și jersee groase, la doamne în vîrstă, respectabile și elegante, femei îmbrăcate corect, dar modest, și bărbați serioși cu ochelari și haine bine tăiate. A început conferința :

„Această capodoperă a sculpturii despre care voi vorbi azi se numește *Măiastra* de Constantin Brâncuși, unul dintre cei mai importanți pionieri ai sculpturii moderne a secoluiui al XX-lea". Toți urmăresc atenți, iau note. Naomi Shepard, conferențiara, este bine documentată, sensibilă, plină de căldură. Ne vorbește cu animație despre biografia și arta lui Brâncuși. „Nu forma exterioară reprezintă ceea ce este real, ci ideea, esența lucrurilor", continuă ea citîndu-l pe Brâncuși. Amintește și celelalte păsări făcute de Brâncuși, după aceasta. Ea precizează că *Măiastra*, exemplarul pe care-l aveam în fața ochilor, a fost expusă la Salonul Independenților din 1911, de la Paris. Fotograful american Edward Steichen, celebru la acea vreme, văzînd-o, a declarat : „Mi-a plăcut imediat, dîndu-mi seama

Scanned with CamScanner

că aveam în fața mea cea mai minunată concepție și executare aparținînd vreunui sculptor, cu excepția lui Rodin." Acesta a cumpărat statuia. *Pasărea de aur*, cum era numită atunci, a fost instalată chiar de Brâncuși, în grădina pariziană a lui Steichen, unde a rămas pînă în 1920, cînd familia fotografului s-a reîntors în Statele Unite. Conferențiara ne arată fotografia statuiei, înconjurată de flori, în grădina lui Steichen.

În continuare subliniază importanța pe care Brâncuși o acordă postamentului statuilor sale și se ocupă de cel pe care o așezase sculptorul însuși. Vorbește apoi de păsările magice din basmele populare care l-au inspirat pe maestrul de la Hobița, pomenind însă și de *Pasărea de Foc* a lui Stravinski și adăugînd că, probabil, Brâncuși văzuse baletul la Paris, cînd a fost reprezentat pentru prima oară, în 1910, la Operă. În acel an a cioplit prima sa pasăre din marmură. Desigur, continuă vorbitoarea, că spectacolul a constituit un stimulent pentru creația lui Brâncuși.

Se ocupă apoi de formele păsării. În corpul bombat vedea forma oului care revine în întreaga creație a sculptorului român.

Mai apoi, după ce stăruie din nou asupra importanței postamentului pentru creația brâncușiană, menționează faptul că din toate sculpturile lui Brâncuși se degajă o anumită liniște și spiritualitate care îndeamnă la tihnă și contemplare. Ocupîndu-se de capul ridicat al păsării, vede o aspirație spirituală. Vorbește și de templul la care se gîndea Brâncuși, la sugestia unui principe indian, cuprinzînd mai multe din aceste păsări. Templul trebuia să fie astfel orientat, încît la amiază soarele să cadă pe una din păsările în bronz polisat.

Amintește studioul lui Brâncuși de la Paris, o atracție a timpului, și vorbește despre prietenia sculptorului cu Erik Satie, Matisse, Leger, Apollinaire, Picasso, Cocteau și alții.

Relatează apoi vizita făcută de sculptorița engleză Barbara Hepworth lui Brâncuși, în 1932, și aprecierile acesteia. Naomi Shepard termină cu propriile cuvinte ale lui Brâncuși despre sculptura sa :

„Vă aduc bucuria cea mai pură".

După conferință, mă strecor și eu printre cei care fac cerc în jurul vorbitoarei. Spun că sînt româncă. Îmi dau

Scanned with CamScanner

imediat seama de interesul stîrnit. Mi se pun diferite întrebări despre artist, cum se pronunță numele, despre localitatea unde s-a născut. Vor să știe cîte ceva despre pasărea miraculoasă din basmele noastre și cîte altele.

O tînără englezoaică dorește să afle cît mai multe cu privire la pasărea măiastră din basmele noastre, căci tocmai pregătea o teză de doctorat asupra lui Brâncuși. Spun cîteva cuvinte despre identitatea românească a *Măiastrei*, arătîndu-le că este o pasăre cu totul deosebită, căreia folclorul românesc i-a dat puteri magice, iar sculptorul fusese nutrit în copilărie, acolo, în satul lui natal, de basme cu asemenea vietăți. Mai adaug că păsările stilizate de pe scoarțele țesute de țăranii noștri sînt asemănătoare cu *Măiastra* lui Brâncuși. Cei din fața mea îmi urmăresc spusele cu interes, pun mereu întrebări, zîmbesc. Încerc o reală și nemărturisită bucurie că pot vorbi, acolo, la Londra despre creația poporului meu. Mă însufletesc și încep să formulez cîteva idei despre imaginația folclorică, despre virtuțile limbajului artistic, dar și despre credințele populare. Nu uit să le spun că, în poveste, pasărea dăruiește viață lui Făt Frumos, împreunînd bucățelele din trupul lui sfîrtecat de sabia Zmeului, picurînd apoi asupră-i apă vie, iar moartea nu este decît un incident al existenței mitice a personajului din basm, fără a fi trăită în planul conștiinței. Făt Frumos rostește doar, plin de uimire, cînd este readus la viață : „Ce lung somn am dormit" (aceste spuse mă emoționaseră pe mine foarte mult în copilărie și le țineam minte de atunci). Subliniez faptul că Făt Frumos este convins că s-a întors din viață la viață. Mai amintesc și de un mare poet al nostru, Blaga, care a închinat un poem păsării lui Brâncuși.

Înainte de plecare îi promit conferențiarei că la întoarcerea în țară îi voi trimite o carte despre Brâncuși.

Cînd, după două luni, am ajuns acasă, am dat peste o carte despre Brâncuși recent apărută, care avea o seamă de reproduceri și un rezumat în engleză. I-am tradus și poezia lui Blaga închinată *Măiastrei* și reprodusă în carte. Și am expediat-o. În răspunsul ei, Naomi Shepard mi-a scris printre altele : „A fost o mare bucurie pentru mine să primesc cartea despre Brâncuși, am consultat-o cu stăruință și mă voi apleca asupra ei din nou și din nou cu infinită plăcere și emoție", iar într-o altă scrisoare : „Am

Scanned with CamScanner

repetat conferința despre Brâncuși și m-am referit la folclorul românesc, introducînd și ceva din poezia lui Blaga. Aceste informații suplimentare au fost foarte apreciate de public".

Mi-am cîștigat în Naomi Shepard, distinsa conferențiară de la Galeria Tate, o bună prietenă plină de sensibilitate și căldură. Port de atunci cu ea o corespondență susținută, vie și interesantă, ea mă informează în mod curent despre manifestările de artă de la Londra, îmi trimite cataloage de la expoziții și diferite reproduceri, iar eu, la rîndul meu, îi scriu despre expozițiile noastre și îi trimit fotografii ale unor sculpturi și picturi românești.

După aproape doi ani de corespondență, la recenta mea vizită la Londra, am revăzut-o de mai multe ori. M-a invitat la ea, la Kingston-upon-Thames, în Surrey. Locuiește într-o căsuță încîntătoare cu grădină, numită „Peach Cottage", deoarece, cîndva, în fundul grădinii, a existat un piersic. Întotdeauna m-au încîntat denumirile pe care englezii le dau caselor lor ca „The Ivy" (Iedera), „The Old Barn" (Vechiul șopron), „The Poplars" (Plopii) etc. „Peach Cottage" este situat la numărul 12 pe „Mill Street", căci la capătul străzii, prin secolul al XVII-lea, se afla o moară.

Am petrecut frumoase ore în living-room-ul plin de cărți, în fața focului care ardea în cămin. Soțul lui Naomi, absolvent, ca și ea, al Universității din Oxford, este profesor de literatura engleză și directorul unei școli din Londra. Discuțiile despre artă alternează, în mod firesc, cu cele despre literatură. Biblioteca este impresionantă, găsești toate cărțile importante din literatura engleză, de la Beowulf, la John Betjeman, poetul laureat al Angliei zilelor noastre. Cu Ronald se poate aborda orice discuție despre oricare scriitor, îi cunoaște pe toți și îi analizează cu sensibilitate și luciditate în același timp. Dacă vrea să-ți arate un pasaj anumit, un citat într-o carte, scoate imediat cartea din raft și o deschide chiar acolo unde trebuie sau îmi recită o strofă, dacă este cazul. De multe ori aceeași carte o are în mai multe ediții, fie una princeps, apoi o ediție obișnuită, una legată, alta mai ieftină și, bineînțeles, nu lipsește ultima carte abia apărută. Naomi e puțin îngrijorată de creșterea rapidă a numărului vo-

Scanned with CamScanner

lumelor care se adună pe rafturi, căci, în curînd, nu va mai fi loc pentru altele.

Încerc să-i spun uneori cîte ceva despre literatura noastră. Nu pot să-i fac exemplificări decît din memorie, dar îi dau cît mai multe informații. În casa lor mă simt ca la niște prieteni foarte vechi, deși, de fapt, abia i-am cunoscut.

Din nou la Londra, după doi ani, abia sosită, unul dintre primele drumuri mă duce, evident, la Tate. De data asta ceea ce trebuie să văd mai întîi este *Măiastra*. O găsesc imediat, deși acum se afla într-o altă sală. Prin schimbările aduse în ultimul an în așezarea colecțiilor și *Măiastra* mea a fost mutată. O zăresc de la distanță. Alături de statuia bine cunoscută, o nouă achiziție, un cap asemănător cu cel al domnișoarei Pogani, intitulat *Danaide*, 1918. Amîndouă operele lui Brâncuși sînt înconjurate de un cordon gros. Rămîn locului și le privesc îndelung. Această întîlnire îmi prilejuiește o adevărată emoție. În sala următoare, pe un perete, un desen *Nud, studiu pentru o frescă*, alb, albastru, roz, părul e castaniu palid. O femeie șezînd, cu picioarele îndoite și capul aplecat pe genunchi, fața nu se vede, o mînă e trecută pe sub picior.

După cîteva zile mă aflu din nou la Galeria Tate, la o conferință a lui Lawrence Bradbury : *Construcții în spațiu*. Urmăresc plină de nerăbdare vorbitorul. Eram curioasă să văd, dacă și cum îl va aminti pe Brâncuși. Chiar printre primele diapozitive, am văzut *Coloana fără sfîrșit*. După conferință am stat de vorbă cu Bradbury, l-am învățat cum să pronunțe Tîrgu Jiu, Hobița, spunîndu-i ce înseamnă Tîrgu și ce este Jiul. Nu mult după aceea pe o scrisoare primită din țară am găsit un timbru înfățișînd tocmai *Coloana*. S-a bucurat foarte mult cînd i l-am oferit.

În altă zi, răsfoind cărți de artă, la librăria de la Tate, zăresc, ceva mai departe, o carte format mare, cu o copertă pe care se înalța din verdele ierbii și al copacilor, spre un cer albastru, transparent, striat de nori, știuta imagine a *Coloanei*. Mă îndrept spre standul respectiv. Iau cartea în mînă : *Limbajul sculpturii* de bine cunoscutul sculptor englez William Tucker. O răsfoiesc. Multe, foarte multe pagini consacrate lui Brâncuși. Sînt și nenumărate ilustrații ale operelor sale. Este o ediție de lux scumpă. Evident, nu o pot cumpăra. Și nu numai eu !

Scanned with CamScanner

Iată-mă, într-o bună dimineață, pe străzile Londrei, acoperite cu zăpadă în acea iarnă amarnică a sfîrșitului lui 1981 și începutul lui 1982, îndreptîndu-mă spre Bloomsburry, cartierul editorilor, în căutarea unei ediții ieftine. La Editura de Publicații de Artă „Thames and Hudson", îl întîlnesc pe Ian Middleton, unul dintre directori, care îmi vorbește călduros despre Brâncuși, subliniindu-mi că este cel mai mare sculptor modern. Sînt acum în posesia cărții.

Concepută inițial pentru a prezenta o serie de conferințe ținute de Tucker, pe cînd era profesor la Universitatea din Leeds, reeditată în 1981, cartea cuprinde studii despre Rodin, Picasso, Gonzales, sculptura lui Matisse. Două mari capitole sînt consacrate lui Brâncuși, la care autorul se referă de altfel și în alte pagini ale cărții. Primul este intitulat *Brâncuși : elementele sculpturii*. Tucker prezintă date biografice și analizează pe larg creația sculptorului nostru, evoluția, legăturile cu Rodin, „rebeliunea" lui Brâncuși în contra lui Rodin, influența țării sale natale asupra operei. Dacă pentru maestrul francez, arată autorul mai departe, modelatul humei este factorul decisiv în sculptură, Brâncuși vede în cioplit mijlocul pentru îndeplinirea definitivă și unică a formei finale a fiecărei statui. Pictori ca Gauguin și Derain au fost primii care și-au îndreptat privirile spre cioplitul în lemn și în piatră, dar a fost necesar ca un sculptor român, Brâncuși, pentru care tradiția cioplitului era încă vie, din țara sa, să exploreze și să dezvolte descoperirile lor.

Autorul se ocupă mai departe de materialele folosite de sculptor, oprindu-se mai îndelung la variațiile pe tema *Măiastrei*, subliniind „dialogul inspirat dintre marmură și bronz". Autorul stăruie asupra faptului că folosirea lemnului de către Brâncuși își are la origine cioplitul în lemn al țăranului român. Alte aspecte relevate din creația lui Brâncuși sînt cele cu privire la atenția acordată postamentului statuilor. Postamentul înfăptuiește legătura dintre mediul înconjurător și lucrarea în sine, făcînd parte integrantă din opera artistului. Este o mărturie a geniului lui Brâncuși de a fi dovedit în felul cum lucrează postamentul atîta măiestrie și inventivitate, într-un domeniu pe care cei mai mulți artiști l-ar considera doar o simplă modalitate de prezentare a statuilor.

Scanned with CamScanner

Și tot parcurgînd studiul lui Tucker îmi vine în minte entuziasmul nețărmurit al lui Petru Comarnescu, bunul și dragul nostru prieten, pentru opera lui Brâncuși, discuțiile cu el, ideile, observațiile lui, cît a trudit Titel la cartea lui despre Brâncuși a cărei publicare a amînat-o prea mult. O carte pe care o așteptam atît...

Textul sculptorului englez este însoțit de nenumărate fotografii ale operelor lui Brâncuși. Ochii cititorului întîlnesc, rînd pe rînd, imagini ale bine cunoscutelor statui : *Domnișoara Pogani, Sărutul, Timiditate, Prometeu, Cocoșul, Fiul risipitor, Pasăre în spațiu, Adam și Eva.*

Într-un alt capitol, consacrat sculpturii în general, Tucker revine la Brâncuși, ocupîndu-se de lucrările sale din primii ani de la Paris.

Al doilea capitol, consacrat în întregime sculptorului, se intitulează : *Brâncuși la Tîrgu Jiu.* „Cele mai ambițioase lucrări", cum le numește Tucker, *Coloana fără sfîrșit, Poarta sărutului, Masa tăcerii,* sînt analizate pe larg, fiecare în cadrul respectiv. Și aici materialul ilustrativ este foarte bogat. William Tucker își încheie studiul : „Dacă există în istoria sculpturii moderne o creație care sub toate aspectele să poată fi numită capodoperă, aceea, neîndoielnic, este *Coloana fără sfîrșit* de la Tîrgu Jiu.

HOGARTH ȘI CASA DIN CHISWICK

Dimineață de decembrie scăldată de lumină. Cerul e ca un văl albastru țesut cu fire purpurii, aerul e rece, plin de prospețime, razele soarelui alunecă peste case, amestecînd lumini și umbre.

Iată-mă, undeva, prin Hammersmith, district urban înglobat în Londra, dar care, ca atîtea altele, evocă micile sate liniștite ale secolelor trecute. Cobor din autobuz. Ținta mea este Chiswick, o altă aglomerație urbană din sudul Londrei, pitorească și plină de amintiri literare și istorice. Merg drept și apoi apuc pe o stradă la stînga, unde o placă arată că pe acolo e drumul spre casa lui Hogarth.

Scanned with CamScanner

De o parte și alta a străzii se înșiră locuințe tipice ale mijlocului secolului al XVIII-lea, cu grădini și multă liniște, fără supermagazine. La un colț doar o bibliotecă publică. Strada se întinde înaintea mea lungă și pustie, la acea oră matinală. Ajung la capăt, la stînga și dreapta o arteră mare, largă pe unde gonesc nenumărate automobile și camioane. Pe placa din colț este scris Great West Road, o șosea periferică. Mă simt pierdută. Unde să fie pe aici casa lui Hogarth ? Și nici țipenie de om. Mă înconjură doar vuietul vehiculelor. Mi-l amintesc dintr-o dată pe tata (e curios cum apar uneori din străfundul subconștientului, în unele clipe, amintiri de mult îngropate acolo, fără a mai fi scoase vreodată la iveală, nici chiar atunci cînd ești în prezența unor preocupări directe legate de anumite subiecte. Mecanismul amintirilor și al proiectării lor în cîmpul prezentului e complicat și foarte personal, bănuiesc), dîndu-mi, nu mai știu cu ce prilej, următorul sfat : „să știi că întotdeauna dacă vrei să mergi pe calea cea bună să apuci la stînga." De ce nu ar fi valabil sfatul și acum ? O iau la stînga și pe această șosea. Pornesc deci cu hotărîre, întîlnesc în fine un pieton și-l întreb care este drumul spre casa lui Hogarth. Cu bunăvoința caracteristică englezilor îmi dă toate lămuririle necesare. Eram pe calea cea bună. Avea dreptate tata. Mai merg puțin, apoi traversez prin pasajul subteran. După cîțiva pași pe partea cealaltă ajung în Hogarth Lane, unde se află vila pictorului.

În timpul lui Hogarth (1697—1764), Chiswick era un sat pe malul Tamisei, exemplar izbutit al arhitecturii din epoca reginei Ana. Hogarth a locuit aici împreună cu soția sa Jane, mama acesteia, Judith Thornhill, și Anne, sora sa. Pe aceste meleaguri găsea pictorul liniștea mult dorită, cînd vroia să se îndepărteze de Londra și grijile care-l înconjurau în casa sa din Leicester Fields (Leicester Square, azi demolată). Hogarth a locuit în Chiswick din 1749 pînă în 1764. Soția și sora sa au continuat să stea pînă în 1789, apoi casa a devenit proprietatea lui Mary Lewis, vara soției pictorului. Se vor perinda diverși proprietari, iar la începutul secolului nostru, imobilul va fi cumpărat de un particular, care îl va restaura, îl va mobila, după modelele originale și apoi îl va deschide pentru public. Bombardamentele celui de al doilea război

Scanned with CamScanner

mondial, care au avariat atît de mult Londra, nu vor cruța nici acest colț. Casa va fi reparată și redeschisă abia prin 1959, sub egida administrației locale. Și casele își au poveștile și avatarurile lor.

Pătrund dincolo de grilajul de fier. Pășesc în grădină. Sun la ușă. Îmi deschide custodele și după cîteva cuvinte de rigoare privind starea vremii, îmi dă indicații asupra sensului vizitei și se retrage în biroul lui, lăsîndu-mă să umblu singură prin casa lui Hogarth. Pornesc, ușurel emoționată, închipuindu-mi că, fiind în tovărășia artistului, sînt pe cale de a descoperi Anglia secolului al XVIII-lea.

Hogarth a știut să prindă, ca nimeni altul, trăsăturile specifice ale acelui faimos secol.

De jur împrejur, pe pereți, gravuri, înfățișînd chipuri ale societății engleze a epocii. Judecînd după arhitectură, după mobilier, viața atunci părea foarte prosperă. Într-adevăr așa era, dar numai pentru foarte puțini. Bogații erau foarte bogați, iar săracii foarte săraci. Pentru a înțelege această perioadă nu este suficient să apreciezi frumusețea arhitecturii și perfecțiunea meșteșugului, ci mai ales mizeria și condițiile insalubre ale slumurilor și închisorilor supraaglomerate. Tocmai acest aspect a știut satiricul Hogarth să-l prindă în gravurile și, mai apoi, pe pînzele sale. Satira întruchipată în desen și culoare își găsește echivalentul în cea cuprinsă de verbul lui Defoe.

În sufragerie, cîteva gravuri disparate, *Henric al VIII-lea și Ann Boleyn, Sarah Malcolm,* o femeie executată în Fleet Street pentru furt și uciderea a trei femei, *Societatea pompelor funebre,* subiect cam sumbru pentru un pictor, exprimînd disprețul artistului față de vraci și șarlatani, *Politicianul,* o lucrare mai timpurie, făcută cu mult înainte ca Hogarth să se amestece în scandalurile politice. *Credulitate, superstiție și fanatism* pune în lumină credința și prostia celor care acceptă asemenea imposturi. *Invazia,* alte două gravuri (la acea vreme se vorbea despre o invazie a Angliei de către francezi), înfățișează pe francezi ca niște slăbănogi, opunînd rezistență îmbarcării, în timp ce englezii bine hrăniți și veseli se pregătesc să întîmpine invadatorul.

Înșirate de-a lungul pereților, cu valoarea lor de documente sociale, alte gravuri satirizează o seamă de oameni politici ai acelor zile. În această încăpere privirile

Scanned with CamScanner

întîlnesc o cutie din lemn, în care se spune că pictorul și-ar fi păstrat instrumentele de lucru. Pe capac este scrijelat numele Annei Hogarth, sora pictorului.

În camera cunoscută sub denumirea de „Servants Hall" se păstrează o masă de stejar din secolul al XVIII-lea, pe perete o copie după un portret al mamei pictorului. În podea un chepeng îngăduie accesul la pivniță, unde desigur se păstrau băuturile. Pe locul bucătăriei, distrusă serios în timpul războiului, sînt expuse cea mai mare parte din gravuri. Mi s-a părut că ar avea o valoare redusă din punct de vedere artistic, dar reprezintă documente ale activității pictorului legată de societatea în care trăia.

Alte pînze revelează prietenia sa cu doctorul Morell, care a locuit în Chiswick, sau cu Henry Fielding. Iată și un portret al marelui Garrick în rolul lui Richard al III-lea. În aceeași încăpere atîrnă și două tablouri dintr-o serie bine cunoscută *The Election* (Alegerile) și *Marriage à la Mode* (Căsătorie la Modă). Această temă din urmă îmi este cunoscută din pînzele de la Galeria Națională. Pictorul nu iartă clasa mijlocie și bogată și nici pe nobili. El prezintă strălucitor și în mod cinic desfacerea unei căsătorii ce fusese aranjată între fiica unui negustor bogat și fiul unui aristocrat sărac. Unirea dintre vanitate și avariție apare de la început hărăzită pieirii. Cei doi protagoniști își distrug familiile și pînă în cele din urmă și pe ei într-un vîrtej de desfrîu, lăcomie și mîndrie. Nobilul este înfățișat cu patimă, artistul dovedindu-se mai potrivnic aristocrației decît propriei sale clase. Mai departe, un alt grup de gravuri reprezentînd aspecte diferite ale vieții contemporane : *O dimineață de iarnă la Covent Garden, Saint Giles la amiază, duminica, Sadler's Wells într-o seară de vară, Charing Cross în noaptea zilei restaurației. Southwork Fair* reprezintă un bîlci plin de animație, care are loc regulat. Alte gravuri înfățișează actori ambulanți, sînt diferite aluzii care au cu atît mai mult miez, cu cît cunoști mai bine viața acelei epoci, cu luminile și umbrele ei, cu bogăția și marea sărăcie, cu exploatarea cruntă a muncitorului, cu depravarea, corupția și toate celelalte racile pe care Defoe și alții le-au spus atît de bine în paginile cărților, iar Hogarth a știut să le imprime în imaginile sale satirice pline de realism și vigoare.

Scanned with CamScanner

În mijlocul camerei, un pian mare, cu coadă, opera lui Muzio Clementi, „părintele pianului". Nu departe de pian, o vitrină în care sînt adunate o seamă de obiecte legate de viața marelui pictor. Iată, de pildă, o factură, privind cumpărarea unei cantități de vin, descoperită în timpul restaurării casei. Alături un mic bust al lui Hogarth, opera sculptorului Roubiliac, originalul aflîndu-se la Galeria Națională de portrete, un extras din Times din 1814, în care se vorbește de vînzarea casei lui Hogarth, o medalie cu chipul pictorului, scoasă de „Art Union of London", în 1848, un extras din Manchester Guardian, 7 aprilie 1909, înfățișînd interiorul casei, două schițe în peniță de Kemp, cam din aceeași perioadă, reprezentînd casa și mormîntul artistului, și cîte altele.

Ajung la etaj, aici încă trei încăperi. În camera de culcare a lui Hogarth te întîmpină ilustrații pentru poemul satiric *Hudibras* al lui Butler, apoi din nou gravuri cu scene din viața londoneză. Pe masă, o bucată din dudul din grădină, ruptă în timpul unui atac aerian. Deasupra căminului, o copie a autoportretului pictorului cu ciinele său ; tabloul original se află la Galeria Tate. O altă serie de gravuri intitulate *Hărnicie și Trîndăvie* evidențiază preceptul lui Hogarth : „muncă și diligență".

Mă gîndesc la pînzele lui Hogarth de la Galeria Națională și mai ales la cele de la Galeria Tate : *Servitorii Artistului, Copiii Graham,* în care pictorul înfățișează chipuri pline de expresivitate, fără a lipsi însă nuanța satirică. Iată de pildă acest de al doilea tablou, care, la prima vedere, îți apare ca o imagine a inocenței și seninătății fericite specifice copilăriei. La o examinare mai atentă, îți dai seama că pictorul, cronicar al Angliei secolului al XVIII-lea, a introdus unele elemente care îi conferă o semnificație mai adîncă. Închid ochii și revăd întreaga scenă foarte bine. Copilul mai mic întinde mîna după cireșele pe care le ține sora mai vîrstnică, în timp ce în cealaltă mînă are un biscuit pe jumătate mîncat. Pictorul a vrut să sublinieze această imagine a lăcomiei. Mai este în tablou și o pisică, aceasta urmărește cu ochi prădalnici pasărea din colivie. Pasărea reprezenta, poate, pentru pictor inocența efemeră a copilăriei, în timp ce pisica întruchipează legile junglei care domnesc în lumea adulților. În preajmă, silueta cu o coasă în mînă, deasupra ceasu-

Scanned with CamScanner

lui, este menită să simbolizeze scurgerea vieții și încheierea. Șterg această imagine din minte și-i dau formă unei alte pînze, bine știute, *Vînzătoarea de crevete*, plină de viață și vigoare.

Casa în sine a lui Hogarth, ca și acea a lui Samuel Johnson, nu-ți oferă posibilitatea de a îți închipui viața celor care au trăit acolo, nu poți realiza prezența lor, dar portretele sau gravurile expuse îți prilejuiesc o reconstituire a societății în care și-a dus existența. Hogarth îți dezvăluie cu atîta precizie, finețe și umor-satiric viciile și moravurile, desfrînarea, cupiditatea, corupția, viața politică, cu întreg șirul ei de slăbiciuni, bogăția și sărăcia, beția, imoralitatea și degradarea omului, încît poți reface chipul Angliei secolului al XVIII-lea.

Mă reîntorc într-o cameră sau alta, îmi arunc ochii spre afară prin cîte o fereastră, peste grădina însorită, mă opresc din nou în fața bine cunoscutului autoportret. Artistul te privește cu ochi mari, luminoși; în jurul lui, cîteva cărți, paleta și cîinele. Rămîn în fața portretului, îl privesc îndelung și mă gîndesc la viața lui Hogarth, la strădaniile, la succesele, dar, mai ales, la nereușitele sale. Niciodată de acord cu esteții vremii, el, artistul, se revoltă în fața nepăsării acestora, devenind sfidător, izolîndu-se, emițînd din cînd în cînd comentarii acide care accentuau și mai mult opoziția dintre el și lumea artelor. Totuși, acolo, la Chiswick, izolat, picta, făcea gravuri și ilustrații și nu contenea să trudească din răsputeri la lucrarea sa de estetică *Analiza frumuseții*, concepută în spirit iluminist, ridiculizată de inamici și respinsă chiar de prieteni. Disputele iscate de această lucrare au fost și mai mult amplificate cînd a apărut tabloul melancolic înfățișînd pe *Sigismonda*, iar gravura cu subiect politic *The Times* a agravat discuțiile, făcîndu-l să ajungă la o ceartă vindicativă cu John Wilkes, personalitate bine cunoscută a vieții publice, om plin de abilitate și istețime, și susținătorii acestuia. Iată o seamă de fapte care i-au pricinuit de bună seamă nemulțumire, iar visele lui privind reînvierea picturii engleze au rămas neîmplinite, deși Reynolds, Gainsborough și Wilson începuseră să se afirme.

Își petrecea cea mai mare parte a timpului la Chiswick, modificînd vechi gravuri. O ultimă lucrare o intitulează *Finis*. Nici nu se putea potrivi mai bine un alt titlu. O

Scanned with CamScanner

lună sau două mai tirziu cade bolnav, e dus la locuința sa din Londra și se stinge chiar în seara acelei zile.

Din prezentările pe care ni le-au lăsat biografii săi apare ca un om mic la stat, cu ochi albaștri inteligenți, cam lipsit de tact, nerăbdător, stăpînit de puternice prejudecăți, dovedindu-se însă a fi un prieten generos și de nădejde. Îi plăceau veșmintele frumoase, confortul, viața ordonată și asemenea oricărui muritor slab era foarte sensibil în fața măgulirilor. Muncea cu rîvnă și succesul îl atribuia muncii susținute. „Nu știu ce e geniul", scria el, „geniul nu-i nimic altceva decît muncă și hărnicie".

Irascibil din fire William Hogarth a declarat de la început război protectorilor și mai marilor vremii, împlinind în mod perfect unul din țelurile pe care le urmărea :

„Să-mi tratez subiectele asemenea unui dramaturg, pictura mea constituie scena, iar femeile și bărbații sînt actorii mei, care cu ajutorul unor anumite acțiuni și gesturi trebuie să împlinească un spectacol mut". Procesiunile fastuoase, ca și durerea și mizeria secolului al XVIII-lea londonez, Green Park, The Mall, elegantul bulevard care duce spre Buckingham Palace, Covent Garden, cartierul desfrîului — St. Giles, Bedlam, spitalul de nebuni, închisoarea Fleet pentru datornici, toate acestea rămîn întipărite în veci în opera sa plastică. Scenele pe care pictorul le zugrăvește sînt pline de mișcare, de viață și freamăt. De-a lungul străduțelor întunecoase se strecoară pungași, în timp ce o mulțime entuziastă urmărește procesiunea primarului Londrei „Lord Mayor's Show". Fiecare scenă este un autentic portret al epocii. Oameni de diferite categorii : mărite doamne, crai eleganți, judecători, criminali sînt surprinși cu forță și dramatism, în clipe de veselie și întristare, de bucurie sau desperare.

Revin pe urmele pașilor mei, păstrînd încă pe retină imaginea acelor timpuri, imagine pe care încerc să o completez cu frînturi din lecturi, cu aspecte din istoria socială a Angliei secolului al XVIII-lea.

Hogarth, asemenea unui Fielding, Smollett sau Defoe, a știut să privească îndeaproape realitatea vieții engleze, să-i dezvăluie cu vigoare relele. Observațiile lor critice au rămas în limitele filozofiei clasice și conservatoare a timpului neprielnică oricărei încercări de reformă.

Scanned with CamScanner

Îmi amintesc de o discuție avută cîndva cu o colegă care îmi spunea că englezului îi plac picturile, ilustrațiile, să zicem, reprezentînd scenele favorite : marine, peisaje, ferme, flori, animale. Ar fi probabil surprins dacă ți-ar trece prin minte să-i sugerezi că această plăcere, această bucurie, pe care i-o oferă pictura, o datorează unor mari pictori ai neamului său. De fapt el vede peisajele, florile etc., așa cum le-a văzut cu vreo două sute de ani în urmă un Constable sau Gainsborough. Turner a fost într-o oarecare măsură acela care l-a învățat cum să observe gradațiile subtile ale culorilor apusului sau aura răsăritului, chiar dacă nu a auzit niciodată pomenindu-se de numele lui Turner. Whistler i-a înfățișat citadinului frumusețea orașului pe care-l considera urît, învăluit în ceață, Sir Joshua Reynolds nu numai că a înregistrat pentru națiunea engleză portretele bărbaților și femeilor Angliei secolului al XVIII-lea, dar i-a arătat și cum trebuie să fie frumusețea, geniul și demnitatea.

Mă îndrept spre ieșire. Înainte de a părăsi casa lui Hogarth bat la ușa camerei custodelui, cufundat, acolo, într-ale lui. Îi sînt în sinea mea recunoscătoare că m-a lăsat să vizitez de una singură, nestinjenită de nici o prezență, acest locaș unde a trăit și a lucrat un cronicar al Angliei secolului al XVIII-lea.

Din nou în Hogarth Lane, mă îndrept spre Great Western Road. Mă voi întoarce pe același drum pe unde am venit. N-am chef să mă avînt azi pe căi necunoscute, căci trebuie să ajung fără întîrziere, la o oră care nu-i prea depărtată, la niște prieteni în Chelsea, el, om de litere, ea, pictoriță. Pînă voi ajunge la ei, unde voi regăsi Anglia de azi, voi medita la imaginea care mi s-a întipărit în minte : o casă, un artist, o epocă.

AMSTERDAMUL ȘI MUZEELE SALE

Sînt la Amsterdam pentru cîteva zile, prea puține față de tot ce aș vrea să văd aici. Orașul, străzile, canalele, casele, cu frontoane în trepte, cu ferestre înalte, Muzeul Național, „Rijksmuseum", cu bogatele-i colecții, Muzeul

Scanned with CamScanner

Van Gogh, Muzeul Municipal, Casa lui Rembrandt, Casa Anei Frank. Atîtea prilejuri de emoţii artistice, atîtea netăgăduite valori, atîtea pagini de viaţă ce au intrat în istorie.

Pentru mine Amsterdamul este pictura olandeză generoasă, elocventă, cu lumini şi umbre, peisajul cu cerul mereu schimbător, cu ape, drumuri mărginite de copaci, cu animale, oraşe cu străzi plăcute, case cu pereţii acoperiţi de muşchi, înconjurate de grădini sau canale, interioare, scene de familie, portrete colective, privirile impozante cu pălării înalte şi gulere albe bine scrobite, personaje serioase, altele joviale, vesele. Din ele se desprind sentimente variate, multiple, aşa cum apar în pînzele lui Gérard Dou, Ter Bosch, Pieter de Hooch, Van Ostade.

Acum, de cînd am văzut peisajul olandez, îl înţeleg şi mai bine pe Ruisdael. Cerul încărcat de nori, ce par a trece în cortegii maiestuoase, dă peisajului terestru şi marin o lărgime şi adîncime cu totul deosebite. Natura, în pînzele sale, se adresează ochilor prin nenumărate nuanţe fine, imperceptibile şi variate. Din umbră ţîşneşte o rază de lumină, asemenea unei apariţii neaşteptate, producînd efecte dramatice. Pentru a regăsi toate acestea şi a vedea atîtea altele neştiute, primul drum, într-o dimineaţă înnourată de noiembrie, mă duce la Rijksmuseum.

Ajunsă aici, la cea dintîi oră a deschiderii, îmi port paşii prin sălile unde se află pictura olandeză. Această pictură, atît de strîns legată de sufletul şi istoria poporului. Realistă şi plină de subiectivitate în acelaşi timp ea îţi arată cum sînt oamenii, cerul, peisajul, obiceiurile şi te ajută să interpretezi prezentul. Pictorii olandezi pun în pînzele lor luminile şi umbrele vieţii de toate zilele, fără a picta însă într-un anumit stil. Nu mai ştiu unde citeam că pictura e considerată ca un element al civilizaţiei olandeze. Încep cu secolul al XV-lea, dar mă opresc mai stăruitor la pictura aşa-numitei epoci de aur a secolului al XVIII-lea. Tratatul de la Münster reprezenta o declaraţie formală de independenţă, care fusese de fapt cîştigată mult mai devreme. Eliberată, Olanda îşi amplifică şi îşi coordonează vechile instituţii, creînd prima republică modernă. Trei principii care uimesc pe celelalte naţiuni — libertate, egalitate, fraternitate — însufleţesc spiritele şi pătrund în viaţa de toate zilele. Pictura capătă acum un caracter

Scanned with CamScanner

adevărat național. Artiștii își iau subiectele din lumea din jurul lor, fie ele portrete individuale sau colective, peisaje, întîmplări din viața de zi cu zi ori naturi statice.

Scenă de iarnă de Hendrik Avercamp este o pînză mare în care domină albul și albastrul, cu multe personaje. Iată cîteva portrete iscusite de Hals, printre care bine cunoscutul *Chefliul vesel* roșu în obraz, jovial. Mai departe privirile îmi sînt atrase de un peisaj de Jacob van Ruisdael *Moara de lîngă Wijk bij Duurstede*, în tonalități albăstrui și cenușii închise, cu un cer larg, cuprinzător, împînzit de nori ce par în continuă mișcare. Iată și minunata pînză *Haarlem*, o perspectivă uluitoare, un cer înalt, mai luminos decît în tabloul precedent, cu nori împrăștiați sub care se desfășoară pămîntul plat, în prim-plan ivindu-se căsuțe cu acoperișuri roșii. Ajung la pînzele lui Jan Steen, moralist și satiric, original și rafinat, realist în scenele tipic olandeze. Mă opresc în fața unui tablou reprezentînd o sărbătorire din ziua de Moș Nicolae. Întreaga familie e adunată în această zi. O fetiță, într-o rochie frumoasă, strălucitoare, strînge la piept o păpușă, lîngă ea o găleată plină de bunătăți, dar copilul nu o va da mamei care întinde mîinile spre ea. Băiatul, fratele fetiței, acum nu mai plînge, toți rîd de el. Moș Nicolae nu-i va aduce nimic lui. În mijlocul încăperii un pantof gol, acesta este centrul compoziției. Dar pare a mai fi ceva special, dincolo de perdeaua din fund către care face semn bunica. Întreaga pînză se reduce la un joc al mîinilor și al privirilor.

O corabie pe mare, cer și fum, coloritul e alb cenușiu. Este tabloul celui mai renumit pictor olandez de marine, Willem van de Velde cel tînăr, intitulată *Lovitura de tun*. O pînză despre care nu mai știu cine spunea că mai curînd auzi bubuitul tunului decît s-o privești.

Prima sală Rembrandt te întîmpină cu pînze din perioada sa de la Leyda, sînt două autoportrete de pe cînd era tînăr, dar iată-l și bătrîn, citind. În tabloul *Tobias și Ana* jocurile de lumini și umbre sînt evidente. Urmează o pînză reprezentînd o femeie cu o partitură înconjurată de cîțiva muzicieni. În sala următoare se află tablourile aparținînd perioadei de la Amsterdam. Mă gîndesc la toate creațiile lui Rembrandt pe care le-am văzut în decursul timpului în atîtea alte muzee. Dar acum sînt chiar la

Scanned with CamScanner

Amsterdam. Mai fac cîțiva pași și mă opresc în fața tabloului *Sindicii corporației postăvarilor*, lucrare din ultimii ani ai vieții. Sînt șase personaje, în costumele lor caracteristice, cu pălăriile cu boruri largi și gulerele albe, reunite în jurul unei mese acoperite cu o pînză roșie pe care se află, deschisă, o carte, toți discută. Culorile sînt armonizate cu mare iscusință, chipurile foarte expresive. Tot privind mai îndelung tablourile lui Rembrandt sînt din ce în ce mai mult marcată de lumina misterioasă care le învăluie, amestec de realism și fantastic. Tehnica pare în același timp simplă și savantă. Cine ar fi putut folosi clarobscurul cu atîta hotărîre și cine mai poate „imita" realul cu atîta forță ?

Aștept cu emoție să ajung în sala unde se află faimoasa pînză *Rondul de noapte*. Se pare că această denumire a căpătat-o mai tîrziu, iar titlul este, de fapt, *Compania căpitanului Frans Banning Cocq și a locotenentului Willem van Ruytenburch*. Înaintez cu un pas ușor, șovăitor deși parcă aș vrea să parcurg mai repede distanța care mă separă de acea sală. Mă simt foarte emoționată, încît parcă aș mai întîrzia întîlnirea. Îmi vin în minte anii copilăriei cînd mama mă ducea la muzee și-mi vorbea dinainte despre anumite pînze. Cu cîtă febrilitate așteptam să le văd ! Sînt ca și atunci.

Am ajuns în sala centrală în care se află acest tablou. Totul în jur e întunecat, peretele pe care opera ți se înfățișează e scăldat în lumină. Caut să cuprind cît mai bine întreg tabloul. Dar mai apoi ochii se fixează asupra celor două personaje principale. Cel central, înalt, dominînd pe toți ceilalți, înveșmîntat în negru, guler alb, eșarfă roșie, pălărie neagră, de sub borurile căreia se desprinde o privire grăitoare, brațul stîng, întins, aruncă o umbră impresionantă asupra locotenentului. Ce amestec uluitor de lumină și întuneric. Celălalt, mai scund, e o pată de lumină strălucitoare. Și amîndoi eroii, cu picioarele în marginea tabloului, aduc după ei toate celelalte personaje. Totul e mișcare și freamăt : drapelul fîlfîie, toba bate, poate că cineva a și tras un foc de armă ; într-un colț, un pitic aleargă cît îl țin picioarele. Mă apropii de geamul despărțitor, fără de care toți cei din tablou ar da buzna în sală,

Scanned with CamScanner

pentru a încerca să deslușesc, să urmăresc pe cît se poate fiecare figură în parte. Sînt atîtea personaje și fiecare își are propria fizionomie. Între acești bărbați, echipați cu arme de tot felul, gata să dea asaltul, o femeie mărunțică, în planul al doilea, formînd o altă pată luminoasă, dar mai mică, poartă atîrnată de centură o pasăre albă, parcă ar fi o lanternă, și de acolo de pe pînză ne aruncă priviri ciudate, mergînd în sens opus celorlalți, și își taie drum spre mijlocul grupului. Mai în spate, căști, eșarfe, un pieptar de mătase strălucesc formînd alte pete de lumină. O pălărie înaltă sclipește asemenea unui far. Toți sînt gata să o pornească. Printre picioarele mulțimii se amestecă un cîine care sare și parcă îi aud lătratul. Dar încotro se îndreaptă această gardă ? Întreaga pînză apare învăluită într-un dramatic mister țesut tocmai din amestecul atît de copleșitor de lumini și umbre. Poate că artistul a vrut să evoce imaginea unei Olande fremătătoare, plină de entuziasm, gata să-și cucerească independența. Străbat sala dintr-un capăt în celălalt, mă opresc la mijloc, mă apropii de sticla groasă proteguitoare, mă îndepărtez, revin, îmi este greu să plec de acolo. Privesc din nou chipul căpitanului și umbra mîinii sale căzută pe straiele locotenentului, mă uit la cei din linia a doua care parcă au și făcut un prim pas. Persoanele din ultimul plan mai chibzuiesc, s-ar zice că măsoară calea pe care o au de parcurs. Într-un alt colț, un bărbat înalt, cu un guler alb, plisat, pălărie neagră, arma pe umăr, pare a indica direcția în care trebuie să se îndrepte. Se schimbă vorbe, se întretaie priviri, totul freamătă și iată, dintr-o dată, întreg convoiul o pornește repede, mă amestec și eu în rîndul lor, mă alătur entuziasmului care i-a cuprins.

Imaginația ar putea broda la infinit pe marginea acestei compoziții unice.

Mă așteaptă însă atîtea săli de vizitat ; cîte și mai cîte pînze. Pentru moment trebuie să fac o pauză. Am nevoie de liniște după mișcarea și freamătul care se desprind din *Rondul de noapte*. Am priceput un adevăr plin de semnificație : Rembrandt a fost cu adevărat fiu al țării și poporului său. Poți înțelege Olanda prin arta lui și pe pictor prin țara sa.

Scanned with CamScanner

Ies din muzeu, mă plimb pe malurile canalelor, trec poduri, privesc pescărușii completînd în zborul lor decorul.

S-a înseninat, dar soarele se lasă acum spre asfințit. Cerul e scăldat în vioriu străpuns de suliţe aurii. Casele cu acoperișuri din țiglă roșie, canalele par aurite și dintr-o dată îmi vin în minte versurile lui Baudelaire :

Les soleils couchants
Revêtent les champs,
Les canaux, la ville entière
D'hyacinthe et d'or ;
Dans une chaude lumière
Là, tout n'est qu'ordre et beauté.

Lumea se grăbește de la lucru spre casă, cei mai mulți, pe biciclete, străbat ca niște roiuri migratoare străzile, unii intră prin magazine pentru ultimele cumpărături.

Seara, orașul, care își oglindește în vechile canale ale secolului al XVI-lea publicitatea luminoasă a zilelor noastre, capătă trăsături feerice.

Cînd sosesc în Textstraat, unde locuiesc, rămîn de vorbă, în living-room, cu gazda mea, doamna Kap. Totul în jur strălucește, mobilă, argintărie, policandrul ; bucătăria e un adevărat laborator unde domnește cea mai perfectă ordine și desăvîrșită curățenie. De altfel toate casele, străzile, grădinile sînt aici exemple de curățenie. O întreb cum se spune curat, curățenie în olandeză. Aflu atunci că un singur cuvînt *schoon* înseamnă curățenie, puritate, frumusețe. Îmi zîmbește și îmi spune :

— E amuzant dacă te gîndești că folosim același cuvînt cînd vrem să vorbim despre o farfurie curată sau despre un peisaj frumos.

Mă gîndesc că există totuși un tîlc — frumusețea, puritatea spirituală merg mînă în mînă cu cea trupească.

— Să știți, continuă ea, că această curățenie proverbială olandeză se datorește în parte unor cauze de ordin economic.

— Cum ? întreb eu.

— Fabricarea brînzeturilor impune o curățenie perfectă. Cea mai mică impuritate ar fi putut ruina toată

Scanned with CamScanner

munca depusă. Se cere o curățenie și o ordine totale. Ordinea face într-adevăr parte din structura firii noastre. Ordinea e doar principiul cosmosului.

Am descoperit că modalitatea cea mai bună și mai sigură de a te descurca în Amsterdam este să mergi la gara centrală. De acolo pleacă toate tramvaiele în diferitele colțuri ale orașului și nu riști deloc să te încurci. Cum am învățat drumul la gară, iar acest loc magic nu e departe de Texstraat, plec într-acolo unde găsesc ușor tramvaiul care mă va purta spre casa lui Rembrandt pe Jodenbreestraat. În Olanda multă lume știe englezește, e binevoitoare și mă pot înțelege cu oricine, cînd mă rătăcesc pe vreo stradă.

Casa în care maestrul a locuit și lucrat timp de 20 de ani, între 1639 și 1660, a fost construită la începutul secolului al XVII-lea, prin 1606. Gravurile păstrate de atunci reprezintă o locuință impunătoare cu două etaje și fronton în trepte, caracteristică pentru Amsterdamul acelui timp. Cînd pictorul a cumpărat casa, în 1639, era un artist bine cunoscut, care primea comenzi importante și avea o situație materială bună. Douăzeci de ani mai tîrziu, artistul celebru s-a dovedit a fi un prost om de afaceri și datoriile făcute pentru a mobila această casă și marile cheltuieli de întreținere l-au dus pînă în cele din urmă la ruină financiară.

Inventarul stabilit în 1656, cînd maestrul a fost declarat insolvabil, precizează aranjamentul interior al casei și piesele de artă existente. Parterul era consacrat locuinței, iar la etaj se aflau atelierul și așa-numitele camere de artă, iar la mansardă atelierul elevilor. La parter existau peste o sută de pînze, din care jumătate erau operele maestrului. Se mai aflau și lucrări ale lui Pieter Lastman, profesorul său, precum și ale altor artiști ca Jan Lievens, prietenul său, Adriaan Brouwer, Hercules Seghers, Peter Paul Rubens. În atelier și în așa-numitele camere de artă se găseau o bogată colecție de desene, gravuri, tot felul de obiecte rare, de la ceramică și arme japoneze, pînă la scoici, coral și veșminte exotice. Obligat să vîndă casa în 1657—58, Rembrandt a mai locuit aici pînă în 1660. Apoi

Scanned with CamScanner

casa a fost transformată și frontonul în trepte a fost schimbat cu unul neoclasic. Cumpărată mai tîrziu de orașul Amsterdam a fost restaurată, cît mai aproape de forma inițială. Azi este un muzeu unde sînt păstrate cele mai multe gravuri și desene ale marelui artist.

Am pătruns în această lume a gravurilor lui Rembrandt care au calități asemănătoare desenului și tehnicii clar-obscurului. Umbră, penumbră învinse din cînd în cînd de lumina iradiată. Sînt uluită de șirul de gravuri care mă înconjură, portrete, autoportrete, compoziții, studii, peisaje. Zăbovesc mai mult în fața celor trei portrete ale prietenilor lui Rembrandt. Iată chipul lui Ephraim Bueno medic, mare învățat, figură proeminentă a Amsterdamului. Lumina cade de sus, pe față, pe brațul drept și pe balustrada scărilor. Totul e lucrat pînă la cel mai mic amănunt. Efectul de lumină pe mîneca largă, ce pare din catifea, este într-adevăr superb. Iată și figura gînditoare a lui Jan Six, care apare luminoasă în contrast cu fundalul cufundat în umbră. Și aici jocul de lumini și umbre este copleșitor, un fel de dialog, aș spune, între două lumi, una interioară, alta exterioară. Al treilea portret este cel al lui Jan Asselyn, un peisagist bine cunoscut al timpului. În altă cameră, un autoportret, unul din multele sale autoportrete în multiple posturi și stări. Iată o dovadă în plus a puterii pictorului de a pătrunde în adîncul firii omenești. Punerea în valoare a trăsăturilor specifice, asemănarea, însuflețirea fizionomiei fiecăruia, căutarea expresiei morale, toate acestea se întîlnesc în autoportretele și portretele pictate de mîna sa. Mă opresc în fața unui *Autoportret împreună cu Saskia*. Cîtă atenție este acordată configurării gurii și desenării ochilor, aceste elemente care individualizează fizionomia omenească. Din chipul Saskiei se degajă căldură, calm, bunătate. Figurile, și ale unuia și ale altuia, lasă să se discearnă tot ceea ce are ființa mai tainic în străfundurile ei.

Rembrandt se apleacă cu afecțiune asupra vagabonzilor, cerșetorilor care împînzeau Europa în timpul războiului de 30 de ani, și îi prinde în creația sa. Sentimentele sale umanitare îl fac să pună în evidență tot ceea ce e omenesc în acești desmoșteniți ai soartei. Toate amănuntele sînt lucrate cu grijă, pictorul se concentrează și aici asupra contrastului dintre lumină și umbră.

Scanned with CamScanner

Naturalismul său îl conduce și la studiul nudului, care de altfel apare puțin în pictura olandeză. În atelier, maestrul avea adesea modele, le observa îndeaproape cu ochi atent și viu, plin de sinceritate. El nu ține seama de normele clasice ale frumuseții și redă natura așa cum este. Corpuri grase, sîni căzuți, mîini bătătorite și deformate de muncă pot fi oricînd văzute. Pe lîngă studii de siluete se află desene și teme din mitologie. Și aici alternanțele de lumină și umbră sînt la fel de impresionante. Sus, în camera unde era atelierul lui Rembrandt și care ocupă fațada casei, sînt expuse peisaje. Maestrul olandez avea un simț adînc al naturii. El descoperă trăsături ascunse ale naturii și le prezintă din perspectiva aspectelor sale patetice. Totul pare destrămat între lumini și tenebre. Pictorul hoinărea pe seară, în jurul orașului, observa peisaje, le reținea, alteori combina și recrea, din elemente cunoscute, un peisaj imaginar. Tabloul intitulat *Trei copaci* reflectă o atmosferă dramatică. Copacii, în prim-plan, apar încărcați de tensiune în contrast cu elementele din jur. Pe cer o strălucire perfidă. La orizont se profilează nori. Din loc în loc, pe toată întinderea peisajului, mici siluete, unele aproape invizibile, cum este perechea de îndrăgostiți care se ascunde sub un copac. Într-un alt peisaj apare Amsterdamul cu morile de vînt și vechi turle. În stînga, în prim-plan, un șopron.

Tot în această cameră a peisajelor sînt și cîteva gravuri cu subiecte biblice. În toate structura este simplă, armonioasă, lumini și umbre se țes uluitor redînd realitatea fără nici o invenție, nici un simulacru, numai observația susținută de sensibilitate.

Am părăsit casa lui Rembrandt, am apucat la întîmplare pe diferite străzi, gîndindu-mă la cele văzute, lăsînd ca impresiile să se sedimenteze.

Muzeul Van Gogh este instalat într-o clădire modernă cu săli spațioase, tablourile nu sînt deloc îngrămădite, ci pot respira în voie. Între ele există suficientă distanță. Mă gîndesc imediat la îngrămădeala de la Luvru. Ce bine ar prinde o asemenea așezare și acolo.

Și Rembrandt și Van Gogh în aceeași zi ! Ar putea oare cineva să-mi reproșeze că de cum ajung într-un oraș fug la muzee ? Dar poți trece prin Amsterdam fără să vezi

Scanned with CamScanner

creația lui Rembrandt și a lui Van Gogh ? De fapt Amsterdamul era pentru mine în primul rînd Rembrandt și Van Gogh.

Prima sa natură statică, pictată în 1881, la Haga : varză, morcov și cartofi în culori închise. Cîțiva ani mai tîrziu o altă natură statică — varză și ceapă — foarte diferite de primele, de data asta abstractizate. Multe pînze reprezintă flori. *Migdal în floare* — un fond albastru-verde, copacul își resfiră crengile purtînd florile plăpînde în nuanțe de roz palid. Mai departe se înșiruie o seamă de tablouri cu flori și fluturi. Mi se par ciudate cele două maniere distincte ale pictorului. Migdalul în floare degajă calm și armonie și e asemenea unei picturi japoneze, în timp ce în pînza intitulată *Copaci, rădăcini și crengi* totul e contorsionat, încîlcit, culorile sînt tari. *Lămîi, pere și struguri*, pictat în 1887, este o veritabilă beție de galben cu ușoare nuanțe verzui. Mă opresc mai mult în fața unei pînze intitulată *Vedere a Parisului*. Se văd o seamă de acoperișuri, copaci, în depărtare unele imobile mai înalte, o risipă de verde, cîteva puncte roșietice, un cer curios cu nori gălbui, bej, gri deschis, ușoare urme de albastru palid. Tabloul *Ghetele* îmi atrage atenția prin realismul sumbru, temă reluată mai tîrziu de Magritte, cred. Privirile îmi sînt apoi atrase de o pînză cunoscută : *Mîncătorii de cartofi*, tablou trist cu exagerări expresive pline de dinamism.

Mă gîndesc la sensul celor spuse de însuși Van Gogh, căutînd să le leg de pînzele văzute. Pictorul își propunea ca într-un chip omenesc sau într-un peisaj să exprime nu ceva melancolic și sentimental, ci o durere profundă. El dorea să se spună despre arta sa că „acest om simte profund, simte cu delicatețe." Ceea ce vedeam mă conducea treptat către înțelesul acestei năzuințe a artistului.

Mai revin în fața cîtorva pînze. Îmi amintesc o altă frază a lui Van Gogh : „Pot foarte bine în viață și în pictură să mă lipsesc de Dumnezeu. Dar nu pot renunța la ceva care e mai mare decît mine, care este viața mea... puterea de a crea".

Părăsesc muzeul. Pornesc din nou pe străzi. Pe Kalverstraat pietonii trec, de parcă ar fi încolonați. Străzile, oamenii, interioarele pe care le poți privi prin ferestrele mari, fără obloane, sînt o imagine a picturii olandeze,

Scanned with CamScanner

adevărată și laborioasă, aplicată și meditativă. Merg fără țintă. O călătorie reprezintă o experiență de viață și de cultură. Dacă reușești într-o călătorie să te integrezi celor văzute, să le înțelegi esența, desprinzîndu-te de normele tale estetice, de felul tău propriu de a gîndi, de exigențele tale, de prejudecăți sau rigide criterii, dacă ești deschis și receptiv dialogului propus, numai atunci o călătorie poate să-ți îmbogățească ființa, să-ți lărgească orizontul.

O ZI LA HAGA

Dincolo de prezența clădirilor moderne cu multe etaje, a străzilor pe care circulă în mare viteză tramvaie silențioase, Haga pare un mare și elegant cartier rezidențial. Vile înconjurate de grădini și parcuri întinse, un lac în plin centru, unde lebede se rotesc în jurul unei insule mici, case cu ferestre largi și înalte prin care privirile pot pătrunde adînc în interior, totul e deschis, e la vedere, nimic ferit. Totul e primitor și pare a-ți spune : „fii bine venit !“ Florile, copacii, arbuștii, iarba formează un decor cîmpenesc plin de liniște și foarte relaxant. Coloritul copacilor, roșietic-arămiu, în care se amestecă nuanțe gălbui de toamnă, aduce o notă specială întregului decor în strălucirea unui soare de sfîrșit de octombrie care țese asupra orașului un văl evanescent.

Șederea mea la Haga e foarte scurtă : de dimineață pînă seara. Ceea ce vreau să văd aici e faimoasa pînză a lui Vermeer *Vedere a Delftului* și tablourile lui Mondrian, pe care le-am descoperit la „Tate Gallery“, la Londra, prin 1977.

Cerul e senin, ici și colo cîte un grup de nori albi, pufoși. Un cer neobișnuit pentru Olanda, unde este mereu schimbător, plin de contraste, oferindu-ți în tihna și mișcarea haotică a norilor variate forme — un adevărat peisaj.

Gara e modernă, vastă, în jur clădiri cu nenumărate etaje, mari hoteluri elegante, restaurante, magazine.

Scanned with CamScanner

Merg pe strada de la gară şi, asemenea eroinei din poveste care presară cenuşă pentru a găsi calea la întoarcere, încerc şi eu să-mi fixez în minte unele repere — o firmă, o clădire, un pom. Ajung în curînd într-o piaţă, unde cu ajutorul unui trecător binevoitor descopăr muzeul căutat, Mauritshuis. E o casă particulară elegantă, nu seamănă deloc cu edificiul unui muzeu.

De cum intru văd lume multă, atmosferă festivă, mişcare, o pancartă poartă înscris cu litere mari : „Jacob van Ruisdael 1628/29—1682". Am nimerit neaşteptat de bine, o expoziţie comemorativă unde sînt aduse de pe întreg globul pînze ale acestui pictor. Urc la etaj pe o scară monumentală. Lume foarte elegantă, forfotă. Sus, deasupra scării, un motto : *Îmi stăruie în minte şi nu mi se desprind de inimă*, sînt cuvintele unui alt mare pictor peisagist, de dincolo de Mînecă, John Constable.

În cîteva săli la etaj se înşiră pe pereţi tablouri copleşitoare, ceruri acoperite de nori ce par mereu în mişcare, soarele îşi filtrează uneori razele asemenea unui surîs pe un chip mohorît. Păduri sumbre, copaci bătrîni îşi înalţă trunchiuri falnice, alteori sînt doborîţi, ochiul întîlneşte dune, peisaje de iarnă, cu oameni care se opintesc din greu trăgînd prin zăpadă poveri copleşitoare. Furia mării dezlănţuite, talazuri tumultuoase roşietice sub un cer întunecat, încărcat de nori plumburii. Dar mai apoi, după atîtea peisaje sumbre, vezi cîteva cîmpuri de grîu învăluite într-o atmosferă tihnită. Copacii, elemente ale naturii, atît de frecvenţi în pînzele lui Ruisdael, devin adesea simboluri ale puterii şi stabilităţii, iar cînd sînt uscaţi şi abătuţi înfăţişează simboluri ale degradării şi morţii. Pe de altă parte, nici un pictor olandez nu a înţeles mai bine dunele, aceste ridicături specifice ale reliefului batav tăiate de vreun drumeag.

În unele pînze, cele de după 1670, capătă amploare sensul spaţiului. În anii dinspre sfîrşitul vieţii, pictura sa devine mai puţin dramatică. El observă cu un ochi atent şi plin de sinceritate natura, dezvăluie trăsăturile ascunse pe care le acordă cu emoţiile omeneşti. În general se opreşte asupra momentelor grave, severe ale peisajului din jur, ca o zi de iarnă apăsătoare. Atunci paleta e încărcată

Scanned with CamScanner

de culori întunecate, mohorîte, și pictorul știe să deslușească legăturile dintre om și natură, iar peisajul devine o stare sufletească.

Trec din sală în sală, mă strecor printre lumea atît de numeroasă, am impresia că nu sînt numai localnici, ci și grupuri de turiști veniți special pentru expoziție. Mă opresc atentă în fața fiecărei pînze.

Încă din tablourile de început, pe cînd avea 17, 18 ani se pot distinge virtuțile maestrului de mai tîrziu, iată de pildă pînza intitulată *Peisaj cu dune*, această formă de relief care apare atît de des în picturile sale de început. Puțin mai departe, tot din perioada de început este și tabloul *Un stejar la marginea unui iaz*. Trei tablouri înfățișează *Castelul Bentheim*. Primele două, unde castelul apare înconjurat de o natură romantică, anticipează pe cel de al treilea, pictat mai tîrziu. Acolo formele devin mai masive, atmosfera mai dramatică. Peisajul *Dealuri împădurite și animale* îți oferă o adîncime neobișnuită prin felul cum pictorul folosește contrastele de lumină și culoare. În pînza *Ruinele Castelului Egmont*, formele sînt mai reliefate. Din cele două tablouri intitulate *Cimitirul evreiesc* de la Ouderkerk aan Amstel se desprinde întristarea, jalea, desperarea. Întreaga atmosferă din aceste pînze, care îi plăceau atît de mult lui Goethe, are desigur o semnificație morală adîncă. Pe același perete cîteva tablouri cu mori, elemente tipice pentru peisajul olandez. Mă opresc mai departe în fața tabloului *Marea furioasă*. Pictorul a știut cu neîntrecută artă să redea o atmosferă de furtună amenințătoare, spre deosebire de celelalte marine în care marea este liniștită. Farul, a cărui lumină se zărește dincolo de talazurile înspumate, ajutor obișnuit pentru marinari, capătă, pentru pictor, probabil, o însemnătate metaforică.

Tabloul *Cîmp de grîu aproape de țărmul mării* are culori deschise, luminoase, dar nu lipsește nici de aici un copac în primul-plan.

Ajung în fața renumitului tablou, pe care de altfel l-am admirat la Amsterdam, *Moara de la Wijk bij Duurstede*, una dintre cele mai mari realizări ale lui Ruisdael. Mă bucur să-l reîntîlnesc aici, după aproape doi ani. Caut în mijlocul acelei mulțimi adunată în fața pînzei să-mi

Scanned with CamScanner

găsesc un loc potrivit pentru a o putea privi așa cum se cuvine, bucurîndu-mă de o anumită distanță și un anume unghi. Moara apare pusă în relief tocmai prin peisajul din jur, acesta fiind privit de pe un plan mai înalt, iar moara găsindu-se, firește, într-un plan mai jos. Spațiul e larg, de mare respirație. Rămîn aici mai mult timp, privind tabloul din diferite poziții. Apoi îmi port pașii mai departe. Mă atrage în mod special *Panorama Amsterdamului*. Pictorul a reușit să aducă aici o imagine plină de viață și mișcare prin jocul luminii și al umbrei deasupra orașului. Mă opresc în fața unui alt tablou : *O cascadă*, imagine sălbatecă și viguroasă.

Am văzut pînă la această expoziție tablouri de Ruisdael prin diferite muzee. Dar parcă niciodată nu m-au impresionat atît de mult. Încerc sentimentul că abia acum și aici l-am înțeles, am reușit să pătrund arta sa. Alături de mine o pereche mai vîrstnică de englezi privesc, comentează, se apropie de cîte un tablou, se îndepărtează. Aud distinct spusele bărbatului : „Dragostea pentru glia natală, care i-a făcut pe olandezi să ajungă la eroism, îi ridică în pictură pînă la sublim". Îmi place uneori să ascult impresiile oamenilor într-o expoziție. De multe ori mă deranjează, dar le găsesc totdeauna instructive. De data aceasta mi s-a părut aprecierea plină de adevăr. Da, omul avea dreptate.

Trec mai departe în camera unde sînt expuse desenele artistului. În unele din acestea se întîlnesc motive care apar în lucrările anilor următori, dar nu sînt neapărat studii preliminare ale pînzelor sale. Iată și trei studii ale ruinelor castelului Egmont de lîngă Alkmaar, distrus în 1574 la ordinul lui William de Orange ; sînt aceleași ruine ca și în pînza *Ruinele Castelului Egmont* adus de la Chicago pentru această mare expoziție.

Sînt expuse nenumărate desene, toate dovedind o mînă iscusită de mare artist, dar gîndurile mi se îndreaptă înapoi spre celelalte tablouri, culorile au avut întotdeauna pentru mine un farmec neîntrecut.

Revin în sălile cu picturi și le iau din nou la rînd. Pictorul înfățișează cu grijă și sinceritate pînă în cele mai mici amănunte locurile asupra cărora se oprește ochiul său, asemenea unui portretist atent să prindă întocmai

Scanned with CamScanner

toate trăsăturile fizice și morale ale modelului. Toate locurile, dune, ape, cerul schimbător, pădurile, lanurile de grîu, copacii revelează trăsăturile tipice ale peisajului batav. Această expoziție a fost pentru mine un dar minunat, mă simt într-adevăr copleșită. Și meditînd la cele văzute, dintr-o dată îmi amintesc că de fapt eu am venit la Mauritshuis să văd *Delftul* lui Vermeer. Părăsesc așadar expoziția Ruisdael și mă îndrept spre sălile de jos ale muzeului.

Încă din anii adolescenței, de cînd îl citisem pe Proust, visam și eu să pot vedea cîndva pînza multă slăvită de scriitor. Dar anii au trecut și visul a pălit, ca atîtea visuri ale tinereții noastre. Dar iată că abia acum, în mod neașteptat, visul de altădată avea să se împlinească.

Mai văzusem tablouri de Vermeer la Viena, la Paris, la Edinburgh, la Budapesta și, mai recent, la Amsterdam. Ca și în pînzele lui Rubens, în cele ale lui Vermeer lumina joacă un rol important. Maestrul din Delft folosește mai puțin umbra. *Străduța, Femeia citind o scrisoare, Scrisoare de dragoste,* în nuanțe de albastru, galben și verde strălucitor, clar, transparent, pe toate acestea le-am văzut la Amsterdam. *Atelierul pictorului, Lucrătoarea de dantele* le țin minte de la Viena și Paris. Pînzele lui Vermeer sînt socotite printre creațiile cele mai de preț ale artei olandeze. Este un pictor al vieții de toate zilele, al unor acțiuni obișnuite. Iată de pildă o femeie care toarnă lapte, una care lucrează, citește, altele așteaptă pe chei o barcă. Oamenii din pînzele lui sînt prinși în existența lor zilnică, dar zugrăviți într-un mediu limpede, armonios, unde cuvintele nu au sunet și gîndurile formă, este o atmosferă plină de poezie și tihnă, o lume elegiacă. Femeile din tablourile sale nu par a fi îmbrăcate după moda timpului, ci mai curînd asemenea unor viziuni, simfonii de albastru, verde și galben, fără a avea însă un gen precis. Pictorii olandezi prind cu îndemînare luminile și umbrele vieții de toate zilele, dar nu se poate spune că ar picta într-un anumit stil.

Într-o sală de jos, de la parter, îl găsesc. Ce temă de contemplare și sursă inepuizabilă de liniște. Îmi simt inima zvîcnindu-mi și respirația parcă mi s-a tăiat. Din fericire

Scanned with CamScanner

nu-i nimeni în jur, expoziția Ruisdael a atras acolo toată suflarea. Îmi spun în sinea mea, ca și Proust, vă vedeam cel mai frumos tablou din lume. Citesc inscripția

Johannes Vermeer (1632—1675)
Gezicht op Delft — View of Delft

Obsedată de viețile atît de scurte ale celor prea dragi ai mei, m-am deprins, în ultimul timp, cînd văd datele între care s-au scurs existențele unora și altora, să fac imediat socoteală. Da ! Și Vermeer a trăit puțin, cum spune Menuhin în autobiografia sa, nici talentele nu-i pun la adăpost de o dispariție prea timpurie pe atîția și atîția. Caut să-mi înlătur din minte acest subiect. Îmi îndrept privirile spre tablou.

Acoperișurile înalte, roșii se aliniază întrerupte de cîteva turle de forme diferite, pe malul unei ape imateriale, triste, înverzite, unde se oglindesc, aruncînd fantastice, stranii lumini și umbre. Se vede și un podeț sub care se taie un canal. Ceea ce mi se pare copleșitor, e cerul cu nori întunecați, cu alții mai albi, gălbui, destrămați ușurel de soarele care scaldă într-o palidă lumină o parte din case, în timp ce altele rămîn în umbră. Pe malul opus, pe cheiul cu pietriș și nisip, cîțiva oameni lîngă o barcă. Puțin mai departe două femei stau de vorbă, așteptînd, poate, vaporașul care să le ducă la destinație. Nimic deosebit, sînt doar elemente pitorești din care pictorul a știut să scoată o adevărată minune. O imagine simplă, obișnuită, transfigurată de o ființă omenească, stăpînind în cel mai înalt grad simțul și știința culorii și a luminii. Mă uit stăruitor pentru a-mi fixa în minte cît mai bine imaginea acestei opere incomparabile. Și tot privind așa mi se pare că între cerul schimbător și pînza apei strălucitoare, între infinitatea de nuanțe verzui, roșietice, galbene, cenușii se țese un fel de dialog, pe care îl și aud parcă, asemenea dialogului dintre pian și vioară în sonata de César Frank.

Un tablou ca acesta nu poate fi descris. Cum să descrii transparența culorii și a luminii ?

În aceeași încăpere, un portret, tot de Vermeer — o fată tînără cu un turban — albastru celest, galben limpede, viu. Cît e de luminată fața, ce privire pură, fasci-

Scanned with CamScanner

nantă, plină de candoare ! Rămîn aici timp uitat, privind cînd la o pînză cînd la alta. Şi totuşi la un moment dat a trebuit să plec.

În altă sală, faimoasa operă a lui Rembrandt *Lecţia de anatomie* a profesorului Tulp. Mă bucur cînd o văd, dar sînt încă sub impresia lui Vermeer şi o altă emoţie artistică nu-şi mai poate afla loc. Iată încă un tablou de Rembrandt, necunoscut mie, *Saul şi David*, tensiunea izvorînd din contrastul dintre cele două personaje. La stînga, Saul cu imensul lui turban, ce atinge marginea superioară a ramei ; greoi şi pretenţios, pare că-l apasă. Simbolizează desigur povara grea a grijilor. Veşmintele întruchipează temerile, remuşcările, melancolia. Un ochi îi este acoperit, celălalt priveşte fix. Saul e copleşit de tot ceea ce i s-a pus pe cap şi pe umeri. Jos, la dreapta, umil, David cîntînd la harpă. Un fel de înger păzitor, el ţine capul aplecat în timp ce cîntă, iar privirea îi este îndreptată în jos. Dar nu se uită la nimic, îşi ascultă propria cîntare fiind foarte pătruns de aceasta. Din întreaga lucrare se desprind sentimente puternice, complexe şi subtile.

Tot în sala în care mă aflu mai sînt şi trei autoportrete : pictorul tînăr, adult şi bătrîn, apoi două capete de negri, de asemenea opera lui Rembrandt. Iată şi o pînză de Steen, *Petrecere de familie* — un interior cald, vesel, aşa cum este şi în *Sărbătoarea de Moş Nicolae* de la Amsterdam, mici bucurii ale unor oameni simpli şi buni, adunaţi după o zi de muncă la o petrecere bine meritată.

Mă uit la ceas şi realizez că au trecut multe ore de cînd mă aflu în acest muzeu, trebuie totuşi să plec. Părăsesc cu greu acele săli după această scăldare în lumină. Vermeer, Ruisdael şi Rembrandt sînt stăpîni ai culorilor mohorîte sau vesele, ai razelor care pătrund în străfundurile fiinţei noastre, răscolindu-ne toate facultăţile de gîndire şi emoţie.

Cînd ajung în stradă, plouă. Străbat o arteră comercială cu lumea şi forfota obişnuite. Cu un tramvai ajung într-un cartier mai îndepărtat, numai reşedinţe, parcuri şi grădini, undeva pe acolo dau peste o impunătoare clădire, cunoscutul palat al Păcii, Curtea Internaţională de Justiţie. O privesc din poartă, nu se poate intra. Pornesc pe lîngă acest edificiu pe o potecă în margine de pădure ceva mai

Scanned with CamScanner

sus decît strada pe unde gonesc automobile între care se strecoară biciclete. Pădurea se termină, sînt din nou pe stradă. Străbat o cale destul de lungă într-un decor variat cu străzi late, clădiri moderne, cu multe etaje, case elegante, trec pe lîngă un canal, iată și un mic lac, un alt parc, încă o răscruce, mai merg puțin, cotesc la dreapta. Am ajuns la Gemeentemuseum. Am mers atîta cale pentru a vedea picturile lui Mondrian, din care muzeul posedă o bogată colecție, începînd chiar cu primele sale lucrări.

Muzeul este instalat într-o clădire modernă, spațioasă. Mă îndrept cu nerăbdare spre sălile Mondrian. Tablourile de la început sînt foarte elaborate, dovedind o paletă încărcată de culori cu accente sumbre. Dar treptat arta sa se simplifică, se transformă, se abstractizează.

Mi-au atras atenția de cum am intrat un șir de tablouri cu mori, specificele mori olandeze, apoi diferite alte peisaje cu dune, în nuanțe de galben și albastru. În fiecare din aceste lucrări se observă o continuă încercare de schematizare, simplificare și spiritualizare a materiei. Iată un copac roșu pe un fond albastru, un peisaj în nuanțe de albastru și verde, cu un nor roșu în mijlocul cerului. Urmează tablouri cu copaci cenușii și negri în linii curbe. Mă gîndesc la alți copaci ai lui Mondrian, reduși treptat la linii. Încerc să-mi reprezint imaginea tabloului *Copacul* de la Galeria Tate, la Londra, care marchează tocmai evoluția pictorului de la naturalism, la abstracționismul pur. De la copacii în linii curbe, de aici, la copacul de la „Tate", în unghiuri, linii și planuri. Și mă mai gîndesc că, asemenea lui Ruisdael, înaintașul său, și Mondrian are o veritabilă predilecție pentru copaci. În multe din pînzele sale dinainte de 1908 îi pictează într-o manieră romantică, proiectați pe cîte un cer nocturn sau pe lîngă o turlă gotică, ori oglindindu-se în vreo apă.

Din nou o moară, de data asta roșie, mai mare, foarte simplificată, trei trupuri de femei în nuanțe de albastru, un șir de copaci verzi proiectîndu-se acum în apă. Prin culorile lor crude îmi amintesc de *fauvisme*. Toate sînt pictate înainte de 1926, înainte ca Mondrian să stabilească preceptele sale, cînd avea să anunțe că o nouă artă se născuse și proclama noile raporturi între om și natură. Pînă acum nu văzusem pînze de Mondrian decît în linii și culori și-mi amintesc că-mi notasem pe la conferințele

Scanned with CamScanner

la care asistasem că Mondrian scrisese că : „Vrem o estetică nouă, bazată pe raporturi pure de linii și culori pure pentru că numai singure raporturile pure ale elementelor constructive pure pot ajunge la o frumusețe pură, abstractă".

Colecția de la Muzeul Municipal de la Haga îți oferă întreaga evoluție a pictorului de la un figuratism cu accente expresioniste, la un abstracționism geometric de o vigoare absolută a formei. „Mediul plastic, spune Mondrian în textul *Omul, strada, orașul*, trebuie să fie planul sau prizma rectangulară în culorile primare (roșu, albastru și galben)".

Într-o altă sală vreo zece tablouri în linii și pătrate, un romb ori simple linii galbene la colțuri. Unele vădesc un anumit echilibru, o abstractizare pură, altele o tendință spre mișcare și complexitate, uneori liniile sînt mai numeroase, formînd un fel de grilajuri pe un fond alb, alteori suprafața pînzei este împărțită într-un număr de dreptunghiuri, în culori primare separate de liniile verticale și orizontale în negru și alb. Acestea se numără printre primele tablouri într-un stil nou. Privesc îndeaproape fiecare pînză. În toată sala nu mai este decît un singur vizitator. Se apropie de mine și-mi spune ceva, îi răspund în engleză că nu vorbesc olandeza și atunci mi se adresează în aceeași limbă :

— Eu nu înțeleg pictura aceasta cu linii și pătrate. Asemenea tablouri nici nu trebuie să poarte titluri, căci nu reprezintă nimic. De ce să nu picteze un peisaj, o natură statică, așa cum este. Dacă mă uit la un copac și vreau apoi să-l pictez, l-aș reprezenta așa cum îl văd în natură. Aici e o denaturalizare, cum să-i spun ? o intelectualizare geometrică a formei. Vă place așa ceva ?

— Nu știu dacă îmi place sau nu, îi răspund eu, mă interesează însă. Cred că pictorul pleacă de la o senzație naturală, o percepție și construiește în forme abstracte expresia plastică a acestei senzații, fără a încerca să schematizeze sau să stilizeze obiectul însuși. Cred, am continuat eu, că pentru Mondrian abstracția rezidă în rațiune, ea este o operație a intelectului. Dar eu nu sînt critic de artă, ci doar o amatoare.

Interlocutorul meu continuă :

Scanned with CamScanner

— Opera de artă trebuie să fie legată de o anumită sensibilitate. Îmi vine greu să-mi închipui că urmașii lui Rembrandt, ai lui Hals să se afle atît de departe de tradiția estetică a țării lor. Nu vedeți, au ajuns la o formă de artă inumană.

— S-ar putea oare afirma că lipsește sensibilitatea ? ripostez eu. În aceste grătare orizontale și verticale, pe albul care formează fondul dreptunghiurilor colorate se simte o anumită mobilitate și cred că nu e greu să percepi vibrațiile acestei arte secrete.

— Ați spus chiar și dumneavoastră, mai înainte, că abstracția rezidă în rațiune. Nu-i așa ?

Dialogul nostru începe să se amplifice, mă vedeam obligată să merg înainte. De fapt, într-un fel mă și distra.

— Da, este o operație a intelectului, față de care însă sensibilitatea nu rămîne străină deloc. Un limbaj abstract, impersonal, în adevăr, continui eu, dar mesajul acestor tablouri, în ultimă instanță, este omenesc. În haosul societății moderne în care trăim imaginile contemplative ale lui Mondrian reprezintă un memento al perenității valorilor artei.

— Dar pînzele lui Rembrandt, cele ale lui Ruisdael sau ale maeștrilor Renașterii nu sînt tot atîtea valori perene și universale ?

— Desigur, dar arta nu poate rămîne aceeași, oamenii vieții moderne sînt frămîntați, caută, își pun probleme. Admirăm pictura marilor maeștri ai trecutului, după cum admirăm sau ne interesează toate variantele ei. Eu încerc să nu am prejudecăți, dincolo de „ceea ce-mi place“ în mod special mie, accept și vreau să înțeleg și alte opțiuni.

— Pînzele acestea ar putea mai curînd interesa un geometru sau un matematician, îmi spune, ușurel ambalat, interlocutorul meu.

— Foarte posibil, îi răspund eu, și dacă respectivul ar fi și un estetician ar putea găsi într-o asemenea analiză un interesant subiect pentru o dizertație.

— Aș vrea să știu dacă Mondrian și ceilalți pictori abstracționiști i-au studiat pe Gian Battista Caporali, ilustrul comentator al lui Vitruviu, Tratatul proporțiilor al lui Dürer, Camparus da Novare, care l-a influențat pe Luca Picioli sau Leonardo din Pisa, numit Fibonacci, care, primul după arabi, a elaborat un tratat de algebră.

Scanned with CamScanner

Discuția capătă o trăsătură prea savantă pentru mine. Mă gîndesc poate că interlocutorul meu este vreun istoric al științei. În afară de Vitruviu, nu-mi amintesc să fi auzit de ceilalți vreodată. Omul era agreabil și mă amuza patima cu care vorbea și poate aș fi avut de învățat cîte ceva de la el, dar trebuia să mai văd încă atîtea și timpul meu era măsurat.

— Cum nu am avut niciodată vreo înclinare matematică prefer să nu încerc să descompun aceste opere în elemente matematice și să consider o pînză de Mondrian ca un lucru viu, o imagine de contemplare, îi spun eu și, zîmbind, dau ușor din cap și mă strecor către alte tablouri. L-am lăsat în fața tablourilor lui Mondrian ușor descumpănit.

În aceeași sală două tablouri mari de Baart van de Leck cu linii mici așezate neregulat. Apoi alte pînze de pictori olandezi. În fine, o sală Toroop, un simbolist care s-a numărat printre maeștrii lui Piet Mondrian. Știam că Muzeul conține și pînze din pictura universală : Jawalensky, Kirche, Jonkind, Sisley, Boudin, Monet. Mai sînt și cîteva tablouri de Van Gogh. Știam... dar...

Cum evoc acum după cîteva luni vizita mea la Haags Gemeentemuseum nu am decît o tainică dorință să mai revin. Sînt atîtea valori acolo pe care eu le-am văzut în grabă, la unele poate nici nu m-am uitat deloc.

O sală este consacrată peisajului secolului al XIX-lea, unele săli cuprind picturi dintre anii 1918—1945, ca și pictura de azi. În alte săli vizitatorul poate afla istoria orașului Haga. La parter se află instrumente muzicale, ceramică, porțelanuri chinezești, indoneziene, islamice, argintărie și porțelanuri de Delft, ceramică italiană, mobilă din diferite epoci. Pentru a vizita în amănunt acest muzeu mi-ar fi necesare multe zile. Colecțiile de la parter mă interesează mai puțin, însă ceea ce aș vrea să revăd este pictura de la etajul I. Văzusem din ghidul muzeului că există o bibliotecă, o sală de conferințe, săli speciale pentru expoziții, iar în cadrul muzeului se organizează conferințe și audiții muzicale, programe speciale pentru copii.

Cînd părăsesc clădirea, mă întîlnesc cu o puzderie de elevi ieșiți de la școala de alături care se năpusteau să pătrundă în interior, abia îmi pot tăia drum. Strecurîn-

Scanned with CamScanner

du-mă printre acești gălăgioși școlari de toate vîrstele mă îndrept spre centru. Pînă acolo am o cale lungă. Primul punct de reper pentru mine este *Palatul Păcii.* Cerul a devenit transparent, iar soarele aruncă raze aurii cu urme de melancolie tomnatecă. Strada pe care merg e lată, frumoasă, mărginită de case elegante. Îmi scot sandviciul. Abia acum simt că nu mîncasem nimic de dimineață, de cînd plecasem din Rotterdam. În timp ce mănînc îmi port pașii agale, privesc în jurul meu, mă uit la trecători, la clădiri, mă gîndesc la acea glorioasă simplicitate a Olandei despre care vorbește Huygens, la acest popor corect, harnic, serios, afabil, înțelept fără probleme iritante, la modestia și moderația sa plină de demnitate, care onorează viața de familie și știe așa cum spunea istoricul J. H. Huizinga, că „ceea ce a făcut țara noastră în secolul al XVII-lea — vigoarea, determinarea, dreptatea, corectitudinea, bunătatea, mila... dăinuie în noi cei de azi și va dăinui în toate generațiile care vor urma".

La Amsterdam, La Rotterdam, la Haga, orașe ale căror nume au avut mereu, pentru mine, o rezonanță specială și pe care acum le cunosc prin străzile, muzeele, magazinele și oamenii întîlniți ; în biblioteci, universități și instituții de artă și știință cresc, desigur, și se vor dezvolta mereu valori ale spiritualității, creatori în diferite domenii, ducînd mai departe nobila tradiție a culturii și civilizației olandeze.

Și tot străbătînd străzi și străduțe, orientîndu-mă după planul pe care-l aveam, fără a mai întreba pe nimeni, am ajuns într-un loc curios. Pătrund pe sub o boltă și intru într-o curte pătrată, în mijloc o construcție ciudată. Este *Binnehof,* vechiul castel, inima de altădată a orașului. Se formează grupuri pentru vizitare. Mă alătur și eu. Așteptăm într-o sală boltită pînă cînd ne vine rîndul. Urcăm o scară îngustă într-un vechi turn, ajungem într-o încăpere modernizată, între zidurile vetuste, o sală de spectacol unde ni se prezintă un scurt film despre istoricul clădirii și rolul jucat în viața poporului în evul mediu. De acolo sîntem conduși în sala Cavalerilor, sala de recepții. Acum, aici, are loc în fiecare an, în luna septembrie, deschiderea solemnă a Parlamentului de către regină. Privim tapiseriile, covoarele, tablourile. Încăpere simplă, austeră, închizînd între zidurile ei secole de istorie. De acolo trecem

Scanned with CamScanner

în edificiul Parlamentului care se află pe o latură a curții pătrate. E o sală modernă, cu bănci și mese, cu galerii pentru presă, cu toate instalațiile audio necesare. Aici viața publică și cea privată care se inspiră din vechile tradiții, dar și dintr-un nobil ceremonial, este întovărășită de o mare simplitate.

În holul Parlamentului, jos la intrare, se află o mare carte în care sînt scrise numele a 17 500 de olandezi căzuți în război. În fiecare zi se întoarce o altă pagină.

Mai stăruie încă ziua. Un cer, în nenumărate nuanțe de roșu striat ici colo de nori cenușii, vestește ora crepusculului. Pașii mă poartă pe cîteva străzi comerciale numai pentru pietoni. Intru prin magazine, nu pentru că aș vrea să cumpăr ceva, ci doar așa ca să privesc într-o parte și alta, să observ oamenii, să încerc să-i cunosc. Mă opresc în cele din urmă la un bufet-restaurant-cafenea, din acelea care se găsesc pretutindeni sub aceeași firmă în Olanda, în Anglia, în Franța ori în Spania : *MacDougall sau Whimpy*, unde se poate lua o gustare, se poate mînca, bea o cafea sau un ceai la prețuri rezonabile.

Ziua mea la Haga se apropie de sfîrșit, o zi atît de bogată, de încărcată cu neprețuite emoții artistice. Pe la opt voi fi în gară pentru a lua trenul spre Rotterdam.

RUBENS ȘI ANVERS

Dimineață de noiembrie. Un văl de ceață transparent se întinde peste cîmpia flamandă, brăzdată de nenumărate perdele de copaci, presărată cu zeci și zeci de gospodării. Pretutindeni se vede ritmul vieții, munca susținută a omului, care a transformat glia, făcînd-o rodnică și bogată. Pe măsură ce trenul se apropie de Anvers, ceața prinde a se destrăma ușurel. De o parte și alta a liniilor ferate se înalță clădiri vechi și noi. Trenul își încetinește mersul, vagoanele pătrund sub arcadele gării și se opresc. Călătorii coboară în grabă. Mă amestec între ei. Ne îndreptăm cu cu toții spre ieșire. Sînt pentru prima oară în orașul lui

Scanned with CamScanner

Rubens. O pornesc de la gară pe străzi cu nume greu de pronunţat şi reţinut : De Keyserlei, Leysstraat. Mai întreb pe cîte cineva cum să ajung la casa lui Rubens căci primul meu drum în acest oraş trebuie să fie acolo unde a trăit şi lucrat maestrul al cărui nume este legat de istoria Anvers-ului. Informaţiile pe care le capăt sînt incomplete şi nu prea binevoitoare. Nu ştiu flamanda, ce să fac ? Văd că multor flamanzi nu le place să le vorbeşti în franceză.

Ceaţa s-a ridicat complet şi soarele se revarsă cu generozitate peste străzi şi clădiri. În drumul meu trec pe lîngă case în stil rococo, prin artere comerciale. Pînă în Rubensstraat, calea nu e totuşi prea lungă. La numărul 9 se ridică, complet restaurată, casa lui Rubens, compusă din două corpuri. La stînga, o faţadă din cărămidă şi piatră albă — vechi stil flamand. Este locuinţa maestrului. La dreapta, atelierul în stil baroc italian. Dacă arta pictorului reprezintă o sinteză extraordinară între elementele flamande şi italiene, arhitectura locuinţei îţi oferă o separare netă între unele şi altele. Porticul, unind locuinţa de atelier şi separînd curtea interioară de grădină, împlineşte sinteza. Fără îndoială că Rubens a schiţat el însuşi planul porticului pe care apoi avea să-l reprezinte în multe din pînzele sale, ca şi în seria de tablouri de la Luvru, reprezentînd viaţa Mariei de Medici, şi poate, dacă îmi amintesc bine, l-am văzut şi în tabloul *Baia Dianei* de la Prado. Deasupra arcelor laterale ale porticului sînt săpate citate din Juvenal, în care se vorbeşte despre o minte sănătoasă într-un trup sănătos, de un suflet neînfricat, care nu se teme de moarte şi nimic nu-l supără şi nici nu doreşte nimic. Asemenea texte reflectă preocupările umaniste şi atitudinea stoică ale maestrului de la Anvers. Interesul său pentru arta antică şi arheologie, legăturile cu Gaspar Gevartius şi Filippe, fratele acestuia, elev al lui Juste Lipse, care a publicat operele lui Seneca, sînt alte mărturii ale culturii sale umaniste. La toate acestea se mai poate adăuga că locuinţa sa era decorată cu statui ale lui Seneca, Socrate, Platon, Sofocle şi Marc Aureliu.

Pătrund în interior în sala de aşteptare, unde cei care doreau să-l vadă aşteptau pentru a fi primiţi. Aici mai multe gravuri reprezintă casa aşa cum era în vremea pictorului. Un cămin gotic, cîteva tablouri de Jordaens şi

Scanned with CamScanner

A. Van Nort împodobesc prima încăpere. Mobilierul și diferitele obiecte din casă nu au aparținut lui Rubens, sînt însă piese autentice de epocă. În sufragerie, de cum intri, privirile se opresc asupra unui autoportret, datînd de prin anii 1622—1628). De o parte și alta a căminului două dulapuri joase, pe perete o *Natură statică* de Frans Snyders, (1579—1657) pictor de animale și fructe care a colaborat adesea cu Rubens.

Cabinetul de artă este o încăpere unde maestrul își păstra prețioasele sale colecții. Inventarul întocmit în 1640, puțin după stingerea sa din viață, cuprindea aproape 300 de tablouri. Pe lîngă operele lui Rubens erau lucrări ale primitivilor flamanzi, printre care Van Eyck, Hugo van der Goes, Bruegel ; tablouri de maeștri italieni ca : Titian, Veronese, Rafael, apoi picturi ale diferiților contemporani și colaboratori ca Van Dyck, J. Jordaens, Seghers etc. Pe lîngă acestea se adaugă desene, sculpturi, piese din ivoriu și alte obiecte ca globuri terestre, cărți, medalii, pietre prețioase. După moartea artistului toate aceste valori au fost dispersate. Azi, vizitatorul nu vede acolo decît o palidă imagine a splendorilor de altădată. Cîteva tablouri de Luc van Uden (1595—1672) și Aertgen de Leyden (1498—1564). o schiță de Rubens *Adorarea Păstorilor,* o seamă de alte tablouri și obiecte de preț. În continuarea cabinetului de artă se află muzeul în hemiciclu. Aici maestrul își păstra statuile sale antice și diferite mulaje după opere greco-romane, pe care începuse să le colecționeze încă din timpul ședерii sale în Italia. La acea vreme colecția sa de statui antice era bine cunoscută. Azi, aici, sînt cîteva statui de Lucas Fayd'herbe care a lucrat trei ani sub conducerea lui Rubens. La etaj diferite tablouri, un Veronese, un portret al lui Rubens, mobile flamande, lucrate cu migală și artă. Într-o vitrină un colier care a aparținut Hélènei Fourment, a doua lui soție. Într-o altă vitrină un lanț cu un medalion de aur, dăruit pictorului de către regele Danemarcei. Printre tablouri un portret al lui Nicolas Rockox, primar al orașului, prieten al pictorului. Aceasta era camera de culcare a maestrului. De aici, cînd, bolnav de gută fiind, nu mai ieșea, urmărea pe fereastră mișcările elevilor si ale colaboratorilor, jos, în grădină. Și tot în această încăpere s-a stins din viață la 30 mai 1640. Îmi continui vizita tre-

Scanned with CamScanner

cînd din cameră în cameră, căutînd să observ, să privesc și să reţin cît mai mult, să leg tot ceea ce văd de trecutul îndepărtat. Trec pe lîngă tablouri de Jordaens, Mathijs van den Berghe, elev puţin cunoscut al lui Rubens. Un dulap în stil flamand, un scaun care a aparţinut pictorului. Ajung în camera unde se reunea la ora înserării familia. Deasupra căminului un tablou de Adam van Noort, maestrul lui Rubens. Vizitatorul mai poate vedea portretele bunicilor lui Rubens, Bartolomeu Rubens, farmacist, și soţia acestuia ţinînd în mînă o coroană de trandafiri și două violete, simboluri ale supunerii și umilinţei. O altă pînză de Snayers înfăţișează locul de naștere a lui Rubens, Siegen. Paşii mă duc mai departe, ajung în galeria Tribuna, deasupra marelui atelier. De aici invitaţii de vază și cei care veneau să comande tablouri puteau aprecia de la distanţă efectul produs de tablourile monumentale destinate împodobirii diferitelor palate ale timpului. Primul tablou asupra căruia mi se opresc privirile îl reprezintă pe Henric al IV-lea pe un cal alb în bătălia din faţa Parisului, opera lui Rubens. Mai este încă un tablou de Rubens, *Buna Vestire*. În perete o ușă înaltă dă direct în stradă. Pe aici erau scoase tablourile terminate. Tot aici mai poate fi văzută și o pînză intitulată *Adam și Eva* pictată înainte de plecarea sa în Italia. Alături de un Jordaens și un Jean Wildens, încă o pînză de Rubens, *Magul Etiopiei*, tablou care îi fusese comandat de Balthasar Moretus, reprezentant al unei mari familii de tipografi, bun prieten cu Rubens. Marele atelier este precedat de o anticameră cu o decoraţie murală din bucăţele din piele.

Atelierul elevilor mai păstrează grinzile originale din timpul maestrului. Într-o vitrină copii ale scrisorilor lui Rubens și Hélènei Fourment. Dacă îţi îndrepţi privirile spre fereastră ţi se înfăţișează curtea interioară și grădina pline de liniște și frumuseţe. Am zăbovit și eu puţin contemplînd acea priveliște.

Dar în acest mic palat cu nenumărate încăperi spaţioase, cu scări și etaje împodobite cu tapiserii de preţ și tablouri, pictorul își avea atelierul său, colţul unde se retrăgea și lucra. Aici se află acum o seamă de copii ale operelor maestrului. Încerc să mi-l închipui lucrînd.

Scanned with CamScanner

Mă reîntorc, sînt singură. Cobor în marele atelier pe care mai înainte îl văzusem de sus, mai arunc o privire în jur, mă îndrept prin anticameră spre curtea interioară cu faimosul portic, iar mai apoi în grădină.

Soarele e aproape de amiază și scaldă în bogăția aurului său casa și grădina. Nu e nimeni în jur. Clipe de liniște desăvîrșită, în care nu se petrece nimic special, poartă în ele ceva ce nu poate fi definit, ceva extraordinar. Are dreptate François Mauriac cînd spune : „Din ce sînt făcute oare acele clipe în care nu se petrece nimic, dar știm că au în ele ceva neprețuit ?“

Din noianul amintirilor învălmășite se desprinde ștearsă o imagine a unui tablou, văzut cîndva la vechea Pinacotecă din München : Rubens împreună cu a doua sa soție și cu fiul în grădină. Tocmai această grădină în care mă aflu acum. Încerc să-l reconstitui. Ce-mi mai amintesc ? Straturi de flori bine tăiate, un șir de plopi, pavilionul asemenea unui mic templu, un fazan, un cîine, ciubere cu arbuști. Desigur acel tablou a stat la baza documentației pentru reconstituirea grădinii. Mă apropii de pavilion, un Hercule solid. Probabil o lucrare a lui Fayd'herbe după vreun proiect de al lui Rubens, apoi un Bachus. Mai zăbovesc prin grădină gîndindu-mă la viața care s-a desfășurat aici, la întreaga și atît de vasta operă a acestui pictor ale cărei note dominante sînt surîsul, bucuria, tandrețea. Creația lui Rubens este aceea a unui om fericit care a avut tot ce a dorit. Poezia, voluptatea, pacea par a se desprinde din toate pînzele sale. Mă gîndesc că această casă, această grădină au fost martore tăcute ale vieții sale, aici i s-a născut primul fiu, aici a avut și durerea să-și piardă soția, pe Isabela Brant ; apoi va părăsi Anvers-ul. Calitățile sale multiple aveau să-i permită angajarea în alt gen de activitate, după această grea încercare, prin îndeplinirea misiunilor diplomatice care i-au fost încredințate. Patru ani mai tîrziu, după moartea Isabelei Brant, Rubens la 53 de ani se va căsători cu tînăra și frumoasa Hélène Fourment, al cărei chip bucălat, strălucitor ne este atît de bine știut din nenumăratele portrete pe care pictorul i le-a făcut și ale cărei trăsături le reîntîlnim, de altfel, în multe din alte tablouri ale sale.

Scanned with CamScanner

În această somptuoasă locuință patriciană, care adăpostește atîtea obiecte de artă, Rubens a primit oaspeți de vază : arhiducesa Isabela, Maria de Medici, regina Franței. Pentru aceasta din urmă maestrul avea să picteze seria de 21 de pînze de mari dimensiuni, menite să împodobească palatul Luxemburg, concretizîndu-i gloria, aflate, azi la Luvru. Printre alți oaspeți s-au numărat Ducele de Buckingham, Mareșalul Spinola etc.

În această casă au lucrat cîtva timp Van Dyck și sculptorii Paul de Vos și Jean Wildens, Théodore van Thulder, Abraham Diepenbeeck. Tot aici au fost concepute operele magistrale ale maestrului, azi împrăștiate în toate colțurile lumii.

Multe din aceste creații se află la Anvers, de aceea, așa cum s-a spus, numele său și orașul rămîn indisolubil legate unul de altul.

Într-adevăr, pretutindeni în oraș, într-un muzeu, într-o casă impunătoare, în vreun locaș de cult, pretutindeni îl întîlnești.

Niciodată nu m-au copleșit compozițiile mari, fabuloase, cu revărsările lor de culori. Am preferat întotdeauna portretele sale. Mă gîndesc la ce-mi spunea cîndva cineva, ce ar ieși dacă arta lui Rubens ar fi transpusă în literatură — pagini de un lirism nemăsurat, încărcate de podoabe stilistice fără număr.

De la casa lui Rubens m-am îndreptat spre casa Plantin-Moretus de care de asemenea este strîns unit numele maestrului. Încă de cînd era la școală, Rubens s-a legat cu o mare prietenie de Balthasar Moretus, nepotul lui Cristofor Plantin, cel care a condus, din 1610 pînă la moartea sa, în 1640, renumita tipografie Plantin.

Am ajuns cu greu, străbătînd tot felul de străzi, la tipografia și impunătoarea locuință a familiei Plantin-Moretus. Prin 1549 s-a stabilit la Anvers, ca legător de cărți, Christoffel Plantin, care avea să-și dedice întreaga viață cărților. El devine cetățean al orașului și tipărește prima carte în 1555. Numit „architypographe“ de regele Filip al II-lea, tipografia sa capătă o faimă mondială. El tipărește peste 1 200 de cărți și moare la Anvers în 1589.

Scanned with CamScanner

Muzeul cuprinde vechea tiparniță cu mașini și corpuri de litere și toată aparatura necesară tipăriturilor, unice în lume, sala corectorilor în stare originală. Sub ochii vizitatorilor se tipărește la cerere, cu mașinile și procedeele de atunci, pe o hîrtie de Auvergne, celebrul sonet al lui Plantin *Fericirea acestei lumi*, din care se desprinde o viziune epicureană a lumii. Am stat la îndoială dacă să-l cumpăr sau nu și pînă în cele din urmă am renunțat, iar acum îmi pare rău. Nu știu cine spunea că e mai bine să regreți că ai făcut ceva decît să regreți că nu ai făcut.

Din tipografie treci în locuința familiei, cu încăperi și mobile stil, covoare și tapiserii, statui, prețioase colecții de tablouri, cărți rare, incunabule, manuscrise, desene, portrete de familie, ca și portrete de filozofi și savanți. Am numărat, printre tablouri, 18 de Rubens. Maestrul a fost ilustratorul cărților tipărite de prietenul său Balthasar Moretus ; astfel amîndoi au adus o contribuție deosebită dezvoltării cărții ilustrate din timpul barocului. Numeroasele opere de artă și documente expuse aici, în diferitele camere ale casei, dovedesc preocupările pentru umanismul timpului.

În această casă se află și o încăpere consacrată poetului simbolist belgian Émile Verhaeren. În cîteva vitrine rînduite de-a lungul pereților și în mijloc se păstrează manuscrise, diferite obiecte care au aparținut cîndva poetului.

Poet al vieții rustice, al cîmpiilor halucinante, al orașelor tentaculare, al peisajului Flandrei, al atîtor poeme, aproape că îl și uitasem de cînd recitasem pe la unele serbări școlare din versurile sale. Dintr-o dată a apărut precis și bine conturat, mi-am reamintit perfect poezia sa *Les Pauvres*, aleasă de mama din volumul intitulat *Les Visages de la vie* pentru a o recita la un sfîrșit de an școlar. Iată că și aici, la Anvers, găsesc o cale de reîntoarcere în anii copilăriei. Încerc să-mi reamintesc cîteva versuri :

Il est ainsi de pauvres coeurs avec en eux des lacs de pleur
Il est ainsi de pauvres dos plus lourds de peine et de fardeaux

Scanned with CamScanner

Fiecare strofă începe cu *Il est ainsi de pauvres*. Cam atît îmi amintesc şi totuşi, iată, unele versuri apar, dintr-o dată, din cutele adînci ale memoriei :

Il est ainsi de pauvres gens
aux gestes las et indulgeants
sur qui s'acharne la misère
au long des plaines de la terre

Aflu acolo că s-a născut în apropiere de Anvers, în 1855, şi a murit tragic în 1916. Spirit generos şi inimă arzătoare, pentru Verhaeren, ca şi pentru Emerson, eroicul, sublimul trebuie căutate în viaţa cea de toate zilele. Verhaeren este un artist al vieţii contemporane, un mare poet liric.

Şi tot gîndindu-mă la Verhaeren, îmi amintesc că şi Maeterlink este tot din Flandra şi trec prin minte cîteva titluri legate de numele său : *Pélléas şi Mélisande, Pasărea Albastră, Principesa Maleine*, cu atmosfera de mister, nelinişte şi bizar care se desprinde din întreaga sa operă. Verhaeren, Maeterlink, nume de mult uitate, legate de copilăria mea, de mama.

Vizitarea casei lui Rubens ca şi a muzeului Plantin-Moretus te impresionează. Mi s-a părut însă că într-un loc şi în altul lipseşte atmosfera unei vieţi trăite cu adevărat. Nu simţi prezenţe. Rămîn mai mult muzee, de altminteri care îţi oferă subiecte de meditaţie şi îţi creează imaginea unei epoci cu preocupările şi ţelurile ei, unde gustul pentru frumos, arta, ştiinţa şi poezia se împletesc strîns. Dar parcă lipseşte ceva...

De la Muzeul Plantin am pornit spre primărie. Dar la Anvers mai peste tot găseşti o veche casă transformată în muzeu. Merg la întîmplare fără un plan, admir o clădire, un colţ de stradă. Mă opresc la Muzeul Rockox, o casă foarte elegantă care a aparţinut altădată lui Rockox, primar al oraşului şi consilier municipal, despre care am mai amintit în rîndurile precedente, filantrop, mecenă, prieten cu Rubens. El i-a comandat în decursul timpului multe tablouri pictorului. Aici se păstrează două, unul reprezentînd pe fecioara Maria cu pruncul Isus, trăsăturile fiind cele ale Isabelei Brant, prima soţie a lui Rubens, iar altul înfăţişează o crucificare.

Scanned with CamScanner

Am ajuns în cele din urmă, după mai multe popasuri, la Primărie, clădire în stil Renaștere, impunătoare, cu săli fastuoase. Pe pereți — scene din viața comercială a orașului de-a lungul secolelor. În sala unde se oficiază căsătoriile, imagini reprezentînd un istoric al căsătoriei din timpurile cele mai vechi. Într-o altă sală se păstrează amintiri de la regina Astrid, din timpul unei vizite la Anvers. Nu lipsesc portrete ale diferiților primari. În sala Consiliului Municipal, pe pereți, sînt scrise numele tuturor primarilor pînă azi, cînd primar este o femeie. La Primărie, spre marea mea surprindere, nu am dat peste nici un Rubens.

De aici m-am îndreptat spre catedrală, clădire imensă, una din cele mai mari din lume, construită în secolele XIV—XVII. Aici însă l-am găsit pe Rubens cu trei mari opere dramatice de înaltă inspirație și impresionantă execuție. Pictorul zugrăvește o lume oarbă de patimi, o furtună de forțe rele și confuze.

Mai străbat o seamă de străzi și străduțe. Pașii mă duc fără să știu la Muzeul Mayer van den Bergh, care de fapt nu era în programul meu. O colecție impresionantă de tablouri într-o casă elegantă, dintre care reții cîteva pînze de Bruegel, Juan de Flandes, Quinten Metsys, Cornelius de Vos, pe lîngă acestea obiecte în fildeș, ceramică, medalii, broderii.

Apoi o scurtă vizită la Muzeul Regal de Arte Frumoase. Unul din cele mai bogate ale Belgiei. Muzeul cuprinde vreo douăzeci de pînze de Rubens.

Eclectismul perioadei italiene este reflectat în tabloul *Botezul în Iordan*, pictat pentru Vincenzo Gonzaga, duce de Mantova. *Venus frigida* este un exemplar al așa-numitei perioade clasice a pictorului. În pînza *Fiul Risipitor* se întîlnesc primele preocupări ale artistului pentru peisaj. *Lovitura de lance* și portretul lui Gaspar Gevartius inaugurează o fază nouă, caracterizată printr-un colorit viguros. Cîteva pînze din ultimii zece ani ai vieții sînt marcate de un cald lirism și un colorit neîntrecut, bogat, senin, strălucitor.

Pînzele lui Rubens și ale școlii sale se află răspîndite în lungul și în latul globului. Dar nicăieri parcă nu găsesc un cadru mai potrivit ca aici, în orașul său, unde a trăit atîta timp, a lucrat pentru atîtea instituții și oameni.

Scanned with CamScanner

CÎTEVA ORE LA PRADO

Printre minunile copilăriei mele se aflau și două volume de format mai mare, cu coperta cu frunze în relief în nuanțe de verde. Pe unul din volume, în mijlocul copertei, imaginea unei infante blonde, cu o rochie complicată, largă, ce părea că o ține strînsă, ca într-o armură. Titlul era scris în litere mari aurii : *Prado,* iar pe coperta interioară : „Les Grands Musées du Monde Illustrés en Couleurs". Pe un rînd mai jos, cu litere mai mari : „Le Musée du Prado, Madrid". Acest cuvînt avea pentru mine o rezonanță magică, îl repetam, mă cufundam timp îndelungat în paginile cărții pline de atîtea lucruri frumoase : femei îmbrăcate în cele mai alese rochii din mătăsuri, catifele și dantele, cu diademe bătute în nestemate și lungi șiraguri de perle sidefii la gît, bărbați avînd chipuri prelungi și ochi adînci, păstori și animale, bătrîni cu bărbi albe. Dar băiețelul cu o pălărie cu boruri mari întoarse într-o parte, cu o eșarfă roz și o față tristă, palidă, călare pe un cal, ce pare că mănîncă jăratec, avîntat într-un galop drăcesc ! Ce deosebire între armăsarul acesta și Puiu, mîrțoaga „moșului cu calul", care mă purta vara la Agapia, dus de căpăstru de către moșneag. Mai erau acolo cîini, pitici, bufoni, capete și mutre schimonosite. Unele pagini aveau imagini ale unor copii în zdrențe pe la colțurile de stradă, mîncînd vreun pepene sau jucîndu-se cu vreun cîine. Mama mă dusese pe la muzee de mică și îmi arătase multe cărți cu picturi și sculpturi. Toate acestea căpătaseră pentru mine dimensiuni miraculoase și alcătuiau micul meu univers magic. De cînd apăruseră cărțile acelea în casa noastră nu mai aveam astîmpăr, le tot răsfoiam mereu și mă gîndeam și visam la acel edificiu care închidea atîtea comori. Dar, cu timpul, lumea copilăriei mele micșorîndu-se, dispărînd, și ritmul vieții accelerîndu-se, am uitat de Prado. Cărțile au rămas acolo pe rafturile bibliotecii, alături de multe alte asemenea. Au urmat apoi războiul, cu întregul lui cortegiu de dramatice implicații, și viața și-a continuat mersul.

Scanned with CamScanner

Prado a rămas atracția principală a Madridului pe care timpul și toate vicisitudinile istoriei nu au atins-o. Pentru mine Prado și Madrid formează un tot perfect unitar neputînd fi concepute unul fără altul.

După mulți ani într-un sfîrșit de toamnă pe o zi ireal de frumoasă, cu un cer înalt, transparent, cu tonalități limpezi, ca în pînzele lui Velásquez, iată-mă la Madrid, îndreptîndu-mă spre Prado, muzeul aievea, nu cel din cartea copilăriei mele. Străbat cu un pas iute străzile, vreau să ajung acolo chiar de la ora deschiderii pentru a nu pierde deloc timp. Trec prin Carrera de San Jeronimo, apoi prin Plaza de Cortes, unde se ridică clădirea Parlamentului, străjuit de doi lei în bronz, turnați la Sevilla. Mă opresc să-i privesc. O femeie mai în vîrstă, care trece pe lîngă mine, își dă seama că sînt turistă și mă întreabă dacă nu-i găsesc frumoși și mai adaugă că ei îi plac foarte mult și toți locuitorii Madridului îi iubesc. Îi răspund, în spaniola mea stîlcită, amestecată cu cuvinte italienești, că-mi plac și mie și mă gîndesc atunci la toți leii, prietenii lui Mircea și ai mei din diferite orașe ale Europei, în jurul cărora țeseam nenumărate povești, chiar și în anii maturității. Primul dintre aceștia e *Nenea Leu* de la Cotroceni, cum îi spuneam noi și pe care-l salutam de cîte ori drumul ne ducea pe acolo, apoi *Marzocco,* leul Florenței, simbol al demnității florentine cu al lui scut pe care este sculptat crinul cetății Medicilor, *il Leone di San Marco,* leul înaripat de la Veneția, *the South Bank Lion* de la Londra, de lîngă Westminsterbridge. Și mă mai gîndesc încă la un *leu,* cel al lui Thorwaldsen la intrarea în „Grădina Ghețarilor“ de la Lucerna, străpuns de o lance, monument ridicat pentru comemorarea soldaților elvețieni căzuți la luarea cu asalt a palatului Tuileries.

Îmi continui drumul și ajung în Paseo del Prado. Aici găsesc un edificiu impunător, din secolul al XVIII-lea, construit, în timpul domniei lui Carol al III-lea, de marele arhitect Juan de Villanueva, pentru a adăposti un muzeu de științe naturale. A fost terminat în timpul lui Ferdinand al VII-lea, devenind muzeu de pictură.

În față, în grădină, statuia lui Velásquez, opera lui Marinas. Înconjur clădirea. În partea dinspre nord se află statuia lui Goya, în partea opusă, la sud, cea a lui Murillo. Revin de unde am plecat și mă îndrept spre intrare.

Scanned with CamScanner

Încerc o ușoară emoție cînd trec pragul. Prin această vizită la Prado, seria marilor muzee europene care mi-au prilejuit atîtea clipe de încîntare, de autentice emoții artistice se împlinește. Muzeul cuprinde pe lîngă pictură spaniolă, importante colecții ale marilor pictori flamanzi, italieni, francezi, olandezi, germani, sculptură clasică. De cum intru mă întîmpină pictura olandeză și flamandă. Bosch, Patinir, Matsys, Van der Weyden. Cu acesta din urmă eram proaspăt familiarizată, căci abia văzusem la Bruxelles o importantă expoziție inaugurată în cadrul mileniului capitalei belgiene. Van der Weyden, ilustru pictor oficial, desemnat astfel de autoritatea comunală de la Bruxelles pe la 1453, este impresionant prin tensiunile exterioare pe care le imprimă compozițiilor sale, revelîndu-se în același timp viața interioară a personajelor. Unele pînze de aici nu au putut probabil fi transportate la expoziția de la Bruxelles, căci acolo le-am văzut doar fotografiate. Aștept însă cu nerăbdare să ajung la pictura spaniolă.

M-am bucurat întotdeauna să văd în fiecare țară pictura națională, parcă niciodată nu am apreciat-o mai bine decît la locul ei de baștină.

Imagini încîntătoare se succed prin fața ochilor. Printre primitivii spanioli îl găsesc pe Berrguete care, în panourile sale consacrate unor subiecte religioase, împreună sinceritatea cu naivitatea și îndrăzneala. Pînzele acestea pun în lumină o observație precisă și personală. Mai trec pe lîngă alte mari nume cum ar fi cele ale lui Juan Nunéz, Pedro de Cordoba. Un tablou de Antonio del Rincon, reprezentînd un șir de regi, cu progeniturile lor, alături de marele inchizitor Torquemada, îmi atrage atenția. Fără îndoială că această pînză are și o valoare istorică. Urmează o seamă de portrete precise, clare, de Moro și Sanchez Coello sau Pantoja de la Cruz, femei cu rochii măestrite, asemenea celor care mă impresionau în cartea copilăriei mele, cu bijuterii prețioase și gulere de dantelă sau încărcate de broderii, pictate cu cea mai mare acuratețe.

Zăresc de la distanță figurile bine cunoscute, prelungi, împerecheri infinite de roșu, albastru, galben, vioriu, verzui, cu efecte violente de lumină. Am ajuns la El Greco. *Omul cu sabia* este în același timp și un portret al chipului și al sufletului. *Adorarea păstorilor* îmi amintește pînza

Scanned with CamScanner

cu același subiect din Galeria de Artă de la București. Elementele sînt similare și într-un tablou și în altul, aceleași efecte de lumină izvorîte din beznă, în fund bolțile în ruină, mișcările păstorilor, poziția și chipurile lor, toate se aseamănă cu cele din tabloul de la noi, tot așa și lumina care cade în centrul pînzei. Tabloul de la București mă copleșise de mult și-l revedeam întotdeauna cu emoție și încîntare. Nu mai știu acum care din cele două tablouri, atît de apropiate, îmi place mai mult.

Trec mai departe, îmi port pașii din sală în sală, revin, mai vreau să văd o pînză, mi-a scăpat un amănunt. Și tablourile se înșiră fără număr. Un asemenea muzeu ar trebui vizitat zile de-a rîndul, în doze homeopatice, și nu printr-un atac intensiv care îți taie respirația.

Pot petrece multe ore într-o expoziție, într-un muzeu fără a mă obosi, dar desigur aș prefera vizitele pe care le făceam cu mama cînd eram mică, la Luvru, de cîte 2—3 ore în fiecare zi, pe îndelete, o perioadă de timp mai îndelungată. Dar ritmul zilelor noastre e cel al vitezelor super și hipersonice, deci și vizitele la muzee trebuie să fie la fel.

Iată și prea frumoasa *Magdalena* a lui Ribera, a cărei reproducere de un puternic realism o știam, *Copilul în zdrențe* de Murillo, atît de cunoscut, și încă o pînză de Murillo pe care n-am mai văzut-o, *Visul Patricianului*, din care se desprinde o ușoară melancolie iluminată de o radioasă apariție virginală. Artă originală, maniera sa are în egală măsură accente calde și reci, rigide, delicate și suave. Paleta sa e cînd veselă, cînd surîzătoare, cînd mohorîtă. Cît de bine știa să îmbine urîtul cu frumosul ! Și el ca și Velásquez sau Ribera nu se lasă sedus de subiecte agreabile. Mă opresc în fața unor tablouri de Alonso Cano, elev al lui Pacheco, foarte expresive și emoționante. Zurbaran atît de întîlnit în muzeele de pretutindeni îl regăsesc și aici, bineînțeles. „În fața unei opere a lui Velásquez am impresia că privesc realitatea ca printr-o fereastră larg deschisă", scria Henri Regnault. Mă uit la portretele zugrăvite de mîinile sale, exemple copleșitoare de forță și adevăr, de analiză. Regăsesc și infantele din cartea copilăriei mele, iată-l și pe micul principe Balthazar Carlos

Scanned with CamScanner

în zbor pe calul ce pare înaripat și apoi un alt portret al aceluiași cu un cîine și pușca în mînă. O pînză asemănătoare am văzut și la National Gallery la Londra. Trec pe lîngă diferite portrete ale lui Filip al IV-lea, toate pictate cu sinceritate, fără urmă de măgulire, de subterfugii, numai adevărul, realitatea, chiar dacă nu-i frumoasă. Pictorul o redă așa cum este. O epocă, o societate — curtea, aristocrația, chipuri pline de tristețe, maladive, cu priviri grave înainte de vreme, atitudini rigide, purtîndu-și stigmatele degenerării, toți parcă trăiesc în sală, par că sînt niște prizonieri ai vieții. Și în timp ce o privesc pe infanta Margareta Maria, în rochia ei imensă și greoaie, îmi vin în minte versurile lui Albert Samain, știute de mult, uitate de mult, dar aduse acum la suprafață din străfundurile memoriei.

Mon âme est une infante
en robe de parade
Dont l'exile se reflète eternel
et royal
Aux grands miroirs déserts d'un viel
viel Escurial
Ainsi qu'une galère oubliée
en la rade.

Dar alături de aceste tablouri iată și pe cele cu scene privind obiceiuri populare. Acum pictorul și-a ales ca modele oameni din popor, robuști, sănătoși, viguroși, cum sînt acei *Barrachos* (Cheflii), din pînza devenită celebră. Mai departe o altă compoziție *Las Hilanderas (Torcătoarele)* reprezentînd manufactura de covoare Santa Izabel de la Madrid. Pictorul a observat îndeaproape lucrătoarele și le-a redat aidoma. Este o compoziție plină de mișcare și naturalețe. Privesc și cele cîteva tablouri cu subiecte religioase ale pictorului pline de căldură, în tonuri de albastru, de roz, argintiu, nuanțele cele mai delicate, bine armonizate, limpezi, transparente, strălucitoare. Un tablou mare *Predarea Orașului Breda* sau *Lăncile (Los Lanzas)* surprinde un moment istoric. Este o compoziție în care pe de o parte atitudinea plină de bunăvoință a învingătorului,

Scanned with CamScanner

pe de altă parte umilința demnă a învinsului sînt perfect echilibrate. Chipurile soldaților, ale ofițerilor se conturează pline de viață și vigoare. În planul îndepărtat se ridică fumul iscat de focul pîrjolitor, apoi o adevărată pădure de lănci, drepte, înălțate spre cer. Iată și pînza bine știută *Las Meninas (Meninele).*

Îmi port pașii prin alte săli, un tablou de Veronese, *Nunta din Cana,* ceva mai mic decît pînza cu aceeași temă de la Luvru. Apoi unele pînze de Melozzo da Forli, acei copii pe care îi știu de mult din muzeele italiene. Apoi Corregio, Andrea del Sarto, marii pictori descoperiți încă din anii adolescenței. O adorare a magilor de Basano în culori sumbre, două madone de Rafael și încă două pînze de Botticelli, cu multe personaje.

Ceea ce așteptam cu nerăbdare era însă întîlnirea cu Goya. Pot spune că pînă atunci văzusem puține din pînzele lui. Iată, în fine a sosit momentul mult așteptat. De jur împrejur mari compoziții cu zeci de figuri grotești, hidoase, în culori sumbre. Pictorul caută să accentueze trăsăturile și culorile, animează pînzele cu furia populației, ca în masacrul de la 2 mai 1808. Caricaturizează cu multă cruzime și nu iartă pe nimeni, așa cum se desprinde și din gravurile sale : *Proverbele, Capriciile, Dezastrul războiului, Tauromahia,* dramatice, pline de pasiune. Pictor oficial al Palatului, Goya a lăsat portrete ale capetelor încoronate, dar și-a luat și modele din diferite straturi sociale. Indiferent de unde provin personajele pe care le zugrăvește, ele își trăiesc intens viața, fie ea frumoasă sau urîtă. Printre tablourile apăsătoare, hidoase, grotești, mase de capete îngrămădite, scene satirice în care nu menajează deloc viciile și urîțenia, privirile îmi sînt atrase însă și de un portret foarte liniștitor, frumos : *La Lechera de Burdeos* o adevărată simfonie de albastru. Mă opresc mai mult în fața acestui tablou, *Lăptăreasa din Bordeaux*. Un chip plin de viață, de pe care totuși se desprinde o mare liniște. În altă sală, un *nud*. Un corp care iradiază o lumină strălucitoare, dură, netedă, fără umbre. O figură imobilă, fremătătoare însă de pasiune. Văd pentru prima dată în original atît de vestitul tablou *Maja desnuda (Maja dezbrăcată),* și, privindu-l, mi se conturează în fața ochilor *Olimpia* lui

Scanned with CamScanner

Manet. De cîte ori zăboveam în fața tabloului de la Jeu de Paume, nu m-am gîndit niciodată la cel de la Prado, acum apropierea mă izbește din prima clipă. Aș vrea să văd cele două nuduri alături unul de altul, să le pot compara mai bine. Lîngă *Maja desnuda*, iat-o și pe cea *vestida*. Îmi aduc aminte cu cîtă înflăcărare citisem cartea lui Feuchtwanger, *Goya*, cu toate relatările despre Ducesa de Alba. Rămîn mai mult în fața celor două pînze. În altă sală tabloul bine cunoscut *Familia lui Carol al IV-lea*. Pînă și în acest tablou oficial, pictorul își dovedește sinceritatea, este răutăcios, chiar brutal. El caută să accentueze trăsăturile, le luminează prin măestria penelului său, prin bogăția paletei.

Cartoanele pentru manufactura de tapiserii aduc cu totul altă lume : veselă, spirituală, dansuri, mese cîmpenești, copii jucîndu-se sau culegînd fructe, toate contrastează puternic cu scenele grotești, hidoase, cu gustul său pentru caricatura crudă, neiertătoare.

În anii de sfîrșit ai vieții, bătrîn și surd, în singurătatea locuinței sale de la Manzanarès — *quinta del sordo*, casa surdului, imaginația sa se exaltează pînă la marginea nebuniei ; el cade pradă unor adevărate halucinații și astfel iau ființă scene hidoase de vrăjitorie, o întreagă lume diformă și caricaturală, pînă la exagerare, care pare a se frămînta în beznă, cu rictusuri și contorsiuni oribile, ca și scene diabolice în care se vede concretizată înclinarea spre crimă, dorința de sînge, acel îngrozitor Saturn, oribilă fiară preistorică cu privirea de nebun, sfîșiind trupul plăpînd al copilului său decapitat. Părăsesc această sală atît de sumbră și mă reîntorc printre cartoanele pentru tapiseriile manufacturii regale, pictate între anii 1775—1791, reprezentînd atît de viu întreaga viață populară a Madridului secolului al XVIII-lea. În toate aceste scene, ca : *Strînsul fînului, Joc de cărți, Partida de vînătoare, Nunta, Copii jucîndu-se sau culegînd fructe*, figurile nu sînt hidoase, nici grotești, nici chinuite, ci senine, bucuroase, surîzătoare, reprezentînd, ca și *Lăptăreasa din Bordeaux*, triumful culorii vii, luminoase aruncate din vîrful pensulei scăldată în strălucire.

Velásquez și Goya încarnează sufletul Spaniei cu pasiunea pentru realism și setea de ideal.

Scanned with CamScanner

Au trecut mai mult de șase ore de cînd tot cutreier sălile muzeului Prado. Aici strălucește geniul Spaniei. Ardoarea sa generoasă, inima înflăcărată palpită între ziduri. La Prado încerci o emoție pe care poate nu o simți în altă parte cu atîta intensitate, aici te afli parcă mai mult ca oriunde într-un sanctuar al realismului în pictură.

OPERE ALE LUI PICASSO NEVĂZUTE ÎNCĂ

Cel mai important eveniment artistic al Parisului de la sfîrșitul anului 1979 a fost expoziția Picasso cuprinzînd operele remise statului francez de către urmașii artistului pentru plata taxelor succesorale. O lege din 1968 din Franța, privind protecția patrimoniului artistic național, încuviințează această modalitate de plată. Hotărîre importantă prin care se înlătură licitațiile și specula, ca și emigrarea operelor de artă, se ocrotește patrimoniul național, constituind, în același timp, și o măsură educativă. Cîte valori artistice devin astfel accesibile marelui public și nu rămîn numai pentru desfătarea cîtorva privilegiați.

Expoziția, care grupa aproape 800 de opere ale lui Picasso : picturi, sculpturi, gravuri, desene, ceramică, colaje, păstrate de artist din primii ani ai activității sale, pînă în ultimii ani ai vieții, a fost deschisă într-un cadru solemn, la Grand Palais, de către președintele Republicii.

Zi de zi un șir nesfîrșit de tineri și vîrstnici, de parizieni și turiști așteaptă cu răbdare timp îndelungat pentru a putea pătrunde înăuntru și a vedea creațiile maestrului nevăzute încă de nimeni.

Îmi amintesc că am citit cu mulți ani în urmă o carte despre Picasso, scrisă de Françoise Gillot, una dintre soțiile lui, în care vorbea și despre înclinarea marelui artist de a păstra totul, haine, cutii de chibrituri sau de țigări goale, nenumărate fleacuri, de a nu se despărți de nimic. Cît înțeleg de bine o asemenea trăsătură. Este cu atît mai natural ca, în decursul celor trei sferturi de veac de acti-

Scanned with CamScanner

vitate, să-şi păstreze o seamă de opere, fie pentru că i se păreau izbutite, fie pentru că de acestea îl lega vreo amintire dramatică sau fericită.

Se anunţase că expoziţia va rămîne deschisă trei luni. Mai tîrziu, tablourile urmau să fie reunite în muzeul Picasso care trebuia să se organizeze în hotelul Salé din Marais. Şirul înfăptuirilor culturale începute în Franţa de către Malraux continuă cu avînt.

Am stat în această expoziţie de la ora deschiderii, pe la vreo zece, pînă la opt seara, cînd s-a închis. Era într-o sîmbătă, zi cu preţ de intrare redus şi, evident, cu un număr de vizitatori încă şi mai mare, o adevărată maree revărsată în toate sălile.

Văzîndu-mă în mijlocul acestei lumi, mă gîndesc la Baudelaire care spune că mulţimea şi solitudinea sînt termeni egali şi convertibili. Cine nu-şi poate umple singurătatea nu ştie să fie nici singur în mijlocul unei lumi aferate. Deprinsă cu singurătatea îmi tai uşor drum în mulţimea nesfîrşită şi privesc după bunul meu plac, netulburată de nimeni, tot ceea ce mă interesează. Mă opresc, revin, iau note, compar, evoc alte pînze văzute altă dată, într-un fel pot spune că-mi şi place mişcarea din jur.

Expoziţia este aranjată cronologic, după gustul meu, căci numai aşa pot urmări bine evoluţia gîndirii unui artist, mai ales dacă o asemenea cronologie mai ţine seama şi de unele afinităţi cromatice ale pînzelor expuse, cum e cazul aici. Iată de pildă, un anumit albastru răspunde unui verde vecin, unele tonalităţi de mov, cum sînt cele din masa ţăranilor, curioasă lucrare în gen „pointilliste", se alătură unor naturi statice în aceleaşi tonalităţi. Într-un fel, există o legătură între pînzele expuse, rimează una cu alta, după cum pentru Picasso diversele părţi ale unui tablou trebuiau să rimeze între ele.

Fetiţa desculţă, pictată la 13 ani, te întîmpină de cum intri şi îţi arată că pictura clasică nu avea secrete pentru micul pictor şi acesta nu se lăuda cînd declara, mai tîrziu, că desena ca Rafael. *Moartea lui Casagema,* prietenul său care s-a sinucis, trăgîndu-şi un glonte în tîmplă, pictat sub o lumină lividă, într-o simfonie de albastru şi verde, cu o singură pată roşie la tîmplă. Autoportretul, tot din acelaşi an, 1901, reprezintă şi afişul expoziţiei şi poate fi

Scanned with CamScanner

văzut pe toate străzile din centrul Parisului. Domină albastrul, culoare ce exprimă pentru pictor tristețea, grija, apăsarea, zădărnicia. În tabloul înfățișînd bustul unui marinar (1907) aduce ritm, mișcare, volum, un studiu pregătitor pentru domnișoarele din Avignon. O natură statică, un scaun, reprezintă primul colaj din istoria picturii. Portretul din 1917 al primei sale soții, Olga, este clasic, realizat cu minuțiozitate și îmi amintește un tablou asemănător de la „Tate Gallery". *Trei femei la fîntînă, Paul desenînd* (1923) și *Paul în Arlechin* (1924) sînt de altfel din aceeași etapă. Dar încet, încet stilul se schimbă. Ai impresia că te afli într-un mare circ, în fața unui prestidigitator. Sună trompetele, bat tobele și prestidigitatorul aruncă și transformă obiecte după obiecte. S-a dezlănțuit un adevărat torent care poartă trunchiuri de copaci, crengi, epave, mereu altceva, neașteptat, neprevăzut. Epoca bleu, roz, cubismul ; epoca neagră, clasicismul artei greco-romane, suprarealismul ; se petrec adevărate metamorfoze. Iată o șa și un ghidon de bicicletă care devin capul unui taur, apare un șir de figuri arbitrare cu ochii în locul urechilor, cu sîni în locul genunchilor, un nas în profil pe un chip privit din față, copile geometrice. Iată un alt tablou curios, format din diferite figuri geometrice, o adevărată încurcătură. Este intitulat *Femeia care plînge*. La prima vedere mi se pare hidos. Îl privesc însă mai îndelung și încet, încet îmi dau seama că liniile, triunghiurile, elipsele încep a dispărea și tot ceea ce dăinuie este durerea, sînt lacrimile și pînza pe care o repudiasem la început acum mă urmărește (mă reîntorc de mai multe ori să o revăd) prin suferința adîncă ce se desprinde, creată parcă de o forță demiurgică. *Lectura, Femeia în fotoliu,* tablouri, alte tablouri, perioade după perioade. Mă opresc în fața unui Picasso prizmatic, alături unul cristalin, apoi o serie de portrete grotești, în care parcă își rîde de lume. Îmi amintesc a fi citit undeva că maestrul spunea : „Trebuie să trezești oamenii, să le dai peste cap maniera lor de a identifica lucrurile. Trebuie să creezi imagini inacceptabile, să-i faci să înțeleagă că trăiesc într-o lume comică, stupidă, aiurită, o lume nesigură, altfel de cum o cred ei". Mă gîndesc la un articol apărut pe atunci într-un ziar parizian (nu mai știu nici titlul ziarului, nici numele celui care-l semna)

Scanned with CamScanner

unde autorul arăta că Picasso, la început, a suferit influența picturii franceze de atunci, dar văzînd mai apoi că nu poate egala pictorii francezi și-a dezvoltat acest gen prin care își bate joc de oameni.

Urmărind tablou după tablou, s-ar putea spune că în așezarea lor există o anumită căutare a afinităților elective care dezvăluie caracteristica fiecărui mare moment din arta lui Picasso și astfel ți se profilează posibilitatea înțelegerii traiectoriei acestui mare novator.

Un desen foarte frumos, clasic, de parcă nici nu ar fi de Picasso, portretul lui Françoise Gilot. Un alt tablou *normal*, o natură care de data asta nu a fost violată, este un portret al ultimei soții (din 1957) *Jacqueline în atelier* cu unele lumini și umbre, o infinitate de nuanțe de cenușiu amestecate cu mare forță, un tablou cuminte, cu totul deosebit de portretele celorlalte soții, Marie-Thérèse Walter, Dora Mar, Fernande construite în triunghiuri, cu ochi în profil, fețe duble, prismatice. Toate aceste portrete de femei geometrice îmi readuc în fața ochilor tabloul, care-mi place atît de mult, de la „Musée d'Art moderne", intitulat *Femeie stînd într-un balansoar*. Capul e un triunghi, jumătate din păr castaniu, jumătate negru, un nas pornit de sus din frunte. Nasul, ochiul și gura „prietenei" mele au aceeași culoare, un albastru pe un fundal în pătrate mov, care ar fi podeaua, peretele e un fel de gri, scaunul negru, dar mai sînt și alte culori : galben, alb, verde. De cîte ori vizitez muzeul revăd pînza pe care o port în mine. Întotdeauna revederea mă încîntă.

Rămîn mult în fața unui tablou, intitulat *Tînărul pictor*, aflat la capătul expoziției, lîngă ieșire, reprezintă un tînăr cu o pălărie cu boruri largi, maro, cu ochi vii, proeminenți ; peste tot fîșii de culoare în nuanțe de verde. Este una din ultimele sale opere importante, artistul a terminat-o chiar în anul în care s-a stins din viață. Închei șirul pînzelor expuse la Grand Palais, toate reprezentînd momente importante din creația sa. Mai sînt acolo nenumărate desene, acuarele, guașe, farfurii, vase, statui. Revăd sculptura *Fetița sărind coarda*, o mare jucărie, s-ar putea spune, sau bustul *Războinicul*, ori o seamă de figuri ironice, cum ar fi *Omul cu oaia*, lucrare foarte studiată,

Scanned with CamScanner

hărăzită de pictor ca un fel de monument pentru piața de la Vallauris. Din tot felul de obiecte, din deșeuri, din cutiuțe, capete de sfoară, cu mîini de mare meșter făurea statui, flori, cranii, pe care le numea „sculpturi involuntare". Sculptura avea, precizează Picasso, mai multe suflete, metamorfoza fiind probabil primul, *mă gîndesc eu.* Urmează diferite basoreliefuri, sculpturi cubiste, sculpturi în fier, precum *Craniul de Capră,* tratate în bronz și în ulei.

Revin în primele săli, zăbovesc mai mult în fața pînzei *Paul în Arlechin* cu nuanțe de bleu, de galben și negru (1924). Este o figură blîndă, suavă. O diferență față de pînza *Maya cu păpușa,* pictată mult mai tîrziu, un cap și o față geometrice, un mic monstru cu o privire sașie, un fel de robot. Și era portretul fetiței sale.

În spatele meu o pereche privește îndelung, mai apoi el spune :

— Nu mi-ar place să am în camera de culcare o pînză de Picasso, mi-ar tulbura somnul. Aveau dreptate cei care-l numeau vraci, un Mefisto scoțînd flăcări. Ce forme, și figuri ca din coșmare ! Ceea ce face pe pînzele lui este magie neagră.

Îmi amintesc a fi citit pe undeva, că Picasso spunea : „de fapt creația arareori este un lucru estetic și oamenii ar trebui să fie făcuți să înțeleagă asta. Pictorul ia lucrurile, le distruge, dar în același timp le dă o altă viață. Un pictor trebuie să creeze ceea ce simte." Cei doi din spatele meu își continuă discuția :

— Picasso învie arta sălbatecă.

Ascult, dar încep să rememorez cele știute despre artist : „...Nu trebuie să imiți viața, trebuie să lucrezi ca ea, să simți cum îți cresc crengile. Bineînțeles propriile tale crengi, nu ale vieții, este ceea ce fac acum, nu-i așa ?" se întreba artistul.

Trec alte perechi, trec alți oameni, îl aud pe unul exclamînd : „Senzațional, dar astea nu sînt tablouri."

Și eu îmi port pașii mai departe, mă reîntorc, revăd cele cîteva tablouri care devin pentru mine indispensabile pentru a putea înțelege genul lui Picasso și a urmări evoluția gîndirii sale.

Scanned with CamScanner

Aud o altă voce în fața tabloului intitulat *Femeie în fotoliu*:

— O pictură ininteligibilă, remarcă un om între două vîrste.

— Dar creează forme care nu există, spune o tînără foarte elegantă, denaturează și dezumanizează corpul omenesc.

— Tocmai asta a afirmat chiar el, îi răspunde tînărul care o întovărășise.

— Cum adică ?

— „Voi crea forme care nu există, care nu ar fi existat niciodată fără mine," a spus Picasso, îi explică tînărul.

— Ei bine, eu am impresia că în toate aceste pînze aiurite parcă-și bate joc de noi, ripostează fata, decisă să nu cedeze.

Deci aceeași idee ca și a criticului din ziarul amintit.

Un alt domn, cu un aer savant, îi explică unei vizitatoare.

— Picasso a adus din Spania perioada albastră.

— Albastrul e culoarea Spaniei ? întreabă femeia care se străduiește să fie foarte atentă și să-și manifeste interesul față de spusele celui care părea un specialist în Picasso, vreun critic de artă.

— Da, Spania nu este asemenea celorlalte țări din sud, nu-i colorată, pămîntul e uscat și aurit, cerul e albastru, nopțile sînt negre sau de un albastru închis. Realitățile spaniole și asprimea de acolo l-au împins să picteze tablourile albastre. Acestea de fapt reprezintă baza întregii sale creații de mai tîrziu.

— Și perioada albastră a ținut mult ?

— Reîntors la Paris, în 1904, după vizita sa în Spania, începe să uite tristețea de acolo și se „desparte" de perioada albastră, căreia îi urmează perioada roz, cînd pictează arlechini și lumea circului.

— Cred că pictorii de atunci aveau o atracție specială pentru circ, se aude din nou vocea ei.

— Da, toți se întîlneau în fiecare săptămînă la Médrano.

Mă gîndesc că și eu știam despre circul Médrano din cărțile lui Mauriac. Îl urmăresc în continuare cu interes.

— Acolo se împrieteneau cu arlechini și clovni. În acest cadru ia naștere perioada roz a lui Picasso. Între 1904 și 1906 pictează foarte mult.

Scanned with CamScanner

Cele două persoane trec mai departe, se pierd în mulțime. Păcat, îmi spun în sinea mea, îmi plăcea foarte mult să le ascult.

Rămîn singură „să mă descurc" cum pot în celelalte perioade ale artei lui Picasso. Iată unele peisaje din Spania. Începe acea perioadă pe care Max Jacob avea s-o numească „epoca eroică a cubismului". Cred că în domeniul creației, toate perioadele sînt eroice. Urmează unele pînze reprezentînd naturi statice, cum am mai văzut la Muzeul de artă Modernă de la „Beaubourg" și la „Tate Gallery", la Londra. Aud din nou alte voci și mă bucur. Îmi place să ascult oameni necunoscuți vorbind despre lucruri mai mult sau mai puțin cunoscute, formulîndu-și părerile, exprimîndu-și ideile. Se țes între mine și aceștia un fel de conexiuni speciale, se stabilesc legături, mă simt aproape de oameni, oameni care nu au pentru mine nici un nume, nici o obîrșie, sînt numai oameni care vizitează ca și mine o expoziție.

— Aici, în această expoziție, — se adresează un bărbat cu păr cărunt și fruntea lată unuia mai tînăr, blond, cu ochi albaștri, ochelari cu rame metalice și o față rotundă, — sînt jaloanele explorărilor cele mai temerare ale lui Picasso și, poate, neînțelegerea deplină a operei lui Picasso s-a datorat și faptului că lucrările sale din muzee și expoziții erau despărțite de mediul lor ambiant, adică „scapă" uriașa trudă a făuririi lor. Această comoară a atelierului lui Picasso, continuă el, care intră acum în patrimoniul artistic francez va înlesni foarte mult înțelegerea evoluției sale și în același timp, prin ricoșare, o mai bună înțelegere a artei moderne.

— E interesant că Picasso a păstrat o parte atît de mare a creației sale, spune blondul.

— Cred că e o tradiție care începe de la tatăl său, Don José Ruiz Blasco, profesor de desen. Acesta, conștient de geniul precoce al fiului său, a păstrat cu grijă cele mai mici lucrări ale copilului. Apoi, să ne gîndim că, în 1906, Vollard îi cumpără, pentru 2 000 franci aur, toate pînzele „roz". Această nouă situație financiară, se zice, îi permite să nu mai caute să vîndă totul. Și apoi, în curînd, trece de la un gen de pictură la altul, se angajează pe calea

Scanned with CamScanner

care îl va duce la cubism, lucrează diferite desene, acuarele, guașe, pînze pregătitoare și atunci, probabil, pictorul începe să păstreze pe lîngă lucrările care nu i se cumpără și acelea considerate de el ca reprezentînd etape în încercările lui.

— Da, evident și sculpturile, continuă blondul, și arta lui era atît de „în avans" față de vremea respectivă. Vedeți, abia azi au început a fi apreciate la justa lor valoare.

E interesantă discuția lor, dar nu mă pot ține mereu după ei, cu urechile ciulite să le prind spusele. Îmi continui vizita fără cei doi. În fiecare sală există panouri referitoare la cronologia lui Picasso. Într-o încăpere mai mică rulează un scurt film privind expoziția și achiziționarea operelor. Intru și eu acolo și urmăresc informațiile audio-vizuale.

Se spune, printre altele, că toate operele lui Picasso primite de statul francez pentru plata taxelor succesorale au fost evaluate la aproximativ 29 de miliarde de franci vechi (ah, și francezii ăștia, care după aproape treizeci de ani de la reforma monetară vorbesc tot despre franci vechi, iar eu niciodată nu știu cîte zerouri trebuie să tai ca să ajung la francii de azi.) Cum eu nu mă pricep la cifre, valori și socoteli toate aceste sume mă lasă indiferentă. Realizez totuși că au o rezonanță fantastică.

Îmi port încoace și încolo pașii. Ca să se distreze artistul folosea tot felul de materiale pentru creațiile sale : zinc, fier, hîrtii, ziare, cutii de țigări, sticle, pahare, cuie.

În același timp, la Luvru, sînt expuse tablouri semnate de diferiți pictori, pînze care au aparținut lui Picasso. Îmi vine în minte că Malraux a spus că în acea colecție a lui Picasso nu figurează tablouri în care lumina să joace vreun rol : „lumina vie a vitraliilor, lumina emoționantă a lui Rembrandt, lumina tremurătoare a reflexelor impresioniștilor... Opera sa nu cunoaște decît luminare, soarele și farul. Soarele coridelor, cel de la Cannes, uniform, asemenea unor fundale de aur, sau cerurilor negre ale lui Goya".

Privesc această lume imensă, care, de cînd sînt eu aici, s-a reînnoit mereu. Nu a mai rămas nimeni din cei intrați cu mine. Cine ar putea petrece atîtea ore într-o expoziție ?

Scanned with CamScanner

Eu trebuie să cuprind totul și dintr-o dată. Nu mai pot reveni în altă zi să mai revăd expoziția, de aceea am rămas acum atît de mult.

M-am instalat pe o canapea într-una din sălile mari, mă uit în jur, mă scol, mai fac cîțiva pași, mă mai opresc. Într-adevăr, expoziția nu putea oferi o alegere mai semnificativă a operelor din diferitele perioade parcurse de Picasso în creația sa. Cum spunea nu mai știu ce ziarist : „este concepută ca o pendulă ale cărei ace marchează fiecare oră, de adevăr de-a lungul vieții pictorului".

Și toată această lume, care vine, vine mereu, se înghesuie în fața pînzelor, a panourilor, a galantarelor unde se vînd reproduceri. Mă întreb de ce venim toți aici ? Pentru a încerca o plăcere sau a primi un șoc ? Unii vin poate din curiozitate, ca să găsească o explicație pentru a fi în pas cu actualitatea ! E greu de spus.

La ieșire, reușesc să mă strecor prin lume și să-mi cumpăr și eu o ilustrată, una singură, *Paul în arlechin*. Are o mutrișoară foarte drăguță, inocentă și prostuță, important în costumul lui, stîngaci și timid, totuși culorile sînt luminoase, frumoase, e un portret de copil normal, ochii, nasul, gura, toate sînt la locul lor.

La ieșire, garderobiera, căreia îi întind numărul pentru a-mi da haina, mă întreabă :

— Vă place Picasso ?

Este de fapt momentul să mă întreb și eu dacă îmi place sau nu. Ori, mai precis, cum mi-a plăcut ceea ce am văzut. Nu era prima mea întîlnire cu Picasso, văzusem atîtea pînze la Paris și la Londra. Acum aveam posibilitatea să contemplu mai bine, mai îndelung, să privesc întreaga cale parcursă de la pînzele clasice, la cele ale perioadelor albastră, roz, cubistă, neagră, suprarealistă, toate manierele sale succesive, căutările, încercările și metamorfozele acestui vraci cu forțe demiurgice. În fața ochilor mi se profilează fotografia sa imensă, așezată pe scările de la Luvru, la intrarea în expoziția colecțiilor sale. Ce ochi, ce privire, de acolo, din capul scărilor te străpung, te sfredelesc, te urmăresc. Și acum, cînd scriu aceste rînduri, după aproape doi ani, îi văd aidoma. Mi-amintesc

Scanned with CamScanner

ceea ce spunea Braque, „singurul lucru esențial într-un tablou, nimeni, nici chiar pictorul nu-l poate explica... este probabil ceva legat de ansamblu... Tablourile bune capătă o anumită poezie, după cum bronzurile capătă o anumită patină... Culoarea devine, mai devreme sau mai tîrziu, poezie".

Ar putea oare pînzele lui Picasso deveni poezie ? Cum vor fi privite de-a lungul timpului care va trece ? Suferința, mînia, revolta, cruzimea, duritatea, apăsarea, toate acestea le găsesc în metamorfozele lui. Aș putea spune oare că în fața lor încerc o emoție artistică ? Îmi lasă un gust amar ? Totuși le caut, vreau să le revăd mereu, mă zguduie, îmi dau de gîndit. Dar nu mă relaxează. Repet cuvintele lui : „Natura trebuie să existe pentru a o putea viola".

Scanned with CamScanner

SUB SEMNUL NATURII

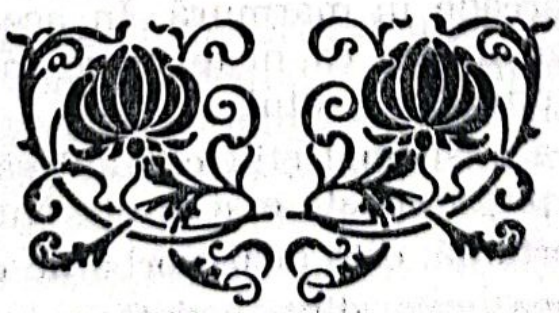

Scanned with CamScanner

ÎNTR-O VARĂ, LA TOMEȘTI

Nu prea am răgaz să mă pierd în aduceri aminte și, într-un fel, nici nu-mi place. Totuși, uneori, prin cine știe ce joc ciudat al întîmplării, al unei curioase asocieri, o priveliște, o lectură, o melodie, o rază de soare care cade într-un anumit fel pe un copac, frîngîndu-și lumina, mi-resmele unor flori, o împerechere de culori îmi pot scoate din străfundurile subconștientului un petec de viață trăit cîndva, într-un trecut mai îndepărtat sau mai apropiat. Și, iată, deodată, mă văd copil, undeva, pe lîngă Iași, într-un sat pierdut pe dealurile din jurul orașului, între podgorii și livezi, la Tomești...

Adesea mi se întîmpla, în copilărie, cînd rosteam numele unei localități, să se înfiripe în mintea mea o imagine, o anume conexiune de culori și de forme. Astfel, cuvîntul Paris îmi sugera o coadă imensă de păun răsfoiată Germania era o geantă de piele, ca a unui poștaș, Biarritz îmi evoca o maramă din fire albastre și aurii, Roma — mari arcade în marmură. În această ordine de idei Tomești îmi apărea ca niște mere mari, roșii, frumoase, rînduite unul lîngă altul.

În vara aceea... Nu mai știu cîți ani să fi avut, 5—6 cred, poate mai puțini, poate mai mulți. Nu știu ! În orice caz nu are importanță, este doar vorba de o felie de timp din existența mea, care, dintr-o dată, mi-a fost evocată. Stăteam undeva, pe la Stînă, la Sinaia, într-o margine de poiană cu iarbă verde smălțuită cu flori, scăldată în soare

Scanned with CamScanner

și... Nimic în jur nu semăna cu Tomești, dar prin vreo tainică asociere mi-am amintit, așa, pe negîndite, de satul moldovean. Amintirile bat neașteptat, năvalnic la poarta minții și caută să se contureze.

...Casa e așezată pe un deal molcom, așa cum sînt dealurile Moldovei, într-un peisaj blînd și plin de căldură. De pe balcon privirile se pierd pînă departe peste văi și alte dealuri, care se estompează la orizont în nuanțe de albastru. La poalele casei se întinde, coborînd în pantă, o livadă cu pomi mari, bătrîni, cu crengi groase și tulpini impunătoare. Iarba crește în voie, amestecînd în verdele ei proaspăt flori albastre de cicoare, ici și colo cîte o margaretă sau vreo garofiță roz. Romanița își arată capul alb, cu chip galben. Soarele se revarsă cu tot aurul lui peste întreaga livadă, împletind pe alocuri luminile cu umbrele. În jur o liniște desăvîrșită. Voi sta aici, la prietenii părinților mei, o lună întreagă.

Cît de lungi erau lunile pe atunci ! Nu-mi amintesc cărora împrejurări se datora această ședere a mea la Tomești. De obicei, plecam cu părinții la Agapia sau cutreieram țara în lung și în lat. Poate că în acea vară va fi fost necesar să se amîne vacanța părinților și s-or fi gîndit că, decît să stau în colbul Iașului, mai bine, chiar cu riscul de a se despărți de mine, să mă joc în voie în aer curat, în mijlocul naturii. Era prima mea plecare de acasă, prima despărțire de părinți. Și mama care mă lua de obicei cu ea peste tot, cum de s-o fi îndurat să se despartă în acea vară de mine ? Sau, poate, hotărîrea făcea parte din programul mamei de a mă deprinde independentă și în afara ocrotirii părintești, chiar de la o vîrstă foarte fragedă. Nu știu. Momentul mi se părea foarte grav, aveam singură răspunderea micii mele făpturi.

Singură la Tomești, în pragul unei mari aventuri, a necunoscutului. Două „greutăți“ mă împovărau chiar de la început și mă vedeam obligată să mă descotorosesc de ele cît mai repede, chiar din prima seară, căci acum, pentru prima dată, simțeam că mă rușinam foarte tare. Pînă atunci nu-mi trecuse niciodată prin cap că aș putea să mă rușinez. Nu puteam adormi decît sugîndu-mi degetul mare de la mîna dreaptă, devenit, de atîta supt, foarte subțire și pricăjit, față de celelalte degete. Îmi aduc bine aminte

Scanned with CamScanner

că prietenele mamei îi tot spuneau să-mi pună chinină pe deget și mai știu eu încă ce sfaturi îi mai dădeau, ca să-și scape odrasla de un asemenea obicei. Mama nu lua nici o măsură și mă lăsa în voia mea. Gîndul vă voi dormi într-o casă străină și voi fi văzută cu degetul în gură, mă tulbura tare. Eram foarte încurcată și descumpănită, căci, de fapt, știam că nu se cade așa ceva. Să-ți sugi degetul! Am luat eroica hotărîre față de mine că nu trebuie să mai adorm cu degetul în gură, că ar fi fost de rușine să mă vadă Ortansa și Tirel într-o asemenea situație. Dar mai era încă o „poveste". Nu-mi plăcea să dorm în întuneric, aveam întotdeauna nevoie de o mică lumină în cameră. Se mai cerea deci să-mi iau inima în dinți și să las să mi se stingă lumina la culcare. Vai, cît mi se părea de greu, dar trebuia. Așa că din acel prim timp petrecut departe de casă, m-am dezbărat singură de aceste obiceiuri. Avusese dreptate mama să nu-mi impună și să mă lase să iau singură hotărîrea.

Gazdele mele erau ocupate cu treburile lor zilnice și felul cum aveam să-mi trec zilele depindea numai de mine. Am fost, în general, un copil crescut între oameni mari, născocindu-mi singură jocurile și distracțiile și mi se părea foarte simplu să fiu singură, nu mă plictiseam niciodată. Acolo, mai ales, aveam de explorat atîtea locuri necunoscute, nu puteam să mă plîng de urît. Îmi adusesem și tricicleta și cum balconul casei era foarte mare l-am găsit ca fiind locul cel mai bun de plimbare și pedalam adesea cu furie în lung și în lat, umplînd liniștea binefăcătoare de huruitul roților tricicletei mele. Din fericire pentru cei din jur nu mă avîntam în asemenea întreprinderi decît arareori. Se deschidea în fața mea livada cu tot necunoscutul ei. Din prima zi, am pornit împreună cu Pic, un cățeluș alb cu urechi cafenii, în explorare. Iarba era lucioasă și mătăsoasă. Îmi purtam cu încîntare pașii printre firele groase și florile care îmi mîngîiau plăcut picioarele. Priveam uimită la păsări cum zburau din pom în pom, și la fluturi cu aripi diafane. Alergam, mă opream, o porneam în pas, culegeam flori, căutam trifoi cu patru foi, rupeam cîte un fir de iarbă cu vreo gîză pe el și o priveam cu luare aminte cum se mișcă, gîndindu-mă ce simte, iar cînd își lua zborul mă întrebam încotro s-o fi

Scanned with CamScanner

ducînd. Totul în jur : copaci, iarbă, gîze, flori, cer mi se părea nespus de frumos și tainic. Nu se simțea nici cea mai mică adiere de vînt, nici un tremur al frunzelor sau al ierbii. În cadrul acela neclintit, doar Pic și cu mine ne mișcam. Din cînd în cînd liniștea era străpunsă de foșnetul discret al ierbii la mișcarea noastră. La un moment dat, cum ne-am apropiat de un copac scorburos, dintr-o dată, s-au întețit niște bîzîituri. În scorbura mare a copacului, un roi de viespi. Încă nu văzusem o asemenea priveliște. Străfulgerări aurii tăiau aerul și zumzetul creștea pe măsură ce viespile își lua zborul și se avîntau afară. Pete galbene după pete galbene s-au înlănțuit între albastrul limpede al cerului și verdele crud al ierbii. Și de unde pînă atunci mă simțeam parcă una cu tot ce se desfășura în jurul meu și mi se părea că iarba și florile și copacii și toate gîzele îmi sînt tovarăși, prezența viespilor a rupt vraja. Mai, mai că să mă înțepe una ; am chemat atunci cățelul și am luat-o la goană în cealaltă parte a livezii. Am mai zăbovit puțintel pe acolo, dar cum mi se părea că viespile se țin după mine, am ieșit, îndreptîndu-mă spre curte. Acolo, mișcare multă, pui, găini, boboci, rațe, gălăgie, iar Ortansa ajutată de mama Ileana robotea de zor. Nici nu mă vedea. Am trecut și eu mai departe și am apucat pe poteca ce se tăia prin vie dreaptă, îngustă, prăfoasă, suind pieptiș. Dincolo de butucii de vie în zare se conturau alte dealuri înverzite, neclintite, rîzînd parcă în lumina aurie ce se revărsa peste ele. Pic alerga înainte, se întorcea, o pornea din nou, revenea, se gudura la picioarele mele. Într-un pom o pasăre a început o frîntură de cîntec, dar repede a tăcut, o alta cu pene lucitoare albăstrui trecu în zbor. Apoi se întinse din nou liniștea. Soarele se ridica spre amiază și își trimitea razele drept, dogorînd plăcut.

Drumeagul se termina la capătul viei, acolo unde începea crîngul prin care, dacă treci, ajungi în gospodăria vecină, cea a lui Lecache, fratele mai mic al lui Tirel. Încă nu fusesem pe acolo, dar auzisem vorbindu-se cum poți ajunge : o iei pe scurtătură, prin crîng. Necunoscutul mă atrăgea și, fără urmă de sfială sau ezitare, am și iuțit pasul, plină de curaj. Am ajuns în creștet de deal, la marginea hotarului. De acolo pornea o cărare îngustă care

Scanned with CamScanner

cobora repede și se pierdea între copaci și tufișuri. Pădu-ricea părea adormită. Crengile arbuștilor și ale tufișurilor se împleteau între ele formînd arcade deasupra cărării. Liniștea era întreruptă de foșnetul frunzelor atinse de trecerea mea. Pic mergea lîngă picioarele mele, nu se mai avînta, parcă se temea de necunoscut.

...Deodată, pe o creangă, o pasăre își spune versul răsunător. Mă opresc și privesc mica făptură. În jur frunze lucioase în nenumărate nuanțe de verde par a șopti vrăji, ceva ce nu pricep. Pe potecă, în fața mea, trece, fără să se grăbească deloc, un melc, purtîndu-și casa în spate. Și mă gîndesc că e fericit că poate umbla așa cu locuința după el, pretutindeni. „Melc, melc, codobelc...“ Nu mai văzusem de mult un melc. Trece mai departe, fără a-mi da nici o atenție. De pe un copac o iederă s-a desprins în jos cu frunzele-i zimțuite. Îmi atinge capul. Parcă ar fi o cortină ce tăinuiește în spate o lume minunată. Tufele și arbuștii s-au îndesit. La un moment dat, într-o parte, se face un luminiș. Un trunchi înconjurat de verdeață mă îmbie, asemenea unui jilț primitor. Mă așez. Pic se face repede covrig la picioarele mele. Cîteva campanule, jos, în iarbă, își leagănă încetișor potirul vioriu. Prin niște lujere încîlcite — foșnet. Ce să fie oare? Niște hulubi sălbatici se tot rotesc. Galbenă aurie, cu coada și aripile negre, iată, în zbor, trece o altă pasăre. (Nu mă pricep nici acum la păsări, ca și atunci.) M-au uimit, țin bine minte, culorile vietății. (Am povestit, cînd m-am întors, și mi s-a spus că fusese, probabil, un graur.) Nu departe, pe un copac înalt se cațără repede o veveriță cu ochii ca două mărgele negre, strălucitoare. Se oprește o clipă, se uită la mine și apoi o pornește într-o cursă rapidă în sus. O buburuză se plimbă nestînjenită pe brațul meu. O adiere blîndă prinde a se strecura printre pomii cu frunze tinere. Cîteva flori plăpînde de măceș presară pete luminoase pe nenumăratele nuanțe de verde ale pădurii. Printre crengile copacilor se zărește un cer luminos. Puțin mai departe e capătul potecii. Pic e în spatele meu. Dincolo mi se pare că văd un hotar invizibil care tăinuiește un ținut necunoscut. Fac doar cîțiva pași peste „hotar“, dar mă întorc repede. Nu mă încumet să trec mai departe. O ciocănitoare lovește cu ciocul iute, sacadat într-un copac. Îmi povestise bu-

nica despre ciocănitori. Caut să o văd, dar nu izbutesc. Mă opresc lîngă un arbust cu frunze mici dințate și mlădițe tremurătoare. Din fire diafane argintii, un păianjen ți-a țesut măestrita pînză. Citeva gîze s-au și prins în ea. Jos, în țărînă, puzderie de furnici foarte grăbite. O străfulgerare de o clipă, un bîzîit scurt, un bondar se abate năvalnic. Razele soarelui aruncă lumini printre frunzele verzi, țesînd o maramă aurie cu lungi sclipiri...

Și de atunci, zi de zi, m-am tot dus în pădurice, la prietenii mei melcul, păsările, furnicile și-mi plăcea să descopăr tainițe printre împletirile de crengi și buruieni, să urmăresc viața gîzelor, a furnicilor, a buburuzelor, să ascult versul păsărilor. Pătrunsesem într-o lume minunată, vrăjită, care mă primise cu voioșie. Începusem să mă împrietenesc cu graurii și veverițele, chiar cu „nenea păianjenul". Era unul uriaș, cum nu am mai văzut de atunci, acoperit cu un fel de puf cenușiu. Îmi făurisem acolo o lume a mea în mijlocul pădurii și a micilor ei viețuitoare despre care nu povesteam însă nimic celor mari. Îmi găsisem între copaci un mic locaș, o colibă, mă gîndeam eu. Era o taină ce trebuia să rămînă numai a mea.

Miresmele blînde și viața caldă ce se țesea din ierburi și copaci, darnică și bogată, mă înconjurau cu prietenie de cum pășeam în pădurice și începeam să depăn poveștile născocite de mine cu iepurașii Bombaldo, melcul Cristofor și veverița Aglăița.

Dar nu știu cum s-a întîmplat că, într-o bună zi, cînd tocmai mă îndreptam spre tainița mea, m-am întîlnit cu Lecachi, care, ca niciodată, venea acum la fratele lui tocmai prin crîngul meu. El de obicei sosea în docar, pe șosea. A rămas surprins cînd m-a văzut.

Mi-a spus că pe acolo umblă bursuci (nu văzusem niciodată un bursuc și cred că nici pînă acum nu am văzut) și că s-ar putea să mă mănînce. De crezut n-am crezut spusele lui, dar vraja a căzut și într-un fel m-a înstrăinat de păduricea mea. M-am mai dus cu pe acolo, dar mai rar și cu sfială, încercînd o ușoară neliniște.

Scanned with CamScanner

PE COASTA MĂRII NEGRE, ÎN BULGARIA

Varna e un oraș așezat în amfiteatru, străzile aleargă, străjuite de copaci, spre mare. De-a lungul țărmului, un parc cu o vegetație subtropicală și un acvarium. Îmi amintește primul acvarium pe care l-am vizitat, cînd aveam vreo șapte ani, la Nisa. Casele sînt în general vechi, fără stil precis. Printre ele se ridică și clădiri moderne cu înfățișarea lor impersonală.

O atmosferă plăcută, plină de poezie, pe care o cunosc parcă din lecturile ce zugrăvesc viața din stațiunile balneare de la sfîrșitul secolului trecut.

Restaurantul la care luăm dejunul are însă o clădire modernă, cu terasă și umbrele privind spre mare, spre plajă. Aceasta te impresionează prin numeroase amenajări, chiar dacă unele nu sînt pe gustul meu, amintindu-mi ștrandurile. Oferă totuși o doză sensibilă de confort. Marea este însă încîntătoare și privirile, trecînd peste parcul cu palmieri și cactuși, se pierd spre zarea infinită.

După dejun colindăm străzile, privim oamenii, ne uităm prin vitrine, încercînd astfel să ne facem o idee fie ea și de suprafață asupra vieții cu ritmurile ei. Magazinele de pe strada principală ne atrag în mod special prin lucrurile elegante și de calitate expuse : geamantane de piele, pantofi, mătăsuri, mănuși, apoi produse cosmetice specifice, apa de roze. Localnicii sînt politicoși, foarte cinstiți, prietenoși și binevoitori, mulți dintre ei știu românește.

Nu putem zăbovi prea mult prin Varna, trebuie să ajungem la Slîntcev Briag, Țărmul Însorit, la vreo 90 kilometri la sud de Varna.

Mărginit de vii, de lanuri de porumb sau floarea soarelui, trecînd prin păduri, drumul șerpuiește, lasă, la unele cotituri, să se zărească luciul albastru al mării printre copaci. Trecem poduri, intrăm în sate și mici stațiuni cu case din piatră și grădini pline de flori.

Șoseaua urcă. Apoi, dintr-o dată, cotește și coboară. În fața ochilor apare în toată încîntarea ei marea, prinsă între două coaste cu plaja și dunele, unde soarele este

pretutindeni prezent. Țărmul însorit se întinde generos pînă departe, acoperit de copaci, de tufe și flori, hoteluri și restaurante, clădiri moderne cu multe etaje sau construcții de dimensiuni mai reduse cu acoperișuri din țiglă, cu pietre mari prinse în ziduri, amintind stilul local, cu arcade și porți boltite, cu vase mari de ceramică și fîntîni. Trestii firave cresc din loc în loc, iar mai departe se ridică munții acoperiți de păduri, plini de liniște.

Dacă te îndrepți spre mare, privirea se oprește la dreapta asupra peninsulei ce se ține prinsă de uscat printr-o limbă de pămînt îngustă, o adevărată miniatură făurită de mîini de mare artist, este vechea Mesembria, Nesebarul de azi. În partea cealaltă, în stînga, o coastă crenelată închizînd golful, pe țărmul căruia turiștii de azi își petrec vacanțe însorite și pline de farmec.

Lungă de mai mulți kilometri, presărată cu nenumărate umbrele multicolore, cu dunele și copacii mai îndepărtați, plaja te îndeamnă la lungi clipe de visare, lăsîndu-ți privirile să rătăcească spre întinsul nesfîrșit al apei. Baloanele colorate, cămilele pe care, îmbrăcați în beduini de moment, vilegiaturiștii se fotografiază pentru a duce cu ei cîte o amintire mai specială, bărcile cu pînză, bicicletele de apă, castelele de nisip ale copiilor, hotelurile Globus, Pescăruș, Ropotamo, Emona, cu clădirile lor moderne, străjuiesc, din spatele dunelor, dintre copaci și verdeață, plaja, oferind vilegiaturiștilor, o dată cu cel mai perfect confort modern, o priveliște minunată spre mare. Alei șerpuitoare, mai late sau mai înguste, bine tăiate printre copaci și peluze înflorite te poartă spre centrul stațiunii cu nenumărate alte hoteluri, restaurante, baruri, cafenele și magazine. Mai departe, asemenea unor case de păpușă, în parcul cu vegetație abundentă, păzite parcă de crengile copacilor printre care soarele își filtrează razele, bungalouri cu perdele viu colorate te întîmpină binevoitoare. Chioșcuri cu suveniruri, dulceață de smochine, obiecte de piele, ceramică, papuci îmblăniți, cărți poștale, te îmbie să te oprești mereu pierzîndu-te în examinarea lor, pentru a alege darurile pe care le vei duce celor de acasă.

Și aici ca și la Varna, sînt mari magazine moderne, cu obiecte de lux. În juru-ți se aud vorbindu-se nenumărate

Scanned with CamScanner

limbi, trec automobile elegante. Pentru distracția copiilor, pe unele alei, mici trăsuri pictate sînt trase de măgărușii. Marco are mărgele albastre în jurul gîtului și trage în trap o asemenea trăsurică tot albastră. Cînd se oprește, dacă-i întinzi pe palmă zahăr, îl mănîncă cu plăcere, iar dacă-l strigi, ciulește a ascultare și înțelegere urechile lui lungi. Avem grijă să-i aducem, în fiecare zi cînd mergem spre plajă, porția lui de zahăr.

La ora prînzului sîntem la restaurantul Düni situat chiar pe plajă. Marea e albastră, atît de albastră, încît nici nu mai știi dacă e reală. Ne plimbăm după-amiaza pe coasta golfului, opusă Nesebarului, apa e argintie și strălucește ca o oglindă sub soare, scăpărînd focuri. Mai tîrziu, cînd soarele tinde să se pitească după munți, razele aproape orizontale amestecă lumini și umbre pe nisip, iar marea își întunecă culoarea. O dată cu răsăritul lunii și aprinderea luminilor fluorescente se aud din toate colțurile orchestrele de la restaurante, se aprind și se sting în jocuri infinite becuri de toate culorile. Prospețimea și răcoarea nopții cuprind întreaga stațiune. Dansul e în toi peste tot. La restaurantul Pescăresc îți cîntă lăutarii la ureche, în „pivnița“ de la cazino se bea pe butoaie, la lumina luminărilor, se cîntă cîntece vesele, la restaurantul bulgăresc în jurul meselor joase, rotunde, fete în costume naționale îți servesc vin din căni de pămînt. De grinzile tavanului atîrnă funii de ceapă și usturoi, taraful de lăutari cîntă melodii populare. În vatra dintr-un colț al curții pietruite, arde un foc viu. Dacă te apropii din nou de mare, de pe întinsul apei, în razele aurii ale lunii se ridică liniștea și pacea adîncurilor.

Înconjurat de apa de un albastru puțin obișnuit Nesebarul își împletește frumusețea naturală cu urmele unui bogat trecut istoric. Prin aceste meleaguri, cu aproape 3 000 de ani în urmă, coloni dorieni, mînați de setea cuceririi unor noi pămînturi, au pus temeliile unei așezări pe care au numit-o Mesembria. Mica fortăreață apărată de mare, care, cînd își ridica talazurile zădărnicea debarcarea altor cuceritori, a păstrat de-a lungul timpului urmele trecutului. Începînd din secolul al XV-lea al erei noastre

Scanned with CamScanner

pînă în cel de al XVII-lea, monumentele istorice s-au înmulțit, aducînd prin formele lor arhitecturale bogăție de culori și linii, note specifice. Străzile mici, înguste trec pe lîngă clădiri în lemn și piatră, mai departe privirea ți se oprește pe construcții în care se împreună ceramica, piatra, cărămida și marmura. Pe oriunde îți porți pașii, peste tot printre case și vechi ziduri se zărește marea cu nesfîrșita întindere albastră. În centru, mici prăvălii, bazare, lume multă. Autocarul care ne așteaptă să ne ducă înapoi la Țărmul Însorit pare un fel de Guliver în țara piticilor.

Totul împrejur e încîntare, e armonie între frumusețea creată de mîna omului și cea a naturii.

Sozopol e scăldat de o mare atît de albastră, încît nici o paletă de pictor nu ar putea potrivi asemenea tonalități. Țărmul a stîncos, înalt și de pe șoseaua care merge spre fruntariile din sud îți apare asemenea unei insule fermecate.

Și aici străzile sînt mici, înguste, în cea mai mare parte străjuite de case vechi din piatră și lemn cu grădini ce gem sub povara florilor, a strugurilor care atîrnă de pe spaliere în abundență. Smochinii se apleacă sub greutatea rodului, la colțuri de stradă femei cu coșuri de struguri, piersici aurii și smochine verzi. Artiștii și îndrăgostiții își pot purta fantezia, dorul sau dragostea pe oricare din cele trei plaje, pe dig, pe stînci singuratice, scăldate de mare, pe ulițe întortocheate, pe cheiurile portului, în grădinile pline cu flori și pomi fructiferi. Cerul se joacă de-a albastru cu marea, casele sînt învăluite în lumina aurie a soarelui de sfîrșit de august, ulițele înguste, vegetația bogată, coasta crestată toate par a fi imagini din basme. În jur se țese o lume a culorilor, a farmecului, a visărilor. Totul e lumină, e căldură, e soare, e infinit.

Sîntem la Burgas, port maritim care străjuiește marea din un golf, poate cel mai larg de pe întreaga coastă.

Orașul are multe prăvălii, clădiri vechi, străzi frumoase. Gara e la fel cu cea din Varna, roz la culoare cu un acoperiș turn verde. Am colindat și aici străzile și magazinele, iar mai apoi, aprovizionați cu covrigi calzi cu susan, ne-am îndreptat spre parc, unde ne-am instalat pe o

Scanned with CamScanner

bancă. Se lăsa amurgul, marea, sub un cer puțin înnourat, părea ușurel învăluită în ceață. Albastră, cenușie sau violie, metalică ori întunecată, plină de farmec și mister, deschizîndu-ți orizonturi nesfîrșite, senzații de infinit și de mari elanuri, marea rămîne mereu o încîntare plină de mister. Rostesc încet cele cîteva versuri ale lui Baudelaire pe care le mai țin minte :

Homme libre, toujours tu chériras la mer !
La mer est ton miroir : tu contemples ton âme
Dans le déroulement infini de sa lame

După ce treci de golful Burgas, generos, privind apa pe o rază lungă, departe, în uscat, drumul șerpuiește în sus între mare și coasta deluroasă acoperită cu viță de vie. Coasta e crenelată, fin dantelată. Valurile se împing spre țărm, izbindu-se în stînci și pietre. Ici-colo, ea taie golfuri, golfulețe. Se zăresc mici insule. Privelișteа e variată, plină de frumusețe. Șoseaua se îndepărtează dintr-o dată de mare. Autocarul nostru se oprește. În stînga, pădure, coastă înclinată. Coborîm pentru a ne urca în două bărci mari cu motor care ne vor purta pe apele fluviului Ropotamo. Acesta își urmează liniștit calea spre mare, dar noi plecăm în sens invers, spre brațele cu nuferi. Vegetația e abundentă, viguroasă. Pe pietre broaște țestoase, crengile copacilor se apleacă să îmbrățișeze parcă apa. Totul este imobil, ca împietrit. Dar apele liniștite au adîncimi nebănuite. Emoționați de liniștea care ne înconjură ne e frică parcă să și respirăm. Barca plutește încetișor spre mal. Coborîm. O potecă îngustă în marginea pădurii ne poartă pe lîngă apa încărcată de nuferi. Spectacolul avea într-adevăr de ce să te încînte. Culorile și lumina, fluiditatea peisajului îmi amintesc de pînzele lui Monet. Poteca se taie pînă departe, apoi dintr-o dată se oprește într-o stîncă. Ne întoarcem la barcă. Ajungem la celălalt mal. Ne urcăm în autocar. Drumul șerpuiește pe malul înalt al mării, dominînd întinsul ei infinit.

Nisipurile de Aur este o stațiune elegantă, de altfel ca și Țărmul Însorit. Din creștetul muntelui coboară pădurea. Vegetația e abundentă. Vița de vie se întinde peste

Scanned with CamScanner

tot. Și aici hoteluri și restaurante de lux, căsuțe din lemn, colibe, construcții fanteziste menite să bucure vilegiaturistul, pierdute departe în pădure, bulevarde asfaltate, strături bine tăiate acoperite cu zeci de flori, scări din piatră, fîntîni, statui. De pe malul mării pînă sus în vîrf de munte se cațără clădiri moderne. Țărmul nu e drept, ci prezintă un relief variat, schimbător. Spre deosebire de Țărmul Însorit, aici muntele e aproape, e lîngă tine.

În sala de mese de la cazino crește un copac uriaș, căruia i s-a lăsat loc prin acoperiș să-și îndrepte crengile spre înaltul cerului.

Pe plajă umbrelele se aliniază. Fiecare turist își are umbrela în același loc pe tot timpul cît stă acolo. A noastră e galbenă cu albastru, chiar lîngă mare. Aici țărmul e mai abrupt, apa adîncă de cum intri. Facem plajă, înotăm, ne ducem la izvoarele cu sulf. Seara ne plimbăm pînă în „creștet" de munte. Aerul e proaspăt, plin de răcoare și îmbălsămat cu mirosuri de flori, de ierburi, de frunze. Jos, la poale, marea e o masă imensă de cerneală neagră. Aproape de țărm luminile se joacă în valuri, dîndu-le luciri întunecate, metalice.

Am petrecut mai multe veri de neuitat pe coasta Mării Negre în Bulgaria, la Țărmul Însorit, la Nisipurile de aur, stațiuni cu nume atît de atrăgătoare, la Varna, la Drujba. Am făcut excursii peste tot, cunosc fiecare nuanță a acestui peisaj. Știu multe locuri pe acolo unde domnește liniștea, unde te poți refugia în fața tuturor exceselor, a vitezei, a mulțimii. Fiecare potecă, coloritul mării într-o anumită zi, o poieniță plină de flori, ciripitul păsărilor, broaștele țestoase, Marco cu mărgelele lui albastre, cămilele, trestiile înalte, magazinele cu suveniruri, nuferii de pe Ropotamo, unde nu erai în stare să scoți nici un cuvînt și nu aveai altceva de făcut decît să contempli, plimbările la vremea înserării, toate se împreună într-o imagine cuprinzătoare, luminoasă, caldă. Ce aș putea să mai spun despre aceste locuri ? Ceea ce aș vrea este doar să subliniez că fiecare dintre noi posedă în adîncurile ființei sale un Țărm Însorit, niște Nisipuri de Aur, dar dacă le neglijează pierde din farmecul vieții.

Scanned with CamScanner

PEISAJUL ENGLEZ

„I love your hills and I love your dales
*And I love your flocks a-bleating"**

John Keats

De la Dover la Londra, spre Salisbury, Bath sau York, la Cambridge ori Hastings, la Oxford ori spre Stratford-upon-Avon, cu trenul sau automobilul, oricare drum ai lua, privirile îmbrățișează cîmpii întinse, vîlcele împădurite, văi adînci, ape și lacuri, pîlcuri de copaci, tufișuri, păduri. Aproape de calea unde te afli sau în zarea îndepărtată se profilează dealurile de forme sau dimensiuni diferite, mereu prezente în peisajul englez. Dintotdeauna dealurile au ocupat în viața și în felul de a gîndi al insularului popor un loc bine determinat. Despart orașele între ele sau un sat de altul, sînt bune adăposturi în contra vîntului. Își schimbă conturul și culoarea o dată cu mișcarea norilor, în funcție de modul cum cade lumina soarelui. Dealurile dau scop și rost plimbărilor la țară. În poeziile și cîntecele populare nu rareori sînt pomenite, simbol al aventurii și necunoscutului, îmbiind la întreprinderi temerare, așa cum spun și versurile „dincolo de dealuri, hăt departe".

În nord și în sud-vest sînt dealurile cele mai înalte. Dar englezului îi plac dealurile mai mici. Mulți prieteni mi-au vorbit cu încîntare întotdeauna de regiunea Costwold, cu dealuri scunde și vîlcele împădurite, cu rîuri repezi și nori sus pe cer în continuă mișcare asemenea unor talazuri ce se gonesc unele pe altele.

Paralele cu marea se desenează cele două șiruri de dealuri : cele din nord, The North Downs, care coboară la mare pînă la Dover și cele din sud, The South Downs, oprindu-se la Beachy Head. Acestea sînt acoperite cu iarbă măruntă, aproape fără copaci și rîuri, dar purtînd adesea în creștet acele ochiuri de apă care nu au secat

* „Îți iubesc dealurile și îți iubesc văile și îți iubesc turmele behăind".

Scanned with CamScanner

niciodată de cînd, cu sute de ani în urmă, păstorii își scăldau oile.

Pe lîngă marginea drumului, aruncate sus, pe creste de dealuri, în vîrful unui dîmb, pe malul unei ape, printre copaci cu trunchiuri groase și crengi solide, case de cărămidă și piatră, cu acoperișuri din țiglă sau din stuf, se ridică pretutindeni, mărturie ale unei vieți tihnite și de muncă. Vaci și oi pasc liniștite, amestecînd petele lor albe, negre, cafenii în verdele ierbii.

Alături de dealuri, o trăsătură specifică a peisajului englez rămîne coasta mării. Unui popor insular marea îi este prietenul cel mai apropiat și mai credincios. Către dealuri și către mare se va îndrepta mereu.

Țărmul mării este variat, de parcă a fost făcut să fie pe placul fiecăruia. Acolo unde dealurile coboară aproape de mare se conturează falezele înalte, roșietice, din Devon, sau stînci cutezătoare, neregulate, crenelate, asemenea unor fortărețe, ca prin Cornwall, ori albe-argintii, sclipind sub soare, la Dover. Albeața lor i-a impresionat pe soldații romani și atunci i-au dat insulei numele de *Albion, alba.*

Rîuri, pîraie și lacuri brăzdează și scaldă întreaga insulă. Mai toate orașele sînt așezate pe malurile unor ape, în orice sat curge un pîrîu, așa după cum arată și numele atîtor localități : Burton-on-Trent, Kingston-upon-Thames, Stratford-upon-Avon și cîte altele. De altfel, rîul, lacul, ca și dealurile sînt mereu prezente în pînzele unui Wilson, Gainsborough sau Constable. Mi se conturează în fața ochilor unele tablouri ale celui din urmă. *The Hau Wain (Carul cu fîn)* înfățișează o scenă rustică plină de liniște, un car încărcat cu fîn traversînd un pîrîu, o casă, cîțiva copaci, un cîine, totul sub un cer acoperit de nori ce par în continuă schimbare. La fel cel intitulat *The Mill Stream (Pîrîul Morii)* ori acea pînză cu nuanțe de verde, albastru, roșu, cenușiu, cărămiziu, *The Flatford Mill (Moara de la Flatford).* Și aici se îmbină aceleași elemente ca și în atîtea alte pînze în care pictorul zugrăvește cîmpii și dealuri, ape, cerul cu mase de nori, toate redate cu un contur sigur, într-un colorit proaspăt, bogat.

Dacă îți arunci ochii pe o hartă vezi de îndată întreaga rețea de rîuri care o acoperă. Iată-le, fiecare în parte, rîuri

Scanned with CamScanner

mari, impunătoare : Tyne, Humber, Mersey, Severn, Tamisa cu largul estuar, iar în Scoția : Clyde, Forth, Tay, Tweed. Dar pe lîngă acestea, orice englez își are rîuleţul și pîrîul lui favorit, cine știe ce șuviță de apă neimportantă, vreun izvor repede, limpede, sărind din piatră în piatră, strălucitor sau vreo apă adîncă și molcomă șerpuind printre întinse pajiști verzi, ori cîte un rîu întunecat curgînd între maluri străjuite de ferigi mari și tot soiul de ierburi înalte și trestii.

De cîte ori m-am aflat pe la vreo prietenă la țară, întotdeauna mergeam seara pe malul rîului din preajmă, stăteam sprijinite pe balustrada de piatră a podului, priveam apa curgînd sau ne purtam pașii prin vreo luncă cu o vegetație bogată, hrăneam rațele de pe eleșteu, vîsleam, conduceam o iolă. Cîte după-mese blînde, însorite n-am petrecut la Oxford cu barca pe Isis, care își poartă apele încetișor, privind copacii, florile și ierburile ori cine știe ce pasăre trecînd în zbor ? Da, rîul e parte integrantă din viaţa englezului.

Alte elemente specifice peisajului englez sînt copacii, cîmpiile întinse, tufișurile dese. Un grup de ulmi, un stejar impunător, bătrîn de sute de ani, cîteva sălcii pletoase oglindindu-se în apa limpede a unui rîu sau a vreunui lac. Și în Anglia, ca și pe pămînturile noastre unde se întindeau altădată codrii Vlăsiei, erau numai păduri dese. Azi însă cea mai mare parte a pădurilor, în afara plantațiilor Comisiei Forestiere, sînt păduri mici. Dar oriunde ai umbla găsești un crîng cu tot felul de esențe pe care-l străbaţi ușor cu piciorul și dacă știi să o deslușești poți afla și o urmă de mister. Totuși, pe harta Angliei mai dăinuie încă unele păduri : „Sherwood Forest“, unde Robin Hood jefuia pe bogătani pentru a le veni în ajutor celor în lipsuri, sau „Epping Forest“, la nord-est de Londra. Acolo nu e greu să te rătăcești printre stejarii deși, mestecenii, fagii și ulmii falnici. Mai poți zări uneori vreun cerb, un bursuc, cîte o nevăstuică ori căprioare elegante ca și iepuri. veverițe. În „New Forest“, în Hampshire, în timpul lui Wilhelm Cuceritorul, se vîna cerbul sălbatec.

În fiecare colț din Anglia cresc stejari, frasini și mesteceni ori paltini și plopi cu frunze tremurătoare adăugînd tonalități diferite peisajului. Multe cîntece populare vor-

Scanned with CamScanner

besc despre felurile de copaci aflați în lungul și în latul Angliei. Am auzit la York un cîntecel din care am notat cîteva versuri :

A north-country maid up to London had strayed
Although with her nature it did not agree,
She wept and she sighed, and she bitterly cried,
„I wish once again in the north I could be.
O the Oak and the Ash and the bonny ivy-tree,
They flourish at home in my own country".

Mi s-a spus cu mîndrie de către colegi englezi că stejarul este „par excellence" copacul englezesc, iar „inimă de stejar" era lemnul folosit pentru vechile lor corăbii. Să fie oare așa ? Mă cam îndoiesc. Prea aproape îmi este versul „Numa-n zarea depărtată sună codrul de stejari" !

De la Thomas Hardy, la John Fowles cîmpiile, pădurile, poienile au fost înscrise în paginile cărților ca adevărate personaje.

Iată-l pe Charles Smithson din romanul lui Fowles, *Iubita locotenentului francez*, apucînd „spre nord pe un povîrniș, printr-o pădurice de frasini cu trunchiurile acoperite cu iederă. Erau niște arbori dintre cei mai mari din toate speciile care se găsesc în Anglia. Printre rădăcinile groase, bifurcate, ieșite deasupra pămîntului creșteau tufe de ferigă exotică. Pe măsură ce înainta printre copaci în direcția malului calcaros, Charles avea impresia că este un pitic printre uriași".

Dacă primăvara livezile în floare sînt o minune veșnic nouă, coloritul copacilor toamna e o neîntrecută simfonie de roșu, cafeniu, galben, auriu, arămiu. Arareori am văzut un tablou autumnal atît de încîntător ca în Wye Valley, numai copacii de la noi de la Cheia îi mai întreceau.

Cînd rătăcești mai mult printre lanuri descoperi cum gardul viu de merișor, păducel, măceș, soc sau caprifoi cu mirosul dulce, cînd e în floare, amestec de tot felul de tufe

---

* O fetișcană de la țară, de prin părțile de nord la Londra s-a rătăcit, bine acolo nu se simțea și a lăcrăma și a ofta a prins și a plînge amar : „Cum din nou în nord aș vrea să fiu. O, stejarul și frasinul și iedera acasă în satul meu în voie cresc".

Scanned with CamScanner

și arbuști constituie nu o dată o modalitate prea frumoasă, puțin chiar extravagantă de a despărți cîmpurile între ele sau de șosea. Privite de pe vreun creștet de deal, aceste lanuri răzlețite îți apar ca o cuvertură din petice de diferite culori : galben mai închis sau mai deschis, cafeniu, diferite nuanțe de verde deschis, cusute toate la un loc cu verde închis, asemenea unui feston gros, al gardului viu. Iar dacă ți-ai găsit pe undeva vreun colțișor, în vreo poieniță, pe o pajiște însorită, la umbra unor tufișuri, în pădurea de la Bagley, dacă te afli la Oxford sau undeva departe pe malul rîului ori între niște tufișuri dese, dacă privești atent mai mult timp, la un moment dat vei începe să descoperi o viață bogată, dinamică în jur. Vei vedea poate un arici traversînd poteca, indiferent față de prezența ta, mai departe, pe o vîlcea acoperită cu iarbă vei zări cîțiva iepurași zbenguindu-se. Niște broaște îți vor sări prin iarbă, cîrtițe, nevăstuici, vreun popîndău îți vor ieși în cale, veverițele se vor cățăra în goană în vîrful unui copac, iar de acolo de sus te vor privi cu ochi vii plini de curiozitate. S-ar putea să întîlnești și cîte o vulpe, strecurîndu-se repede pe lîngă tine. Toate aceste vietăți sînt parte a peisajului englez, ele fiind bine cunoscute fiecăruia, din copilărie. Chiar dacă nu le-a văzut vreodată, oricare copil le știe din poveștile scriitoarei Beatrix Potter. I-au devenit prieteni dragi iepurașul Petrișor, broasca Jeremy, pescarul și toate celelalte animale imortalizate de autoare în paginile cărților sale. Ca și cele din cartea lui Kenneth Grahame *Vîntul prin sălcii*, în care domnul Bursuc, domnul Sobol și domnul Guzgan îl ajută pe domnul Broscoi să-și recapete „conacul Broscoilor" de la nevăstuicile afurisite. Pe lîngă lumea micilor animale mai este și aceea a pasărilor. Niciodată nu am știut să deosebesc păsările, dar nu m-am simțit jenată din pricina acestei incapacități în prezența englezilor, mari cunoscători. Dacă îți porți pașii pe vreun drumeag de țară, s-ar putea să fii luat prin surprindere de vreo ciocîrlie, care zvîcnește

Scanned with CamScanner

dintr-un lan de grîu, drept în înaltul cerului, pentru a-și spune viersul. Shelley a cîntat un asemenea moment.

Higher still and higher
From the Earth thou springest
Like a cloud of fire
*The blue deep though wingest.**

Într-o vară mai de mult, fiind pentru cîteva zile la țară la o prietenă, am trăit o scenă de neuitat. Întreaga familie era atentă să asculte cîntecul privighetorii. Cînd începea torentul de sunete cei de față rămîneau pe gînduri pînă se decideau dacă într-adevăr era o privighetoare sau dacă nu era cîntul unui sturz. Dar cînd se auzea un anumit sunet, „jug... jug" (eu nu distingeam mai nimic), atunci se priveau cu un aer aprobator, dădeau din cap plini de satisfacție, declarau cu hotărîre acordul deplin că era într-adevăr o priveghetoare și îi ascultau cîntecul cu întreaga reverență cuvenită unei *prima donna.*

Pasărea de noapte tipică rămîne însă bufnița, din care există mai multe specii, fiecare cu strigătul ei specific, toate fiind sunete familiare englezului. Mai toți sînt pasionați după păsări, le observă, ore de-a rîndul, cunosc toate speciile existente, ca și obiceiurile lor și pentru ei lumea aceasta a păsărilor prezintă o deosebită importanță.

Cîntul păsărilor și întreaga natură sînt legate de firea și sufletul englezului și ele apar mereu în viața fiecăruia, în literatură, în pictură. Deschid la întîmplare romanul *Pulbere* de Rosamund Lehman :

„Vîrful copacilor, un adevărat vîrtej de crengi și ramuri negre proiectate pe cer năpădeau ferestrele sălii de curs. Întreaga cameră era scăldată și strălucea într-o lumină atenuată, diafană, în timp ce afară o pasăre trimitea o arzătoare chemare."

Sosirea cucului rămîne unul din evenimentele importante ale anului. Se întîmplă cam pe la mijlocul lui aprilie, în sud, ceva mai tîrziu, în nord. Și, cum englezilor le

---

* Tot mai sus și mai sus. Din pămînt zvîcnești. Asemenea unei vîlvătăi / Albastru adînc al cerului cu aripile ți-l tai / Și cîntînd te înalți încă și mai sus / Și pe cît te înalți cînți mereu.

Scanned with CamScanner

place foarte mult să scrie la ziare, adesea trimit și scrisori privind prima apariție a păsării.

Cînd într-o dimineață însorită, dar rece, răsună peste cîmpii chemarea sa, toată lumea se bucură, căci e semn că a sosit primăvara. Prezența cucului e atît de strîns legată de firea poporului, încît a fost reținută și în poezie :

In April	Vine în aprilie, în mai
Come he will	cîntă toată ziulica,
In May	în iunie își schimbă
He sings all day	cîntul, în iulie se
In June	pregătește de zbor,
He changes his tune	în august trebuie să
In July	o ia din loc
He makes ready to fly	
In August	
Go he must	

An de an miracolul mereu nou al vestirii primăverii se aude iarăși.

Străzile tuturor orașelor ca și pajiștile, parcurile și grădinile sînt pline de porumbei. Printre aceștia se amestecă vrăbiuțele gata să ciugulească din firimiturile ce li se aruncă.

Pe cheiurile Tamisei, ca și în orașele de pe coastă, cerul e împînzit de pescăruși. Păstrez vie în minte o dimineață însorită, dar rece, de decembrie, la Hastings, cînd sus, în creștetul colinei înalte, care domină marea, stăteam pe o bancă la soare, mîncîndu-mi sandvișul, la vremea prînzului, iar pe deasupra mea se roteau, coborînd apoi în jurul meu, nenumărați pescăruși, în căutare de hrană. Se vede că frigul îi gonise de pe luciul apei și umblau după mîncare pe uscat. Tabloul însă era neasemuit de frumos, verdele ierbii, albastrul cerului și, mai departe, cel al mării și albul păsărilor între toate acestea. Culoare și armonie, lumină și strălucire. Dar pescărușii pătrund departe în inima uscatului și adesea întovărășesc fermierul cînd ară pămîntul.

Ciocănitul ciocănitoarei în scoarța arborilor, uguitul porumbeilor sînt alte sunete familiare din peisajul englez, ca și croncănitul ciorilor, cînd se adună seara la cuiburi.

Scanned with CamScanner

Tradiția vechiii Anglii vrea ca la gospodăria unde s-au adunat ciori să se spună toate schimbările survenite în viața familiei.

Iată cum descrie Mary Webb, în frumoasa ei carte *Nepreţuita Otravă*, adevărat poem al sentimentului naturii în literatură, acest obicei :

„Hei, ciorilor, am venit să vă vestesc că tata a murit și acum eu sînt aici stăpînul și să vă spun să staţi în tihnă în cuiburile voastre și să știţi că o să vă feresc de toate relele, în afară de bătaia puștii mele și vă poftesc să rămîneţi aici mai departe, a strigat Ghedeon.

De sus, din cuiburile lor, ciorile îl pîndeau. Cînd a tăcut, s-a auzit un fîlfîit repede de aripi și apoi toate au zburat spre cerul albastru, ca și cum s-ar fi dus să se sfătuiască cu privire la cele auzite. Apoi s-au întors și s-au așezat foarte serioase și liniștite și atunci am știut că au să rămînă.“ Dar *Nepreţuita Otravă* e un roman care evocă un foarte vechi și îndepărtat colț din Anglia : „Locuri prea vechi, ca să mai fie adevărate. Pădurea și gospodăria, la capătul celălalt al iazului, îți apăreau ca în vis“.

Îmi amintesc însă că o prietenă îmi povestea că aveau cuiburi de ciori în grădină și cu mulți ani înainte ca ea și soțul ei să se hotărască să cumpere casa unde locuiau. Au închiriat-o pentru cîtva timp. Toate ciorile și-au luat zborul. Mai apoi au cumpărat casa și cînd s-au făcut actele ciorile s-au întors și de atunci nu au mai plecat.

La Ifley, la Godstow, la Hampton Court sau la Richmond, pe malurile Avonului ori ale Cherwell-ului, în Hampstead Heath, pe colinele de la Chiltern, de prin februarie pînă tîrziu în toamnă, pămîntul e smălțuit cu nenumărate flori discrete, firave. Ghioceii, așteptați cu aceeași fervoare ca și venirea cucului, își scot capul prin februarie și de îndată ce apar urmează repede toate celelalte flori, campanule viorii, narcise galbene (daffodils), cîntate de Wordsworth. Flori de cîmp cresc pretutindeni : pintenul cocoșului, traista ciobanului, ciuboțica cucului, mai apoi macii își amestecă roșul cu albastrul cicoarei din lanurile de grîu.

Era o zi de început de octombrie cu cer senin, albastru, boltit. În aer plutea o lumină aurie purtînd în ea acea evanescență specifică zilelor frumoase de toamnă. Am

Scanned with CamScanner

pornit de la Londra cu prietena mea Connie, în mașinuța ei mică, un Austin, pe nume Sally, și cu Waspy, cățelul, scotch terrier, spre est, în *East* Anglia, regiune agricolă, la Aldeburgh, un mic orășel la Marea Nordului, bîntuit de vînturi. Pentru mine locul prezenta un interes aparte, chiar înainte de a ajunge, căci acolo se născuse Crabbe, iar festivalul organizat, începînd din 1948, de către Benjamin Britten îi aducea o aură în plus. De altminteri, Suffolk are și alte legături cu lumea artelor și a literelor. La East Bergholt s-a născut Constable, care avea să zugrăvească adesea regiunea în pînzele sale, și tot prin aceste meleaguri, la King's Lynn, a văzut lumina zilei Fanny Burney, neîntrecuta cronicară a vieții londoneze a secolului al XVIII-lea, acea Anglie a doctorului Johnson. La Lowestoft, stațiune balneară și port pescăresc, n-a născut Benjamin Britten, compozitorul zilelor noastre.

Drumul se taie de-a lungul unui relief plat, printre lanuri, șerpuind prin sate pitorești, pe lîngă case mici din piatră cenușie.

Lăsăm în urma noastră Ipswich, urbe mare, și ne continuăm calea pînă la Aldeburgh, un mic oraș. Aici majoritatea locuitorilor sînt pescari, cîțiva mici meseriași cu locuințe modeste, dar ca pretutindeni se află și case mari, în stiluri variate.

Mai există și o seamă de oameni avuți, care în dorința lor de a poseda o casă la mare sau poate atrași de terenurile de golf vestite și de strălucirea adusă orășelului de festivalul artistic instituit de Britten, cu ani în urmă, și-au cumpărat case la Aldeburgh.

Aerul devine umed și sărat, prezența mării se simte pretutindeni. Waspy a început să se agite nerăbdător, se vede că a recunoscut locurile.

„The Uplands", locuința familiei Winn, este o casă elegantă, mare, în clasicul stil georgian al secolului al XVIII-lea, cred, situată în mijlocul unei grădini cu o profuziune de trandafiri și dalii, cu peluze întinse și straturi bine tăiate. Undeva, într-un colț mai îndepărtat al grădinii se află un alt corp de case, dependințe și un mic *cottage*. Cînd casa e prea plină cu oaspeți, la sărbători sau în vacanță, Connie îmi spune că se retrage acolo.

Chipurile, imaginile îmi sînt încă foarte clare. Mrs Winn are o figură blîndă, cu ochi albaștri, un păr alb, bo-

Scanned with CamScanner

gat, îi înconjură chipul, asemenea unei luminoase aureole. E îmbrăcată într-o rochie neagră, culoare neobișnuită pentru o englezoaică. Aflu, mai tîrziu, că, de cînd și-a pierdut soțul, căzut în război, nu mai suportă culorile deschise și, asemenea reginei Victoria, care a purtat doliu după prințul Albert tot restul vieții sale, așa și Mrs Winn a rămas credincioasă veșmintelor sale cernite.

Joy, sora mai mare a lui Connie, e veselă, volubilă, foarte agilă, fiind, după cîte spune, și o iscusită jucătoare de golf. Dovada : o vitrină, în salon, plină cu diferite cupe, trofee cucerite de Joy. Iată mărturia măestriei ei în acest joc ! Fără drept la comentarii. Joy are și ea o mașină, tot un Austin, numită Miranda și un cîine alb, nu știu ce rasă, Binn. Mrs Winn și Joy iau parte activă la treburile comunității lor, Joy în special se ocupă de bătrîni neajutorați.

„The Uplands" este o casă spațioasă, vestibul, sufragerie de dimensiuni mari, salon, birou, bibliotecă. La etajele de sus, împrăștiate de-a lungul unor coridoare, unde urci și cobori trepte după trepte, se află mai multe camere de culcare, mai mari și mai mici, cîteva camere de baie în roz, bleu, verde, galben. În subsol, pe lîngă bucătărie și diferite alte încăperi, există o sală cu o masă de ping-pong, un casetofon, o pianină.

Luăm cina la o masă rotundă, așezată în sufragerie. Mrs Winn și fetele sînt în rochii de seară lungi. Nu mă simt deloc stînjenită că mă abat, prin ținuta mea sportivă, de la această regulă. Brooke, valetul cu păr alb și chip solemn, ne servește după un ceremonial complicat. Mrs Winn ne vorbește despre activitatea ei în cadrul filialei locale a organizației internaționale „Fondul pentru ajutorarea copiilor", al cărei scop este să salveze viețile copiilor, oriunde ar fi, amenințați de condiții grele sau suferințe. Joy, pe lîngă alte ocupații, este și membră a „Societății pentru protecția păsărilor". Atît mama cît și fiica sînt foarte preocupate de ajutorul pe care-l pot da celor din jur aflați în suferință și în lipsuri. De fapt Joy a urmat un curs de asistență socială și este mereu nemulțumită cu cele realizate pentru bătrîni. Ea ar vrea să vadă că există mai multe cămine pentru aceștia și consideră că grija față de bătrînii singuri, fără familie este una dintre

Scanned with CamScanner

marile probleme ale serviciilor sociale și militează foarte serios în acest sens. Connie e pictoriță. A început să expună pe stradă, mai apoi la Galeria din Hyde Park și la clubul artistic din care face parte, undeva în Chelsea. Pe lîngă pictură lucrează și ceramică. Ea rămîne mai departe de aspectele sociale, considerînd că toate serviciile sociale trebuie să fie exclusiv sarcina statului și nu a persoanelor particulare.

După cină trecem în salon, în fața televizorului. Ascultăm buletinul de știri și apoi urmărim un serial care mie nu-mi spune nimic, căci nu l-am văzut de la început, după un roman de Susan Howatch, *Penmaric*, saga unei familii din Cornwall, începînd din 1890 și pînă după cel de al doilea război mondial. Mama și cele două fiice îl urmăresc cu atenție.

A doua zi mi se aduce micul dejun în cameră, după tot tipicul englezesc. Cînd cobor o găsesc pe Connie la volan cu Waspy alături. Mă așteaptă să pornim prin împrejurimi și să facem și turul orășelului. De cîte ori vine la Aldeburgh are cîteva case pe care le vizitează, își are prieteni și protejați, cîțiva pescari bătrîni și, undeva, într-un sat mai departe, un învățător aproape orb. Ieșim repede din oraș și apucăm pe o șosea îngustă care șerpuiește printre lanuri. Connie îmi spune că această parte, cunoscută sub numele de *East Anglia*, este cel mai mănos ținut arabil din toată insula. Un șes întins, asemenea Olandei, cu mlaștini, dune de nisip și canale, acele *Broads*. Sally fuge incredibil pentru dimensiunile ei. Waspy și-a scos capul afară pe geam, îi place se vede să-l bată vîntul. Ajungem într-un sătuleț cu cîteva case, unele foarte pitorești cu acoperișuri mari din stuf. Ceva mai departe o casă din piatră cenușie. Bate la ușa peste care cade o perdea dințată de iederă. Ne deschide o fată tînără, una din nepoatele învățătorului. Ne conduce în camera bătrînului Ian Cooper, aproape orb, așezat într-un fotoliu. După vorbă o recunoaște pe Connie imediat. El îi spune ceva despre mine. Îi întind mîna, bietul bătrîn întreabă dacă „e un băiețel sau o fetiță". Connie i-a adus cărți din care îi va citi nepoata, un coș cu struguri, mere și prune, un cake făcut în casă. A fost peste cincizeci de ani învățător la școala primară din Aldeburgh.

Scanned with CamScanner

Nu zăbovim mult, ne întoarcem. De data asta Sally urmează drumul de-a lungul coastei stîncoase. Deasupra noastră pescărușii dau tîrcoale, iar corlele și purcărițele se cheamă reciproc. Jos, marea cenușie se izbește și își sfarmă valurile înspumate de pietrișul țărmului cu un zgomot puternic, strident. Connie observă pe chipul meu o mișcare și surîde. Îmi spune că pentru toți cei din Suffolk e un zgomot familiar care înseamnă căminul. Îmi stăruie în minte gîndul că vuietul mării și răbufnelile vîntului străbat adesea creația lui Britten. Trecem pe lîngă niște mlaștini sărate. La o oarecare distanță, o figură ce pare neclintită stă pe un povîrniș. Ne apropiem. O femeie cu un binoclu scrutează zarea deasupra bălților. Connie se uită atentă, scoate o exclamație, este doar Joy.

— Ce face ? întreb eu mirată.

— Urmărește păsările care vin să se hrănească din bălți, îmi răspunde Connie, sînt mulți entuziaști în Anglia, iubitori ai naturii, care studiază obiceiurile păsărilor, ale animalelor, ale insectelor și pot rămîne așa, urmărindu-le, ore după ore.

Intrăm curînd în Aldeburgh. N-aș putea spune că orașul lui Crabbe și a lui Britten ar fi prea frumos. În mijloc se ridică o biserică avînd o turlă din cremene, iar casele mohorîte se răspîndesc pînă jos la mare. Ne oprim, rînd pe rînd, la cîteva locuințe de pescari bătrîni. Aceștia își fumează pipa în tihnă și povestesc despre cuceririle lor din tinerețe pe apele înspumate ale mării ; alții, tineri, robotesc în jurul casei, întind sau repară năvoade. În fiecare căsuță viața pare că se scurge liniștită, fiecare își vede de existența lui absorbit de ocupațiile zilnice, modest, preocupat de rostul pe care-l are. N-ai zice că bunăstarea îi dă afară din case. Ba, dimpotrivă. Viață grea, aspră. Contraste. Mereu contraste.

Cînd terminăm vizitele o abandonăm pe Sally și, împreună cu Waspy, pornim agale pe mici străduțe. În apropiere se află un debarcader, într-o parte a estuarului un șir de bărci cătrănite întoarse cu fața-n jos își așteaptă parcă stăpînii să taie talazurile. Peisajul devine melancolic și plat, se conturează o întindere de pămînt acoperită cu nămol, e terenul comunal cu zăcăminte de sare. Deasupra dau tîrcoale tot felul de păsări de pradă, scoțînd diferite țipete stridente. Mă gîndesc că aceste chemări ale

Scanned with CamScanner

păsărilor le-a auzit și Crabbe cu atîția ani în urmă și a simțit poate melancolia care învăluie întreg locul. El a făcut din versurile sale adevărate proteste împotriva ficțiunii romantice a tradiției idealizante a vieții rurale.

Umblăm cu pași șovăitori pe malul mării cenușii, lovindu-și ritmic valurile de țărm, trecînd peste dig. Revenim în oraș. Pe High Street, ca pe orice asemenea stradă din fiecare orășel englezesc, magazine felurite mai mari sau mai mici. Ne oprim în fața unei vitrine unde sînt expuse podoabe realizate din pietre marine, în infinite nuanțe de verde, lucrate cu multă iscusință.

Aldeburgh a căpătat o notă nouă, de cînd, din 1948, Benjamin Britten a dat ființă *festivalului*, care a reușit chiar din prima clipă să devină o manifestare sărbătorească de primă mărime și așa a rămas mereu. Connie mai adaugă că festivalul a fost un succes de la început și aceasta s-a datorat și oamenilor din Aldeburgh, atît de calzi, de generoși, de stăruitori. Mi-a arătat sala „Jubileului", care nu are decît 300 de locuri, acolo se desfășoară diferite manifestări ale festivalului. În timpul pauzelor, publicul poate să-și poarte pașii pe plaja de pietriș, respirînd în voie aerul primenit de vîntul dinspre nord-est. Lîngă sala „Jubileului", un dig de care se izbește mereu marea completează parcă decorul.

Connie mă informează că la unul din aceste festivaluri s-a reprezentat o lucrare a lui Britten, o scurtă operă pentru copii : *Micul coșar*, subiectul fiind o poveste din Suffolk, acțiunea petrecîndu-se într-un sat învecinat, Iken, iar personajele principale, copii în vîrstă de la 8 la 14 ani, purtau numele fiilor și fiicelor, ca și ale nepoților președintelui festivalului. În prezentare a fost antrenat și publicul, toți trebuiau să cînte unele cîntece și corul final. Aceste „Cîntece ale publicului", adaugă ea, se pare că au provocat, la prima audiție, un adevărat vacarm de comentarii, dar după aceea nimeni nu a mai fost surprins.

Cînd ne-am întors acasă, am găsit oaspeți sosiți în lipsa noastră. Ne așezăm curînd la masă, de data asta e o masă lungă. În capătul opus al încăperii, lîngă una din marile ferestre deschise, este așezată o mică masă cu un singur tacîm. Acolo, dejunează, singură, Mrs Winn. Îmi explică,

Scanned with CamScanner

văzîndu-mă parcă mirată, că e prea cald și înăbușitor la masa mare, și ea are nevoie de aer.

Îi privesc pe toți cei strînși acolo în jurul mesei, mă gîndesc la trăsăturile peisajului, variațiile reliefului, coasta mării, mereu alta, pajiștile și pădurile, florile de cîmp, care cresc în abundență pretutindeni, la rîurile, eleșteele și păsările fără număr pe care englezul le cunoaște atît de bine și le urmărește cu atîta dragoste, la micile vietăți necuvîntătoare, prietenii lui de toate zilele, la podurile din piatră peste ape, la grădinile cu bogăția lor de flori, la cerul mereu schimbător, toate acestea formează peisajul englez atît de îndrăgit de insularul popor, atît de cîntat de scriitori și ilustrat de pictori. Elementele naturii sînt strîns legate de viața fiecăruia. Cerul, cîmpiile, copacii, florile și apele, toate iau parte la viața oamenilor : există o legătură complexă între om și natură, fie el tînăr sau vîrstnic. Natura nu este pentru englez un peisaj, un decor, omul poartă parcă natura în sinea sa. Aceasta îl întovărășește pretutindeni. Și iarăși mă întorc la cărțile lui Mary Webb. Iat-o de pildă pe Prue Sarn, cea cu buza de iepure, care spune : „Așteptam și eu unele lucruri, așa cum o fată își așteaptă iubitul la marginea pădurii. Unul dintre acestea era tocmai unduirea plină de strălucire a grîului". Robert Rideout în cartea *Șapte pentru un secret* mărturisește : „...simțea că există între această regiune și el o simpatie, un fel de armonie și fără încetare se țeseau între ținut și el fire din ce în ce mai numeroase". Mary Webb are un fond rustic care o face să nutrească mereu acel sentiment al prieteniei existente între țăran și natură, sentiment pe care-l întîlnim și la Creangă al nostru.

Tocmai acum, în timp ce scriu aceste rînduri, primesc o scrisoare de la o prietenă englezoaică. Citesc printre altele : „Aș vrea să-mi vezi grădina cînd totul este înflorit. Sînt asemenea unui om cuprins de patima băuturii, cînd văd flori, nu pot să rezist, le cultiv, le cumpăr, le adun. Deși acum e cam rece, mă îmbrac bine și lucrez în grădină".

Această dragoste infinită pentru natură explică și existența atîtor parcuri, grădini, scuaruri și întinse spații verzi în toate orașele. Chiar și în City, băncile și toate instituțiile au glastre cu flori în ferestre, în holuri, în birouri. Mari expoziții horticole au loc mereu, pînă în cel mai mic

Scanned with CamScanner

sat. O căsuță, oricît de umilă ar fi, trebuie să aibă cîteva straturi cu flori îngrijite cu drag.

Un cer senin, un cer strălucitor, o ploaie măruntă și deasă, nori de diferite forme, ceața groasă sau diafană aruncă și amestecă peste cîmpii, dealuri și văi puzderii de lumini și umbre, schimbînd contururile și formele, dînd viață unor colțuri întunecate sau cufundînd în beznă căi luminoase. Vremea este strîns legată de peisaj, este integrată în orișice dialog, subiect al unor nenumărate glume, reprezentînd, în același timp, o inepuizabilă temă de conversație.

Fiecare englez pare a fi propriul său barometru infailibil. Dacă-l încearcă o bătătură sau genunchiul ori îl doare vreo veche rană, atunci va ploua. Dacă e prost dispus și-l supără ficatul înseamnă că va sufla vîntul de la est, dar dacă poate zări în depărtare vreo anumită turlă, e semn că a doua zi va fi timp frumos. Cînd aude bătăile unui orologiu cine știe pe unde, vremea va fi umedă. Dacă se stabilește vreun program pentru după-masă, e în stare să-i amintească familiei spusele populare : „Ploaie înainte de ora șapte, vreme frumoasă înainte de 11".

Da, în Anglia se vorbește mult despre vreme, dar străinul trebuie să știe că adesea, cînd englezul amintește vremea în conversația lui, de fapt are în minte altceva. Dacă face vreo remarcă despre timp, poate într-adevăr să-l bucure că e frumos sau se necăjește că e urît. Dar totodată foarte bine s-ar putea ca să nu se gîndească deloc la aceasta, ci pur și simplu caută să se pregătească astfel să-și ia rămas bun de la tine cum se cuvine sau poate chiar își dă curaj cum să-ți mărturisească afecțiunea sa nemărginită sau încearcă să te cunoască mai bine. Strategia discuției despre vreme face parte definitiv din specificul englez. Mă gîndesc ce s-ar întîmpla dacă vremea nu ar fi subiect de conversație în Anglia. În orice caz cît există un asemenea subiect, conversația e asigurată !

În Anglia formele reliefului — dealuri, văi, lacuri, munți — poartă diferite denumiri după regiuni. Motivul acestei mari varietăți de nume își are originea în istoria îndepărtată. Unele denumiri erau folosite de vechii britani, cu mult înainte de venirea romanilor, altele au fost aduse de danezi sau, mai tîrziu, de Wilhelm Cuceritorul, din Normandia. Această prodigalitate de denumiri, îmi spunea

Scanned with CamScanner

odată o colegă, este o dovadă în plus a felului viu în care a fost scrisă povestea secolelor trecute pe suprafața vieții lor zilnice.

Peisajul englez este țesut dintr-o mare varietate de reliefuri — veritabil mozaic geologic — ca și dintr-o multitudine de flori, copaci, tufișuri, ierburi, formînd un tot armonios cu trăsături caracteristice. În jurul tău se întinde pămîntul Angliei „a green and pleasant land" (un pămînt verde, plăcut) însuflețit de viața și munca locuitorilor, dar pretutindeni se simt prezente urmele vechii Anglii cu obiceiurile și tradițiile de demult.

Mă gîndesc la oamenii care trăiesc pe acest pămînt și-l lucrează, la firea lor atît de enigmatică, de curioasă, greu de definit. Amestec de nepăsare și calm, de atitudine rezervată și prietenească, uneori de aparentă obtuzitate și vie istețime, posaci, totuși plini de duh, reci, dar capabili de mari pasiuni, sensibili, buni, miloși. Cînd chintesență a poeziei, ca Shelley sau Blake, cînd adevărat miracol de ingenuitate rațională ca Thomas Hobbes ori Jeremy Bentham. Cineva îmi spunea, cîndva, că englezul e mai greu de caracterizat decît de caricaturizat. Cel care făcea această afirmație era tot un englez. Ceea ce de altfel nu reprezenta o părere individuală, izolată. Au recunoscut-o singuri, creînd revista „Punch". Eu nu aș ști însă să fac o caricatură a englezului, pentru mine dăinuiește imaginea englezului real, amestec de atîtea trăsături, schimbător, divers, ca și peisajul englez, asemenea unui caleidoscop.

PARCURILE ȘI SCUARURILE LONDREI

Insule de verdeață în decorul adesea cenușiu, parcurile Londrei reprezintă o caracteristică a orașului. Puține capitale din lume se pot mîndri cu asemenea oaze. În care alt oraș poți găsi astfel de pajiști întinse unde să hoinărești în voie, creîndu-ți impresia că te afli undeva la țară, în mijlocul naturii și nu într-o mare metropolă. Peluza și pajiștea pe care poți umbla sînt instituții naționale. Gazo-

Scanned with CamScanner

nul des, ierburile sălbatice ce cresc în voie, simfoniile de culori ale maselor de flori, oi păscînd în tihnă, păuni, veverițe, nenumărate păsări le dau o frumusețe cu totul specială, mărturii vii ale nesfîrșitei dragoste a englezului pentru natură. Se spune că în fiecare primăvară sosesc 24 de specii de păsări călătoare, pe lîngă cele 56 de specii de păsări locale. Aici nu vei întîlni aranjamente florale savante și nici cantități de begonii, gheață și pansele orînduite cu grijă. Natura evoluează în armonie, fără intervenții arhitectonice.

Cel mai mare și mai vestit dintre parcurile londoneze, Hyde Park, se întinde în partea de sud-vest a orașului, prelungindu-se cu grădinile Kensington, tăiate în secolul al XVII-lea, care, împreună cu palatul cu același nume, sînt legate de amintirea reginei Victoria. Acest prea vechi Hyde Park, pomenit în cadastrul Angliei, *Doomseday Book*, al lui Wilhelm Cuceritorul, făcea altădată parte dintr-o întinsă pădure sălbatică, cu urși și lupi, devenită, mai tîrziu, în timpul lui Henric al V-lea, loc de vînătoare domnească. Abia pe vremea lui Carol I devine parc public.

Automobilele trec în viteză în toate sensurile pe marile alei asfaltate, intrînd și ieșind prin porțile din fier. Pe peluze, ciini lăsați liberi se zbenguie în voie împreună cu copii de toate vîrstele. Pe „Rotten Row", aleea călăreților, vestigiu al îndepărtatului trecut, versiune schimonosită a acelei „Route du Roi", pe unde veneau călare regii de la Whitehall la Kensington, iar călăreții își arătau dibăcia vara și iarna. Pe Serpentine, rîul care taie parcul, alunecă ușurel bărci. În apropiere, o galerie de artă își oferă expoziții de pictură și sculptură modernă. În partea de nord a apei e sanctuarul păsărilor. În colțul vorbitorilor, lîngă „Marble Arch" (Arcul de Marmură) se adună lume să-i asculte pe unii și alții, cocoțați pe cutii, lădițe, scaune și scări, de toate culorile, credințele, preocupările, expunîndu-și ideile. Vara, în anumite puncte, cîntă muzici. În jurul bufetelor, întotdeauna e lume multă, vreun sportiv se antrenează pentru cine știe ce cursă ori își face exercițiul zilnic de alergat și gimnastică. Duminica toate aleile sînt înțesate de lume, familii întregi, cu mic cu mare, ies la plimbare, o adevărată paradă colorată și animată.

Scanned with CamScanner

În partea dinspre Knightsbridge, Hyde Park Corner și-a păstrat stilul anului 1820. Tot în acea margine a parcului se ridică reședința ducelui de Wellington, „Apsley House", azi muzeu.

M-am plimbat sau, mai curînd, am trecut prin parc în diferite împrejurări. Cînd vremea era bună și trebuia să mă duc la prieteni, în South Kensington ori la „Victoria and Albert Museum", renunțam la autobuz și tăiam parcul prin întinsul ierbii ce se unduia sub ușoarele adieri ale vîntului. O nesfîrșită mare verde peste care se înălțau nenumărate varietăți de copaci. Se spune că ar fi vreo două sute. Mă amestecam cu lumea care-și făcea plimbarea duminicală, dacă era într-o asemenea zi, sau cu lumea trecînd grăbită în cursul săptămînii ori cu turiștii umblînd agale în fiecare zi. Aceste incursiuni erau pline de farmec și prospețime, mă relaxau, dar rămîneau mereu aceleași și amintirea lor se topește într-o singură imagine uniformă. Cea mai inedită, mai colorată amintire, amestecată și cu o ușoară urmă de nostalgie, o păstrez însă din ziua unei plecări de la Londra, la capătul unei șederi mai lungi.

Era o dimineață transparentă, cu un cer fluid, înecat în nuanțe roșietice și albăstrui, cu imperceptibile tonalități de gălbui, ca în tablourile lui Turner. Aerul avea o prospețime neobișnuită la începutul dimineții, cînd orașul prindea să se trezească. Mă duceam spre Victoria Station și șoferul a avut buna inspirație să taie parcul din Bayswater, în Knightsbridge, în loc să-l înconjure. La acea oră matinală Hyde Park era pustiu cu valurile de verdeață unduindu-se sub ușoara adiere a vîntului. Privirile se pierdeau pînă departe și seninul din jur era atît de impecabil, încît mi se părea că văd profilîndu-se la orizont silueta cunoscută a turnului cu ceas, „Big Ben"-ul, vestit pe întreg globul, clădirea masivă a Parlamentului, arcul Amiralității, „Shell Centre", pe malul de sud al Tamisei, superba clădire turn „Vickers", care domină cerul londonez pe Millbank. Undeva, mai departe, zăream parcă și „cupola lui Wren" din City. Îmbrățișam într-o singură privire istoricele clădiri și noile blocuri ale acestei Londre atît de vechi. Peisajul real din jur tăiat de banda lată, argintie a Serpentinei, cu masele de verdeață și flori, cu prospețimea

Scanned with CamScanner

și liniștea desăvîrșită sub cerul luminos și imaginea închipuită se îngemănau în armonie și frumusețe și nu se putea să nu repet și de acea dată versurile lui Wordsworth :

This City does like a garment wear
*The beauty of the morning**

Acestei imagini a Londrei din acea dimineață ireal de frumoasă nu i se va putea suprapune nici una.

St James's Park, unul dintre cele mai mici parcuri londoneze, este și unul din cele mai neasemuite prin bogăția de flori, ierburi, tufișuri și arbuști din orice anotimp al anului.

În timpul lui Henric al VIII-lea era un teren mlăștinos. Acesta l-a drenat, transformîndu-l într-un loc plăcut și o crescătorie de cerbi. Mai tîrziu, arhitectul Nash avea să-l remodeleze. Mult timp parcul a fost deschis doar proprietarilor caselor din jur. Printre privilegiați se număra și Milton. În timpul lui Carol al II-lea era o pajiște tăiată de lacuri, acoperită de copaci. Se spune că regele ar fi vrut să-l amenajeze după modelul grădinilor Tuileries sau Versailles, dar grădinarul de la curtea lui Ludovic al XIV-lea, consultat, a fost de părere să i se lase aspectul agrest. Adevărate armate de muncitori au fost folosite pentru lucrările de amenajare ale parcului, la care asistau nenumărați spectatori, după cum se spune și printre aceștia a fost și inegalabilul Pepys. Tot atunci s-a adus și o colonie de păsări acvatice.

Dacă încerci să-ți îndrepți ochii dincolo de lac, spre Horse Guards și Whitehall, pe o zi însorită, priveliștea este plină de frumusețe și romantism. În partea de nord a parcului se ridică edificiile cu stucaturi din Carlton House Terrace, una din străzile elegante ale Londrei, al cărei nume evocă hotelul Carlton, demolat în 1862. Acolo au locuit lordul Palmerston, lord Balfour, lord Kitchner. Tot pe Carlton House Terrace se află și „The Royal Society of London" (Academia de Științe Engleză, fondată în 1660). O placă pe o clădire apropiată amintește că în timpul celui

---

* Acest oraș s-a înveșmîntat cu frumusețea aurorei.

Scanned with CamScanner

de al doilea război mondial acolo și-a avut sediul comandamentul francez, condus de generalul de Gaulle.

Mi-am purtat pașii de mai multe ori în acest fermecător parc plin de scaune confortabile în care te poți odihni cînd vrei să faci o pauză în timpul vizitelor turistice. Insulele de pe lac sînt adevărate sanctuare ale păsărilor. La vremea pauzei de prînz, mulți funcționari din birourile guvernamentale dimprejur, ornitologi, călători în trecere sau veniți special, copii se adună aici pentru a hrăni păsările acvatice, rațele și pelicanii. M-am dus și eu într-o după-amiază cînd e lume mai puțină să le hrănesc. Ceva mai departe de unde mă oprisem, un englez mai în vîrstă, instalat confortabil la capătul unui pod, cu un sac mare de plastic în față, arunca tacticos mici bucățele de pîine. Păsările ciuguleau la picioarele lui, iar cele de pe lac se adunaseră la mal și prindeau cu agerime bucățelele aruncate. Am început și eu să dau pîine cîtorva porumbei. Cît ai clipi din ochi s-au adunat în jurul meu și s-au abătut asupră-mi, nu numai porumbei, ci un adevărat regiment de pescărușI și alte păsări. Cocoțate pe capul și brațele mele mîncau cu mare lăcomie. Un pescăruș intrase chiar în sacoșa de plastic unde aveam pîinea și se servea singur, grăbit, fără urmă de jenă, iar un altul nerăbdător că nu primea mai repede, instalat pe umărul meu mă lovea cu ciocul în obraz. La un moment dat n-am mai putut ține piept atacului și, spre marele meu regret, a trebuit să-i gonesc, ceea ce nu a fost deloc ușor. De atunci nu am mai încercat să hrănesc păsările în St. James's Park.

Green Park mărginit de Piccadilly a fost adăugat, ca o completare a parcului St. James, de către Carol al II-lea. Este un parc cu peluze întinse și arbori uriași, refugiu ușor de găsit dacă vrei să scapi de forfota străzii. Vechile anale pomenesc de diferite dueluri care au avut loc aici. Prin 1780 devenise locul de plimbare și întîlnire la modă a persoanelor din înalta societate. Se spune că acest spectacol era atît de interesant, încît locuitorii din Arlington Street plăteau sume imense pentru a avea dreptul să-și deschidă ferestre spre parc. Toate aleile parcului duc spre Buckingham Palace.

Scanned with CamScanner

Regent's Park e un vast continent. Și aici altădată se întindeau păduri, unde aveau loc vînători regale. Principele Regent, viitorul George al IV-lea, vroia să construiască pe Primrose Hill o reședință cîmpenească, înconjurată de un parc, de unde putea să coboare pe Regent Street, pînă în inima Londrei.

În 1821, arhitectul Nash i-a dat parcului forma actuală, înconjurîndu-l de edificii cu coloane și decorații în stuc construite în terase și semilună, așa cum sînt și clădirile de la Bath. Dar aceste *crescents* londoneze nu au perspectiva celor din orașul de pe malurile Avonului. Ideea Regentului a rămas doar un proiect. Parcul a fost deschis publicului în 1838, fiind dotat, spun englezii, cu tot ceea ce-i trebuie unui... parc. Există un lac pentru canotaj, destinat adulților, și un altul pentru copii, o grădină cu trandafiri, mari alei străjuite de castani și ulmi, întinse terenuri de sport și jocuri, un teatru în aer liber, estrade, unde în sezonul estival cîntă orchestre.

În partea de nord a teatrului se află grădina zoologică, vestita Zoo, considerată drept una dintre cele mai frumoase. Am fost de mult acolo. Acum nu mai vizitez grădini zoologice și nici la circ nu mă mai duc, căci nu pot găsi plăcere privind animale în captivitate sau chinuite pentru a fi dresate.

Din primăvară pînă în toamnă iubitorii de plimbări cu vaporașul pot ajunge aici, venind pe Regent's Canal din încîntătorul cartier din apropierea gării Paddington, cunoscut sub numele de „Little Venice". Acolo se află o seamă de canale pe lîngă care se ridică elegante locuințe, înconjurate de flori și arbori. Într-adevăr o „mică Veneție" într-un stil englezesc. Am petrecut acolo clipe foarte plăcute, plimbîndu-mă pe malurile canalurilor, trecînd podurile, privind luciul apei în care se oglindeau edificiile cu liniilor lor armonioase.

Mai departe, spre nord-vest, se conturează culmile și povîrnișurile marelui și bine cunoscutului parc natural Hampstead Heath. De acolo, din vîrful dealului pe care se întinde parcul, pe o zi senină, Londra se desenează la picioarele tale ca un mozaic cu figuri fantastice dominate de clădirea Parlamentului, cu Big Ben alături și, mai departe,

Scanned with CamScanner

în City, cupola măestrită a lui Wren. De cîte ori sînt pe aceste meleaguri mă gîndesc la Constable, care le-a îndrăgit și le-a redat de nenumărate ori diferitele lor fațete : lacurile, pajiștile cu vaci păscînd în tihnă, dealurile, băiețandrul stînd pe o culme și scrutînd zările, pîlcuri de copaci în jurul unor vechi monumente, Hampstead Heath cu un cer colorat de un curcubeu, Hampstead cu Harrow în zare.

Hampstead era altădată o localitate rustică, aer pe care, de altfel, și l-a păstrat și azi și care îi sporește farmecul, dar și cea mai cunoscută stațiune balneoclimaterică din apropierea Londrei, cu izvoare de ape minerale, deschisă publicului, din martie pînă în noiembrie. Exista zilnic o cursă de la Londra pentru transportul doritorilor. Ca în oricare asemenea stațiune se aflau acolo diferite săli, un cazinou, localuri, prăvălii, terenuri pentru popice și alte jocuri. Se dădeau concerte, se organizau regulat baluri. Iat-o pe Evelina din romanul cu același titlu al scriitoarei engleze Fanny Burney, publicat în 1778, fiind invitată de domnul Smith, „Craiul din Holborn", la bal în Hampstead.

Azi, în acest parc sălbatic, mîna omului nu intervine, fiind lăsat așa anume, pentru plăcerea citadinului. Cît vezi cu ochii dealuri și vîlcele împădurite, pajiști întinse, lacuri naturale, un Lido modern pentru cei dornici de înot, terenuri de sport, piste de antrenament pentru alergători, alei umbroase unde se poate călări în voie pe mari distanțe, pajiști destinate diferitelor jocuri în aer liber, un mare lac pentru canotaj sau bărci cu pînze. Pe lîngă toate acestea, natura încîntătoare și variată oferă amatorilor plăcerea de a studia copacii, ierburile, tufișurile, florile sălbatice, păsările și fluturii. Cei mai frumoși arbori din Hampstead îi găsește în jurul reședinței Kenwood, edificiu londonez din secolul al XVIII-lea, expresia cea mai pură a artei fraților Adam. Casa romantică a lui Keats, aflată în apropierea parcului, îți amintește, de altfel ca și altele, că Hampstead a fost dintotdeauna refugiul scriitorilor, al artiștilor.

Vara are loc pe întinsul Heath-ului un vestit bîlci, mult apreciat de londonezi, prilejuind zile de veselie și petrecere.

Scanned with CamScanner

Imensa întindere de dealuri, văi, lacuri, copaci, străzile pitorești, întreagă această suburbie cu care natura a fost atît de generoasă, totul este apreciat de cei care caută liniștea și farmecul naturii, departe de arterele zgomotoase ale orașului. Multe case au fost refăcute, s-au ridicat în locuri virane imobile cu apartamente moderne și, bineînțeles, prețurile clădirilor și ale chiriilor au crescut... Hampstead este azi o suburbie apreciată și căutată.

Cînd am sosit prima oară la Londra, înainte de a pleca la Oxford am locuit pe Parliament Hill, chiar în marginea parcului, ferestrele camerei mele deschizîndu-se asupra Heath-ului. De cîte ori revin în capitala britanică pornesc în pelerinaj pînă sus în creștetul înălțimii unde se întinde parcul. Dar mai înainte mă opresc la ultima casă de pe stradă, la numărul 70, „Heath View", după obiceiul englezesc de a da nume caselor. Aceasta fiind ultima, oferă o priveliște asupra parcului natural. Îmi pironesc ochii îndelung asupra clădirii din cărămidă roșie. Intrarea e puțin schimbată acum, gardul metalic a fost desființat, împreună cu grădina din față, făcîndu-se loc pentru parcarea unui automobil. Pe geamul de deasupra ușii de la intrare continuă să fie scris cu litere mari, aurii „Heath View". Intru în parcul care, bineînțeles, nu are nici o împrejmuire. Strada se termină unde încep copacii și iarba. Înconjur casa a cărei grădină pătrunde pe Heath. Mă uit la fereastra camerei mele cîtva timp, mai fac cîțiva pași în jur, apoi pornesc mai departe. Cînd ajung sus în vîrf, mă cred la prova unei nave, navigînd pe o mare verde de iarbă. Dealurile albăstrui ale Middlessex-ului, spre Harrow sau Hendon, par asemenea unor talazuri.

Aproape de Hampstead, Highgate, cu toate clădirile sale noi și îndrăznețe, a rămas totuși un sat din secolul al XVIII-lea. Aici a locuit și murit Coleridge. În cimitirul acestei suburbii se află mormîntul lui Karl Marx.

Dacă cobori pe Highgate Hill, puțin mai departe se întinde un alt parc, Waterlow, iar în apropiere a locuit, cîndva, poetul Andrew Marvell (1621—1678).

În jurul Londrei se află încă alte și alte parcuri, fiecare cu istoria și fizionomia specifică. Chiswick, Maida Vale, Waltham, Richmond. Pe șosele înguste, în marea

Scanned with CamScanner

de verdeață aleargă autobuzele mari, roșii cu două etaje sau cele obișnuite verzi, care asigură transportul între localități. Poduri de căi ferate, bungalouri din lemn, ambarcațiuni împînzesc împrejurimile Londrei. În sezonul estival totul este mai animat și coloritul mai viu. Toamna, cînd mă duc eu acum, sau iarna decorul e altul, farmecul și poezia rămîn însă aceleași.

Dar în orice anotimp te-ai afla la Londra se cuvine să treci pe la „Kew Gardens", vestita grădină botanică, împărăția florilor care cresc în mii de culori, alături de cîteva zeci de mii de specii de tufe, copaci și ierburi, pe imense cîmpuri. Loc de studii și cercetări, „Kew" rămîne pentru vizitatorul obișnuit un încîntător parc, unde florile îl întîmpină de pretutindeni, iar aleile umbroase de pe malul Tamisei îi oferă plimbări neîntrecute.

Din anii adolescenței mi-a rămas o amintire legată de „Kew", care însă nu are nimic comun cu florile sau frumusețea naturii, ci doar cu corectitudinea englezilor.

Într-o zi de vară, în vacanță, la Londra, Mrs Startin și-a pus o pălărie de panama albă, la fel cu rochia-i de olandă, călcată și scrobită, cum nu se mai află, și-a legat în jurul gîtului un voal diafan albastru cum e cerul și asemenea ochilor ei, și-a luat umbrela și sacoșa din pai, și-a tras pe mîini mănuși albe din dantelă și am pornit să luăm trenul de la mica gară din Hampstead spre „Kew". Ajunse la gară, abia a reușit să cumpere biletele că a și sosit trenul și ne-am grăbit să-l prindem, dar nu am izbutit să ne urcăm în clasa a II-a, pentru care erau biletele noastre, ci am fost obligate să ne suim în clasa I. Pe drum nu am avut nici un control (arareori este), însă la localitatea de destinație trebuie să prezinți la ieșire biletul. Cum am sosit la „Kew", Mrs Startin s-a dus repede la casa de bilete și a plătit diferența pentru clasa I cu care călătorisem.

O trăsătură poate și mai caracteristic londoneză decît parcurile o formează scuarurile. Aceste spații verzi împînzesc orașul și răspîndesc în jur liniște, împrospătînd parcă atmosfera. Toate scuarurile sînt împrejmuite cu grilajuri de fier, porțile fiind încuiate și fiecare locatar din jur avînd o cheie. Cu arbori, tufișuri, bănci, uneori vreo statuie, o fîntînă ori un pavilion chinezesc, cu alei bine

Scanned with CamScanner

tăiate, ele sînt înconjurate de case solide. Se pare că există la Londra peste 400 de asemenea scuaruri. Multe dintre acestea mai păstrează vestigiile trecutului, o amintire, un fragment de istorie. Eton, Sloane, Cadogan, Belgrave sînt mărginite de reședințe elegante particulare, ambasade. Unele, ca Finsbury, Soho, Leicester, au fost invadate de lumea comercială, dar farmecul și poezia nu au dispărut. Altele datează din secolul al XVII-lea și, în ciuda vicisitudinilor, nu și-au pierdut frumusețea și armonia clădirilor.

St. James's Square mai amintește de timpurile duse, cînd lampagiii stingeau luminile după ce locul rămînea pustiu. În Hanover Square s-au adunat diferite societăți comerciale, dar în mijlocul lor domnește statuia lui William Pitt. În Bloomsbury, te întîmpină statuia lui Charles James Fox, orator și om politic. În Bedford, au locuit Disraeli și lord Chesterfield ; undeva, nu departe, se află casa lordului Mansfield a cărei devastare este descrisă de Dickens în *Barnaby Rudge*. Russell Square a fost altădată cartierul preferat al oamenilor de drept și al negustorilor bogați. Familiile Osborne și Sadley din *Bîlciul deșertăciunilor* de Thackeray își aveau locuințele acolo. Tot acolo s-a născut Trollope. În Gordon Square, în casa Virginiei Woolf și a sorei ei, pictorița Vanessa Bell, se întîlneau o seamă de scriitori și artiști cunoscuți sub numele de „Grupul Bloomsbury" (Bloomsbury fiind cartierul Universității, al editurilor, al intelectualilor) discutau artă și filozofie. Grupul mai cuprindea printre alții pe Lytton Strachey, Forster, Roger Fry, economistul John Maynard Keynes.

În Berkley Square cresc platani impunători.

Scuarurile Portman, Bedford, Cavendish, Montagu sînt dintr-o perioadă mai tîrzie. În Grosvenor Square se înșiră elegante reședințe, în Woburn Square, aproape de Universitate, „Courtauld Institute Gallery" îți oferă una din cele mai minunate colecții de tablouri franceze, în special pictori impresioniști și postimpresioniști.

Dar și în cartierele mai îndepărtate, mai puțin elegante se află scuaruri pline de umbră și liniște.

Pe o zi ploioasă și întunecată, aceste pătrate de verdeață se detașează în ceața care le schimbă contururile, apărînd învăluite de mister și poezie.

Scanned with CamScanner

Într-o zi din neobișnuita iarnă a anului 1982 am trecut prin Bloomsbury Square, transformat într-o masă mare de zăpadă prin care străbătea verdele copacilor și al tufelor. Londra sub zăpadă...

În zilele de primăvară sau de vară, în fiecare scuar afli, pe lîngă prospețimea arborilor, tremurarea frunzelor, eleganța mlădițelor, clipe de liniște, simțindu-te departe de zgomotul metropolei, într-o blîndă atmosferă provincială sau agrestă. Imaginea neîntrecută a acestor insule de verdeață o păstrezi în amintire, iar cînd ești departe de Londra, o evoci cu emoție.

PE MALUL LEMANULUI

De pe malul lacului se ridică pînă sus pe munte vile, hoteluri, nenumărate construcții. Pretutindeni se revarsă flori în toate culorile și nuanțele, galbene, albe, roz, roșii, o profuziune de flori se desprinde din verdele ierbii sau inundă zidurile edificiilor. Drumul se taie capricios între apă și munte, printr-o vegetație luxuriantă, clădiri și plantații de vii. Apa și muntele se îmbină armonios, încîntîndu-ți privirile.

Vevey, Clarens, Montreux se înșiră de-a lungul lacului, stațiuni invadate de turiști, automobile și motociclete. Peste tot au fost presărate clădiri noi, una la fel cu cealaltă. Caut în zadar să descopăr pe noile fațade o urmă de mîndrie, o trăsătură mai deosebită, un surîs. Nu pentru că vechile clădiri de pe acolo ar fi fost remarcabil de frumoase, dar aveau totuși particularitățile lor, farmecul și demnitatea lor. Acum, printre casele știute apar grupuri, grupuri de gigantice verticale în beton, sticlă și metal, turnuri nesăbuite, înălțîndu-se pline de trufie spre bolta cerească, paralelipipede uriașe. Printre ele, ici și colo, casele de altădată, așezate, ordonate, armonioase, decente, modeste, dar cu alt parfum și de neînlocuit.

Scanned with CamScanner

Încerc să găsesc clădirile cunoscute din anii copilăriei. Montreux Palace, marele hotel în stilul familiar al începutului de secole, e acolo la locul lui neschimbat. Cîte conferințe internaționale n-au avut loc în acea clădire. Dar, vai, nu mai găsesc hotelul Money, unde am stat altă dată. În locul construcției cu cele trei etaje și grădina scăldată în liniște, dînd spre lac, se ridică acum un hotel uriaș cu zeci și zeci de etaje. Nici cofetăria Zurcher, faimoasă pentru specialitățile ei de înghețată, cu tot soiul de fructe, sosuri și creme nu mai există. Și acolo a apărut o clădire în linii drepte, simple, în metal, beton și sticlă. Vitrinele magazinelor îți oferă o mare varietate de articole printre care atrag în special dantele fine și broderii măiestrite, fețe de masă și batiste cu toate florile Alpilor în zeci și zeci de culori. Pe lîngă aceste obiecte de artă, cărți ilustrate cu vederi din localitate și împrejurimi. În magazinele alimentare domină faimoasa ciocolată în tot felul de ambalaje și sortimente. Vitrinele cu ceasuri, cealaltă mare specialitate a țării, te solicită prin diversitatea formelor și a materialelor din care sînt făcute. În afara magazinelor cunoscute mie au mai răsărit și o serie de altele noi, printre care, evident, acele supermagazine „Migros" pe care le-am întîlnit în întreaga Elveție.

Reușesc să regăsesc frînturi de locuri știute și să reconstitui ca într-un caleidoscop imagini cunoscute.

Obiceiurile se păstrează și prin aceste meleaguri cu grijă, iar evenimentele istorice sînt evocate cu tot fastul cuvenit. Parcă nicăieri, ca aici, nu am văzut atîtea serbări. Adesea străzile sînt străbătute de lungi cortegii în costume pitorești, se aud muzici, fanfare, fîlfîie steagurile pe la case, se intonează imnuri, răsună cîntece populare. Întreaga zi au loc diferite manifestări culturale și artistice, iar noaptea focurile de artificii pe lac, revărsare feerică de nenumărate culori, se împreună într-o multitudine de forme, încheind sărbătoarea. Sus, pe munte, se aprind focuri, restaurantele servesc meniuri speciale, iar cartoanele pe care sînt scrise felurile de mîncare au reproduceri în culori ale unor tablouri care reprezintă evenimentul istoric comemorat.

Scanned with CamScanner

Fiecare canton își are sărbătorile sale naționale, dar ziua cea mai importantă pentru toți elveții este 1 august, sărbătoarea națională a întregii Elveții, aniversarea unirii celor trei cantoane Schwyz, Uri, Unterwalden care aveau să dea naștere confederației de azi.

Frumuseții naturale și evenimentelor legate de istoria poporului li se adaugă alte mărturii ale trecutului.

Castelul Chillon se înalță din lac asemenea unei întruchipări din basme, cu turnuri impresionante, imortalizat de Byron în imnul pe care-l înalță acelui vajnic luptător pentru libertate, Bonivard, aruncat acolo de către ducele de Savoia, fără a fi judecat și ținut întemnițat șase ani.

La intrarea în castel se poate cumpăra o mică broșură cu poezia lui Byron și chipul său.

Aleea de pe malul lacului e asfaltată, îngrijită, plină de flori, la fiecare pas sînt bănci, unde te poți opri pentru a privi mai de aproape lacul sau a contempla muntele. Lebedele își poartă cu eleganță siluetele, alunecînd pe luciul apei, pescărușii se rotesc în văzduh. Privirile se pierd spre zarea albastră, acolo unde cerul și apa se împreună sau întîlnesc măreția munților, „Les Dents du Midi", „Les Dents du Diable", care par că închid la capătul opus lacul.

Pe șoseaua de jos trec în viteză mașini fără număr, ca și pe autostrada impunătoare de sus, pe podurile uriașe aruncate peste înălțimi.

Hotelurile sînt mari și luxoase, unele din ele adăpostesc vreo conferință internațională sau cine știe ce festival de jazz care adună nenumărați reporteri ai televiziunilor, ziarelor și studiourilor cinematografice din toată lumea. Nu lipsesc nici hoteluri mai modeste, dar mai ales pensiunile de familie. Vilele particulare se ascund prin parcuri, după ziduri înalte sau grilajuri impunătoare, între copaci bătrîni și nenumărate tufe.

Agențiile de voiaj te întîmpină la fiecare pas cu anunțuri și afișe, invitîndu-te la tot felul de excursii. Terenurile de tenis și minigolf, piscinele, numeroase expoziții, competiții sportive, concerte, cinematografe, teatre, nenumărate distracții menite să facă șederea în stațiune cît mai plăcută, te asaltează de pretutindeni cu afișe viu colorate.

Scanned with CamScanner

La toate acestea se adaugă, după moda din ultimii ani, un mare festival muzical.

Mă gîndesc la această strălucire și opulență din jurul meu. Mă întreb cîți au acces ? Mulți, chiar cei cu o situație materială bună și fermă, se plîng de scumpete, sînt preocupați de problemele de zi cu zi ale existenței care par din ce în ce mai anevoioase. Gospodinele socotesc cu mare grijă ultimul bănuț și aleargă în colțurile cele mai îndepărtate, în speranța că vor putea cumpăra ceva mai ieftin. Pentru toți aceștia marile magazine, restaurante și hoteluri, spectacolele sînt doar privite de la distanță, o simplă ochire, nimic mai mult.

Dintotdeauna malurile însorite ale Lemanului au exercitat un deosebit farmec asupra celor îndrăgostiți de frumusețile naturii, de liniște și ordine — scriitori, muzicieni, pictori au fost mereu atrași, dar, pe lîngă ei, și vedetele de cinema, marii campioni ai sportului, oameni politici. Mulți și-au fixat o reședință prin aceste meleaguri. Mereu sînt achiziționate vile elegante, somptuoase, cu parcuri întinse. Lausanne, Vevey, Montreux, Evian, Geneva, Excenevex, Thonon au reprezentat și reprezintă tentații : Yehudi Menuhin, Elizabeth Taylor, Sofia Loren, Audrey Hepburn, Elisabeth Schwarzkopf, Nana Mouskuri, Petula Clark, pentru a aminti la întîmplare cîțiva dintre cei care posedă vile în jurul Lemanului.

Îndată ce se lasă înserarea mișcarea de pe stradă se stinge încet și încep să se populeze restaurantele. Mașinile mai continuă, deși în număr redus, să treacă încoace și încolo, în viteză. Atunci poți să-ți porți în liniște pașii pe străduțele care suie spre munte sau șerpuiesc pe malul lacului.

La Clarens, una din aceste ulițe înguste taie drept muntele. Poartă numele lui Byron, care a locuit cîndva, în scurta-i și agitata lui existență, și pe aici. Natura măreață și sălbatecă a constituit, fără îndoială, cadrul potrivit pentru romanticul poet englez, cel mai popular din Europa acelei vremi și a cărui influență, în special în Franța, a fost imensă. Căci ce alt decor decît această înfrățire între munte și apă putea fi mai nimerit pentru eroul byronian deziluzionat, singuratec, trist, mereu revoltat împotriva

Scanned with CamScanner

legilor societății, trăind în marginea acesteia și găsindu-și cel mai bun prieten în natura sălbatică, singura în care putea să aibă încredere. Aici, la Interlaken sau la Geneva, desigur că poetul a admirat Alpii, pe care mai apoi avea să-i descrie în culori tari, în versurile sale. Tot în Elveția va scrie Byron, prin 1817, și drama sa *Manfred* și, poate, tot prin aceste meleaguri a terminat de scris și *Childe Harold*.

În noaptea care se naște luminile prind a licări sus pe munte. Jos, fața apei e neagră, lucioasă, asemenea cernelii primind generoasă oglindirea restaurantelor și a hotelurilor de pe mal, cu nenumăratele lor străluciri. Munții apar ca o masă compactă, sumbră, de dimensiuni uriașe. Întunericul este încă și mai complet, căci s-au adunat din nou nori groși, mari, negri, peisajul pare tot mai dramatic.

A doua zi, atmosfera, coloritul sînt schimbate. O revărsare de soare, o strălucire nesfîrșită. Totul este plin de viață, de culoare, de lumină.

Plec în căutarea statuii Elisabetei a Austriei, acea mare călătoare a secolului trecut, asasinată la Geneva. Văzusem în copilărie această statuie și doream să o regăsesc, nu pentru că ar fi fost frumoasă în mod deosebit, ci pentru că reprezenta o frîntură de amintire, vroiam să o regăsesc ca pe un vestigiu al copilăriei. Statuia nu dispăruse, cum aveam eu impresia, mi s-a părut însă că locul era schimbat. După amintirea mea ar fi trebuit să fie în mijlocul șoselei, la ieșirea din Montreux spre Sion, înconjurată de flori, acum am găsit-o pe marginea drumului, mai retrasă. S-ar putea ca memoria să mă înșele. Prin părțile acelea e mai puțină lume, e mai liniște și bine cunoscuta imagine a castelului oglindindu-se în apă îmi dă o anumită siguranță, asemenea unui vechi prieten pe care-l revezi după mult timp.

Mă reîntorc spre centru pe malul lacului. Cînd ajung în centru, revin în parcul de automobile. O zăresc pe „Tricia", cu R-ul ei mare, între atîtea mașini din diferite colțuri ale lumii. „Tricia" cu „Momolo", elefantul din postav care ne-a însoțit în toate călătoriile noastre. Încerc un sentiment de bucurie și emoție văzînd acest autoturism

Scanned with CamScanner

din România stînd cu mîndrie, parcă, între atîtea altele, acolo pe malul lacului Leman. „Tricia" întruchipează pentru mine, în acel moment, o bucată din pămîntul țării și îmi insuflă forță și curaj.

Îmi port pașii mai departe. În vitrina unei mari agenții de voiaj îmi atrage atenția o reclamă de dimensiuni neobișnuite în multe culori în care Elveția e înfățișată în cifre : 500 de plaje și piscine pentru pasionații de înot, 50 000 km de plimbări de-a lungul cărora poți găsi bucuria naturi, 32 000 km de cursuri de ape, 135 000 ha de lacuri pentru amatorii de pescuit.

Cîteva zile petrecute pe malul lacului Leman fără muzee și expoziții, numai cu ape și munți, cu soare și ploi, cu un cer cînd blînd, cînd aspru și mohorît, cu oamenii și preocupările lor zilnice, respectîndu-și tradițiile și obiceiurile. Iată un loc unde poți găsi relaxare.

Scanned with CamScanner

SUB SEMNUL PIETRELOR VECHI ȘI MODERNE

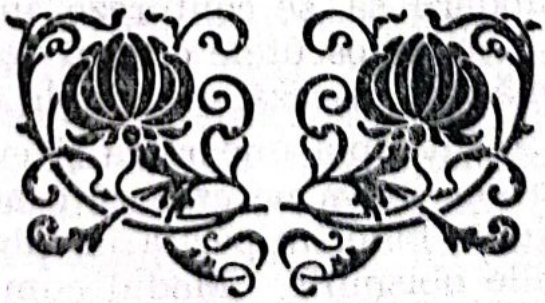

Scanned with CamScanner

REGĂSIRE, LA IAȘI, DUPĂ UN LUNG RĂSTIMP

Am revenit la Iași, după mulți ani, în mijlocul lunii lui cireșar, cînd e ziua cea mai lungă a anului. Imaginea pe care o păstram din anii copilăriei, cînd am plecat traumatizată din vechea cetate de scaun a Moldovei, era a unui oraș trist, înspăimîntat, cu străzi pustii peste care se revărsase ura și înverșunarea, grupuri de huligani porniți cu bîte și pietroaie să spargă geamuri, să rupă garduri, să împrăștie în jur nori de moloz și țăndări, să atace și să terorizeze oamenii. Era acel moment cînd violența și inumanitatea, atît de străine spiritului românesc, căutau să-și deschidă drum spre putere și să aducă țara pe calea fascismului prin sînge și crimă. Mă despărțeau de acea imagine nu numai anii, ci o epocă, de altfel ea a rămas ca un hiat urît între Iașul adevărat de odinioară și cel la fel de adevărat, de astăzi. Clipa aceea a fost respinsă încă de atunci de oameni și de istorie.

Stăteam la fereastra trenului cu privirile ațintite, așteptînd cu nerăbdare să se contureze în zare turlele și vechile ziduri, bine cunoscutele ctitorii voievodale care de cum le zăresc mă înduioșează, mă umplu de bucurie.

Cu orașele se întîmplă uneori ca și cu oamenii. Felul cum cunoaștem pe cineva ne creează o anumită impresie care rămîne adesea bine întipărită în minte, trecînd dincolo de marginile obișnuite. Modul cum ne apropiem și stabilim contactul cu un oraș este de asemenea plin de semnificație. Din trenul care te duce la Londra se înfățișează ochiului străzi înguste, aglomerate, triste, construc-

ții monotone ; Florența îți apare fermecătoare cu istoricele ei clădiri profilîndu-se între colinele înverzite, cu grație și artă : campanila lui Giotto, simplă, elegantă, zveltă, imensa cupolă a lui Brunelleschi, Palazzo Vecchio, cu turla-i înaltă, dreaptă, Arno, șerpuind molcom printre vechile ziduri, Bargello și turla ascuțită a Badiei, adevărate jocuri de roșu, alb și verde, măiestrite figuri geometrice ; Oxfordul te încîntă, înălțîndu-și turlele „visătoare" într-un imens potir verde format de bogata vale a Tamisei. De cîte ori mă apropii de Oxford, cînd încep să se profileze turnul pătrat al Colegiului „Magdalen", cupola de la Christ Church, zidurile crenelate, gîndul mi se îndreaptă spre Iași și imaginile vechilor colegii ale Oxfordului se suprapun peste cele cunoscute și dragi ale Iașului copilăriei : turnul pătrat al Goliei, fațada masivă a Palatului Culturii, dominînd partea din vale a orașului, mai departe clădirea albă a cetății universitare, apoi alte clădiri, vechi case, construcții moderne, biserici cu ciudate clopotnițe, de mult durate. Intrarea în nici unul din orașele pe care le cunosc nu întrece în frumusețe pe aceea a Iașului.

După ce mi-am încheiat treburile pentru care venisem în delegație în vechiul tîrg al Ieșilor, ieșenii, cu ospitalitatea lor caracteristică, m-au plimbat pe străzi și ulițe, pe dealurile din jur, în cartierele vechi și noi atît de izbutite. Regăseam urme cunoscute, dar mereu descopeream o mie și una de trăsături noi. Mă aflam într-un oraș renăscut, luminos, cu străzi pline de mișcare, cu edificii moderne, elegante, cu grădini încărcate de flori, cu neîntrecutele lui comori de artă veche armonios înconjurate de noi clădiri. Ochiul cuprindea un oraș parcă nou, totuși foarte vechi.

Niciodată pînă atunci, deși ieșeancă, nu m-am suit în Turnul Goliei. Ce priveliște extraordinară mi s-a oferit de acolo asupra întregului oraș. Ziua era impecabilă în frumusețea, limpezimea și strălucirea ei. De acolo de sus, privirile se opresc mai întîi asupra Palatului Culturii, în jur se profilează monumente arhitectonice în diferite stiluri. Chiar în fața Palatului, ctitoria lui Ștefan cel Mare, locașul unde s-au uns ca domni toți voievozii Moldovei, de la Alexandru Lăpușneanu la Grigore Ghica. Puțin mai departe măiestrita Trei Ierarhi cu dantela ei din piatră și

Scanned with CamScanner

aur. Undeva, în altă direcție, se zărește o clopotniță pătrată, în piatră cenușie, e vechea biserică Sf. Sava, apoi un turn înalt, format din trei părți parcă. Îl recunosc, e Turnul Bărboi, ctitoria vornicului Bărboi. Șirul vechilor edificii se pierde în lanțul blocurilor de curînd ridicate, în linii zvelte, țișnind parcă din șesul Bahluiului, înconjurînd cu respect vechile clădiri, iar mai departe, dincolo de acestea, un al treilea cordon, construcțiile industriale, trăsătură cu totul nouă a orașului.

Iașul se desfășoară pe coline unduitoare, cu fabrici din ale căror coșuri se ridică fumul spre albastrul cerului peste dealuri acoperite de podgorii și livezi. Orașul cu atîtea și atîtea clădiri noi poate fi greu cuprins cu privirea. E o împerechere neîntrecută între vechi și nou, plină de armonie și viață. Toate edificiile moderne, ca nicăieri prin alte meleaguri aici nu mi se par nelalocul lor, formează parcă un cadru neîntrecut, menit să pună și mai bine în lumină istoricele clădiri. Coborîm din turn și ne purtăm pașii prin curtea plină de liniște înconjurată de ziduri și metereze în plină atmosferă medievală, izolată de forfota zilei de azi.

Pe o stradă sau alta regăsesc, încet, încet, anii copilăriei.

Statuia lui Miron Costin e acolo, la locul ei, figură atît de luminoasă a culturii secolului al XVII-lea. Încearcă să-mi vină în minte cîte ceva din începutul predosloviei de la *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*. Cît de frumos grăiește cronicarul : „Fost-au gîndul meu, iubite cetitorule, să fac letopisețul țării noastre Moldova din descălecatul ei cel dintîi, care au fost de Traian împăratul..."

Mai departe, Teatrul Național apare acum într-o perspectivă deosebită. Clădirea e înconjurată de un larg spațiu și statuia dragului meu Vasile Alecsandri, bardul de la Mircești, poetul războiului independenței și al pastelurilor, privește pînă departe în strada Ștefan cel Mare, fără nici o opreliște. Întotdeauna am avut un deosebit respect pentru arta poetică a lui Vasile Alecsandri, pentru căldul lui patriotism și avîntul în lupta pentru unire desfășurată atît cu pana, cît și prin activitatea politică. Mă gîndesc la viața sa de creație, la delicatețea și blîndețea

Scanned with CamScanner

sa și-mi vin în minte așa, dintr-o dată, demult uitate versurile prin care se autodefinea :

Eu care din junie stătut-am neclintit
Cu inima lipită de țara strămoșească
Și toate a ei avînturi profund le-am resimțit

Îmi amintesc de matineele de la Teatrul Național cu *Baba Hîrca* sau *Coana Chirița*.

Revăd cu emoție Bojdeuca lui Creangă pe Dealurile Țicăului, trec pe strada Eminescu, pe lîngă casa lui Mihai Codreanu, cu cei doi cîini în bronz, care îi străjuiesc intrarea.

Mi se conturează în amintire silueta poetului *Statuilor*, cu ochii lui albaștri, armonizîndu-se atît de bine cu părul argintiu. Ochii aceia care abia zăreau păreau de o adîncime nesfîrșită, privind mereu spre depărtări fără margini. Profilul fin, nasul puțin ascuțit, capul ușor aplecat. De pe întreg chipul se desprindea parcă un aer de nesfîrșită delicatețe, de adîncă sensibilitate. Aș fi văzut bine acel cap pe o medalie, înconjurat de lauri. Iată-l umblînd foarte încet, adus de spate, sprijinindu-se pe un baston. Venea adesea la noi. O amintire îmi stăruie mai conturată. Într-o bună dimineață, pe cînd mama se îndeletnicea cu cele ale gospodărie, iar eu mă jucam cu trei păpuși mici de celuloid : Monica, Marieta și Dănuț (prinsesem cîte ceva din discuția celor mari despre *Medeleni*, odată, pe cînd era și Cezar Petrescu la noi. De ce era Marieta și nu Olguța, nu mai știu. Aveam probabil ceva cu numele. Cine poate înțelege capriciile și fanteziile unui copil ?), a sosit Mihai Codreanu cu o birjă. Împreună cu birjarul a adus două busturi mari, albe, lucioase, reprezentînd : unul, pe generalul roman Lucullus, altul, pe împăratul Vitelius. Conducătorii romani ai lui Codreanu au fost așezați într-o parte și alta a bufetului din sufragerie, prezidînd de acolo „ospețele" noastre. Cînd ne-am mutat la București mama nu le-a mai luat. Cui le-o fi dat oare ? Ce or fi devenit bietele statui ?

Pe unde am locuit noi totul s-a schimbat. Nu mai există nici casa, nici strada. S-au tăiat alte căi de acces. Și casa unde stăteau bunicii a dispărut. Urmele cunoscute sînt foarte rare.

Scanned with CamScanner

Spre vremea înserării ne ducem în grădina Copou, cînd teii miros atît de stăruitor. Ne oprim la teiul lui Eminescu. Mă gîndesc la nopțile de visare ale poetului și în cap mi se amestecă atîtea versuri disperate, mai șterse sau mai clare.

Înălțimile albastre
Pleacă zarea lor pe dealuri,
Arătînd privirii noastre
Stele'n ceruri, stele'n valuri
E-un miros de tei în crînguri
. . . . . .

Seara e blîndă, pare că poartă în ea o vrajă. Fac cîțiva pași mai departe, mă opresc.

Iar izvorul prins de vrajă,
Răsărea, sunînd din valuri
Sus în codri de pe dealuri
Luna blîndă ține strajă.

În timp ce ultimul vers se stinge în mintea mea, aud pe cineva dintre noi rostind :

Dar prin codri ea pătrunde
Lîngă teiul vechi și sfînt
Ce cu flori pînă-n pămînt
Un izvor vrăjit ascunde.

Cred că e o strofă din aceeași poezie care se țesuse din amintirile mele.

Regăsesc cu bucurie „Obeliscul cu cei patru lei". Nu știu cînd a fost făcut, nici ce simbolizează. Tot ce-mi amintesc din copilărie în legătură cu acest obelisc este faptul că, odată, una din cofetăriile de la Iași (erau trei mari cofetării în centru) l-a făcut în ciocolată. Modelul din ciocolată m-a impresionat mult mai mult decît cel adevărat din piatră. Recunosc !

Intru cu emoție în vechea clădire a Universității, cea mai veche universitate a țării, unde au studiat părinții mei, avînd ca profesori pe Philippide, Ibrăileanu, Xenopol, Iorga. Îmi amintesc de zilele cînd mă duceam cu mama

Scanned with CamScanner

la Biblioteca Universității. Cum o mătușă a mea era bibliotecară, adesea, de acolo de sus priveam și ascultam cînd era vreo conferință în aulă. Îmi aduc aminte că, o dată, a ținut și tata o conferință în aulă. Despre ce o fi vorbit nu mai țin minte, dar mama m-a dus tot sus în biblioteca unde am stat împreună cu Viorel și Titel, ursuleții mei, de care nu mă despărțeam aproape niciodată, dar cu atît mai mult în astfel de împrejurări. De cîte ori mă aflam pe acolo, cînd aveau loc conferințe, mă simțeam foarte importantă că asistam și eu la asemenea manifestări într-un local de cultură și învățămînt.

Afară, mă opresc îndelung în fața statuii lui Mihail Kogălniceanu, marele istoric, patriot, scriitor, figură proeminentă a culturii și istoriei noastre, pentru care am nutrit din tinerețe o adîncă afecțiune și un respect nețărmurit. De cîte ori mă gîndesc la marele patriot român îmi place să evoc activitatea sa neînfricată, dusă pe toate tărîmurile pentru ridicarea, independența și unirea poporului român, caldul său patriotism. Mă gîndesc iarăși, cu o mereu nouă emoție, la cuvîntul său introductiv la *Cursul de istorie națională* de la Academia Mihăileană, care avea să rămînă în literatura noastră ca model de artă retorică și ca expresie a unei înalte conștiințe de istoric patriot. Istoria trebuia pusă în slujba patriei, aspirațiilor democratice și patriotice ale forțelor care pregăteau revoluția de la 1848. El aducea o concepție nouă despre istorie, cînd spunea : „Pînă acum toți cei ce s-au îndeletnicit cu istoria națională nu au avut în privire decît biografia domnilor, ne mai pomenind nimic despre popor, izvorul a tuturor mișcărilor și isprăvilor și fără care stăpînitorii n-ar fi nimică". Și iarăși mă gîndesc la strădania sa de a oferi scriitorilor izvoare de inspirație și a da o orientare cu caracter științific istoriei, tipărind vechile cronici, documente istorice, ca și la frumoasele cuvinte scrise în prefața la *Letopisețele Țării Moldovei* : „Artele și literatura expresiile inteligenței n-au speranță de viață decît acolo unde ele își trag originea din însăși tulpina popoarelor. Altminteri nu sînt decît niște plante exotice pe care cel dintîi vînt ori le îngheață ori le usucă..."

Și-mi place să-i evoc din nou pe toți acei profesori de la Academia Mihăileană (de care de altfel m-am ocupat și în unele comunicări la Academie) cu pregătirea lor enci-

Scanned with CamScanner

clopedică, un Seulescu, Fabian, Fătu, Stamate, Iacob Chiriac, Hristian Flechtenmacher, Ion Ionescu de la Brad, întemeietorul științelor agricole românești, Ion Ghica, mai tîrziu președintele Academiei Române. Toți acești profesori, pe lîngă activitatea lor didactică, desfășurau și o susținută activitate publicistică și prin aceasta au adus o valoroasă contribuție la dezvoltarea științelor naturii și a științelor tehnice, avînd ca prim scop să sprijine economia și industria țării. Acea veche Academie Mihăileană a fost nu numai un locaș de învățătură și de făurire a unei educații democratice, dar totodată și leagănul științei și culturii. Din sămînța plantată de această instituție în timpuri potrivnice, avea să răsară, mai tîrziu, la 1860, Universitatea din Iași.

Mă uit în jurul meu, la bulevardul străjuit de tei prelungit mai departe cu șoseaua care coboară de sus, din marginea pădurii Breazu, de la stațiunea de Cercetări Horticole pînă la Universitatea ieșeană. Cîte institute, facultăți, laboratoare și cămine studențești se înșiruie acum. Undeva pe această cale se ridică vila cu un turn pătrat, în care a locuit și creat operele sale mai de seamă Mihail Sadoveanu. Văd în fața ochilor o carte a sa, *Frații Jderi*, pe prima pagină o dedicație pentru mine cu un scris mărunt. Mă gîndesc la toate cărțile lui Sadoveanu care mi-au fermecat copilăria și mi-au încîntat adolescența. Parcă îmi răsună în urechi și acum glasul lui molcom, citind *Sara pe deal*.

În fața Universității se ridică Institutul Politehnic care poartă numele marelui dascăl și părinte al învățămîntului românesc, Gheorghe Asachi, o altă figură luminoasă a culturii noastre.

Trec întotdeauna cu emoție prin fața statuii în jilț de marmură a lui Asachi, străjuind localul primei școli moldovenești în limbă pămînteană, înființată de el în 1828. Nu pot să nu mă gîndesc la lunga și mereu presărata cu obstacole cale străbătută de școala moldoveană, de la Academia de la Cotnari a lui Despot Vodă, pînă la instituțiile de învățămînt ale zilelor noastre.

Societatea de Medici și Naturaliști funcționează în același local în care a fost fondată cu 150 de ani în urmă. Nu de mult, la lucrările celui de al XVI-lea Congres internațional de istoria științei, care a avut loc la București,

Scanned with CamScanner

m-am bucurat că mi s-a ivit prilejul ca, pe marginea comunicării unui profesor din S.U.A. despre preocupările în domeniul științelor naturii, în țara sa, în trecut, să pot și eu aduce informații despre Societatea ieșeană, înființată în 1833, considerată la acea vreme ca începutul unei Academii, și să scot în evidență meritele acelor oameni care în condiții grele se ocupau de dezvoltarea științei și valorificarea resurselor naturale ale pământului nostru. Repet în minte numele primilor membri ai Societății : dr. Zotta, primul președinte, dr. Iacob Chiriac, care a lăsat o seamă de lucrări valoroase în domeniul științelor naturii, dr. C. Vârnav cu a lui *Rudimentum Phisiographiae Moldaviae*, geologul Mihalic de la Hodocin și cîți alții. Nu pot uita că între membrii societății se număra și Mihail Kogălniceanu. Societatea a avut pe lîngă o activitate de cercetare și una de popularizare a științei românești pe care a făcut-o cunoscută peste hotare, creînd în același timp și o atmosferă spirituală importantă pentru activitatea de mai tîrziu a Academiei Mihăilene și a Universității din Iași, fiind considerată în același timp ca predecesoarea Academiei Române.

La capătul străzii Ștefan cel Mare te întîmpină clădirea Palatului Culturii, în stil neo-gotic, ridicată pe locul vechiului palat domnesc cu statuia călare a lui Ștefan cel Mare. Sălile spațioase adăpostesc Biblioteca regională, pinacoteca ieșeană, cu opere de valoare ale artei românești. Dacă pornești în jos, pe strada Palat, privirile se opresc pe dealurile pe care se ridică alte ctitorii voievodale. Într-un colț sau altul, oriunde ți-ai purta pașii se profilează o turlă, se înalță o casă de demult. În partea cealaltă a Palatului a fost dată la lumină, în copilăria mea nu se știa (sau nu știam eu poate), casa mitropolitului Dosoftei, unde se spune că-și avea instalată o tiparniță, prima adusă în Moldova secolului al XVII-lea.

Dar în Iași, mai peste tot găsești o amintire, un vestigiu al timpului dus, al vieții noastre culturale de odinioară. Din strada Cuza Vodă pe o străduță laterală se află casa lui Vasile Alecsandri, purtîndu-i de altfel numele, și fostul sediu al Vieții Românești, revista amintită de atîtea ori în casa noastră. Mă gîndesc la figurile ilustre legate de această publicație : C. Stere, Paul Bujor, I. Cantacuzino, G. Ibrăileanu. Mi-am amintit cum, trecînd cîndva cu mama

Scanned with CamScanner

pe stradă, mi-a arătat clădirea și mi-a spus că acolo fusese revista Viața Românească, condusă de domnul Ibrăileanu. Mai auzeam și alteori vorbindu-se în casă cu supărare că revista fusese mutată la București. În orice caz pentru mine clădirea a căpătat o aură specială și regretam că nu mai era acolo.

Piața Unirii nu mai este aceeași din copilăria mea. În locul restaurantelor și micilor magazine înghesuite, se înalță acum blocuri albe cu locuințe și magazine. Privirea domnitorului Cuza se îndreaptă spre turnul central al Palatului Culturii. Iașul a devenit un oraș al marilor orizonturi, nimic aici nu mai este înghesuit, apăsat, meschin, totul e deschis, e spațios. În apropierea pieței Unirii se află vechile edificii ; clădirea fostului internat al Academiei Mihăilene, Liceul Național, vechea școală a Iașului.

Dacă pornești pe strada Lăpușneanu dai de casa lui Cuza Vodă, azi Muzeul Unirii, clădire importantă a orașului, încărcată de istorie.

Viața culturală ieșeană a anilor trecuți s-a oglindit și în atîtea publicații : Albina Românească, înființată de Gheorghe Asachi în 1829, cu suplimentul ei literar Alăuta Românească, bucurîndu-se de colaborarea lui Kogălniceanu, Negruzzi, Alecsandri, apoi acele publicații pentru îndrumarea țărănimii și popularizarea științei : Spicuitorul Moldo-Român, Icoana lumii. Kogălniceanu scoate aici Dacia Literară, subliniind în programul cuprins în *Introducție* necesitatea ca românii să aibă o limbă și literatură pentru toți. Din inițiativa sa aveau să apară Arhiva Românească în ale cărei pagini se vor publica izvoare și material documentar relativ la istoria țării, ca și gazetele moldovene publicate după 1848, tot de Kogălniceanu : Steaua Dunării, Zimbrul și Vulturul, care militau pentru pregătirea unirii. Dar șirul revistelor ieșene este lung.

Iașul este însă mai presus de orice orașul în care a prins ființă o bună parte a creației lui Eminescu și Creangă. De Iași mai sînt legate atîtea nume ale unor oameni de știință și scriitori : Cobîlcescu, Xenopol, Vasile Conta, Sadoveanu, Ibrăileanu, Topîrceanu. Alături de aceștia pictori ca Bardasare, Stahi, Ștefan Dumitrescu, Băncilă, Tonitza, Jiquidi, Baba.

Mă gîndesc de asemenea că muzica și arta dramatică au fost în floare în vechea urbe moldovenească. Încă din

Scanned with CamScanner

1860 exista o școală de muzică și declamațiune. Caudella și Gavril Muzicescu au fost profesori la Conservatorul ieșean. Enescu, îmi povestea mama, a dat la Iași multe concerte, ovaționat fiind îndelung de studenți, iar în anii 1917—1918 dirija orchestra conservatorului. Mama, studentă la acea vreme, era mereu prezentă la concertele maestrului. Nu pot să uit cu cîtă înflăcărare îmi povestea.

Tot la Iași a apărut, sub îngrijirea lui Ion Nădejde, începînd din 1881, Contemporanul, prima tribună de luptă culturală și politică a clasei muncitoare. Într-o casă pe strada Sărăriei, avînd ca spirit rector pe Dobrogeanu Gherea.

Oriunde ți-ai purta pașii în Iași găsești amintiri, trecutul e prezent și ecoul evenimentelor de demult mai stăruie încă. De la fereastra camerei mele la hotel Unirea, privesc uimită orașul cu vechile și noile clădiri risipite pe dealuri, printre copaci și tufișuri, amestec armonios de trecut și prezent, de poezie și proză realistă.

Facem o plimbare și prin împrejurimile orașului, spre dealurile de la Socola și Bucium, prin colțurile pline de farmec unde dăinuie vestigiile Mării Sarmatice. Șoseaua șerpuiește printre livezi și podgorii, pe sub stejari bătrîni, pînă sub poala codrilor de la Poeni-Bîrnova. De sus, orașul pare tot prăvălit în contururi și tonalități blînde, de o rară frumusețe. Pe dealurile de la Repedea, la Cetățuia sau la Galata, cu ctitoriile lui Duca-Vodă sau Petre Șchiopul, privelișteа e plină de încîntare, iar vechile locașuri se profilează pline de eleganță și armonie, sfioase, totuși, pe bolta cerului. Întreg peisajul în jur, la această vreme a anului, e o risipă de verde în nenumărate nuanțe. Tot atît de frumos și proaspăt, ca tinerețea, și tot atît de venerabil, ca senectutea, Iașul, ale cărui începuturi se pierd în negura timpului, se așterne cu eleganță și măreție peste dealuri și văi pătruns de acel farmec al său, inegalabil, care greu poate fi definit, aș spune, unic în felul său. Este orașul unui trecut încărcat de mari fapte istorice, orașul cu o bogată și vie viață culturală, este urbea marilor noștri scriitori și a avîntului generos, cetate a cărții și luptei, oraș vechi, totuși mereu nou cu vitalitatea fiecărei generații care se ridică.

Orașul a trecut prin multe perioade grele ale istoriei noastre, care au lăsat semne asupră-i. Timpul scurs de la

Scanned with CamScanner

primele începuturi pînă azi a purtat mereu în el sufletul veșnic al poporului român, cu trăsăturile lui specifice, așa cum se oglindește în opera lui Neculce, a lui Creangă, ori Sadoveanu, în versul lui Eminescu. Vechiului oraș i s-a adăugat azi unul industrial care degajă o nouă forță, un Iași modern, o cetate a industriei, este Iașul muncii și creației în toate domeniile vieții.

Iată orașul pe care l-am regăsit după atîția ani, un Iași nou, modern, plin de poezie și pitoresc, legat permanent de trecut. În acest Iași căruia îi suprapun imaginea celui din copilărie, aș vrea să mă întorc cît mai des.

IMAGINI LONDONEZE

„...when a man is tired of London, he is tired of life; for there is in London all that life can afford".

Dr. Samuel Johnson

Bayswater Road e o cale lungă care pornește de la „Marble Arch" (Arcul de Marmură), construit de Nash, de acolo de unde se termină Oxford Street, cu forfota și magazinele sale. Mărginită pe o parte de Hyde Park și apoi de Kensington Gardens, cu peluzele lor întinse și copacii bătrîni, iar pe de alta de locuințe elegante, hoteluri, cîte o cafenea sau vreun restaurant, calea se întinde lungă pînă la Notting Hill Gate, unde capătă un aspect comercial, străjuită fiind acum de magazine și apoi, schimbîndu-și numele în Holland Park Avenue, devine iarăși cartier rezidențial, ducînd pînă la Shepherd Bush și Acton, suburbii ale Londrei, pline de grădini, cu vaste spații verzi, altădată sate pitorești. În timpul săptămînii, această arteră nu prezintă nici un semn distinctiv. E o stradă animată, elegantă, a cărei frumusețe sporește prin vecinătatea parcurilor. Dacă treci, însă, pe acolo duminica dimi-

* „cînd cineva e obosit de Londra înseamnă că e obosit de viață, căci în Londra găsești tot ceea ce viața îți poate oferi".

Scanned with CamScanner

neață, înfățișarea e cu totul alta. Pe partea parcurilor, cît țin acestea, se întinde o bogată, vie și interesantă, să-i spunem, expoziție. Prinse de grilajul parcurilor, tablouri de toate dimensiunile și genurile ca și o infinitate de obiecte din ceramică, piele, argint, aur, pai, lemn, bijuterii cu pietre semiprețioase, textile, statuete se oferă cu opulență privirilor trecătorilor. Nenumărați artiști amatori bărbați, femei, tineri sau vîrstnici, lăsînd frîu liber talentului, iscusinței, măiestriei și priceperii, își expun lucrările făurite cu trudă și migală în orele libere. Cum duminica dimineața muzeele sînt închise, această expoziție, cu un profil complex, pune la dispoziție atît turistului, cît și londonezului un divertisment foarte agreabil, cu o nuanță de culoare locală interesantă și deosebită. În ajun de sărbători poate constitui și o sursă de daruri mai puțin scumpe.

Am trecut de mai multe ori duminica dimineața pe acolo, mai ales că locuiam în apropiere. Ieșeam în Bayswater Road, venind de pe Queen's way, parcurgeam astfel mai toată strada pînă la „Marble Arch". Creatorii acestor nenumărate și variate obiecte soseau dimineață cu automobilele lor încărcate și își rostuiau exponatele pe gard, pe trotuar, pe mici tarabe improvizate, pe panouri special făcute. Fiecare avea cîte un scaun pliant și un termos cu cafea lîngă el. Chiar dacă ploua, obiectele erau acoperite cu mari foi de plastic, dar nimeni nu se sinchisea de ploaie și rămînea locului. *For the rain it raineth everyday**, spune doar și Shakespeare.

Înclinarea spre artele plastice, înclinare foarte frecventă la englezi, se reflecta în nenumărate tablouri în ulei, acuarele, gravuri și desene reprezentînd peisaje, marine, flori, animale, naturi statice, unele compoziții îndrăznețe și complicate. Mai existau și foarte multe tablouri brodate. În copilăria mea, mama nu ar fi cumpărat niciodată un tablou de pe stradă și mie îmi intrase în cap că tablourile se cumpără numai la expoziții autentice și ele trebuie să aparțină unor pictori cu renume sau unor talente în curs de formare. Desigur că există nenumărate talente și în rîndul celor neștiuți și cu atît e mai mare meritul să le descoperi. La Londra, bineînțeles că nici nu mi-ar fi putut

---

* căci ploaia cade în fiecare zi.

Scanned with CamScanner

trece prin gînd să cumpăr ceva. Din mai multe motive. Mă amuza însă să privesc, să examinez, să văd chiar și prețurile. Foarte multe obiecte din argint și pietre semiprețioase, unele chiar din aur, brățări, broșe, pandantive, cercei, agrafe pentru păr, infinitate de podoabe frumos lucrate. Uneori găseai chiar idei originale. Mai erau obiecte din piele, diferite lucruri de artă decorativă, metaloplastie, sculptură în lemn, cutii, învelitori pentru cărți, scrumiere, flori artificiale (nu mi-au plăcut niciodată florile artificiale și dacă mi-ar fi făcut cineva cadou aș fi fost puțin încurcată) din piele, din pene, plastic, hîrtie, cîrpă. Șirul exponatelor e nesfîrșit. Merg încet, mă opresc, privesc, examinez. Multă lume se uită ca și mine, cumpărători sînt mai puțini. Mă întreb cum se vor fi descurcînd acești meșteri artizani cu vînzările. Aspectul străzii e viu, pitoresc și colorat. Nu știu de cînd s-a împămîntenit această expoziție de duminică și nici nu am reușit să aflu. Face parte din noile aspecte londoneze. În adolescența mea nu exista.

Am ajuns la capătul expoziției. Intru în Hyde Park, unde nu mai fusesem de mult. O plimbare duminica într-un parc londonez nu trebuie să lipsească din programul șederii în marea metropolă. Trec de colțul vorbitorilor, atît de cunoscut, de banalizat, aș spune. N-am chef să ascult nimic azi. Îmi văd de drum. Privesc întinsul ierbii unduindu-se sub adierea vîntului peste care se înalță nenumărați arbori, se spune că ar fi 200 de soiuri. Ceva mai departe, pe Rotten Row, trei băieți și o fată trec în galop. Pe o altă alee un tînăr se antrenează pentru vreo cursă sau poate își face exercițiul zilnic. O bătrînică stă pe o bancă la soare ; puțin mai departe, o alta citește ; în mijlocul unei pajiști, doi tineri sînt întinși pe iarbă ; în jurul lor copii se joacă, aleargă cîini ; automobilele gonesc pe aleile asfaltate. Traversez cu grijă. Dintr-o dată se aude un tropot. Pe cai mari, negri, lucioși, cu pelerinele lor largi și coifuri de alamă cu lungi panașe trec în trap cavaleriștii, e „garda călare" care se îndreaptă probabil spre Horse Guards.

Mă întorc prin parc spre Kensington Gardens, aceste grădini dedicate copilăriei cu bine cunoscutul palat de care este legată amintirea Reginei Victoria. Copii de toate vîrstele aleargă, se joacă pe peluze, pe sub arborii înalți. Pe-

Scanned with CamScanner

rechi de persoane în vîrstă își fac liniștit plimbarea. Lacul circular, Round Pond, e plin de mici ambarcațiuni minuite cu grijă de marinari neînfricați de la 5 ani, la peste 50 de ani. Vreun viitor amiral își conduce cu îndemînare flota minusculă. Natura în jur pare că te înconjură cu prietenie și o simți foarte apropiată. Oranjeria, de proporții impresionante, construită de Wren, marele arhitect englez al secolului al XVII, de la care au rămas peste 50 de monumente în City, reprezintă o podoabă în plus a grădinii.

N-am mai fost pe aici de mai mult timp. Păstrez prea vie amintirea unei plimbări într-o dimineață însorită de iunie, prin 1974, cu Mircea...

Există pentru mine unele locuri de care mă leagă amintiri și vreau să le revăd, în alte locuri însă, nu știu de ce, nu am curajul să revin... Kensington Gardens este dintre acestea din urmă. Acum m-am hotărît să mă duc într-o parte a parcului, să revăd doar statuia lui Peter Pan, personajul din inegalabila poveste a lui James Mathew Berrie, băiețelul care vroia să rămînă mereu copil. Aproape de statuie, o mică despărțitură plină de veverițe și păsărele. În jur multă lume le hrănește. Veverițele sînt foarte blînde, se apropie de împrejmuire și așteaptă să li se dea de mîncare. În fața statuii, ceva mai departe, o panglică lată argintie. The Serpentine își poartă apa pe verdele ierbii. Un podeț pare a fi făcut pentru a oferi două priveliști neîntrecute în felul lor : una îți dezvăluie peste apă o turlă înaltă din Lancaster Gate, cealaltă îți oferă o perspectivă romantică a clădirilor de pe Knightsbridge. Nu mă mai duc în grădina olandeză și nici la greoiul monument al principelui Albert. Îmi e suficent cît îl văd din autobuz.

Ajung în Trafalgar Square și intru la Galeria Națională. Este a doua vizită de cînd am sosit la Londra. În fiecare muzeu, dintr-un oraș sau altul, am tablourile mele, alese după înclinări personale. Aici mă îndrept de fiecare dată, mai întîi, spre o pînză de Gainsborough, *Plimbare matinală*, portretul soților Hallet. Într-un colorit strălucitor, cu efecte de umbre și lumini, pictorul creează o atmosferă de calm și frumusețe, o perfectă armonie între cele două personaje și peisajul înconjurător. Urmează apoi o pînză de Turner, poate mai puțin obișnuită. Un tren

Scanned with CamScanner

gonind în ploaie, amestecînd aburii locomotivei cu ceața din jur în infinite nuanțe de albastru, cenușiu, cu ușoare urme gălbui. Revăd întotdeauna cu o zvîcnire a inimii tabloul lui Hobbema, reprezentînd un drumeag de țară, care se taie drept și îngust într-un șes întins, mărginit de copaci, înalți, strîmbi, în parte despuiați de frunze. E un drum ce se prelungește spre infinit în spațiu și în timp. Trec apoi la întîmplare dintr-o sală în alta. Mă uit la o Madonă de Michelangelo, foarte laică, avînd o carte în mînă. Pînza e neterminată. Este cunoscută sub denumirea *The Manchester Madona*. În altă sală mă opresc în fața a două tablouri de Rembrandt, *Femeie scăldîndu-se într-un rîu* și un portret al lui Hendrike Stoffels. Și în primul tablou pictorul a zugrăvit-o de fapt tot pe Hendrike. Regăsesc cu bucurie și un tablou de Van der Veyde *Maria Magdalena citind*. Culoarea dominantă aici e verdele. Mai departe ajung la expoziția organizată în cîteva săli intitulată „*De la El Greco, la Goya*", cuprinzînd tablouri ale pictorilor spanioli aflate în Anglia, atît în muzee cît și în colecții particulare.

Cînd ies de la Galeria Națională, ca de obicei, rămîn puțin pe terasă. Îmi îndrept privirile în jos spre Whitehall cu Big Ben-ul iluminat. E o imagine specific londoneză, care adună în ea multe amintiri pentru mine, conferindu-i o deosebită valoare.

Îmi place să străbat pe jos Piccadilly, de la Hyde Park Corner pînă în Piccadilly Circus, cu magazine elegante, librării, agenții de voiaj ale cîtorva țări, cu impunătoarea Burlington House, unde este sediul Academiei Regale (înființată în 1768) pentru a promova artele grafice și pictura. Aici are loc, din mai pînă în august, o mare expoziție care se ține regulat, din 1769, dîndu-le tuturor artiștilor britanici posibilitatea de a expune, bineînțeles dacă lucrările lor sînt alese. Competiția este foarte mare și din peste 10 000 de pînze prezentate se reține cam 1 500. În cursul anului aici se organizează diferite expoziții de artă internațională. Anul acesta, 1981—1982, are loc expoziția intitulată „The Great Japan Exhibition" — prima parte este consacrată artei japoneze din perioada Edo, iar a doua pînă în zilele noastre. Tot la Burlington House se află și școlile de arte frumoase ale Academiei, precum și sediul mai multor societăți culturale.

Scanned with CamScanner

În vecinătate, Burlington Arcade leagă Burlington Garden cu Piccadilly. Aceasta este o galerie acoperită, unde, pe dreapta și pe stîngă, se înșiră magazine de lux cu obiecte foarte scumpe. În zilele ploioase constituie un adăpost binevenit pentru turiștii care hoinăresc în împrejurimi.

Piccadilly își trage numele din cuvîntul *pickadille*, un fel de fular care se purta în jurul gîtului, foarte popular în secolul al XVIII-lea. Se spune că un croitor care lucra asemenea fulare și-a construit o locuință pe strada cunoscută azi sub numele de Windmill. Mai apoi vecinii au poreclit-o „Pickadille Hall" ca o amintire a sursei de îmbogățire a proprietarului.

Piccadilly Circus, faimoasa piață, începe să capete forma de azi către sfîrșitul secolului al XIX-lea, iar *Eros* și-a luat locul în vîrful coloanei prin 1893. Statuia este opera în aluminiu a lui Sir Alfred Gillbert. Face parte din fîntîna memorială ridicată de către cel de al șaptelea lord Shaftesbury, unul dintre cei mai mari filantropi, care dorea ca statuia să reprezinte îngerul carității. Dar a devenit, în mod eronat, Eros.

Piccadilly Circus are un aspect mediocru, cu toată faima de care se bucură. Este un loc de răscruce mai atrăgător seara în jocul luminilor și al reclamelor.

Tot pe Piccadilly se ridică un edificiu construit inițial pentru primul lord Melbourne, al doilea fiu al lui George al III-lea, duce de York și Albany. Acesta a locuit acolo între anii 1791—1802, de aici și denumirea de „Albany House". Mai tîrziu, clădirea a fost vîndută lui Alexander Copland care a transformat-o într-o casă de raport, închiriind camere bărbaților burlaci. Printre locatari s-au numărat Byron, Macaulay, Gladstone, Pinero, Bulwer Lyton. La nr. 182 se găsește marele și vechiul magazin „Fortnum și Mason ltd". Inițial magazin de coloniale și delicatese cu cele mai rafinate și scumpe produse. În ultimii ani și-a lărgit profilul devenind un magazin mare universal.

Mă gîndeam de mai mult timp să-mi cumpăr o umbrelă și, mai mult în glumă decît în serios, m-am dus la raionul respectiv. Vînzătoarea, o bătrînică simpatică și plină de bunăvoință, mi-a arătat diferite modele. La protestele mele în fața prețului m-a asigurat cu un glas blînd că „este o umbrelă englezească bună, pe care o veți folosi mult timp".

Scanned with CamScanner

Dacă în general tendința peste tot este să se facă lucruri de duzină, care să dureze puțin și să poată fi ușor înlocuite, în Anglia se ține încă la calitate, la lucruri rezistente.

Londra bîntuită de o iarnă arctică. N-am văzut-o niciodată atît de acoperită de zăpadă. Toată lumea e speriată de frig, de neaua albă așternută copios peste tot. Trenuri sosesc cu întîrziere, funcționarii care vin din suburbii sînt adunați în număr neobișnuit de mare prin gările Londrei, așteptînd. După mai multe zile de frig și ninsori, în această dimineață de decembrie, cînd mă îndrept spre fereastră și ridic storul dau cu ochii de un cer senin, plin de soare. N-am fost de mult timp la Turn, faimosul „Tower of London", palat, fortăreață și închisoare. Acest punct de atracție al tuturor turiștilor nu face parte din locurile mele favorite de la Londra. Dar parcă în dimineața aceasta aș încerca să mă îndrept spre Turn. De fapt cartierul din jur îmi place, zidurile vechi, Tamisa, podurile.

Marele fluviu care traversează metropola era altădată principala arteră de comunicații, de transport și londonezii secolelor trecute preferau să folosească fluviul decît să străbată străzile înguste și întortocheate. Se mai păstrează și acum pe malul apei scări care amintesc de circulația urbană pe fluviu. Tamisa a purtat pe apele sale, de-a lungul timpului, nenumărate cortegii. Și azi cortegiul noului primar pornește din Chelsea și străbate Tamisa, vechea tradiție fiind păstrată peste secole. Dacă au dispărut cortegiile, s-au înmulțit însă ambarcațiunile, nave ce aduc mirajul depărtării și oferă zilnic un spectacol animat, plin de colorit și pitoresc.

„Tower Bridge", podul cu turn, își desface brațele pentru a lăsa să plece în larg navele mari. Soarele aruncă lumini aurii împrăștiind pe întinsul zăpezii nenumărate sclipiri. Mai departe se profilează Turnul înconjurat și acoperit de zăpadă, căpătînd, în strălucirea acestei zile albe de decembrie, noi contururi, părînd învăluit în mister.

„Tower Hill", cartier de birouri și antrepozite, azi fiind duminică, e pustiu. Atmosferă de liniște adîncă. Cum Turnul încă nu e deschis pentru vizitatori, străzile din jur sînt goale. Din cînd în cînd trece cîte un autobuz roșu, o pată vie, colorată, pe întinderea de alb a zăpezii. Privesc în jur și mă gîndesc că altădată acest cartier a fost martorul multor tragedii care au lăsat urme în istoria Angliei. Atîtea

Scanned with CamScanner

evenimente sumbre, uciderea micilor principi Edward al V-lea și fratele său, delicata Jane Grey, frumoasa Ann Boleyn, Essex, Walter Raleigh. Între Turn și istoria Angliei s-au țesut atîtea legături. Mă gîndesc la acea parte întunecată, la toți cei care l-au părăsit doar pentru a merge la eșafod.

Această istorică și tristă clădire a fost construită ca o citadelă, post de observație și apărare a accesului pe Tamisa. Turnul ridicat de Wilhelm Cuceritorul era așa-numitul „White Tower" (Turnul Alb), care în decursul timpului a primit nenumărate adausuri și utilizări. Vechile obiceiuri se păstrează și la Turn, poate mai ales la Turn, fiind atît de legat de trecutul istoric al țării. Începînd din 1485, dată înregistrată în jurnalul Turnului, aici se desfășoară, în fiecare seară, aceeași ceremonie. După stingerea la ora zece seara, gardianul șef, în pitorescul său costum medieval, se îndreaptă spre sala gărzilor pentru a căuta escorta care-l întovărășește cu lanterne aprinse. Comandantul închide rînd pe rînd toate porțile și apoi se prezintă guvernatorului căruia îi dă cheile pentru noapte. Dar sentinela, cum zărește escorta apropiindu-se, strigă de la postul său :

— Cine-i acolo ?

— Escorta cheilor, răspunde acesta.

— Care chei ?

— Ale reginei !

Mă învîrt pe lîngă zidurile Turnului, apoi mă reîntorc sus, pe strada pustie. Mă opresc să dau de mîncare unor porumbei, aceste păsări pe care le întîlnești pe toate străzile Londrei, blînde și sociabile. Au apărut și alți vizitatori. Zăresc cîțiva turiști americani. Umblă cam nesiguri, pierduți, cu un plan în mînă. Se tot opresc, se uită în jur, privesc iarăși planul... Se apropie de mine. Vor să știe unde e London Wall, zidul construit de romani prin anul 200 al erei noastre. Le arăt vestigiile care pot fi văzute chiar și pe acolo pe unde ne aflăm. Rămîn, după cît mi se pare, cam dezamăgiți. Probabil că își închipuiau că London Wall este cine știe ce impozantă fortăreață. Mă întreabă apoi cum să ajungă în City. Am impresia că-și imaginează că și City este vreo cetate întărită. Le dau explicațiile necesare, chiar cu riscul de a-i dezamăgi a doua oară. Cît despre mine, pentru că tocmai mi-a trecut un autobuz pe sub nas pe care l-am pierdut, renunț să mai aștept un altul și o

Scanned with CamScanner

pornesc pe jos, de-a lungul cheiului, spre „London Bridge", secole de-a rîndul singurul pod peste Tamisa în această parte a fluviului. Se spune că aici s-a ridicat primul pod, prin secolul al XII-lea. De-a lungul podului se înșirau în evul mediu case și prăvălii, iar în țărușii porții podului se înfigeau capetele celor executați. Soarele dă un luciu metalic apei și face zăpada să scînteieze pe străzile pustii, poleite. La Canon Street reușesc să iau un autobuz care trece printr-un cartier vechi plin de pitoresc, Southwark cu antrepozite. Pe aici pe undeva un vechi han unde trăgeau călătorii. Se spune că ar fi posibil ca Shakespeare să-l fi știut. În orice caz, Dickens l-a cunoscut foarte bine. Autobuzul meu are un traseu ciudat, se plimbă parcă de pe un mal pe altul al Tamisei prin diferite cartiere necunoscute mie. Iată însă și un edificiu cunoscut, Lambeth Palace, în cărămidă, patinat de vreme, de dimensiuni modeste, de mai bine de 700 de ani reședința arhiepiscopilor de Canterbury. Printre vetustele clădiri londoneze se înalță acum blocuri moderne, de mari dimensiuni. Tamisa se desfășoară în toată splendoarea cu podurile ei care se pierd în depărtare și Spitalul Sf. Thomas. „Vauxhall Bridge" îmi este bine cunoscut. Am ajuns pe Millbank. Cîțiva pași pe jos și sînt la „Tate Gallery". Văd de la distanță o mulțime imensă care se înșiruie din stradă pînă sus pe scări. Mai sînt doar cîteva minute pînă la ora deschiderii. Lumea, nerăbdătoare să pătrundă în acest locaș al artei, a ajuns mai devreme. Lîngă scări, în fața intrării, așezat pe trotuar, cu o tăviță lîngă el, un orb cîntă la acordeon. Pe stradă, staționată la marginea trotuarului, o furgonetă, un mic bufet ambulant, unde se vînd sandvișuri, limonadă, hamburger, pește și cartofi prăjiți — mîncarea națională, aș spune, „Fish and Chips" pe care o găsești la prețuri diferite la toate restaurantele și bufetele. Poți să o cumperi și într-o pungă de hîrtie și să o mănînci mergînd pe stradă. E cea mai ieftină atunci. Cei care așteaptă să intre sînt în marea lor majoritate turiști de diferite naționalități, dar și englezi, mulți urmărind regulat filmele și conferințele despre artă care fac parte din programul săptămînal al muzeului. Lawrence Bradbury are anul acesta o serie interesantă de conferințe : „Curentele secolului al XX-lea : Impresionism, postimpresionism, expresionism, futurism, cubism, suprarealism, realism fotografic, realism social".

Scanned with CamScanner

De altfel și eu urmăresc acest „serial" și vin de mai multe ori pe săptămînă. Conferința de azi o ține chiar prietena mea, Naomi Shepard.

În jurul vorbitoarei s-a strîns multă lume. Unii au caiete pentru a lua note. E impresionantă această dorință de cultură. Va vorbi despre un tablou al lui John William Waterhouse, *The Lady of Shalott*, care i-a fost inspirat de poezia lui Tennyson. Dacă îmi place literatura epocii victoriene, nu aș putea spune același lucru și despre pictură.

Poezia din care se inspiră tabloul face parte din legendele despre regele Arthur și cavalerii mesei rotunde. Conferențiara prezintă mai întîi poezia lui Tennyson. Fata pornește de pe insula ei Shallot. Ea va călători într-o barcă de-a lungul unui rîu spre Camelot, unde se află regele Arthur și cavalerii mesei rotunde. Este ultima ei călătorie. Cînd barca va fi ajuns la Camelot, fata trece în neființă. Îmi face plăcere să o aud pe Naomi, este bine documentată, vorbește cu căldură, dar acum nu mă simt deloc aproape de acea Anglie victoriană.

Pașii mă poartă într-una din zile spre Londra juridică, pe lîngă Palatul de Justiție, „The Law Courts", clădire nouă față de vechimea obișnuită a pietrelor Londrei, într-un stil gotic victorian plin de sentimentalism. Pe aici, prin jur sînt adăpostite acele școli de drept „Inns of Court", relicve ale unor timpuri îndepărtate, unele dintre ele cele mai vechi instituții ale Angliei. Acestea au privilegiul exclusiv de a pregăti studenții pentru profesiunea de avocat. Originea lor trebuie căutată prin secolul al XIV-lea, cînd clerul a cedat locul juriștilor de profesie. Asemenea colegiilor de la Oxford și Cambridge, fiecare „Inn" posedă o bibliotecă, un hol, grădini și curți interioare pline de liniște. Aici, viitori juriști se pot refugia de zgomotul orașului pentru a medita în tihnă la profesiunea lor. Trec pe sub poarta cu două turnuri de la „Lincoln's Inn" și mă gîndesc la numele ilustre ale unora care au studiat aici : Thomas More, Oliver Cromwell, William Pitt, Canning, Disraeli, Gladstone, Asquith. Biblioteca este renumită pentru importantele lucrări vechi, legate, după un obicei de demult, cu lanțuri de rafturi. Culoare, scări, diferite intrări, la fiecare ușă cartea de vizită a ocupantului. Din cînd în cînd, un tînăr cu tradiționala perucă albă

Scanned with CamScanner

și robă neagră trece grăbit spre Law Courts. Este aceeași atmosferă ca într-un colegiu sau „public school". Alături de clădirile școlii se întind grădinile publice. Planurile de la „Lincoln's Inn Fileds" au aparținut lui Inigo Jones. Altădată aici era un loc cunoscut pentru dueluri. O placă îți amintește, că, în 1683, a fost executat Lord William Russell. Pe o latură a grădinii se află locuința lui Sir John Soames (1753—1837), fiul unui zidar, ajuns arhitect de vază. De numele lui este legată și construcția Băncii Angliei. Această locuință, opera sa, este un adevărat muzeu, adăpostind importante colecții de obiecte antice și picturi colecționate de marele arhitect. În fiecare încăpere te întîmpină fragmente de statui, în mare parte din Grecia și Italia. Impresionant este sarcofagul regelui Seti (1370 î.e.n.) al Egiptului, în alabastru, pe lîngă acesta pînze de Hogarth, Turner, Reynolds, mobile prețioase. Pentru cei care studiază arhitectura sau chiar pentru arhitecții formați prezintă, cred, un deosebit interes cele peste 20 000 de desene de arhitectură. Cînd ies din muzeu, văd un avocat în robă, cu perucă, ținînd sub braț cîteva dosare. Mă iau după el și ajung prin spate la Law Courts. Intru în cîteva săli de ședință, mă amuză să văd completurile de judecată, toți judecătorii în impresionante robe și peruci albe. Mai zăbovesc pe săli, uitîndu-mă la listele proceselor, citind cîte un anunț. Poți umbla oriunde, oricît și nimeni nu se ocupă de tine și nu te întreabă nimic. Astfel reușești să înțelegi cît mai bine realitățile sociale.

Părăsesc Law Courts, prin intrarea principală, trec pe partea opusă a străzii spre celelalte două mari școli de drept „Inner" și „Middle Temple". Și aici aceleași încăperi caracteristice. Holul impunător, cadrul indispensabil al vieții corporative, datează din 1570. Pereții lambrisați și grinzile duble ale tavanului în stil elizabethan te impresionează de la prima vedere, ca și vitraliile cu vechi blazoane. Masa lungă la care mănîncă tinerii viitori avocați sau iau note în timpul ședințelor a fost făcută din lemnul din corabia lui Drake. Aici, în acest hol, trupa lui Shakespeare a prezentat, la 2 februarie 1602, *A Douăsprezecea Noapte*.

Mă plimb prin grădină, intru prin diferite coridoare pe unde se află camerele viitorilor „Barristers" și mă gîndesc la această complicată organizare a justiției engleze și a sis-

Scanned with CamScanner

temului de învățămînt din aceste școli de drept cu toate tradițiile și cutumele lor. Străbat cîteva curți interioare și ajung în partea opusă a intrării de pe Fleet Street, pe malul Tamisei. Soarele se lasă către asfințit. Cerul roșcat se oglindește în apele verzui plumburii schimbîndu-le tonalitățile. Mă reîntorc și trecînd pe sub poarta construită de Wren ajung din nou în Fleet Street și pornesc către alte asemenea școli, dar mă abat din drum să văd „The Old Curiosity Shop", cel mai vechi magazin din Londra, imortalizat de Dickens (sau cel puțin așa se crede). Casa datează din secolul al XVI-lea. Cu acoperișul din țiglă, ferestrele vopsite în verde și cu felinarul prins în zid este o priveliște foarte pitorească acolo, pe Portsmouth Street, în mijlocul clădirilor Holbornului. În interior nenumărate antichități expuse pe două etaje, tot soiul de farfurii cu efigia lui Dickens sau a personajelor sale, figurine, bibelouri, ceasuri vechi, vase, pahare, căni, tablouri, creioane, cuțitașe, brelocuri, portofele, cărți și albume vechi. Cumpăr și eu o fotografie a magazinului acestuia vechi, înconjurat de clienți ai zilelor noastre. De acolo îmi continui drumul spre „Gray's Inn". Mă plimb prin curțile interioare și grădină pe unde altădată își purtau pașii Pepys și Addison. Și aici, același hol elizabethan, ca și la Temple. Charles Lamb scria despre grădinile de la „Gray's Inn" : „sînt cele mai frumoase dintre toate grădinile școlilor de drept, fără a uita însă grădina mea iubită de la Temple Inn". Unul dintre fiii cei mai faimoși ai acestui locaș, Francis Bacon, a făcut planurile acestor grădini. În South Square privirile întîlnesc statuia sa. Poarta cu bolta și camera portarului în High Holborn datează din 1688. Tot pe aici se afla și librăria lui Jacob Tonson, editorul lui Dryden.

Toate aceste instituții specifice Londrei, aceste „Inns of Court" cu clădirile medievale, cu spațiile lor verzi, purtătoare ale atîtor obiceiuri și tradiții, evocatoare ale trecutului, ale multor oameni mari, învățați, juriști, scriitori, politicieni, te înconjură cu atmosfera lor plină de liniște. „Cel care intră aici lasă afară orice zgomot", spunea Charles Dickens, vorbind despre grădinile de la Temple și aceste cuvinte se potrivesc la fel de bine pentru oricare din celelalte școli de drept.

Scanned with CamScanner

Adînca liniște care le învăluie este pentru o metropolă zgomotoasă ca Londra un fenomen tot atît de surprinzător, ca și frumusețea lor plină de o neîntrecută armonie.

Pătrunsă de un permanent spirit de înnoire, Anglia rămîne totuși legată de o seamă de obiceiuri și tradiții ale căror obîrșii se pierd uneori departe în timp. Noiembrie este o lună bogată în manifestări specifice acestor înclinări. Dragostea pentru comemorări, parăzi și cortegii solemne dăinuie mereu vie pentru britanici.

Nereușita lui Guy Fawkes de a arunca Parlamentul în aer, în 1605, este evocată în fiecare an în a cincea zi a lunii prin arderea unor manechine pe străzi și focuri de artificii. La începutul fiecărei sesiuni parlamentare, o delegație de deputați, urmată de membri din garda suveranului, inspectează beciurile Parlamentului pentru a vedea dacă vreun alt Guy Fawkes nu a dosit cumva butoiașe cu pudră ucigătoare.

Începînd din 1397, instalarea noului primar al Londrei, acea bine cunoscută Lord Mayor's Show, se desfășoară în fiecare an la 9 noiembrie. Noul primar, după ce își începe procesiunea pe Tamisa, străbate apoi străzile Londrei în impunătoarea sa caleașcă, învești mîntat cu o robă de catifea violet, brodată cu argint, iar pe cap poartă o pălărie cu pene. Procesiunea se oprește în fața Tribunalului, unde este așteptat de Președintele Înaltei Curți de Justiție, Lord Chief Justice, căruia îi depune jurămîntul solemn, iar acesta îi înmînează sabia. Lord Mayor este urmat de un șir întreg de notabilități iar apoi vin carele alegorice. La această procesiune iau parte toate corporațiile din City și în fiecare an se alege o altă temă.

Deschiderea solemnă a Parlamentului cu tot alaiul pitorești lor procesiuni medievale constituie un spectacol iubit al întregii Londrei, la care asistă, îngrămădindu-se din zori pe străzi oameni de toate vîrstele.

Dacă acestea sînt manifestări de bucurie, „duminica aducerii aminte" este o zi solemnă de reculegere și emoționantă comemorare. După primul război mondial, Legiunea Britanică, asociație a foștilor luptători a organizat, la 11 noiembrie, ziua armistițiului, o chetă pe străzi, cu maci artificiali, fondurile adunate fiind folosite pentru ajutorarea invalizilor, văduvelor și orfanilor. Mai apoi pe lîngă

Scanned with CamScanner

macii prinși în piept, în fiecare an, a început să se înfigă, în amintirea celui căzut în război, o floare de mac în spațiul verde de la Westminster Abbey, constituind ceea ce avea să fie numit *Cîmpul amintirii*. De la cîteva flori amestecate în iarbă, an după an s-au adunat din ce în ce mai multe. „Cîmpul" lărgindu-se mereu, umilă ofrandă adusă celor căzuți pe uscat, pe ape și în aer.

După al doilea război mondial s-a hotărît ca victimele ambelor războaie să fie comemorate în a doua duminică din noiembrie. Cîteva zile înainte de data comemorării pîlcuri, pîlcuri de oameni tineri și bătrîni înfig maci în iarba verde în amintirea victimelor războiului. Din loc în loc se așază coroane mari din maci pentru un regiment sau altul, pentru vreun comandant de oști, pentru o unitate navală sau aeriană. O mare de flori roșii înconjură pentru cîteva zile Westminster Abbey și de dimineață pînă seara se perindă pe acolo sute și sute de persoane care vin să se încline sau să aducă un mac, omagiul lor celor care și-au jertfit viața pentru patrie.

Floarea aleasă a fost macul, în amintirea macilor care acopereau cîmpiile Flandrei presărate cu mormintele celor căzuți, așa cum le văzuse mareșalul Haig, comandantul trupelor engleze din primul război mondial, pomeniți de altfel și în versurile poetului Mc Crae. Asemenea „Cîmpuri ale aducerii aminte" au luat ființă în mai toate orașele. Seara „Cîmpul" este special luminat și întreaga atmosferă devine foarte impresionantă. „Cîmpul" se păstrează cam o săptămînă după ziua comemorativă, apoi florile sînt arse, iar cenușa adunată într-o cutie este împrăștiată deasupra mormintelor din cimitirele britanice din Flandra și Franța.

În sîmbăta care precede *duminica aducerii aminte* are loc o altă comemorare solemnă la Royal Albert Hall, în prezența reginei și a întregii familii regale. Toată lumea este îmbrăcată în negru, fiecare avînd în piept sau la butonieră macul.

A doua zi, în fața Cenotaphului, pe Whitehall, se desfășoară o nouă solemnitate la care participă regina, primul ministru, membrii guvernului, parlamentarii, șeful opoziției, reprezentanți ai vieții publice, ai Commonwealth-ului. Fiecare, începînd cu suverana, depune coroane. Am urmărit la televizor solemnitatea atît de impresionantă. Am trecut și eu pe lîngă „Cîmpul aducerii aminte",

Scanned with CamScanner

sîmbătă după-masă, înclinîndu-mă, alături de sutele, de miile de londonezi veniți să-și aducă omagiul. Mi-am prins și eu în piept un mac, pe care l-am adus acasă, așezîndu-l lîngă ceilalți, păstrați din alți ani. Priveam cu emoție pe stradă, în magazine, în autobuze, în muzee, n-am văzut măcar o singură persoană, copil, bătrîn, adult sau tînăr, care să nu aibă un mac în piept — de la încasatorul de bilete negru, din autobuz, la agentul de circulație, funcționarul din City, vreo bătrînică ponosit îmbrăcată, pornită după cumpărături, sau tînărul elegant ori vrea mărită doamnă într-un Rolls Royce luxos. „Poartă-ți cu mîndrie macul" era scris în acest an, 1981, pe cutiile celor care chetau.

Oricît de mîndru ar fi englezul, știind că este un om al prezentului, nu uită niciodată trecutul al cărui urmaș se știe și în tot ceea ce are se amestecă darurile celor care au existat înaintea lui, cunoscuți sau necunoscuți, de aici respectul profund și compasiunea pentru cei care și-au dat viața ca el să se poată bucura de atîtea binefaceri. Va păstra întotdeauna în sufletul său amintirea celor căzuți, se va înclina în memoria lor cu adînc respect și va repeta ultimele versuri ale imnului intonat la această solemnitate : *La asfințitul soarelui și cînd se ridică zorile ne vom aminti de ei.*

În fiecare colț din marea metropolă, un monument, o clădire tăinuiește pentru cine știe să descopere impresii de neuitat pline de încîntare și mister. Străbătînd străzi și scuaruri, trecînd prin piețe, purtîndu-ți pașii pe cheiurile Tamisei, acest mare fluviu, sufletul orașului, pe o zi cu ceață sau pe una însorită, în plină dimineață sau în toiul nopții, deslușești aspectele multiple ale orașului, îi vezi trăsăturile caracteristice ale fiecărui cartier, personalitatea bine definită. Londra nu e un oraș, ci o multitudine de orașe și orășele cu specificul lor. De fapt există o Londră personală a fiecăruia. Londra localnicilor, a celor care lucrează, a turiștilor, a omului vesel, a celui însingurat, a cutezătorului, a timidului, a celui care vrea să fugă de acolo, a celui pentru care apare ca singurul oraș de pe lume.

Londra are un tipar propriu, bine precizat, ori mai curînd o varietate de tipare și cu cît ești în stare să le pătrunzi mai adînc vei reuși să înțelegi marele oraș. Și nu pot să nu mă gîndesc din nou la unul dintre cei mai

Scanned with CamScanner

faimoși londonezi, la dr. Samuel Johnson, care spunea, cu vreo două sute și ceva de ani în urmă, că în Londra găsești tot ceea ce viața îți poate oferi. Dar Londra doctorului Johnson era un oraș mic în comparație cu cel de azi și, dacă ar fi locuit prin East Ham ori Tooting și în fiecare zi ar fi venit să lucreze în City, poate că, uneori, l-ar fi obosit chiar și pe el Londra. Mă gîndesc că tocmai această Londră este cea îndrăgită de Dickens ca și de Shakespeare. Dintr-o dată, printr-un joc al amintirilor și asociațiilor, îmi vine în minte Bertrand Russell. Filozofului și matematicianului, Londra îi apărea ca un loc obositor și plictisitor, unde nu se poate gîndi și simți nimic demn de o ființă omenească. Se simțea pierdut acolo și numai Tamisa și pescărușii îi erau prieteni. Și mi-l mai amintesc pe Shelley, care spunea că iadul e un loc foarte asemănător cu Londra. Puncte de vedere contradictorii ! Poetul Spenser, în secolul al XVI-lea, numea orașul „Merry London, my most kindly nurse"*. Și azi există mulți londonezi care repetă acest omagiu atît de afectuos adus orașului.

Funcționarul care vine zi de zi în City cu un tren sau metro aglomerat bate acest drum fără a se gîndi probabil vreodată să exploreze orașul. Toate celelalte fațete ale metropolei din jurul căii pe care o străbate zilnic, desigur că nu le vede. Pentru el Londra este un cartier limitat la birouri, gări, restaurantul ieftin din colț, unde își ia prînzul sau bufetul de unde cumpără pentru prînz hrana într-o pungă de hîrtie și într-un pahar de plastic cafeaua sau ceaiul pe care le va consuma pe colțul biroului în pauza de prînz. Acest fragment urban nu are nici o legătură cu suburbia unde locuiește și își are căminul, familia, grădina, terenul de tenis, „pub"-ul unde bea un pahar cu vecinul și toate celelalte care formează mediul său înconjurător natural.

Cel care lucrează în vreo întreprindere industrială va mai adăuga tiparului obișnuit încă unele mici elemente, un club sportiv, teatre, cinematografe, vizite pe la un prieten sau altul, unele mici explorări ale cartierelor din jur.

Omul de afaceri sau acel „senior executive", un cadru superior dintr-o mare întreprindere, cunoaște o Londră

---

* „Veselă Londră, doica mea cea mai drăgăstoasă".

Scanned with CamScanner

care are alte trăsături și este mult mai confortabilă. El vine în fiecare zi în oraș, de undeva de la distanță, casa lui este încă și mai departe decît a funcționarului din City, căci își poate permite să locuiască în centura verde a orașului, la 30—40 mile depărtare, unde are aer curat, multă verdeață, copaci, o grădină de mari dimensiuni. El ia la Londra o masă mult mai bună și nu este tot atît de obosit ca funcționarul din City. Are poate și un club al său, undeva, în West End, magazine favorite, locuri de distracție, soția sa se bucură de plăceri similare, avînd străzi speciale pe care tot le bate, în apropiere de Bond Street sau Piccadilly.

Pentru ambasadori, orașul se adună doar în jurul ambasat, acel Civil Servant, sau pentru membrul Parlamentului, Londra se reduce la Westminster și Whitehall.

Pentru ambasadori, orașul se adună doar în jurul ambasadelor respective și străzile din apropiere, la Foreign Office, magazine, cluburi, cinematografe, Shafetsbury Avenue și Leicester Square.

Un cercetător al istoriei va vedea și el o altă Londră. Se va duce de la o clădire veche la o alta, la un monument, căutînd vestigiile trecutului, fără să se preocupe de problema locuințelor din Londra de azi.

Cu totul diferită e Londra locuitorilor din lungile străzi mohorîte, cu slumuri mizere, acele vaste cartiere suprapopulate, cunoscute sub numele de East End, la nord de Tamisa, Whitechapel Road, Limehouse, Poplar și la sud Rotherhithe unde se îngrămădesc familii numeroase în locuințe cu o cameră sau două, fără baie, lipsite de condiții igienice, case înnegrite de fumul, praful, ploaia care s-au abătut asupra lor în decursul anilor, de unde ies pînă în stradă mirosuri de seu și pește prăjit. Aceste cartiere s-au schimbat mult, de cînd dl. Pickwick traversa Whitechapel, declarînd : „Nu este o vecinătate prea plăcută". Mai peste tot, s-au ridicat azi, în aceste părți ale Londrei, blocuri cu mai multe etaje și tot confortul dar nu au fost prea bine primite de locatarii vechilor slumuri. Aceștia s-au despărțit greu de locuința lor, oricît de mizeră ar fi fost. Am auzit o gospodină în East End, necăjită că în noul apartament, la etajul al VII-lea nu va mai putea pune în fereastră cățelul de porțelan, așa cum îl avea la vechea locuință, ca să-l poată admira trecătorii de pe stradă. Cînd

Scanned with CamScanner

delegatul autorităților care se ocupa cu instalarea în noile locuințe a întrebat-o surprins :

— Vrei mai curînd să rămîi în *locul ăsta ?*

femeia i s-a adresat plină de indignare :

— Cum, *locul ăsta* ? nu e locul ăsta, este căminul nostru, ne-am instalat aici în ziua cînd ne-am căsătorit. N-am nevoie de blocurile voastre.

Turnul Poștei „The Post Office Tower", Institutul Comunității de națiuni „The Commonwealth Institute", Centrul Barbican, restaurantele vesele din parcuri sînt exemple ale noului spirit. În City s-au înălțat uriașe blocuri noi în beton, sticlă și metal, multe din cartierele slumurilor au fost transformate în noi orașe, în cadrul unui oraș. Vechile obiceiuri și tradiții sînt păstrate peste tot, dar un suflu nou de viață se simte pretutindeni. Chelsea își are pensionarii militari în vechile costume, vestita expoziție de flori, dar alături de acestea nenumărate „boutiques" și teatre de avangardă. Există cîte ceva pentru fiecare și totul este acceptat. Fiecare își vede de ale lui. *Minding one-s own business* este o trăsătură caracteristică a firii englezului, care se manifestă cel mai complet la Londra.

Fiecare cu Londra lui. Cel nou venit își făurește și el o Londră proprie. Și eu am o Londră a mea sau poate mai bine spus mai multe, un adevărat caleidoscop, fiecare bucățică avînd farmecul ei, amintirile, trăsăturile specifice. Prima parte a Londrei cu care am venit în contact, cu mulți ani în urmă, a fost Hampstead și Parliament Hill. De cîte ori revin la Londra mă duc să revăd acele locuri. În anii din urmă am locuit cu Mircea în Kendal Street și, de atunci, străzile din apropiere : Hedgware Road, Marble Arch, Oxford Street, Regent Street formează o altă imagine.

Străzile din jurul gării Paddington, Westbourne Grove, Queen's Way, Notting Hill Gate, Bayswater, amestec de baze comerciale și așezări rezidențiale obișnuite, fără a avea nimic deosebit, îmi sînt dragi pentru că acolo am locuit în ultimul timp și am lăsat o fărîmă din viața mea.

Marele magazin Barker, Kensington High Street sînt de asemenea legate de prima vizită la Londra împreună cu Mircea și deci le port o afecțiune specială. Îmi place să iau de acolo autobuzul 9 și instalată confortabil sus să

Scanned with CamScanner

privesc forfota străzilor, să-mi ațintesc ochii spre Kensington Gardens. Alteori mă îndrept spre magazinele Harrods care îmi evocă amintiri din toate timpurile, fac o incursiune pe Sloane Street, pe acolo am venit, odată, cu Mircea. Cale lungă pe jos, tocmai din Chelsea. Continui apoi drumul cu autobuzul pe Knightsbridge cu magazine și clădiri ale unor instituții. Acolo există și o fărîmă din România, ca să spun așa, căci se află sediul Centrului Marea Britanie / Europa de Est și cei care lucrează la acest Centru au fost în România, unde i-am cunoscut, iar ei știu țara mea și mă bucur să mă duc acolo, pentru că au legături cu Bucureștiul. Autobuzul trece mai departe pe lîngă Hyde Park Corner, care, pe lîngă spațiul său verde imens, oferă și perspectiva unui cer vast. Urmează apoi Piccadilly, cu numeroase magazine pe o parte și Green Park de cealaltă. Și pe aici am trecut de atîtea ori cu Mircea. Vine Haymarket, cu teatrele sale, și, în fine, ajungem în Trafalgar Square cu coloana lui Nelson și statuia amiralului în vîrf, avînd ca fundal „National Gallery".

Dacă vei cutreiera mici străduțe, te vei opri în fața unui monument sau altul unde pot fi deslușite vestigiile unui bogat trecut, ziduri sumbre, case elegante, grădini și parcuri, vei traversa o piață, vei zăbovi într-un scuar, căutînd să descoperi colțuri ascunse, care păstrează urmele unor timpuri duse de mult, vei simți treptat cum marea metropolă de pe malurile Tamisei, cu contrastele ei atît de puternice, îți devine prietenă. Londra îți apare asemenea unui loc multiplu în înfățișările sale, variat în arhitectura sa umană ca și în cea naturală, atît de divers prin caracterul, fizionomia, obiceiurile și tradițiile care dăinuiesc, plin de contraste sociale.

După o ploaie monotonă, deasă, cu un cer jos, mohorît, dintr-o dată orașul își șterge repede lacrimile și devine surîzător în lumina unei dimineți radioase.

Primăvara seninul e mai senin ca oriunde, are în el o strălucire neasemuită, iar primele frunze plăpînde îți încîntă privirea cu verdele lor cald și proaspăt.

În lumina evanescentă a zilelor de toamnă frumoase, case, parcuri, străzi par învăluite într-o ceață aurie, diafană, țesută din vise și poezie.

Scanned with CamScanner

Cînd se lasă noaptea, iar luna își arată chipul palid, vechile edificii, scuarurile, piețele par înconjurate de umbre misterioase, iar aspectul orașului are în el nuanțe magice.

„Dar străzile Londrei, spune Boz*, pentru a fi contemplate în adevărata lor glorie trebuie văzute pe o noapte de iarnă sumbră, tristă, în care există atîta umiditate, încît pavajul pare lucios, iar ceața grea se agață de toate obiectele și face ca lampadarele să pară mai strălucitoare, magazinele luminate mai minunate prin contrastul cu obscuritatea..." Pe o asemenea zi, orașul, cu edificiile, cupolele și turlele înconjurate de ceață, capătă o înfățișare dramatică. În întreaga atmosferă plutește parcă ceva imponderabil, care îndeamnă la o nostalgie de nedefinit.

Londra este orașul unde au trăit și creat atîția oameni de litere, de știință, atîția artiști, îmbogățind cu valorile create de ei patrimoniul cultural al umanității. Londra mai este și orașul omului simplu, sensibil, muncitor, gata oricînd să sară în ajutorul vecinului. Londra mai este și orașul celor săraci care se luptă pentru a-și asigura condițiile existenței.

Între londonezi, un loc deosebit îl ocupă figura aproape legendară a bine cunoscutului *Cockney*. Acesta poate fi considerat ca londonezul tipic. Între milioanele de locuitori ai orașului rămîne o minoritate. Se spune că în unele privințe este cel mai adevărat londonez. El nu pleacă la sfîrșitul săptămînii la țară să se aerisească și să asculte păsările cîntînd, să guste natura. Își găsește întreaga natură pe care ar putea-o dori pe străzile Londrei, el se relaxează în mulțimea și circulația din oraș, este citadinul perfect.

În același timp el este iute, plin de viață și cu o uimitoare putere de a da replici imediat, generos, optimist, destul de activ, deși nu prea se omoară cu munca, foarte tolerant și individualist. Poate fi întîlnit în rîndul încasatorilor din autobuze, al șoferilor în special. Sam Weller era tipul perfect de Cockney.

---

* Pseudonim folosit de Dickens în articolele pentru „Morning Chronicle" și „Pickwick Papers".

Scanned with CamScanner

Londra rămîne orașul marilor contraste — vechi și nou, frumusețe și urîțenie, bogăție și sărăcie. Oraș al împliniri-lor naturale, al curiozităților arhitecturale, al trecutului și istoriei, al legendei și tradițiilor. Londra este oraș al prezentului cu o viață fremătătoare pe toate tărîmurile, oraș al progresului.

DOUĂ ORAȘE : PINNER ȘI BATH, DOUĂ EXPERIENȚE

Mari sau mici, așezate la gura unei ape, pe malul unui rîu, lîngă un vad, păstrînd încă ruinele vreunui castel din timpuri străvechi, vestite pentru tîrgurile ce se țin periodic, presărate cu fabrici și uzine, în apropierea unor mine, înșirate pe coasta mării sau avînd izvoare de ape minerale care atrag vizitatorii pentru cură și tratament ori nenumăratele localități din jurul Londrei, cu vile și case înconjurate cu grădini, orașele Angliei au toate, așa cum e și firesc, și trăsături comune și note distincte. În fiecare se desfășoară un *anumit* fel de viață, cu puls și ritmuri specifice. Cadrul, în general, este același. În toate orașele mari sau mici, se află o primărie, „Town Hall", o hală „The Market", de cele mai multe ori mîndrindu-se cu cine știe ce privilegii căpătate prin vreun hrisov regesc emis cu sute și sute de ani în urmă. Magazinele sînt grupate în așa fel încît există o stradă principală „scumpă" și mai multe străduțe cu magazine ieftine. În rest școli, terenuri de sport, cinematografe, circiumi, acele „pubs", în unele orașe mai mari poate exista și o universitate*, construită nu de mult, biblioteci moderne, un muzeu care cuprinde istoria orașului, galerii de artă, aducînd o notă în plus demnității localității respective. Numele unor străzi amintesc, de fapt ca și pe la noi, de vechile trăsături ale ora-

* În multe orașe din Anglia există acum universități noi, cunoscute sub denumirea de „Redbrick" spre deosebire de vechile universități din Oxford și Cambridge, numite Oxbridge.

Scanned with CamScanner

sului de altădată : Market Street (strada pieței), Oldbridge Street (strada vechiului pod), Cowgate (Poarta vacii). Asemenea denumiri sînt comune în fiecare oraș fie el mic sau mare. Există și unele excepții față de tiparele tradiționale. Mă gîndesc la orașele noi The New Town. Adesea, în Anglia, locuri sau clădiri cărora li se spune noi sînt însă vechi de sute de ani. Dar „orașul nou" este în adevăr un nou experiment, el reprezintă rezultatul unui plan îndrăzneț de a crea locuințe oamenilor din regiunile suprapopulate, punîndu-le la dispoziție nu numai un cămin modern, condiții moderne de lucru, școli moderne, ci creîndu-se și o comunitate vie. Sînt așezări cu totul noi, fără tradiții, de cele mai multe ori populate de perechi de tineri căsătoriți. Mulți nu se simt la îndemînă în asemenea locuri prea noi și tînjesc după vechile lor locuințe chiar și insalubre.

Am fost în decursul timpului prin mai multe orașe din Anglia și Scoția, la York, Canterbury, Salisbury, vestite prin secolele de istorie care le învăluiesc, prin zidurile și clădirile lor care rostesc neîntrerupt istoria Angliei. Am stat în orășele pe coasta Mării Nordului, Rye, unde a locuit altădată Henry James, la Aldeburgh, orașul lui Benjamin Britten și Crabbe, în istoricul Hastings, cu amintirile sale normande, ori în stațiuni ca Bornemouth sau Brighton. Mi-am purtat pașii pe malurile Avonului în Stratfordul lui Shakespeare, atît de legat de viața spirituală a poporului britanic, am trecut prin orașe industriale ca Manchester și Glasgow, m-a copleșit frumusețea așa-numitei Atenă a nordului, Edinburgh, orașul lui Walter Scott. Oxfordul, vechea cetate universitară de pe malurile Isisului, ocupă în formația mea spirituală și în complexul meu de gîndire un loc cu totul deosebit. Pentru a evoca Oxfordul, care, după Iași, este atît de legat de sufletul meu, mi-ar trebui nenumărate pagini. Londra, de asemenea, constituie un tot separat, o prea veche și lungă poveste. Am zăbovit pe la prieteni prin orășelele din jurul Londrei, la Kingston-upon-Thames, la Richmond, la Harrow.

Dintre toate aceste orașe, mari sau mici, în afară de Oxford există două care îmi stăruie în gînd și în suflet : *Pinner* și *Bath*. Total opuse, dar apropiate prin principiile întrajutorării și împărțirii răspunderii cetățenilor pentru bunul mers al vieții civice a întregii obști.

Scanned with CamScanner

Pinner este situat în Middlesex, cam la vreo jumătate de oră de Londra cu trenul. Dacă preferi autobuzul, drumul e mai lung, dar și cu mult mai bogat, mai viu, mai animat, căci de la Golders Green, în nordul Londrei, pînă la Pinner, așezările se țin lanț, cu trăsăturile lor specifice, cu străzi aglomerate, piețe și magazine, cu case în stil Tudor sau Georgian, înconjurate de grădini, cu școli, săli de spectacole, cu pajiști întinse.

Această localitate datează de prin secolul al XII-lea, pe cînd era un sat. Încă de prin 1336 a început să se țină aici un tîrg consacrat prin hrisov regesc, tîrg ce continuă să aibă loc și azi, nemaipăstrînd caracterul comercial sau agricol, ci fiind un bîlci distractiv, bun prilej de veselie și petrecere.

De-a lungul secolelor, viața s-a desfășurat tihnită aici, oamenii văzîndu-și de ocupațiile lor zilnice, ca în oricare sat din Anglia. Mai tîrziu, o dată cu construirea liniei ferate metropolitane, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, au început să se dezvolte construcțiile și rînd pe rînd oamenii mai avuți, atrași de frumusețea și liniștea locului și de vecinătatea Londrei, au prins a-și construi case impunătoare, schimbînd înfățișarea satului. Totuși alături de acești „intruși" își duceau mai departe existența familiile care locuiau acolo dintotdeauna. Între cele două războaie construcțiile s-au înmulțit, dar cu timpul multe dintre marile imobile au fost demolate și terenurile parcelate, ridicîndu-se locuințe mai mici, cele mai multe particulare, unele aparținînd însă Consiliului Comunal. Localnicii cu spirit gospodăresc sînt grijulii să-și păstreze nealterată localitatea, „satul" lor așa cum îl numesc încă mulți și azi.

S-a format o asociație care urmărește îndeaproape dezvoltarea orașului, reușindu-se să se conserve neatinse vechile clădiri, iar strada principală „The High Street" a rămas ca atare și nu s-a transformat, ca prin alte locuri, într-o șosea.

Prin poziția sa Pinner a fost întotdeauna o regiune rezidențială foarte căutată, de aceea costul caselor e ridicat și a cumpăra o locuință aici, presupune că persoana respectivă are o situație materială dintre cele mai bune. Azi, orașul numără o populație de 20.000 de locuitori, înalți funcționari, directori de bancă, profesori și, alături

Scanned with CamScanner

de aceştia, continuă să locuiască un număr respectabil de vechi familii, urmaşii locuitorilor satului de altădată.

Ca în toate oraşele din Anglia şi la Pinner există numeroase asociaţii voluntare care ajută întreaga obşte în cele mai felurite moduri.

Am fost de mai multe ori la Pinner şi am petrecut zile de neuitat. M-am bucurat de atmosfera atît de caldă şi primitoare, plină de omenie a unui cămin englez cu toate obiceiurile şi tradiţiile păstrate din generaţie în generaţie peste veacuri.

Am sosit prima oară la Pinner, într-o duminică. O dimineaţă de decembrie plină de soare şi strălucire, străzile erau mai mult pustii, magazinele aproape toate închise. Vitrinele însă te îmbiau să te opreşti, neştiind bine la ce să te uiţi mai întîi, la pantofii eleganţi într-o varietate de forme şi culori, la obiectele de toaletă, la rochiile şi hainele din neîntrecute stofe de lînă, mohair sau tweeduri în care nuanţele se îmbină în modul cel mai armonios, la măiestrite fulare şi bonete din lînă, la poşete şi geamantane din piele, la o mare diversitate de podoabe, la jucării pentru copii. Tutungeria unde se vînd dulciuri, ziare, ilustrate, obiecte de papetărie e deschisă. Intru, mă uit la ziare şi reviste nestînjenită de nimeni şi cumpăr în cele din urmă o vedere din Pinner, o mică amintire a vizitei mele acolo. Nu departe, farmacia expune, pe lîngă diferite borcane, mojaruri impresionante cu misterioase lichide albastre şi roşii, noi produse de cosmetică şi parfumuri franţuzeşti. Nu departe firma roşie, bine cunoscută, a magazinelor universale Woolworth, mai ieftine, mai uşor accesibile marii majorităţi a populaţiei pentru care magazinele elegante pot fi doar privite, asemenea unor expoziţii. O mică „boutique" expune cîteva modele de rochii de seară, rochii de după-masă, pălării, alături de o prăvălie cu lucruri de artizanat, ceva mai departe un magazin cu lucruri de fierărie şi obiecte pentru grădină, peste drum se întind tarabele cu zarzavaturi şi fructe. Şi tot umblînd de colo, colo, privind în jur, am ajuns în Parc. Din nici un oraş din Anglia nu pot lipsi parcul sau parcurile, spaţiile verzi. La acea oră parcul e aproape pustiu, încă. O tînără îşi fluieră de zor cîinele, care zăboveşte pe după un boschet şi refuză să apară, doi băieţi blonzi trec în goană, pe o

Scanned with CamScanner

bancă o doamnă mai în vîrstă stă la soare. Cînd mă vede îmi zîmbește și mi se adresează cu acel clasic :

— It's a lovely day, isn't it ?*

Vremea e un subiect interminabil și foarte comod de conversație, în Anglia.

— It certainly is,** îi răspund la rîndul meu și trec mai departe lăsînd-o pe interlocutoarea mea puțin descumpănită, cred, pentru că nu am continuat conversația...

Pe malul lacului un băiețaș și o fetiță însoțiți de părintele lor, probabil, hrănesc cîteva rațe care, pline de maiestate, alunecau pe apă, adunîndu-se acum roată aproape de mal. Undeva mai departe, între două tufe, un bătrînel cu o sacoșă aruncă pîine unei mulțimi de porumbei, care ciugulesc lacom, printre ei amestecîndu-se din cînd în cînd cîte o vrăbiuță. Mă reîntorc, ies din parc. Merg mai departe. O stradă la stînga îmi atrage atenția prin numele ei plin de poezie : „Love Lane". Îmi continui drumul, pînă unde se taie tot la stînga o altă stradă mai lată care urcă. La capătul străzii, pe creștet de deal se ridică biserica, în piatră, cu un turn pătrat, datînd din 1321. Turnul are un ceas cu cadran albastru și cifre aurii și domină întreaga așezare, putînd fi văzut din diferite puncte. Și pe această stradă se înșiră de o parte și alta magazine. Îmi atrage atenția un magazin cu antichități, iar alături un atelier de încadrat tablouri, unde sînt expuse și vechi gravuri, acuarele, tablouri în ulei. Privirile mi se opresc asupra unei gravuri foarte izbutite reprezentînd tocmai strada pe care mă aflu acum. O diligență e oprită în fața unui han. Cu litere subțiri e scris : *Pinner, Middlesex,* engraved by James Cooke, 1828. Strada era mai animată atunci, oameni, forfotă, mișcare, chiar și păsări și o capră pot fi văzute, nu existau magazine cu antichități și nici o „boutique".

Dejunul a fost animat, gazda mea, Dr. Hugh Wybreuw, a stat cîtva timp în România și a mai revenit de cîteva ori. Are multe obiecte de artizanat și discuri cu muzică populară românească, covoare românești, ba pînă și țuică. Pe lîngă mine se mai află și un delegat cultural din Bulgaria, în misiune oficială la Londra, apoi Doreen Berry, director

---

* E o zi frumoasă, nu-i așa ?
** Este, într-adevăr.

Scanned with CamScanner

adjunct la „Centrul Marea Britanie/Europa de Est", care de altfel, ca și gazda, cunoaște bine România, Dr. Anne Pennington, profesor la Universitatea din Oxford, care a vizitat, de asemenea, România și a lucrat la Institutul de Studii Sud-Est Europene de la București, apoi Sir Donald și Lady Logan, fost ambasador al Marii Britanii la Sofia. Mai sînt și cîțiva localnici care fuseseră în excursie în țara noastră. Nu mă puteam gîndi că voi găsi în acest îndepărtat colț din Anglia o atmosferă atît de românească, cît și o seamă de deosebite aprecieri pentru valorile românești și frumusețile țării. Aveam să aflu mai tîrziu că aproape în fiecare an mulți locuitori din Pinner, la inițiativa și sub egida dr. Hugh Wybreuw, fac excursii în România.

Seara am asistat la un concert de muzică vocal-instrumentală susținut de muzicieni amatori din Pinner. Tineri și bătrîni, copiii și vîrstnici au pregătit cu stăruință, săptămîni de-a rîndul, acest concert. La intrare, un anunț amintește excursia ce urmează să aibă loc în România. În seara concertului toți erau în ținută de rigoare. Oameni obișnuiți care își duc zi de zi existența în micul lor oraș, după un tipic bine stabilit și toți consideră că au o datorie morală să dăruiască din timpul și energia lor pentru viața comunității. Am încercat o adevărată emoție în acea seară, urmărind pe cei care, cu atîta trudă și seriozitate, au pregătit acest concert. Dacă mă gîndesc bine, fiecare englez are, pe lîngă profesiunea lui, o preocupare, un hobby, în care acum văd nu numai o plăcere personală, ci și o modalitate de a aduce bucurie și altuia, fie că pictează, cîntă la un instrument sau într-un cor, este actor amator, face grădinărie, crește animale. În felul acesta se stabilește o răspundere reciprocă în cadrul comunității în care își duc existența.

Am mai revenit la Pinner și în alți ani, chiar în toiul sărbătorilor de iarnă, atît de iubite de englezi, atît de încărcate în tradiții.

Am cunoscut mai mulți localnici, am fost invitată în cîteva case. Mulți vizitaseră România, chiar de mai multe ori, unii dintre ei mi-au vorbit cu încîntare despre nordul Moldovei, despre Maramureș ori coasta Mării Negre sau Delta Dunării, despre valea Oltului sau Jiului. Am găsit

Scanned with CamScanner

la unii preocupări susținute pentru arhitectura românească, pentru stilul brîncovenesc sau pentru atmosfera „poetică" a Iașului.

Aici, la Pinner, ca în oricare alt oraș, viața cea de toate zilele își urmează cursul ei în cadrul unei anumite structuri și o parte a acestei structuri este tocmai dragostea și loialitatea pe care fiecare locuitor le simte pentru orașul în care își duce existența.

„Bath este un oraș plin de farmec, întocmai cum mi-l închipuiam. Minunata perspectivă pe care o ai de pe Crescent, ca și aleasa simetrie a clădirilor din Circus m-au încîntat", declara Evelina, personajul principal din romanul cu același nume al scriitoarei engleze Fanny Burney, publicat în 1778.

La acea vreme orașul medieval dispăruse, locul fiindu-i luat de cel georgian, plin de eleganță și armonie, înfăptuirea arhitecților Wood, tatăl și fiul, și a urmașilor acestora, Thomas Jelly, Baldwin, Palmer, Adam. Era orașul vizitat de Defoe, la începutul secolului al XVIII-lea, scriitorul spunînd că l-a găsit „schimbat, nemaifiind o simplă stațiune pentru tratament, ci un loc pentru cei sănătoși și suferinzi deopotrivă, care îi ajută pe indolenți și petrecăreți să comită crima cea mai odioasă, să omoare timpul".

De-a lungul secolelor, orașul de pe malurile Avonului a înflorit împreunînd frumusețea naturii cu măiestria oamenilor care au tăiat elegante artere, au zidit poduri și au ridicat iscusite clădiri. Săpăturile arheologice au dat mereu la iveală sculpturi romane, basoreliefuri, dale funerare, imagini de zei și zeițe, vase, bijuterii, minunatul cap în bronz al Minervei descoperit în secolul al XVIII-lea cu prilejul unor săpături, exponatul principal de azi al muzeului roman, ca și frontonul templului înălțat altădată în cinstea zeiței romane Minerva și a zeității celtice Sulis. Acesta era dominat de un cap al meduzei, transformat însă în chip de bărbat, împreunare interesantă de artă romană și tradiții locale celtice, considerată drept cea mai frumoasă statuie romană-britanică, găsită pe întinsul țării. Inscripțiile amintesc de calitățile tămăduitoare ale izvoarelor termale de acolo. Specialiștii s-au ocupat mereu de analiza apelor și determinarea proprietăților acestora. Experiențele au arătat că ar cuprinde vreo treizeci de substanțe dife-

Scanned with CamScanner

rite. Apa este ușor radioactivă și are gust de bismut și sulf. De aceea probabil, Sam Weller al lui Dickens spunea că parcă ar fi „fier înfierbîntat".

Locul era însă vestit pentru izvoarele sale încă înaintea venirii romanilor. Se spune că primul care le-ar fi descoperit ar fi fost Bladud, tatăl regelui Lear al lui Shakespeare. Acesta, izgonit de la curtea părinților săi din pricina leprei pe care o avea, păzea porcii într-o pădure de prin acel ținut, pînă cînd, într-o bună zi a ajuns în vale, la niște izvoare și bălți. Porcii aveau și ei o boală de piele, dar, intrînd în apă, curînd s-au vindecat. Atunci s-a scăldat și el în acele bălți și s-a tămăduit. S-a întors la curtea tatălui său, iar cînd i-a venit rîndul să fie rege, drept recunoștință, a clădit un oraș lîngă acele izvoare.

De atunci romani, saxoni, picți, scoți s-au perindat prin acele meleaguri, localitatea înflorind sau pălind. Dar locul a exercitat întotdeauna o deosebită atracție. Un poem anglo-saxon pomenește că orașul era în secolul al VIII-lea o masă de ruine, pe deasupra cărora zburau păsări de pradă, priveliștea însă rămînînd minunată.

Mult mai tîrziu, prin secolul al XVII-lea, localitatea atrăgea din ce în ce mai mulți vizitatori. Se spune că și soția lui James I, Anne, a venit la Bath, în 1613 și 1625, pentru a-și trata hidropizia de care suferea.

Ca să-și afle liniștea, după tulburarea pe care i-o pricinuise o predică ținută, într-o duminică, în Catedrală, Samuel Pepys porni într-o plimbare în jurul zidurilor cetății. Mi-am purtat și eu pașii pe lîngă aceste ziduri, deși, fără îndoială, sînt mult refăcute azi. Pepys a văzut desigur casa lui Sally Lunn, cea mai veche din localitate, și poarta de la est a orașului. După vizita la Bath, el avea să scrie în jurnalul său : „Nu poate fi sănătos ca atîtea trupuri să se scalde împreună în aceeași apă", iar mai apoi, ocupîndu-se de oraș, nota că are multe străzi bune și case mîndre de piatră.

Orașul avea să se schimbe curînd, devenind de nerecunoscut. Ralph Allen, numit director al Poștei din Bath, în 1710, doritor de cîștiguri, a început să exploateze cariera de piatră din împrejurimi și, contrar celor afirmate de arhitecții din Londra, și-a dat seama că din piatra de acolo se putea clădi un nou oraș. El și-a împărtășit gîndurile unui tînăr arhitect, John Wood, consilier tehnic la

Scanned with CamScanner

carierele sale. Acesta,animat de idee și dovedind o remarcabilă capacitate creatoare, a văzut posibilitatea transformării localității într-un oraș clasic, după principiile arhitectului italian Palladio. Ca o confirmare a credinței sale nestrămutate în frumusețea pietrei din regiune și a arhitecturii paladiane, Wood a construit o locuință elegantă pentru Allen, Prior Park. Lumea venea din toate părțile să admire frumusețea acelei clădiri.

Un al treilea care avea să colaboreze la crearea noului oraș a fost Richard Nash, cunoscut mai apoi sub numele de „Beau Nash", numit de corporația locală maestru al ceremoniilor, post care implica organizarea distracțiilor în acea stațiune ajunsă la modă. Nash era un tînăr vesel care după un scandal la Oxford a ajuns la Bath, în anul 1705. El avea să devină un fel de rege al orașului, arbitru al bunului gust și al eleganței.

Acești trei bărbați, Nash, Allen și Wood, au creat noul Bath.

Am sosit la Bath într-o dimineață de sfîrșit de octombrie cu un cer senin. O lumină aurie, evanescentă, părea că învăluie întreg orașul. Casele se pierdeau departe pe dealuri în oaze de verdeață. Avonul își purta falnic apele pe sub poduri și pe lîngă malurile împădurite. În acele ore ale dimineții, lumea trecea grăbită în jurul meu, bărbați și femei în drum spre lucru, mamele își conduceau copiii la grădinițe și creșe, elevi cu ghiozdane în spate se îndreptau spre școală, gospodine cu coșuri și sacoșe se grăbeau la piață. Unele mai zăboveau de vorbă la un colț de stradă sau la ușa unei prăvălii.

Cu un plan în mînă, am pornit spre inima orașului. Pașii m-au purtat spre Pierrepont Street, arteră animată, abătîndu-mă apoi pe unele din cele mai izbutite străzi realizate de John Wood, South Parade și North Parade, pe lîngă parcul plin de dalii și trandafiri, locurile pe unde altădată se plimbau contemporanii lui Wood. Cum abia terminasem de tradus romanul *Evelina* de Fanny Burney, eram foarte pătrunsă de atmosfera epocii și îmi venea ușor să-mi imaginez o seamă de personaje simandicoase de atunci, femei cu pălării încărcate de pene, flori și fructe, bărbați cu fulare și cravate elegante. Pe North Parade au locuit Oliver Goldsmith și Edmund Burke, nu departe și-a

Scanned with CamScanner

avut domiciliul, cîtva timp, Nelson, pe atunci tînăr căpitan, iar undeva, în apropiere, în casa elegantă a familiei Linley, se număra printre slujnice la acea vreme și o fetișoară, pe nume Emma Hart, devenită mai tîrziu Lady Hamilton. Tot pe acolo au locuit Fanny Burney, ca și Mrs Thrale, aceasta din urmă animatoare a vieții literare engleze, amîndouă prietene cu dr. Samuel Johnson care le vizita uneori și de bună seamă că se duceau cu toții la teatru, unde se reprezentau piesele lui Sheridan *Școala Calomniei* și *Criticul*. Acolo juca marea actriță a Angliei de atunci Sarah Siddons, pictată de Gainsborough, care și el a locuit vreo 16 ani la Bath. Fanny Burney a îndrăgit mult orașul, ea își doarme somnul de veci aici, la cimitirul Walcot.

Trec pe lîngă impunătoarea Bath Abbey ridicată în secolul al XV-lea, pe locul unde prin anul 781 se afla un locaș saxon, iar în 1107 s-a durat o catedrală normandă. În colțul de la nord-est, un vitraliu modern evocînd un moment din istoria veche a Angliei. Prilej pentru mine de a-mi aminti legende de mult uitate.

De acolo fac cîțiva pași și ajung la băi. Vizitez băile romane și cele regale. Un elegant stabiliment public, unde, într-un decor georgian, plin de farmec, o orchestră interpretează, sub palmieri, melodii din secolul trecut și unde se poate lua micul dejun sau, după-masă, ceaiul, sub privirile portretului și statuii lui Nash. Tot acolo se află și o pendulă veche, opera lui Thomas Tompion, cel mai mare ceasornicar al timpului, dăruită de acesta orașului în 1709.

Străbat străzi ce urcă în pantă, mărginite de magazine moderne. Într-una din casele pe lîngă care trec a locuit Horace Walpole, creatorul romanului gotic și cronicar al societății georgiene, ceva mai departe este casa lui Josiah Wedgwood. Atelierele de ceramică și porțelanuri ale acestuia aveau să producă bunuri de preț pentru Anglia, America și Europa, activitatea lui fiind continuată de marile întreprinderi cu același nume, atît de prețuite ale zilelor noastre. La sfîrșitul străzii Gay, în capul dealului, vestitul Circus, o încîntătoare piață, asemenea unui cerc, cea mai spectaculoasă realizare a lui John Wood, formată din grupuri de cîte 11 case cu trei etaje. Scăldate de lumină și soare aceste clădiri mă înconjură cu solemnitate și măre-

Scanned with CamScanner

ție. William Pitt i-a încredințat lui John Wood construirea casei sale în Circus.

În jur, liniște desăvîrșită, nici un trecător la acea oră de miez al zilei. Nu departe se ridică edificiul hărăzit manifestărilor publice sociale și culturale, cunoscut sub denumirea de „Assembly Rooms", considerat ca unul dintre cele mai izbutite de acest fel, parte integrantă a vieții orașului. Asemenea clădiri, ca și marile holuri, reprezintă pentru englezi cadrul indispensabil al vieții corporative. Tot aici am aflat adăpostit și muzeul costumului, înfățișînd vizitatorului o bogată și variată istorie a veșmintelor din cele mai îndepărtate epoci pînă în zilele noastre. Printre obiectele expuse găsesc broderii din timpul lui Shakespeare, brocarturi și catifele purtate de frumoasele contemporane lui Nash, museline care ar fi încîntat-o pe Jane Austen. Muzeul mai cuprinde și o superbă colecție de bijuterii, lenjerie, jucării și păpuși. În cadrul muzeului funcționează un centru pentru cercetări în domeniul modei, avînd și o bogată bibliotecă la dispoziția studenților, specialiștilor și a oricărei persoane cu preocupări în acest domeniu, facilitînd astfel posibilitățile de studiu al îmbrăcămintei.

De străzile din jur sînt legate nume precum cele ale istoricului Gibbon, pictorului Thomas Lawrence, poeților Walter Savage Landor și Robert Southey.

Îmi continui drumul spre *Royal Crescent*, altă înfăptuire măiestrită a lui John Wood junior. Un semicerc de case din piatră în culoarea chihlimbarului deschis, strălucind în bătaia soarelui. De acolo de sus privirile se pierd pînă departe, dincolo de verdele pajiștei din față, peste orașul din vale, pitit între copaci.

În diferitele mele peregrinări în lungul și latul Europei nu mi-a fost dat încă să văd o construcție atît de desăvîrșită. Încerc să număr casele împreunate în acest semicerc. Să fie vreo treizeci. Dar coloanele ? (ionice, cred), dacă am numărat bine, sînt 114. Christopher Anstey, autorul unei pretinse lucrări satirice, *New Bath Guide*, a locuit aici, la nr. 5. Cartea lui este alcătuită din scrisori ale membrilor unei familii despre acest oraș. Scrisorile sînt pline de duh, refăcînd atmosfera plină de savoare a orașului în secolul al XVIII-lea. Cartea se găsește și azi de vînzare în librăriile din Bath.

Scanned with CamScanner

În spate, mai sus pe deal, la oarecare distanță se conturează încă un semicerc asemănător. Este „Lansdown Crescent", opera altui arhitect al orașului, Palmer. Pînă acolo străbat diferite piețe și terase. Această construcție se află chiar în inima naturii iar priveliștea este și mai impresionantă. O tăbliță îți indică drumul spre un nou grup de case, „Camden Crescent", construit de John Eveleigh. Este punctul cel mai înalt din oraș. Explorările mele se încheie aici. Mă reîntorc spre centru. Nu departe în St. James Square a locuit pictorul James McNeil Whistler. Cobor trepte înguste, tai străzi mărginite de case și grădini din care se revarsă peste ziduri o profuziune de flori. În primele ore ale după-mesei străzile sînt înțesate de lume. Bărbați și femei se întorc de la lucru, copiii se grăbesc de la școală spre casă. O puzderie de gospodine, ieșite din nou după cumpărături, mai puțin pripite acum, se opresc în fața vitrinelor, stau de vorbă, intră într-o cofetărie, pentru a bea o ceașcă de ceai cu vestitele chifle de Bath, și să sporovăiască mai pe îndelete.

Mă duc la Guildhall. Primăria orașului, construită în 1766 de Baldwin, cu unele completări aduse mai tîrziu de John Brydon. Zăbovesc mai mult în sala de recepții, o adevărată bijuterie a sfîrșitului secolului al XVIII-lea, decorată în stilul lui Adam. Pe pereți o seamă de portrete care povestesc întreaga istorie a orașului. Cînd ies de acolo mă abat în hală, Bath Market, chiar alături de primărie, înființată prin hrisov regal în evul mediu. Aici, în piață „de toate", de la mașini de cusut, ață și ace, la obiecte de artă, cărți, mobilă veche, tablouri, argintărie și porțelanuri, pînă la cîrnați, carne, zarzavaturi și fructe, brînzeturi, flori, pîine, prăjituri, pește, jucării pentru copii, obiecte de drogherie, specialități culinare locale, multă mișcare. Ies printr-o altă poartă, în partea opusă, pe Grand Parade, deasupra rîului Avon, pe Pultney Bridge, altă înfăptuire a arhitecților din Bath. Construit în 1770 de Robert Adam, podul e mărginit de magazine asemenea vestitului Ponte Vecchio de peste Arno, la Florența. Îmi port pașii agale de-a lungul podului, privesc în vitrinele magazinelor. Pe malul celălalt, mai departe Great Pultney Street, marele bulevard tăiat de Thomas Baldwin. În capăt o clădire importantă, unul din muzeele orașului, cuprinzînd bogate

Scanned with CamScanner

colecții de picturi, miniaturi, argintărie, porțelanuri, mobilă. Tot acolo se află și centrul de studiu artizanal. Nu departe de muzeu, în Sidney Place, a locuit Jane Austen, care s-a mutat aici în 1801, împreună cu părintele ei. Scriitoarea cunoștea însă orașul mai înainte de a-i servi drept cadru pentru unele din romanele sale ca *Northanger* și *Persuasiune*.

Tot pe aici au locuit William Wilberforce, abolționist al comerțului cu sclavi, ca și William Smith, părintele geologiei engleze. Viitorul Napoleon al III-lea a petrecut de asemenea cîtva timp în Bath. La șirul scriitorilor care au îndrăgit orașul se mai adaugă și numele lui Bulwer Lytton și cel al Hannei More.

Revin pe urmele mele, trec din nou podul. La acea oră vesperală dealurile dinspre sud își înalță crestele acoperite de verdeață către cerul roșu-vioriu. În partea opusă se proiectează Lansdown și Camden Crescent, asemenea unor scoici prinse pe fundul mării. Jos pe rîu alunecă încetișor două lebede. Pierdute în depărtare, se zăresc între copaci, case vechi. Poduri își profilează silueta peste apă, totul pare învăluit în liniște.

De-a lungul rîului, în drumul spre Bristol, s-au înmulțit, de la sfîrșitul secolului trecut, fabricile și uzinele.

Din 1947 în fiecare sfîrșit de mai și început de iunie are loc aici un mare festival muzical, unul dintre cele mai importante din Anglia. Yehudi Menuhin a fost ani de-a rîndul animatorul acestuia, urmat de Sir Michel Tippet, apoi William Glock.

Vechea și eleganta stațiune balneară atît de îndrăgită de scriitorii și artiștii secolelor trecute, ca și de cei de azi de altfel, nu este numai un oraș deosebit prin frumusețea naturii și a arhitecturii sale, dar și un locaș bogat în vestigii istorice și comori artistice, unde munca și viața modernă pulsează din plin.

Am cutreierat străzile, m-am aplecat pe balustradele podurilor, am urmărit cursul molcom al rîului, am contemplat de pe vechile ziduri frumusețea aparte a acestui oraș, am simțit în restaurantul băilor atmosfera secolului al XVIII-lea, a Angliei dr. Johnson, mi-am lăsat privirile să rătăcească de sus, din „Lansdown Crescent", asupra întregii așezări cufundate în verdeață, mi-am purtat pașii pe „Royal Crescent".

Scanned with CamScanner

M-am reîntors seara la Londra copleșită de armonia și trăsăturile atît de deosebite ale locului, cu regretul că abia acum, atît de tîrziu, am ajuns să descopăr acest oraș pe care îl rînduiesc între cele cîteva săpate în inima mea.

CÎTEVA ZILE LA EDINBURGH

„Mine own romantic town".

Walter Scott, Marmion

Peterborough, Doncaster, York, Newcastle, Berwick... îmi răsună încă în ureche aceste nume, așa cum le-am auzit rostite la megafon în timpul celor cinci ore cît a durat călătoria de la Londra la Edinburgh, cu un tren „Intercity 125". Cînd am plecat din Londra am avut doi parteneri. Au citit ziarul, și-au luat tacticos micul dejun și nu mai știu cînd au coborît, cred că amîndoi în același loc. Întotdeauna m-a uimit precizia cu care știu englezii cînd sînt în tren, fără să privească în jur, stînd cu ochii ațintiți pe o carte sau un ziar, să coboare la stația de destinație. După cîtva timp s-a urcat un grup mai mare de bărbați care s-au răspîndit prin toate locurile libere, trei s-au așezat la masa mea. Erau mari, grași, gălăgioși și n-au tăcut o clipă. Vorbeau o engleză urîtă, lătăreață. Îmi țineam privirile îndreptate spre fereastră și urmăream pajiștile, vacile, oile care păsteau tihnit, rîurile și lacurile, pîlcurile de copaci întrerupte din cînd în cînd de apariția caselor cu acoperișuri din țiglă roșie, a turlelor pătrate sau ascuțite ca niște săgeți țintind spre bolta cerească. Mă simțeam complet sufocată și țintuită locului de prezența și gălăgia lor. Din fericire nu au mers prea mult, cred că s-au dat jos la York. Cînd au plecat am respirat ușurată. Între timp s-a așezat lîngă mine altcineva, o persoană singură, deci liniștea părea asigurată. Se anunță orașul Berwick. Trecem

---

* „Orașul meu romantic".

Scanned with CamScanner

apoi Tweedul, mă uit mai departe pe fereastră la apele verzui umflate ale acestui rîu și dintr-o dată aud :

— Am intrat în Scoția.

Peisajul e încîntător, cerul senin, ziua plină de suave promisiuni. Cu cîteva ore mai devreme, pe cînd eram la Peterborough începuse o ploaie măruntă și deasă.

— În această regiune, continuă vecinul meu, se află o serie de vechi castele : Hailes, lîngă Dunbar ; Tantallon, aproape de North Berwick ; Linlithgow, mai la vest, toate legate de momente din viața Mariei Stuart.

— La Linlithgow sînt doar niște ruine care se oglindesc pline de melancolie într-un lac, dacă îmi aduc bine aminte, acolo s-a și născut frumoasa și nefericita regină, rostesc eu, așa, mai mult ca să nu tac chiar tot timpul.

— Da, s-a născut la 8 decembrie 1542, îmi răspunde el prompt.

Nu mai știu ce să mai spun în fața unor cunoștințe atît de exacte și sigure.

— Scoția are foarte multe castele și vechi vestigii, bolborosesc eu.

— Da, este o țară a legendei, a poeziei, cu un folclor bogat și fiecare din aceste castele are istoria și specificul său. Aproape fiecare păstrează amintirea Mariei Stuart. La Craigmillar se retrăgea, pentru a scăpa de intrigile de la curte ; la Borthwick, și-a petrecut, în 1567, luna de miere cu Bothwell. Dar, continuă vecinul meu, cel mai impresionant castel medieval, după părerea mea, este Kildrummy, asediat în 1306, pe cînd familia lui Robert de Bruce se refugiase acolo. Sus, în Highlands, Stirling, a fost folosit de regii Scoției timp de 500 de ani ca fortăreață, palat și parlament.

Uluită de informațiile atît de vaste ale vecinului meu, încercam să fac față situației cu ce brumă de cunoștințe mai aveam.

— Am vizitat Lauriston Castle și Glamis Castle de care este legată amintirea lui Macbeth.

— Lauriston e un castel ca multe altele, dar Glamis rămîne învăluit de multă poezie și nu poate fi uitat.

— Îmi amintesc că l-am văzut de mult, pe o zi cu ceață, o ceață deasă care-i schimba contururile. Apărea foarte straniu cu nenumăratele turnuri și ceasul din mijloc, reiau eu.

Scanned with CamScanner

Se anunță localitatea Dunbar. Interlocutorul meu își etalează în continuare cunoștințele, trecînd acum de la castele la alte evenimente istorice.

— Aici, în apropiere de Dunbar a avut loc marea victorie a lui Cromwell din 1650, declară el.

Să fie vreun profesor de istorie sau vreun scoțian care are drept hobby istoria ?

Atentă la înșiruirea atîtor castele scoțiene, nu am observat că trenul își tăia drum chiar pe malul mării. Apropiindu-se, îndepărtîndu-se și apoi iarăși alăturîndu-se țărmului. Citesc cu greu din mers numele cîtorva halte : Dren Longniddry, Prestonpas, Porotbello.

— Ajungem în curînd la Waverley Station, mă informează el. Trenul își încetinește mersul, pătrunde sub cupola gării. Lumea se agită, se pregătește să coboare. Îi mulțumesc pentru informațiile pe care mi le-a dat și îmi iau rămas bun de la el.

Iată-mă la Edinburgh, după mulți ani, singură. Aici nu am decît amintiri șterse, care pot fi evocate fără durere. De cum ies din gara Waverley fac cîțiva pași și recunosc vestita Princess Street, socotită una din cele mai frumoase străzi din lume. Arteră lungă, lată, mărginită pe o parte de un parc întins, dincolo de care se proiectează masivă și impresionantă stînca unde se înalță Castelul „Edinburgh Castle", fortăreață naturală, dominînd întreaga așezare, de acolo, din creștet, vechi clădiri și monumente, împrejurimile cu dealuri, văi și stînci, pînă la mare care se întinde spre zarea nesfîrșită. De cealaltă parte a străzii se înșiră elegante magazine, cluburi și instituții. Departe, dincolo de capătul grădinii se conturează negre edificii. Pe cer s-au adunat nori vineți, prin care soarele își trimite razele, amestec de roșu și gălbui. Întreaga stradă pare învăluită într-o mantie de lumină ciudată, care modifică contururile clădirilor, dîndu-le o înfățișare fantomatică. Un efect teatral asemenea unei tragedii istorice. De fapt nimic surprinzător, căci Edinburghul a fost teatrul unui întreg șir de drame. Revăd și monumentul lui Scott cu turla-i înaltă, formînd un fel de baldachin, sub care ochii întîlnesc statuia acestui fiu al Edinburghului, cioplită în marmură cenușie de Carrara, împreună cu „Maida", cîinele său preferat. Monumentul are o arhitec-

Scanned with CamScanner

tură complicată cu galerii, nișe, statuete reprezentînd personajele principale din creația sa.

Chiar în fața monumentului se află și stația autobuzului meu. Nu am bani potriviți pentru a scoate biletul, care se obține dintr-un aparat automat. O scoțiană amabilă îmi dă mărunțișul necesar. Rog pe cei din jur să-mi spună cînd voi ajunge la destinația mea, în Polworth Terrace. Mă aștern pe o cale tare lungă. După ce trecem prin multe străzi și străduțe, în fine, ajung.

Strada e lată, frumoasă, plină de case cu grădini, degajînd toate un aer de liniște și voie bună. La capăt se întinde un imens spațiu verde, copaci, tufișuri, ierburi înalte. Doamna Lindsay mă primește cu multă căldură și-mi oferă imediat o ceașcă de ceai. Mă conduce în camera mea. Acolo este un televizor, un ceainic electric instalat pe o măsuță cu toate cele necesare pentru a-ți face oricînd un ceai sau o cafea. În Scoția, ca și în Anglia, totul e diferit de continent, pînă și prizele. Focul e din acele vechi cu gaze și pentru a-l aprinde trebuie să introduci o monedă. Cabinetul de toaletă e foarte bine echipat cu tot felul de prosoape, săpunuri, săruri de baie, spray-uri, colonii. Există un sistem special de încălzire a apei pentru duș, cam complicat pentru stîngăcia mea proverbială. În vestibul este și un papagal, Poly, care tot timpul bolborosește ceva în limba lui, neînțeleasă mie, din cînd în cînd scoate sunete stridente. Cînd mă apropii de el, tace și mă privește fix, cu mărgelele lui de ochi, pe care îi rotește, în timp ce înclină capul într-o parte și alta, ca apoi să-și înceapă iarăși discursul.

Doamna Lindsay are o fiică de vreo 14—15 ani. Și ea e singură, și-a pierdut mai demult soțul. E plină de căldură și bunăvoință. Suferă de reumatism, ca mai toți britanicii de altfel și face regulat gimnastică medicală, la un cabinet specializat.

Plec pentru un tur în oraș, așa, în recunoaștere, un prim contact. Mă hotărăsc să străbat pe jos toată acea distanță care mă speriase prin lungimea ei, pe cînd mă aflam în autobuz. Traseul era liniar. Este ora înserării, cînd după o zi de muncă cei mai mulți își fac cumpărăturile de seară și se grăbesc să ajungă acasă. Punct turistic foarte atrăgător în lunile de primăvară și vară, Edinburgh este la vremea asta al localnicilor. Puțini vor fi cei ca mine. În

Scanned with CamScanner

orice caz chiar dacă se află cîte cineva este de prin meleagurile învecinate, nu de peste mări și țări, tocmai din România.

Încerc să evoc vizita făcută la Edinburgh, cu ani și ani în urmă. Scoția era pentru mine cea de atunci, ca și pentru mine de azi, o țară plină de basme și mituri, unde poezia și cîntecele se împreunau cu frumusețile naturii sălbatice.

În această primă seară mă strecor singură printre șuvoaiele de oameni care invadaseră Princess Street, căutînd să prind cîte ceva din atmosfera străzii. În capătul de vest se conturează un monument dedicat memoriei soldaților scoțieni căzuți în primul război mondial. În partea străzii dinspre grădină se înșiră bănci de lemn lucioase, fiecare poartă o tăbliță, indicînd că a fost așezată acolo de o rudă, un prieten, un părinte, o soție, o fiică, în memoria unei ființe dragi, plecată pe drumul fără întoarcere. Mi se pare foarte emoționant un asemenea omagiu. Cei care, obosiți, fac acolo un popas își vor îndrepta o clipă gîndul spre cel plecat dintre ei. La această oră reflectoarele învăluie monumentul lui Scott și Castelul într-o lumină ireală.

Merg la întîmplare spre capătul opus, cred că spre est, nu prea mă descurc eu cu punctele cardinale. Nu departe de Princess Street, la poalele a ceea ce se cheamă *The Mound* (o îngrămădire de pămînt, formată de prin secolul al XVIII-lea, cînd au început săpăturile pentru fundațiile noilor case și străzilor din noul oraș, 50 de ani la rînd s-au tot depozitat acolo unele peste altele vagoane de pămînt) se desenează două clădiri clasice, Academia Regală Scoțiană și Galeria Națională. Mai departe se profilează o clădire impunătoare, despre care aflu că e Poșta Centrală. Le urmăresc cu privirile de la distanță și apoi mă întorc. Mîine dimineață, în lumina zilei, voi vedea clădirile și străzile, monumentele și podurile, deși acum, în amestecul de întuneric al nopții și revărsările de lumină ale becurilor și reflectoarelor, par mai stranii, mai tainice. Traversez strada și mă pierd în marile magazine, mai toate sucursale ale firmelor de la Londra. Acestea sînt pretutindeni la fel, mai ales cînd e vorba de sucursale, dar fac parte integrantă și ele din peisajul unui oraș, din viața localnicilor, sînt imagini ale obiceiurilor, ale gusturilor oamenilor și deci trebuie văzute. Intru prin fiecare din aceste magazine de pe Princess Street pînă cînd ajung la

Scanned with CamScanner

capătul de vest al străzii. Știu precis acum că e vest, căci am văzut scris. Traversez și cotesc apoi pe Lothian Road, o stradă mare comercială. Mi-am fixat chiar niște repere, magazinul Woolworth, o sală de teatru. Sînt pe calea spre locuința mea, cale de multe poște pînă voi ajunge. Străzile sînt cam pustii, lumea se întoarce acasă în automobile sau în autobuze, nu are nimeni nici timp, și nici atîta energie să o pornească pe jos kilometri. Nici eu, la București, nu aș porni pe jos din Calea Victoriei pînă în Drumul Taberei. Între timp a început o ploaie măruntă și deasă. Doamna Lindsay mă întîmpină cu multă solicitudine, îngrijorată dacă nu m-a udat ploaia. O asigur că totul e în ordine, eu avînd permanent la mine o umbrelă cînd colind străzile din zori și pînă în noapte.

Rămîn de vorbă cu ea, în living ; ca orice scoțian își iubește orașul și îmi vorbește cu înflăcărare despre Scott, Burns și R. L. Stevenson, Mary Stuart, Robert de Bruce. Scoțienii, poate încă și mai bine decît englezii, cunosc literatura și istoria țării lor.

Îmi arată o carte cu toate clanurile Scoției. Îmi amintesc că am și eu una pe undeva, pe acasă. Cum e mult timp de cînd nu am mai răsfoit-o mă uit la cartea ei. Îmi spune și ea, ca și interlocutorul meu din tren, că Scoția e plină de legende și poezie, că are un folclor foarte bogat și o natură sălbatică, tainică. Da, acestea sînt trăsăturile țării lor și toți scoțienii le cunosc, le iubesc și îți vorbesc despre ele mereu. Îi povestesc și eu despre frumusețile României și despre folclorul nostru. Îmi mai spune că, în timpul festivalului, care are loc în fiecare an în august-septembrie, cîte trei săptămîni, orașul e foarte animat și învăluit într-o atmosferă specială. Acum, evident, nu sînt turiști, astfel poți mai bine descoperi tot ceea ce e esențial în această capitală, numită după Edwin, rege al Northumbriei, în secolul al VII-lea. Îmi mai spune, ceea ce nu știam sau poate uitasem, că orașul era numit altădată „Auld Reekie", adică „Olt Smoky" (Vechiul oraș frumos) și că este înconjurat și clădit pe șapte coline, ale căror nume mi le înșiră repede. Dornică să-mi împărtășească tot ceea ce știe despre orașul ei, îmi povestește că, prin anii 1599—1601, o trupă de actori ambulanți au dat o reprezentație pe esplanada de la Holyroodhouse și se zice că unul din aceștia era Shakespeare.

Scanned with CamScanner

Îmi vorbește apoi din nou despre scriitorul lor mult iubit și ține să-mi sublinieze cît se reflectă orașul în opera lui Walter Scott și ce legături strînse există între el și Edinburgh. Dealurile din jur sînt pomenite în *Guy Mannering*. În *Waverley* asistăm la balul de la Holyroodhouse. Palatul mai apare și în cartea *Abatele*. În romanul *Temnița din Edinburgh* sînt reproduse episoade dramatice ale răscoalei locuitorilor orașului din 1736. În *Arheologul* este înfățișată High Street. Unul din cele șapte dealuri ale orașului, și anume Blackford-ul, este descris în *Marmion*, și îmi recită versurile din care se desprinde frumusețea peisajului.

Îmi vorbește și de celălalt fiu al orașului, Robert Louis Stevenson, subliniind că și în cărțile acestuia apare Edinburghul. Ar fi capabilă să-mi povestească toate romanele lui Scottt și să-mi recite versuri din Burns. Marea ei pasiune rămîne însă Walter Scott, o văd, o simt. Ține să-mi spună că George Sand îl numea pe scriitorul scoțian „poetul țărănimii, al soldatului, al proscrisului și al muncitorului", că nimeni altul nu a ilustrat atît de emoționant peisajul și istoria țării sale, nu a zugrăvit triumful patriotismului și al virtuții, nu a trezit sentimentele cele mai calde, mai blînde față de oamenii în suferință, de cei mulți și obidiți. El a zugrăvit o frescă vie, variată și bogată, iar opera sa se situează printre marile și valoroasele opere ale culturii universale.

A doua zi mă îndrept spre vechiul oraș, să regăsesc ce mai îmi amintesc din vizita de altă dată, fiind însă gata să rețin și imagini noi.

Primul popas îl fac la Lady Stair's House, o locuință din secolul al XVIII-lea, azi muzeu, cuprinzînd o seamă de amintiri legate de Scott, Burns și Stevenson. Casa se află într-una din acele faimoase *close*, fundături atît de specifice orașului. O sală mare, o galerie, urci tot felul de scări și scărițe din piatră. Unele sînt inegale, așa era obiceiul să se construiască, pentru ca în felul acesta, dacă ar fi pătruns un răufăcător, să se împiedice și să cadă, descoperindu-se astfel imediat prezența sa.

În vechiul oraș fiecare loc evocă un om, o întîmplare, un obicei, evenimente duse. Nu departe de acolo, la Riddle's close, într-una din case a locuit David Hume. Urmează alte fundături foarte pitorești. Într-una care îi

Scanned with CamScanner

poartă numele a locuit Brodie, un onorabil membru al Consiliului Municipal, respectat și iubit, devenind însă noaptea un criminal periculos. El a fost condamnat și spînzurat în 1788. Întîmplarea i-a servit lui R. L. Stevenson în crearea lui Jekill și Hyde.

Îmi continui drumul pe High Street, trec pe lîngă parlament. În apropiere se afla altădată vechea închisoare menționată de Walter Scott în romanul său *Temnița din Edinburgh*. Din loc în loc tăbliță amintesc că pe acolo au fost vechi străduțe și fundături ca Old Post Office Close, unde se afla altădată primul oficiu poștal al orașului. „Anchor Close" păstrează amintirea lui Burns. Aici era atelierul tipografic al lui William Smellie, unde poetul se ducea pentru a-și corecta tipăriturile.

Casa lui John Knox, ceva mai departe, este o clădire mică, înnegrită de vreme, cu cîteva camere. În apropiere se află hanul Boyd, unde a tras dr. Johnson în memorabila sa călătorie în Scoția.

Mai mult chiar decît High Street, Canongate a fost altădată un cartier rezidențial. Și aici amintirile abundă. Pe o străduță din apropiere locuia Ballantyne, editorul lui Scott. Mai departe, o ciudată clădire veche cu o turlă înconjurată de turele și un mare orologiu care se proiectează în afara zidului, este „Canongate Tolbooth", care adăpostea Consiliul Municipal al Orașului și o închisoare. Pe partea opusă, puțin mai departe, o casă cu un acoperiș din șindrilă, „Huntley House", una din cele mai vechi construcții ale orașului, este azi Muzeul Municipal. La capătul străzii, un alt loc istoric, „The White Horse Close", complet restaurată, aici se afla hanul La Calul Bălan, loc de întîlnire al șefilor din Highland și Lowland, în timp ce șeful lor, pretendentul Charlie Edward își ținea curtea la Holyrood, în marea sală a regilor. Tot la acest han se petrece și scena din *Waverley*, descrisă de Walter Scott, cînd Fergus MacIvor și alții sînt gata să înceapă campania prin care sperau că vor putea alunga pe electorul din Hanovra și aduce pe tronul britanic Stuarții.

La capătul străzii, se profilează vechiul palat „Holyroodhouse" cu turnurile și zidurile sale încărcate de istorie, scenă a multor evenimente importante într-o perioadă agitată din trecutul Scoției. Aici a fost locuința

Scanned with CamScanner

principală a Mariei Stuart și a fiului ei Iacob al VI-lea. Cromwell, după bătălia de la Dunbar, și-a adăpostit aici trupele.

Palatul este la fel cu toate celelalte, dar amintirea nefericitei regine, Maria Stuart, care a trezit interesul atîtor scriitori și pictori în decursul timpului, îi conferă o anumită aură de poezie. Trec din cameră în cameră, mă plimb prin parc și încerc să-mi imaginez viața desfășurată în acel secol al XVI-lea. Într-o Scoție părăduită de război, tînăra regină ducea o viață de huzur, juca golf și pal, un fel de crochet sau biliard, dădea serbări, îl indigna pe John Knox prin veșmintele ei elegante, cînd prezida Parlamentul. Iat-o înconjurată de domnișoarele de onoare brodînd, ascultînd lecturi, făcînd muzică, în zilele însorite plimbîndu-se prin grădină. De acum intri la „Holyroodhouse" ai impresia nu că ai vizita un castel, ci că retrăiești un fragment din trista și zbuciumata istorie a reginei scoțienilor.

Cînd ies din sumbrele încăperi martore ale unor triste evenimente, cu vremelnice străluciri, îmi odihnesc privirile pe dealurile din jur scăldate în soare.

Revin pe Canongate făcînd cale întoarsă spre Castel, de unde ar fi trebuit de fapt să-mi încep turul, așa cum fac turiștii în mod obișnuit.

Castelul care domină de pe înălțimea sa orașul este legat de palatul „Holyroodhouse" prin această cale, cunoscută sub numele de „Royal Mile". Inimă a vechiului Edinburgh, ea poartă diferite denumiri : Lawnmarket, High Street, Canongate. Este o arteră lungă de o milă și ceva, dreaptă.

Sus în vîrful stîncii „Castelul" domină întreg orașul. Și acolo, mai mult poate decît la Holyrood, vechile ziduri au fost martore tăcute ale zbuciumatei istorii a acestui pămînt cu păduri dese și întunecate, cu ape năvalnice, cu lacuri ce-și întind luciul lin la poalele munților. La fruntariile dinspre Anglia sau sus în creștetul munților clanurile își păstrau cu rîvnă obiceiurile și tradițiile, luptînd pentru libertatea lor. Lungi ani de lupte de guerilă i-au călit și mai mult. Faptele eroice, ca și întîmplările de toate zilele, vrăjbile, dragostea se cereau cîntate și povestite din tată în fiu. Mai mult poate ca în oricare parte a Scoției,

Scanned with CamScanner

acolo, la fruntarii, în mijlocul acelor oameni mereu în mișcare, s-a format un bogat patrimoniu de legende, basme și cîntece.

Încă din secolul al V-lea „Castelul" era o fortăreață puternică. Spațiul din jurul acestei cetăți din piatră oferă o priveliște incomparabilă asupra orașului spre estuarul Forth și mare.

În interiorul zidurilor, atît de vechi, se află și muzeul militar. Cum nu am avut niciodată vreo atracție pentru arta militară, părăsesc repede sălile. Într-o altă încăpere, amatorii de splendori regale pot admira insignele regalității. Și aici este vie amintirea Mariei Stuart. Tot fugind de sălile muzeului militar, trecînd dintr-un corp în altul, prin curte, am fost atrasă de niște scări din piatră care duceau spre meterezele cele mai înalte ale „Castelului" de unde se oferea ochilor o priveliște neasemuită asupra orașului, jos, la poalele stîncii, cu marea și munții în depărtare.

În incinta „Castelului" s-a ridicat un mausoleu, ca în multe alte orașe britanice, pentru a cinsti memoria celor căzuți în primul război. Cum „ziua aducerii aminte" fusese nu de mult, pretutindeni erau coroane de maci roșii.

Mai zăbovesc în acest locaș al aducerii aminte și al reculegerii. În fața ochilor mi se conturează mausoleul nostru de la Mărășești. Aici, în îndepărtata Scoție, acolo, pe pămîntul Vrancei, la Londra sau la Verdun e cinstită memoria celor căzuți pentru aceeași cauză. Încerc o adîncă întristare și o puternică emoție.

Părăsesc „Castelul" pe calea urmată la venire, trec pe lîngă aceleași vechi clădiri și ajung în Southbridge, cotesc și dau în cele din urmă de Universitate. Pe acolo e mișcare multă. Studenți și studente trec grăbiți cu cărți sub braț. Umblu de colo, colo, de fapt caut unul dintre cele mai modeste, dar și mai bine cunoscute monumente ale capitalei Scoției *The Greyfriars Bobby*. Dezvelită în 1873, statuia comemorează devoțiunea unui cîine față de stăpînul său, un păstor, pe nume John Gray. Din 1858 pînă în 1872, cînd a murit, credincioșul Bobby nu s-a despărțit de lîngă mormîntul stăpînului său din cimitirul Greyfriars. Cîinele a fost înmormîntat tot acolo, în cimitir, lîngă iubitul lui stăpîn. Statuia turnată în bronz a fost făcută în timpul vieții cîinelui. Localnicii, în sufletul cărora dra-

Scanned with CamScanner

gostea pentru animale ocupă un mare loc au ţinut să pună şi mai mult în lumină devoţiunea cîinelui faţă de stăpîn. La intrarea în vechiul cimitir s-a dezvelit în 1981 o placă, la iniţiativa Societăţii pentru Protecţia Cîinilor. Pe placă este scris: „Fie ca devoţiunea şi loialitatea sa să ne servească de exemplu tuturor."

După lunga vizită în vechiul oraş mă duc la Galeria Naţională de Artă. Şi aici colecţii bogate de tablouri clasice sau ale impresioniştilor francezi, pe lîngă cele ale marilor maeştri ai Italiei, Olandei sau pictură modernă.

Umblu la întîmplare pe o stradă sau alta. Vreau să surprind fragmente din viaţa oraşului de azi, să împreun prezentul şi trecutul.

Vechiului oraş i se opune cel nou, exemplu măiestrit de urbanistică a secolului al XVIII-lea. Casele în stil neoclasic, scuarurile şi străzile spaţioase reprezintă minunate comori ale arhitecturii, adevărate capodopere ale fraţilor Adam. Şi aici străzi şi case amintesc de Sir Walter Scott, de Robert Louis Stevenson, Graham Bell, Chambers, Campbell, James Mathew Berrie, creatorul lui Peter Pan, şi cîţi alţii.

Cetate a trecutului, a istoriei, a poeziei şi legendei, Edinburgh este un oraş al prezentului, al vieţii moderne şi active.

MÜNCHEN, CAPITALĂ A BAVARIEI

De la Salzburg la München, drumul se taie într-un peisaj în care domină muntele, pădurea şi lacurile. Pe o autostradă cu trei piste pe o parte şi trei pe cealaltă, automobilele aleargă nebuneşte. Din loc în loc în margine de pădure sau înconjurat de flori şi verdeaţă, cîte un parking perfect amenajat. E sîmbătă şi toată lumea fuge din oraş. Multe automobile au bărci legate deasupra, altele trag după ele caravane. Diferite plăci mari îţi indică intrarea într-o staţiune, într-un oraş, un camping. La marginea şoselei lanuri de maci şi nenumărate flori de toate culorile

Scanned with CamScanner

albe, galbene, roșii sau albastre ; în jur dealuri și văi, dincolo de acestea se conturează munții. Sîntem la începutul verii și toată vegetația este proaspătă, plină de viață și sevă de un verde viu, intens. Cerul e senin, albastru, doar ici și colo cîte un nor alb, pufos. De o parte și alta a autostrăzii, mai aproape sau mai departe, stațiuni de vilegiatură se țin lanț. Bad Eichenhall nu este numai un loc de repaus agreabil, înconjurat de munți, ci și o stațiune balneară vestită pentru apele sale sărate. Neukirchen, Bergen, Felden sînt mici localități de odihnă care atrag la sfîrșit de săptămînă o mare mulțime de oameni. Pădurea întunecată, deasă, aleile se pierd în adînc, în întuneric.

Poposim la marginea pădurii pe o bancă. Aerul e proaspăt, dinspre desișul de copaci vine o răcoare plăcută. Și, cum stăm acolo, vedem intrînd în parking un camion de transport avînd pe el scris cu litere mari : ROMÂNIA. Asemenea întîlniri, pe meleaguri străine, sînt emoționante. Vorbim cu șoferul bucuroși și urîndu-ne toate cele bune în limba noastră.

Plecăm mai departe. Chimsee, așa-numita mare a Bavariei, se întinde pe o porțiune de 11—12 km. Pe malul lacului se înalță castelul „Herrenchimsee", construit pentru regele Ludovic al II-lea al Bavariei, figură stranie, romantică. Bermau, Aschau, Bad Aibling, Fischbachau, localitățile de vilegiatură din munții Bavariei se țin lanț, la poale de munte, pe mal de lac, pe culme de deal.

Autostrada de la Salzburg se termină într-o suburbie a Münchenului, unde se găsesc vechi monumente arhitectonice, cărora li se adaugă o seamă de vile și edificii noi, cu stilul și viața lor. Rosenheimerstrasse se taie pînă în centrul orașului, arteră dreaptă, lungă, lată, cu o circulație intensă. Ramersdorf pare a fi însă o suburbie nouă. Peste tot vile de curînd construite, case cu două, trei etaje, cu grădini în jur apar poleite în lumina acelei după-amiezi de început de iunie. Noile construcții se resfiră pe o largă suprafață, la oarecare distanță. Pe cerul albastru se profilează o veche turlă medievală. Un autobuz trece la ore regulate și te duce pînă la metrou care leagă suburbiile cu centrul orașului. Metroul e nou, foarte curat, fiecare stație e anunțată la megafon. Lumea e disciplinată, corectă, plină de solicitudine. Stau cu un plan al orașului în mînă undeva la un colț de stradă și încerc să descopăr

Scanned with CamScanner

diferite trasee, dintr-o dată o doamnă se apropie de mine și se oferă să mă „ghideze" plină de bunăvoință. Pretutindeni în oraș sînt lipite fotografii ale candidaților consiliului municipal. Ne aflăm în plină campanie pentru alegeri municipale.

Primul drum, după ce am sosit, îl facem la stadionul și orașul olimpic. Acestea sînt situate pe o ridicătură realizată din ruinele războiului adunate acolo unele peste altele, cînd pînă în cele din urmă iau forma unei adevărate coline cu plantații, pajiști și alei.

Ne urcăm în turnul uriaș al Televiziunii. Priveliștea din spatele geamurilor e uluitoare. De acolo, „Tricia" ne poartă într-un tur prin oraș. Dacă vrei să cunoști un oraș e mai bine, fără îndoială, să-l străbați pe jos stradă cu stradă, să te oprești, să întorci privirile înapoi, să revezi calea urmată, să te îndrepți înainte, să contempli locul de unde ai plecat și încotro te îndrepți, unde vrei să ajungi, să presari, asemenea copilului din poveste, cenușă în urma ta, ca să știi cum să te întorci. Dar de data aceasta trebuie să cîștigăm timp, așa că ne vedem siliți să acceptăm formula motorizată. Circulația e densă, sensuri interzise, complicate și mai mult din cauza străzilor în reparație. Mereu sîntem siliți să facem tot felul de ocoluri. Reușim totuși să ne descurcăm. Lăsăm în urma noastră cartierele noi, construcțiile industriale, uzinele de automobile BMW, o interesantă clădire circulară de mari dimensiuni și ajungem în centru.

Aici străzile se înnoadă și mai tare, traversăm o piață largă, unde se ridică un monument impunător, opera sculptorului Schwanthaler, statuia Bavariei reprezentată printr-o femeie, o compoziție alegorică. Cu mîna stîngă, aceasta oferă Meritului coroana victoriei, iar cu dreapta strînge la piept sabia. Alături un leu. Ruhmeshalle (sala gloriei), opera lui Klenze, cu un portic de coloane dorice, încadrează statuia. Ceva mai departe se întinde parcul municipal hărăzit expozițiilor „Ausstellungs Galände". Pe Theresienwiese, cîmpul de curse, au loc în fiecare an, în octombrie, faimoasele serbări populare „Oktober Fest", care durează vreo 15 zile. Atunci peste tot curge berea, se frig viței, miei, pui. Orchestre cîmpenești în costume naționale execută melodii populare. Din doi în doi ani se

Scanned with CamScanner

ține în același timp și un tîrg central al Agriculturii, cu expoziție de animale și mașini agricole, cînd se distribuie și premii.

Continuăm drumul pe diferite străzi pînă în Karolinen Platz. Aici privirile se opresc asupra unui obelisc din bronz ridicat de Ludovic I în memoria a 30 000 de bavarezi căzuți, în 1812, pe cîmpiile Rusiei.

Trecem pe Ludwigstrasse, unde, la capăt, se înalță una din porțile orașului, „Siegestor" (Poarta Victoriei), construită între 1844 și 1850 de Gärtner și Metzger, care imită arcul de triumf al lui Constantin de la Roma. Asemenea porți, vestigii ale unor timpuri îndepărtate, creează o atmosferă medievală specială. Dincolo de „Siegestor" se întinde „Schwabig", un fel de „Greenwich Village" al Münchenului, cartierul artiștilor, al tineretului. Tineri în costume bizare, bărboși și pletoși, fete cu fuste scurte sau în pantaloni se înghesuie la mesele cafenelelor și restaurantelor. Localurile se țin lanț. Prin cafenelele de pe Occam Strasse, Feilitzschstrasse, și altele se încearcă recrearea atmosferei Münchenului de prin anii 1920. Seri de-a rîndul aici, clienții cîntă vechi cîntece germane sau dezbat probleme filozofice, așa cum se spune că era obiceiul înainte de război. Localurile de noapte ieftine sau scumpe abundă. În Feilitzschstrasse se află una din cele mai mari Drug Store care se întîlnesc acum aproape în toată Europa. Se mai găsesc de asemenea obișnuitele „boutiques", care îți pun la dispoziție diferite specialități de mîncăruri americane și tot soiul de produse cosmetice și de galanterie.

Pe Leopoldstrasse, la cafenelele de pe trotuare, pictorii și caricaturiștii lucrează de zor. Aș numi acestea un fel de „Place du Tertre", dar mai puțin pitoresc.

Poate cel mai animat local al Münchenului este însă vestita și gălăgioasa Hofbräuhaus, cea mai mare berărie din întreaga Germanie, care după cum se spune datează de prin 1589. În decursul timpului această cetate a berei și veseliei a suferit transformări. Acum, aici, unde se consumă zilnic mii de litri de bere, există mai multe localuri, fiecare cu specificul și cu prețurile sale. La parter se stă pe bănci de lemn lungi, în jurul meselor, se bea, se cîntă, se dă mîna cu vecinul, se formează un mare cerc al cîntului, al înfrățirii, al veseliei. La primul etaj se află

Scanned with CamScanner

tot bănci de lemn lungi, o mică orchestră formată din instrumente de alamă te distrează cu melodii zgomotoase. La etajul al II-lea este un restaurant, ca oricare altul, unde se servesc faimoșii cîrnați în nenumărate varietăți. Am reușit să reținem cîteva : Weisswurstchen, Bratwurst, Pfalzer Fleischwurst, Griebenwurst sau Wienerwurst mit sauerkraut. La etajul al III-lea se bea bere și se dansează. Peste drum este nu mai puțin faimosul local Platzl, o altă berărie imensă, unde localnicii și cei care cunosc bavareza pot gusta tot felul de scheciuri pe teme din viața bavarezilor. Tot acolo am văzut dansuri populare specifice Alpilor bavarezi. Pe Bayerstrasse, încă o mare berărie populară foarte apreciată de tineret, Mathäser Bier Stadt.

Münchenul nu este însă numai orașul barurilor, al cluburilor de noapte, al cafenelelor, al berăriilor și nu eu aș fi cea mai în măsură să fac inventarul lor. Capitala Bavariei este una din marile aglomerații industriale și comerciale ale Germaniei, cunoscută totodată ca un deosebit de important centru cultural-artistic.

O seamă de clădiri amintesc un eveniment sau altul din istoria Bavarei, muzeele și galeriile de artă închid prețioase colecții de pictură din toate epocile. Noua Pinacotecă posedă pînze de Kandinsky, Kokoschka, Chirico, Klee, Cézanne, Van Gogh, Manet, Gainsborough etc. Vechea Pinacotecă, unul dintre cele mai mari muzee din lume, cuprinde toate școlile de pictură din secolul al XIV-lea pînă în secolul al XVIII-lea, cu un număr impresionant de tablouri și mari capodopere.

Ne ducem mai întîi la Noua Pinacotecă, iar ziua următoare o consacrăm Vechii Pinacoteci. Îmi stăruiau în minte unele imagini șterse ale tablourilor văzute în anii copilăriei. *Isaaks Opferung* de Rembrandt îmi plăcuse atît de mult, încît mama îmi cumpărase o mică reproducere și mi-o încadrase. Am regăsit și cele două tablouri mari de Dürer înfățișînd cei patru apostoli, așezate cu grijă, într-o sală, ultima dintr-un șir mai lung, unde se bucură de o minunată perspectivă. Mai păstram amintirea a două pînze de Rubens : una înfățișează pe pictor cu prima sa soție, alta niște copii durdulii, ținînd o cunună din frunze și fructe — *Der Früchtekranz*.

Trecem din sală în sală. În fața cărui tablou să te oprești mai mult ? Cele ale lui Luca Cranach, Hals, Bruegel sau

Scanned with CamScanner

Memling, ori cunoscutul autoportret al lui Dürer? Sau alte pînze rubensiene cu nenumărate personaje, oameni, ape năvalnice, compoziții uriașe, supraîncărcate, puțin obositoare chiar? Ori portretele pline de distincție de Van Dyck? Trecem pe lîngă pînze de Leonardo da Vinci, Rafael, Fra Angelico, Titian, Veronese, Perugino. Iată și o pînză de Botticelli, zguduitoare, cu chipuri sfîșiate de durere învăluite într-un colorit sumbru care accentuează atmosfera de jale. Mai departe privirile întîlnesc un El Greco. Efecte puternice de lumină pe un fundal întunecat. Lumina cade, ca în toate tablourile lui, pe fața personajului central. Am regăsit cu bucurie și copiii lui Murillo cu prospețimea și naturalețea lor, prietenii mei de demult.

Porțile de altădată ale burgului „Sendligetor", Isartor, Karlstor, stau și azi mărturie trecutului bogat al vechiului oraș medieval.

Circulăm tot timpul cu automobilul, căci așa consideră gazdele noastre că e mai bine. Mergem la Nymphenburg, reședința de vară a familiei Wittelsbach, un minunat palat baroc-rococo. Construcția a început din 1664 și a durat pînă în 1823. Palatul este înconjurat de un parc cu statui, lacuri și cascade pierzîndu-se într-o pădure deasă. O zi întreagă la Nymphenburg trece foarte repede. Sînt foarte multe de văzut și parcul este într-adevăr încîntător, minunat loc de relaxare și de contemplare.

Tot aici este și un muzeu al trăsurilor regale, unul dintre cele mai importante, de acest fel, din lume. Un loc deosebit între toate caleștile și săniile expuse îl ocupă sania lui Ludovic al II-lea al Bavariei. Încărcată cu nenumărate decorații aurite, flori, animale, îngerași pretutindeni pe sanie, pe oiște, pe spițele roților, pe scări. Încerc să mi-l închipui pe bizarul rege, cu părul negru, cu ochii stranii, înfășurat în blănuri scumpe, gonind sania aceea cu lampioanele aprinse, trasă de cai albi, pe zăpada albă, în lumina albăstruie, cu luciri metalice, gonind, gonind asemenea unei arătări din vis, a unei năluci.

Revenim în oraș și ajungem la „Lenbach Galerie". Aici, pe lîngă picturi din diferite epoci, punctul principal de atracție îl constituie colecția de tablouri Kandinsky, cea mai mare colecție a acestui părinte al abstracționismului, cum i se spune de către unii. Văzusem destul de recent o expoziție Kandinsky la Paris. Și aici poate fi ur-

Scanned with CamScanner

mărită întreaga evoluție a pictorului, începînd cu peisaje pînă la maniera abstracționistă din perioada „Die Blaue Reiter" (Călărețul albastru), numele grupului format de Kandinsky și Paul Klee, legat de predilecția lui Kandinsky și a pictorului Mark pentru cavaleri, cai și culoarea albastră. Mai sînt acolo pînze ale prietenilor intimi ai pictorului, Alexei Jawalensky, Marianne de Werefkin, Gabriele Munter, Paul Klee din perioada sa de început.

Într-una din zile am plecat singuri, folosind mijloacele de transport în comun, autobuz, metro. Sîntem la vechiul palat regal Residenz. Acesta a fost dintotdeauna un centru cultural, spiritual și artistic. Construcția, ca și aceea a palatului Luvru, se eșalonează pe mai multe perioade de la începutul secolului al XVI-lea, pînă în secolul al XIX-lea.

După diferite modificări, Ludovic I al Bavariei încredințează lui Leo von Klenze lucrările de transformare a palatului. Acesta avea să ridice în piața Max Joseph faimosul edificiu regal Königsbau, în stilul palatului Pitti de la Florența. Ne purtăm pașii prin somptuoasele apartamente din diferite perioade ; Renaștere, Baroc, Rococo și Clasic. Mai toate palatele, în ultimă instanță, sînt la fel, în linii mari. Privim mobilele franceze și germane din secolul al XVIII-lea, poposim în camera de audiențe, trecem prin marea galerie cu portrete ale tuturor regilor Bavariei și ale rubedeniilor acestora. Lăsăm în urmă cîteva cabinete, ajungem în sala cu busturile împăraților romani, apoi în sala cu porțelanuri asiatice și europene foarte vechi. Ochiul este solicitat mai apoi de tapiserii germane și olandeze din secolele XVII—XVIII. E greu să privești și să mai reții fiecare obiect în parte. Tot ce vedem reprezintă prețioase colecții de autentică valoare.

Ni se atrăsese în mod special atenția să nu omitem „Schatzkammer". Aici sîntem asaltați de o neîntrecută colecție de obiecte și bijuterii de artă, peste o mie de piese din perioada carolingiană, coroane din timpurile cele mai îndepărtate, făurite din aur, cu trudă și migală, bătute cu nestemate, ordine, decorații, săbii cu mînere împodobite cu pietre scumpe, platouri, veselă, medalii, sceptre. Ne-am oprit mai mult în fața unei statuete, de fapt cred că este obiectul cel mai prețios al colecției, un Sf. Gheorghe omorînd balaurul, în aur cu pietre prețioase, care datează din

Scanned with CamScanner

1590. E ca în 1001 de nopți. Briliantele își împreună sclipirile cu roșul de sînge al rubinelor, cu verdele smaraldelor sau cu albastrul închis al safirelor, perlele țes culori moarte, sidefii, aurul și platina aduc noi tonalități în această vastă revărsare a nestematelor. Ivoriul, porțelanurile, tăiate în mii de fațete completează în mod opulent colecția. Ochiul contemplă cu uimire și încîntare culori și armonii, măiestrite obiecte făurite de mîini omenești pentru a servi drept podoabe și a înfrumuseța viața de huzur a marilor feudali.

În minte, contrastele se conturează, gîndurile se întorc în trecut spre alte perioade ale istoriei, spre timpul marelui război țărănesc, spre marea reacție feudală care s-a produs în Germania secolului al XVI-lea, cînd stăpînii de moșii aplicau țăranilor de pe moșiile lor acea „Leibeigenschaft", formă de dependență personală, servitute corporală, procurîndu-și astfel forța de lucru necesară exploatării domeniilor lor.

După vizita la Schatzkammer ne continuăm plimbarea pe străzi. Ajungem în fața unui alt monument arhitectural, teatrul Cuvilliés, construit în 1753, purtînd numele arhitectului, pe care Max Joseph l-a însărcinat să-l clădească. Cuvilliés și-a început cariera la vîrsta de 12 ani ca bufon al regelui, ca mai tîrziu să devină unul dintre cei mai importanți arhitecți ai Münchenului. În stil rococo, teatrul pare a fi o bomboniera în roșu, aur și alb. Aici s-a prezentat pentru prima oară *Idomeneo* de Mozart. De altfel, teatrul pare a fi fost făcut special pentru operele lui Mozart.

Ajungem și în cartierul universității. München este și un oraș al studiului, al școlilor înalte, al științei, al artei. Universitatea a fost fundată prin 1472. În apropiere se ridică o altă clădire în stilul Renașterii italiene, este Academia de Belle Arte. Le privim din exterior și apoi ne continuăm drumul de-a lungul străzilor.

Drumul ne duce în Marien Platz, cea mai veche piață a orașului, azi accesibilă numai pietonilor. Pe latura de la nord a pieții se află Primăria, construcție în stil gotic din secolul al XIX-lea. În turn, un ceas cu figurine mobile, sînt două grupuri distincte : un turnir și dansuri. Acestea se pun în mișcare în fiecare zi, la ora 11, cînd întreaga piață este înțesată de turiști, instalați confortabil

Scanned with CamScanner

pe scaune cu ochii ațintiți spre turn, așteptînd apariția figurinelor. Am sosit bine, la ora potrivită. Stăm și noi amestecați printre ceilalți. Așteptînd, mă gîndesc la orologiul de la Palatul Culturii de la Iași care cîntă *Hora Unirii*.

O duminică dimineață cu ploi intermitente și soare. Pornim spre Muzeul Național Bavarez pentru a afla cîte ceva despre dezvoltarea istorică și culturală a Bavariei. Tot ce e adunat acolo înfățișează istoria și viața bavareză începînd de prin secolul al XI-lea pînă într-al XIX-lea. Costume, textile, covoare și broderii, interioare, mobilier, sculpturi în piatră și lemn, vitralii, tapiserii. Obiectele din argint sînt înșiruite în largi vitrine. Alături, într-o altă încăpere, o bogată colecție de ceasuri. Porțelanuri, ceramică, cristaluri realizate după diferite tehnici ocupă alte spații. Secția folclorică ne oferă numeroase interioare țărănești din toate colțurile Bavariei. Gîndurile mi se îndreaptă pe dată spre Muzeul Satului de la noi, la București, care înfățișează vizitatorului încîntătoare case țărănești autentice, așezate într-un cadru natural; realizare impresionantă apreciată pe plan mondial. Și aici, la München, camerele sînt bine aranjate, totul e rostuit în cea mai perfectă ordine cu gust și pricepere. Lăzi mari pictate, vase din pămînt, sculpturi iscusite din lemn, broderii, mărgele, șaluri, țesături complicate, veșminte de sărbătoare, portul de toate zilele. Creația populară, vie și bogată, e bine reprezentată. Din nou mă gîndesc la frumusețea și varietatea costumelor noastre. Pătrundem într-o cameră în stil gotic, un stil gotic tîrziu. Într-o altă încăpere o colecție de leagăne, se spune că este vestită. E plăcut și interesant să poți urmări prin costume, podoabe, vase, diferite realizări artistice, viața unui popor, a unei colectivități de-a lungul veacurilor. Sînt de asemenea foarte multe lucruri de artizanat. În alte încăperi ne atrag atenția alte obiecte prețioase găsite prin morminte merovingiene, lucruri din ivoriu, vase de diferite forme și dimensiuni.

Cînd terminăm vizita și părăsim muzeul, vremea afară e schimbată, un soare cald și un cer senin ne întîmpină. Pornim de acolo spre Konigin Strasse. Nu departe, pe malul stîng al Isarului, se întinde un parc vast, creat în

Scanned with CamScanner

secolul al XVIII-lea. Este faimoasa „Englisher Garten". Se spune că are o lungime de vreo 6 km și o lățime de vreo 2 km, pierzîndu-se apoi în pădure, pe malul apei. Restaurante, cafenele, un turn chinezesc, un mic lac completează decorul. Stăm pe o bancă și privim vegetația din jur. După cîtva timp pornim mai departe. În calea noastră dăm și peste vechiul muzeu de război care poartă și acum urmele bombardamentelor distrugătoare, lăsate anume pentru a aminti mereu celor care trec pe acolo de grozăviile războiului, un indirect manifest pentru pace.

Iată-ne din nou în Marien Platz. La această oră numărul pietonilor de aici nu este prea mare, căci ora de vîrf, 11, cînd lumea vrea să vadă desfășurarea figurinelor, a trecut. Mai facem și aici un scurt popas, apoi trecem sub Turnul vechii Primării. O stradă lată ne duce spre Isartor. Mai la sud, între două brațe ale Isarului, se află Muzeul Științelor Naturii și al Tehnicii, unde se poate urmări întreaga istorie a științei și tehnicii de la începuturile cele mai îndepărtate pînă în zilele noastre. Vizitatorul ia rînd pe rînd cunoștință cu evoluția avionului, a navigației, a căilor ferate, a metrologiei, geodeziei, minelor, a instrumentelor, a metalelor, a mecanicii, fizicii. Muzeul cuprinde și diferite piese autentice ca : prima mașină cu vapori a lui James Watt, primul motor al lui Otto și Langen, primul motor Diesel.

Biblioteca muzeului posedă un bogat fond de cărți și periodice privind istoria științelor, această disciplină de dată relativ recentă, cunoaște, cum bine se știe, o deosebită dezvoltare pretutindeni, ceea ce se reflectă în numărul mereu crescînd de specialiști ca și în cel al lucrărilor și manifestărilor științifice.

Calea parcursă de la roata olarului pînă la avionul cu reacție, ca și cucerirea spațiului cosmic este lungă și grea, presărată cu nenumărate jertfe, de aceea cunoașterea ei suscită un interes atît de viu. Într-adevăr, o imagine de ansamblu a dezvoltării științei îți dezvăluie obiecte necunoscute, preocupări, strădanii, eforturi și sacrificii fără seamăn pentru descoperirea adevărului. Istoria științei este de altfel o componentă a culturii generale, ea deschide calea spre înțelegerea legăturilor procesului de cunoaștere științifică cu evoluția de ansamblu a societății.

Scanned with CamScanner

În același timp are un rol educativ pentru tineret și informează adultul doritor de îmbogățirea cunoștințelor sale.

Fîntînile orașului sînt adevărate monumente de artă care te încîntă prin construcția lor măiestrită, prin frumusețea liniilor. În apropierea muzeului privirea îți este solicitată de una din aceste fîntîni, „Strasburgerbrunen" (fîntîna Strasburgului).

În fața Colegiului de Statistică a statului Bavaria se află o altă fîntînă ridicată în memoria compozitorului Richard Strauss, născut la München.

Cînd plecăm din München ziua e senină. Drumul nu va fi prea lung, ne îndreptăm spre țara munților și a lacurilor, Elveția.

ORAȘUL CELOR TREI COLINE

Cînd am sosit la Lausanne cerul era jos și o ploaie măruntă și deasă nu mai contenea. Dar fără ploi, Elveția nu ar fi Elveția. A doua zi s-a înseninat, cerul a devenit albastru, soarele își revărsa bogăția de lumină, de căldură pretutindeni. Orașul era foarte animat. De data aceasta numărul turiștilor părea mai mic, acum cei mulți erau localnicii, căci fiind o zi de sîmbătă toți își făceau cumpărăturile de sfîrșit de săptămînă. De altfel, din timpuri îndepărtate, miercurea și sîmbăta sînt zile de tîrg la Lausanne. În marea piață Riponne și pe foarte multe străzi ale orașului se întind nesfîrșite tarabe, vin negustori și fermieri de prin împrejurimi să-și vîndă produsele, întreg spectacolul care se oferă este colorat, viu și plin de pitoresc.

Denumit cîndva „orașul celor trei coline", Lausanne este un model al vieții liniștite, tihnite, al seninătății. Aceeași ordine și perfectă curățenie, caracteristice tuturor orașelor elvețiene, domnește și aici.

De la așezarea celtică Lousonna și pînă în zilele noastre orașul a suferit nenumărate transformări, dar farme-

Scanned with CamScanner

cul particular, frumusețea și căldura nu au putut fi înlăturate. De la primii pași te împrietenești cu străzile și clădirile.

Vechiul oraș medieval era format din trei centre distincte, așezate pe trei coline separate prin rîurile Flon și Louve. Dar în decursul timpului fizionomia orașului s-a schimbat, apele au fost deviate în subteran, podurile au scurtat distanțele și cartiere noi au apărut pretutindeni.

După celți s-au perindat pe aici romanii, francii, burgunzii și, treptat, așezarea s-a dezvoltat. Modificări după modificări au avut loc. Opera cea mai importantă în jurul căreia s-au grupat toate celelalte clădiri este impunătoarea catedrală ridicată pe colina cea mai înaltă, în acea parte a orașului cunoscută sub numele de „la Cité", unde urmele trecutului s-au păstrat cel mai bine. După distrugerea și părăsirea vechilor așezări galo-romane, aici s-a înfiripat nucleul viitorului oraș. În timpul ocupației de către bernezi, în secolele XVI—XVIII, a fost leagănul intelectual al orașului și al întregii regiuni, pentru că aici se aflau clădirile academice și cei mai mulți dintre profesori locuiau în împrejurimi.

Una din cele mai pitorești căi de acces este vechea scară acoperită — „Escalier du Marché" — care pornește din cartierul Palud. În jurul catedralei o adevărată terasă străjuită de castani îți oferă o privelițte încîntătoare spre vechile străduțe, iar mai departe, privirea se pierde pe albastrul strălucitor al Lémanului înconjurat de munți.

Daniel Abram Davel nemulțumit de starea în care se aflau concetățenii săi sub stăpînire berneză a fost capul unei răzvrătiri. El a adunat la 31 martie 1723 vreo 600 de oameni și i-a rînduit aici pe această terasă în linie de bătaie, cerînd convocarea Consiliului celor 200, care s-a reunit la Primărie. Primit inițial bine de consiliu, Davel avea să plătească, mai tîrziu, cu viața temeritatea care-l însuflețea. El a fost executat o lună mai tîrziu, iar orașul a rămas mai departe sub stăpînirea Bernei.

Aproape de catedrală se ridică edificiul Academiei construit în secolul al XVI-lea de bernezi, dar mai apoi transformat de-a lungul timpului. Azi funcționează în această clădire facultățile de litere, drept și teologie. În sala vastă de la etaj Sainte-Beuve a ținut prelegerile sale despre „Port Royal". O placă amintește că Adam Mickiewicz a

Scanned with CamScanner

fost, între anii 1839 și 1840, profesor de literatură latină la Academia din Lausanne. Dar de acest edificiu se leagă și alte amintiri. Aici, în curte, a avut loc, la 8 martie 1798, banchetul prin care s-a sărbătorit căderea Bernei. La acest banchet au participat 270 de persoane.

Dar Academia nu este singurul edificiu cultural. Nu departe se află Colegiul Științific instalat în clădirea vechiului spital, unul din exemplarele cele mai frumoase ale arhitecturii secolului al XVIII-lea. De lîngă această instituție de învățămînt public pornește un pod metalic legînd peste rîul Flon cetatea cu restul orașului. În rue de la Cité-Derrière se află locuința familiei Secretan, care și-a legat numele de revoluția helvetică și de constituirea cantonului Vaud.

Străzile în pantă și grădinile pline de flori, străduțele înguste străjuite de nenumărate magazine oferă o bogăție de mărfuri de tot felul și dau orașului o notă specială. Magazine elegante, librării îți atrag privirile prin marea varietate de obiecte, în timp ce chioșcurile de ziare înșiră viu colorate zeci și zeci de imagini ale orașului.

La picioarele colinei pe care se ridică „La Cité", se desfășoară imensa piață „La Riponne". Printre clădirile impunătoare care o străjuiesc este și palatul „Rumine", consacrat Universității din Lausanne, construit la sfîrșitul secolului trecut în stilul Renașterii italiene. În aula acestui edificiu s-a semnat, la 24 iulie 1923, tratatul de la Lausanne pentru încheierea păcii în Orientul Apropiat, între Turcia, pe de o parte, și Grecia, Franța, Anglia, Italia, România, Bulgaria, Portugalia, Japonia și Statele Unite pe de altă parte.

În apropiere, o altă piață de dimensiuni mai mici, „Palud", amintește de întîmplări legate de istoria orașului. Pe una din clădiri, o placă comemorativă arată că acolo s-a reunit comitetul care a animat revoluția de la începutul anului 1798. La una din ferestre, la 24 ianuarie a acelui an, fîlfîia drapelul verde al republicii lemanice cu deviza „Libertate, Egalitate". Aceasta a reprezentat semnalul emancipării celor din Vaud și sfîrșitul dominației Bernei. Acea zi se comemorează prin diverse reuniuni și de asemenea atunci se arborează la una din ferestrele imobilului de la nr. 21, un drapel asemenea celui care a fîlfîit altădată acolo. În fața acestei clădiri

Scanned with CamScanner

se află o fîntînă cu un bazin mare din piatră, purtînd săpată data 1762. În centrul fîntînii pe o coloană ornamentată cu blazoanele orașului este statuia Justiției, cu ochii legați, avînd atributele ei clasice, sabia și balanța. Fîntîna Justiției a fost ridicată acolo pe la sfîrșitul secolului al XVI-lea. Statuia originală, făcută în 1585, de către un artist din Neuchâtel, Laurent Perrod, fiind stricată de intemperii, a fost înlocuită în 1930 cu o copie exactă.

Pornind din piață pe alte străzi ajungi la impunătoarea construcție „Le Grand Pont", cu arcade masive, executat prin anii 1839—1844 de către inginerul Adrien Pichard. Podul era menit să unească cele două coline St. François și St. Laurent.

Și cartierul St. Laurent este evocator al întîmplărilor de altădată. În timpul revoluției din 1798 se întîlneau acolo, în clădirea templului, membrii societății „Amicii Libertății". În capătul străzii St. Laurent se mai păstrează vechiul turn Ale, vestigiu al uneia dintre porțile orașului.

Dacă ceea ce se numește la Cité este leagănul, inima vechiului oraș, apoi centrul vieții comerciale și sociale al zilelor noastre îl constituie piața St. François, animată răscruce de străzi. Construcțiile moderne din jur nu reușesc să micșoreze eleganta arhitectură și trăsăturile specifice bisericii clădită încă din secolul al XIII-lea. Edificiul poștei se ridică în această piață, pe locul unde cîndva se afla clădirea cunoscută sub numele de Grotte. Acolo, în anii 1783—1793, a locuit istoricul Gibbon, autorul bine cunoscutei lucrări *Istoria declinului și căderii imperiului roman.*

Din piața St. François pleacă o veche stradă, mărginită cîndva de magazine și hanuri. Prin secolele XVIII și XIX, numeroase familii și-au construit aici elegante și confortabile locuințe inspirate din stilul Renașterii franceze și italiene, mai apoi din stilul Ludovic al XV-lea. Multe din aceste clădiri au dispărut o dată cu lucrările de construcții și transformări de la începutul secolului. De această stradă sînt legate nume precum : împăratul Iosif al II-lea, oratorul englez Fox, gastronomul Brillat Savarin, Bonaparte, care au poposit la hanul „Leul de aur", vestit timp de vreo două secole.

N-am știut, trebuie să recunosc, că Benjamin Constant, autorul romanului *Adolphe*, s-a născut la Lausanne și

Scanned with CamScanner

unul din bulevardele orașului îi poartă chiar numele. Din piața St. François se taie și strada Le Grand Chêne. Aici, pe locul unde se ridică elegantul hotel Lausanne Palace, era altădată o casă care a aparținut familiei Montrond, unde s-a născut Benjamin Constant, iar Voltaire a locuit tot aici în iernile anilor 1757—1759. Verile și le petrecea însă în afara orașului, la Montriond le Crêt, într-o casă joasă, înconjurată de o grădină, azi o frumoasă zonă de agrement.

Dar, dacă obosit de zgomotul și forfota străzilor comerciale, ești dornic de liniște, pentru a putea mai bine gusta frumusețile naturii, îți vei putea continua drumul pe Grand Chêne spre acea terasă naturală formată de o morenă laterală a vechiului ghețar al Ronului, altădată locul multor adunări publice în momente decisive din istoria orașului.

Montbenon nu-ți oferă numai posibilitatea unor plimbări încîntătoare, locul are și o deosebită valoare istorică. Aici s-au adunat răsculații care cereau, în 1802, abrogarea privilegiilor feudale și erau gata să dea foc arhivelor. Tot aici a avut loc, în 1804, prima sărbătorire a Cantonului Vaud. În decursul timpului, Montbenon a fost locul reuniunilor publice în momentele decisive ale istoriei locale. De asemenea aveau loc diferite exerciții de tir și alte competiții și sărbători populare. Între anii 1881 și 1886, în vechea piață unde se desfășurau exercițiile, s-a construit palatul tribunalului federal elvețian, în stilul Renașterii franceze. Decorații florale, tufe, arbuști de tot felul, arbori mari, bătrîni dau culoare și viață acestei părți a orașului. Decorul este completat de cîteva statui. Iată de exemplu statuia lui Alexandre Vinet (1797—1847), unul dintre învățații orașului, profesor de literatură franceză, sociolog și pedagog. Ceva mai departe, în fața Palatului de Justiție se află statuia lui Wilhelm Tell. Dacă înconjuri clădirea, înspre răsărit, se ridică un monument sobru, avînd bustul lui Edouard Secretan (1828—1917), consilier național. Pe soclu se poate citi „Să ne înălțăm inimile pentru a fi gata de orice sacrificiu. Să nu nutrim decît un singur gînd, onoarea Elveției".

Cînd îți continui plimbarea către extremitatea de vest a Montbenon-ului întîlnești clădirea Cazinoului, de pe terasa căruia ochii îmbrățișează una din cele mai frumoase

Scanned with CamScanner

privelişti ale oraşului. De la Montbenon pornesc multe drumuri spre suburbii şi împrejurimi ce-ţi oferă bogate „decoruri rustice" şi unde urmele trecutului se împletesc cu frumuseţile naturii. Voltaire, Necker, Madame de Staël, istoricul francez Michelet, Chateaubriand, Sainte-Beuve şi-au legat, într-un fel sau altul, numele de aceste meleaguri. Locuri ca Mon Repos, Beaulieu vorbesc despre asemenea personalităţi.

Îţi porţi paşii în linişte, îţi odihneşti privirile, lăsîndu-le să zăbovească asupra unei clădiri sau alteia din juru-ţi şi simţi prinzînd fiinţă amintirea unor oameni şi fapte de demult. Stînd pe o bancă şi privind în jur, îmi amintesc că Voltaire spunea că popasul în împrejurimile oraşului reprezenta condiţia simplicităţii, a prieteniei şi filozofiei.

Dacă te cobori din piaţa St. François prin strada Grotte ajungi în Avenue d'Ouchy ; este calea care leagă cel mai direct oraşul de portul său de pe malul Lémanului. La Ouchy te întîmpină tihnit lacul cu albastrul şi strălucirea lui. Aici se ridică hoteluri mari, elegante pentru cei care doresc să-şi petreacă vilegiatura mai departe de zgomotul oraşului. Dar şi aici locurile vorbesc despre oameni şi evenimente. În vechiul han „de L'Ancre", Byron şi-a scris sau a terminat de scris al lui *Prizonier din Chillon*, castel care, nu prea departe, îşi înalţă zidurile din lac. Într-o casă din apropiere, Dickens a început prin 1846 cartea sa *Dombey şi fiul*. Lîngă una din clădirile de cult ale Ouchy-ului privirile sînt atrase de un monument compus din trei dale de marmură consacrat amintirii „Banchetului" care a avut loc la 14 iulie în onoarea căderii Bastiliei, fiind trecute numele celor care au luat parte. Se spune că autorităţile berneze au pedepsit foarte sever pe organizatorii şi participanţii la această manifestare, văzînd în ea un preludiu al emancipării celor din Vaud.

De Ouchy mai sînt legate şi o seamă de evenimente internaţionale, semnări de tratate, conferinţe.

Cheiul de la Ouchy îţi oferă o plimbare foarte plăcută, după cum se vede, gustată atît de localnici cît şi de turişti. Dacă îţi porţi paşii pînă la capătul dinspre vest al cheiului, ajungi într-o mică piaţă plină de farmec şi armonie, numită Piaţa Belgiei, datorită unui monument din bronz, pe care Belgia l-a oferit în semn de recunoştinţă

Scanned with CamScanner

„Elveţiei ospitaliere" în amintirea primirii refugiaţilor belgieni din primul război mondial. Monumentul înfăţişează o tînără fată care, cu un gest plin de graţie şi nevinovăţie, întinde o ghirlandă de flori.

Port al oraşului, loc de agrement, la Ouchy privirile se desfată între apă şi malurile înflorite. Pescăruşii albi care dau tîrcoale deasupra apei sau se lasă purtaţi de unduirile ei, ca şi lebedele graţioase cu ciocul roşu alunecînd uşurel completează decorul mărindu-i armonia. Hoteluri, vile elegante, decoraţii florale, plaje, terenuri de sport, yachturi tăind luciul lacului şi iarăşi peste tot ordine, linişte, calm, caracteristice întregii ţări. Lausanne şi lacul formează o împletire minunată între apă, munte, verdeaţă, flori, clădiri. Fie că te uiţi de sus, din oraş, spre lac, fie că îmbrăţişezi cu privirea de pe malurile lacului oraşul strîns în jurul catedralei, ridicîndu-se cu nenumăratele construcţii şi bogăţia grădinilor, de oriunde, imaginea care se conturează în faţa ochilor este senină, încîntătoare, ţi se întipăreşte adînc în suflet, armonioasă şi plină de tihnă.

PE STRĂZILE MADRIDULUI

Am sosit la Madrid, după 15 ore de drum, venind de la Paris. Călătoream pentru prima oară singură într-un loc necunoscut. Gara Chamartin e o construcţie modernă departe de centrul oraşului. M-am amestecat puţin stînjenită în mulţimea care coborîse o dată cu mine din tren, îndreptîndu-mă cu toţi acei oameni, şi eu o părticică, dintr-o mulţime necunoscută, dar care avea acelaşi ţel ca şi mine : să ajungă în oraş. Îmi simţeam sufletul fără bucurie, împovărat, puţin uimită şi neîncrezătoare că aş fi eu făptura sosită în Spania, ţara care a fermecat zeci şi zeci de generaţii de-a lungul timpului cu arta, literatura, arhitectura, dansurile, costumele, muzica, luptele cu tauri. Spania cîntată, iubită, visată. Veche ţară scăldată în soare, pe pămîntul căreia s-au suprapus nenumărate civilizaţii.

Scanned with CamScanner

Țara lui Cervantes și Lope de Vega, a lui Calderon, a lui Ribera, Velásquez, Goya, Zurbaran și El Greco. Eram acolo și totuși...

Am ieșit din gară în stradă. Unii pasageri se aliniau, la marginea trotuarului, prin fața căruia se perindau taxiuri sub privirile grijulii ale agenților de circulație, pentru ca nimeni să nu o ia înaintea altuia și fiecare să se urce în automobil, atunci cînd îi vine rîndul. Oamenii așteaptă disciplinați să le sosească vehiculul la care au dreptul. M-am suit, în fine, și eu într-un taxi, i-am spus șoferului adresa și am pornit.

Madridul este evident o capitală modernă. Nu mai seamănă prea mult cu orașul romantic pe care-l descoperea Gautier în vara anului 1840. Mă uit atentă în jur. Ziua e desăvîrșită, de o strălucire neîntîlnită încă în noiembrie. Cer transparent, înalt, limpede. Străbatem străzi late, străzi înguste, trecem pe lîngă clădiri moderne, circulația e intensă. Vehicule și pietoni grăbiți. Taxiul meu își continuă lunga cale. După o bună bucată de timp am ajuns în Avenida José Antonio, una din arterele principale ale orașului. Acolo e hotelul meu, care poartă numele lui Lope de Vega. Nu am întîlnit prea multe hoteluri numite după un scriitor. Îmi amintesc că la Paris, cu mulți ani în urmă, am stat la un hotel aproape de Avenue de l'Opéra, care se numea „Molière". Dacă hotelul s-ar fi numit Continental, Excelsior, Metropol, Ritz nici nu aș fi ținut minte numele, așa mi se pare că adaugă o notă specială, iar gîndurile mi se îndreaptă către opera marelui Lope de Vega. De fapt imaginea Spaniei : plină de contraste, aristocratică și populară, galantă și picarescă, sentimentală și lucidă, tragică și comică, rațională și mistică. De sus de la etaj privirile îmbrățișează întreg orașul atît de bogat în forme. M-am instalat repede și am și pornit în descoperirea Madridului.

Străbat Avenida José Antonio pînă la Plaza de España cu două clădiri uriașe și monumentul lui Cervantes. Pe acest traseu nimic special, un oraș modern cu clădiri de tot felul, cu nenumărate magazine, cafenele, cinematografe, lume, forfotă, mișcare, totul scăldat în soare.

Pentru un prim contact mai sigur, mai cuprinzător, pe o rază mai mare, după-masă fac un „tur ghidat" al metropolei. Nu este modalitatea cea mai bună sau cea mai pe

Scanned with CamScanner

gustul meu de a cunoaște un oraș, dar uneori trebuie să recurg la ea, ca să-mi asigur astfel un prim cadru, ca să spun așa, mai larg, în care mai apoi îmi voi tăia eu drumurile după placul meu, rătăcind pe jos, făcînd cîte un pas pentru fiecare piatră a pavajului, purtîndu-mi privirile asupra clădirilor și monumentelor, contemplînd ulițele, stînd de vorbă cu oamenii. Așa că iată-mă îmbarcată într-un elegant autocar, cu englezi și americani, pornind cu grupul în cunoașterea Madridului. Acest *panoramico*, ne spune ghidul, urmărește (eu sînt ca o elevă silitoare, atentă la spusele profesorului pentru a nu-mi scăpa nici un cuvînt), să ne prezinte multiplele chipuri ale orașului : cel medieval, al Renașterii, baroc, neoclasic, romantic și, în fine, Madridul zilelor noastre. Punctul de plecare e chiar pe Avenida José Antonio, de unde ne îndreptăm spre cetatea universitară, dincolo de Plaza de España pe lîngă un edificiu asemenea Escurialului, așa cum îl știu eu din fotografii. Nu prea înțeleg ce este, dar aflu că acolo ar fi Ministerul Aerului. Mai departe se ridică un arc de triumf, poartă monumentală. Ne dăm jos din autocar pentru a contempla un imens parc, Casa da Campo, domeniu achiziționat de Filip al II-lea care l-a împădurit prin 1559. Azi, pădurea e foarte deasă prin unele locuri, există un lac, un parc de distracții, o grădină zoologică și mai știu eu cîte și mai cîte. De aici de sus, se desfășoară la picioarele noastre, în toată frumusețea și demnitatea sa, orașul.

Cetatea universitară la Moncloa înseamnă, în primul rînd pentru un călător, clădiri moderne, într-o arhitectură funcțională. Aceste construcții reprezintă efortul fundamental de urbanism al capitalei.

Ne oprim în Plaza de Oriente pentru a intra într-un magazin de artizanat „Oro de Toledo". Este, fără urmă de îndoială, o „fraternitate" între agenția care organizează excursiile și magazinele orașului. Se degustă un vin spaniol în speranța unor cumpărături importante de obiecte din aur, piele sau ceramică, șaluri, evantaie și nenumărate alte suveniruri de culoare locală. Turiștii anglo-americani sînt foarte amatori să achiziționeze amintiri de prin locurile pe unde călătoresc. Departe de mine asemenea dorințe.

Scanned with CamScanner

Aici, în Plaza de Oriente, se află statuia lui Filip al II-lea călare, opera florentinului Tacca, dacă nu încurc, cel care l-a sculptat și pe Porcelino de la Florența, din Mercato Nuovo. Statuia este făcută după un desen al lui Velásquez. Se spune chiar că Galilei i-ar fi calculat admirabila stabilitate. Palatul regal — „Palacio Real" — model al arhitecturii neoclasice madrilene, se înalță falnic înconjurat de un imens parc, jos la poale, considerat ca unul din cele mai frumoase edificii din Europa. Ajungem în inima Madridului, aș spune eu, Puerta del Sol, de aici mai departe pe lîngă parlament, ne plimbăm prin parcul Buen Retiro, unde admirăm grădina cu cele 365 de soiuri de trandafiri și ne plimbăm pe o alee mărginită de magnolii, care, desigur, atunci cînd sînt în floare trebuie să fie o adevărată încîntare. În Plaza de la Villa și în străzile din jur te întîmpină clădiri medievale purtînd amintiri ale timpului dus. Ni se arată „La Casa e la Torre de Lujanes", unde a fost ținut Francisc I, după bătălia de la Pavia. Se ajunge în Plaza de la Cibeles. Acolo se află fîntîna zeității fecundității, reprodusă în toate ghidurile și pliantele. Drumul ne duce apoi la Puerta de Alcala, ridicată către sfîrșitul secolului al XVIII-lea în cinstea lui Carol al III-lea.

Noile cartiere ale Madridului, ca toate asemenea cartiere în atîtea și atîtea centre de pe glob, te întîmpină cu clădirile lor moderne, cu multe etaje, freamătul obișnuit al vieții de azi cu supermagazine și lume multă. Trecem pe lîngă arenele unde au loc coridele pînă la sfîrșitul lui octombrie, așa că, fiind în noiembrie, sînt închise, dar chiar de ar fi fost deschise tot nu m-aș fi dus. Nu m-au atras niciodată spectacolele sîngeroase și violente. Cum spune Giraudoux, cred că reprezintă succedanee ale războiului.

Din Plaza de la Cibeles, pe Paseo de Calvo Sotelo ajungem în Plaza de Colon, unde se ridică monumentul lui Cristofor Columb. Turul nostru ghidat se apropie de sfîrșit și ultimele vrăji ale apusului s-au stins în nuanțe de roșu, vioriu și sidefiu, cu diafane tonuri cenușii și rozalii. Peste tot s-au aprins luminile. Străzi, piețe sînt scăldate acum în lumina lampadarelor, a reclamelor în culori tari, valuri, valuri de lumină ce par că te cuprind de pretutindeni.

Scanned with CamScanner

Am descins din autocar tot pe Avenida José Antonio. La Madrid magazinele se închid după ora opt, iar cina se ia tîrziu. Străzile din centru își păstrează animația pînă după miezul nopții, spre deosebire de toate celelalte orașe europene, unde magazinele se închid, în general, la șase și mai toată lumea aleargă atunci spre case. Mă duc la *supermercados* „El Corte Inglés", pe care l-am reperat de dimineață unde îmi fac micile mele cumpărături.

Aprovizionată pentru „supeul" meu, pe care-l voi lua în cameră la hotel, tîrziu, după miezul nopții, după obiceiul Madridului, o pornesc pe Avenida José Antonio spre Puerta del Sol. Trec prin Plaza Callao, cotesc apoi pe Cale de Preciados. Pretutindeni cafenele, mese pe trotuare, lume multă, iar cei care nu sînt în jurul meselor de la cafenele stau pe băncile înșiruite de-a lungul trotuarelor, rîd, vorbesc, citesc ziare, cîte o bătrînică croșetează sau are o carte în mînă. Pe una din străzile pietonale care duc spre Puerta del Sol sînt bănci din piatră înconjurate de flori. Acolo e atîta lume, încît abia mai poți trece. Îmi place această mulțime cu freamătul, mișcarea și zgomotul ei. Mă simt bine în mijlocul madrilenilor ieșiți cu mic și mare în această seară blajină de noiembrie pe străzi. Aici nu fuge nimeni de stradă, aceasta e prietena oamenilor, e iubită ; pe stradă, la această oră nocturnă oamenii se distrează, se relaxează. Puerta del Sol e plină de lume și zgomot. Cafenelele, barurile, bufetele sînt inundate de omenire, agitație, mișcare fără sfîrșit, vacarm. Lumea intră, iese din localuri. Unii sînt cocoțați pe scaune înalte la baruri, alții la mese, mulți mănîncă în picioare pe stradă. După această baie de lume, de zgomot, de lumină m-am întors la hotel. Zgomotele vesele ale străzii s-au prelungit pînă tîrziu în noapte, pătrunzînd și în camera mea. Dar nu m-au supărat. Uneori liniștea prea mare, prea adîncă, mi se pare că are un vuiet care mă întristează.

Dimineața, cînd mă trezesc și ridic storul, privirea deslușește sub cerul imens, albastru, limpede, clădirea impunătoare a Palatului Regal, ridicîndu-se dintr-o mare de verdeață, copaci și tufișuri. Oricît de îmbietoare e priveliștea, nu spre Palacio Real mă vor purta azi pașii. După ce iau micul dejun în sala de mese a hotelului, scăldată în lumină, cu ferestre de jur împrejur, îngăduind privirilor să se piardă pînă departe, peste turlele de demult

Scanned with CamScanner

și clădiri moderne, plec să cutreier străzile vechiului oraș — prodigalitate de piatră și marmură. În Plaza Mayor poți pătrunde prin una dintre cele două porți. Coride, sărbători vesele, jalnice autodafe, proclamări de regi, nenumărate pagini din istoria Madridului au fost trăite aici. Azi, madrilenii trec grăbiți sau se opresc... la vreo cafenea.

În zilele de sărbătoare un adevărat tîrg de timbre și monede are loc sub arcade, vreun cortegiu solemn, o paradă, un ambasador purtat într-o caleașcă, înconjurată de călăreți cu mantii albe se îndreaptă spre palat pentru a-și prezenta scrisorile de acreditare. Spania este aproape o insulă și asemenea Angliei, într-un anume fel, ține la unele tradiții. Și în timp ce-mi port pașii agale prin vechiul Madrid mă gîndesc la istoria acestei țări, la dimensiunile pe care le avea pentru mine, atunci cînd învățam despre Isabela și Ferdinand, despre Torquemada și „instrucțiunile" lui, la atîta suferință și chin, la zecile de mii de vieți distruse, pentru ca biserica romano-catolică să-și mențină supremația, folosind ca arme tortura. Mă gîndesc la acel Escurial, palat și sepulcru enorm, monoton și trist, „Marea noastră piatră lirică", după cum îl numea Ortega y Gasset, la Invincibila Armada, la faimosul Cid, la Cavalerii Lînei de Aur, la Egmont, executat din ordinul Ducelui de Alba. Toate acestea se învălmășesc în amintirile mele în afara timpului. Colind întreaga piață, trec pe sub arcade, ies pe unele ulițe înguste, în trepte, traversez alte piețe vechi : Plaza del Cordon, Plaza San Javier, un spațiu aproape minuscul. Puțin mai departe drumul urcă ușurel și nu departe se înalță un turn de cărămidă din secolul al XIX-lea, simplu, zvelt, elegant.

Am ajuns pe Cale de Toledo, de aici mai străbat o seamă de străzi și ulicioare pînă la casa lui Lope de Vega, restaurată, pe care, firește, o vizitez, întovărășită fiind de un ghid plin de bunăvoință, care-mi povestește multe, dar eu înțeleg puține din cele spuse de el. Se mai păstrează unele mobile originale, biroul, cîteva scaune, un imens vas de aramă, rotund în care se țineau cărbuni aprinși și scriitorul stătea de vorbă cu prietenii în jur. Era probabil un sistem de încălzire folosit la acea vreme, căci am văzut asemenea vase în mai multe locuri.

Scanned with CamScanner

Seara pașii m-au purtat în piața Cibeles pentru a vedea fîntîna luminată și zeița din piatră în carul ei impunător tras de lei. Da, spectacolul e feeric. Merită să bați drumul pînă acolo.

De acolo mă îndrept spre Puerta del Sol. Deși numai de cîteva zile la Madrid, am început să prind rostul străzilor. Primul drum în Puerta del Sol este pentru a-l saluta pe „Oso" — Ursul în bronz, prietenul meu, insigna Madridului. Îmi place această piață, care, de altfel, nu are nici o trăsătură arhitectonică particulară ; mă atrage însă prin mișcarea și animația care domnesc. Aici dau toate drumurile, de aici se numără kilometrii, e centrul orașului, un fel de Piața Sf. Gheorghe a noastră. De la „Oso" mă duc la cafeneaua-bufet din partea cealaltă a pieței, „Malorquina", înțesată de lume. Izbutesc să mă cocoț pe un scaun la bufet, pe care l-am pîndit pînă s-a eliberat, și-mi comand în cel mai perfect amestec de italiană și spaniolă, o șocolată cu „una napolitana" ; după socotelile mele aceasta este consumația cea mai ieftină.

A doua zi, de cum ies pe stradă, văd că magazinele sînt închise, la cinematografe cozi la intrare, poșta e și ea închisă, mă gîndesc că poate e prea devreme și nu e ora deschiderii. Dar lumea asta care așteaptă să intre la cinema, ce e cu ea ? De ce nu e la lucru ? În cele din urmă aflu că e o sărbătoare. O zi festivă a Madridului. Muzici militare, parăzi, pe trotuare instalate mese la care grupuri de persoane, în costume naționale, vînd bilete pentru o loterie. În Piața Mayor, bursa de timbre e în floare, de la școlari, care își încep colecțiile, pînă la agenți comerciali și specialiști de prin toate părțile.

La Questa Mayano e un adevărat tîrg de cărți. Iată și faimosul Rastro, împărțit în două, după cum mi se pare : obiecte de artă, antichități și apoi lucruri de tot felul. Poți găsi un tablou semnat de un pictor cunoscut, o sculptură gotică, obiecte de uz casnic, un costum de torero, chiar și chilipiruri grozave, după cum se laudă. Cît despre mine, eu umblu pe acolo, așa cum aș vizita un muzeu.

Pe una din străduțele înguste ale vechiului Madrid, un grup de tineri cu pelerine negre, cocarde și eșarfe colorate, cu chitare de felurite forme, de care sînt legate nenumărate panglici colorate, intonează melodii populare spaniole, este o formație muzicală universitară : „Tuna".

Scanned with CamScanner

Casele sînt pavoazate. În apropierea catedralei San Isidor e strînsă multă lume. O gardă călare „Policia municipale", pe cai negri, și o orchestră instalată pe o estradă. Am pornit la întîmplare pe străzi în sărbătoare. Unele suie, altele coboară, ici un gang cu trepte leagă o străduță de alta, colo, în piețe, multă lume pe bănci. Pretutindeni lume, lume ; mă las atrasă de o stradă sau alta, de necunoscut, de această atmosferă caldă, pitorească.

Spania e țara serbărilor, a procesiunilor, a muzicii și a dansului, a unei vechi și bogate tradiții folclorice. Îmi continui explorările. Trec pe lîngă acele „tascas", vestitele bodegi ale Madridului, de unde se răspîndește un miros de ulei de măsline încins : e ora aperitivului, se frig faimoasele „pinchos", chifteluțe de pește sau vițel, scoici, cîrnați, se degustă vinul de Castilia în păhărele „Chatos". Pe diferite străzi pe care mă poartă pașii : Victoria, Espoz y Mina, Cruz, Nunez de Arca, se înșiră asemenea localuri tipice, o adevărată gamă de culori.

Dar tot umblînd așa unde văd cu ochii am reușit să mă îndepărtez de Puerta del Sol, reperul meu principal, și nici nu mai știu cum să ajung acolo, de bine ce mă mîndream în sinea mea că mă pot descurca în Madrid, cu ușurință. Pe cine să întreb în mulțimea aceea atît de agitată, veselă, preocupată de micile ei bucurii ? Zăresc în cele din urmă un tînăr în uniformă militară. Foarte binevoitor se oferă să mă conducă pînă la Puerta del Sol. Îmi spune că e din Salamanca și face serviciul militar la Madrid și-mi adaugă că orașul lui natal e numit în lumea întreagă „mama științei". Tînărul meu „ghid" declară că știe englezește, dar, spre regretul meu, am constatat că engleza lui era tot atît de stîlcită ca și spaniola mea, totuși reușim să ne înțelegem. Îmi vorbește despre arhitectura orașului său asemenea unei „dantele aurite", subliniind că Spania e o țară a artei, un vast muzeu unde poți admira nenumărate opere artistice de la picturile preistorice din grotele de la Altamira, pînă la expozițiile de pictură abstractă. Ține în mod special să-mi sublinieze valoarea monumentelor spaniole. Mă întreabă dacă am fost la Prado și-mi menționează cît ai clipi din ochi toate muzeele Madridului pe care ar trebui să le văd. Mai apoi îmi vorbește cu înflăcărare despre scriitorul lui favorit, Ramon Pérez de Ayola. Îl întreb cîte ceva despre acest

Scanned with CamScanner

scriitor, pe care nu-l cunosc. Îmi spune că din opera lui se degajă o forță morală puternică. Dar, între timp, iată, am ajuns la Puerta del Sol. Mai schimbăm cîteva cuvinte, apoi se înclină și mă părăsește, dorindu-mi să mă simt cît mai bine în Spania și să-mi placă frumusețile naturii și cele făurite de om.

Cîte asemenea chipuri întîlnești de-a lungul unei călătorii, siluete fugitive, abia conturate adesea! Unele îți rămîn întipărite în minte, altele se șterg, dispar, le urmărești în gînd, te întrebi care le este viața și apoi rămîn în trecut.

Din Avenida José Antonio se ajunge ușor în toate colțurile Madridului. Mă îndrept spre Plaza de España. De acolo, pe străzi mărginind grădinile Sabatini și Campo din jurul Palatului Regal, lăsînd în urmă Estacion del Norte (Gara de Nord), ajung la Passeo de la Florida, unde se află o bisericuță, San Antonio de la Florida, Panteonul lui Goya. Aici este înhumat artistul, iar tavanul îți oferă o neîntrecută frescă pictată de Goya. Nu se poate vizita însă decît de la ora zece. Eu am ajuns prea devreme, nu e decît nouă, așa că mă plimb pe străzile din jur. E o dimineață strălucitoare, perfectă, cu același cer uluitor care îți strecoară parcă forțe noi în suflet și te îmbie la fapte cutezătoare, cerul de care m-am bucurat în tot timpul ședерii mele la Madrid. Gospodinele trec grăbite după cumpărături, pe străzi se simte mișcarea obișnuită primelor ore ale dimineții. Manzanares își poartă apele pe lîngă arbori cu crengi groase. Mai departe se ridică blocuri noi, clădiri zvelte. Privesc lumea care trece în jurul meu, ajung pe străzi mai puțin umblate, totul în jur e învăluit în liniște și frumusețe.

...tout n'est qu'ordre et beauté
luxe, calme et volupté.

Mă uit la ceas, mă reîntorc agale prin poleiala luminii de toamnă amestecată cu albastrul limpede al cerului spre luminile și culorile lui Goya. Mă gîndesc la sufletul tragic și pasionat al pictorului, la existența lui picarescă, fastuoasă și dramatică, la cei pe care îi frecventa, de la

Scanned with CamScanner

capetele încoronate pînă la ultimii dezmoșteniți ai vieții, la fervoarea lui în prietenie ca și în dragoste, la complexitatea personalității sale. Am ajuns, ușile sînt acum larg deschise, dar nu e nimeni și mă bucură gîndul că voi putea contempla în liniște pictura sa murală. Infinite nuanțe de galben, albastru, cu urme ușoare de roșu, totul e aerat, diafan, suav, fiecare chip își are expresia proprie, brațele sînt larg desfăcute, uneori mîinile se strîng pe piept, pleoapele se lasă pe globul ochilor și privirile tind spre o verticală indefinită. Ce simfonie nesfîrșită de culori ! Fiecare pictor are o anumită afinitate pentru o culoare, pentru unele descompuneri ale luminii. Galbenul și albastrul de aici sînt destrămate în atîtea nuanțe, totul e vaporos, se țes minunate construcții impalpabile. Făpturile acelea par prinse în mișcare, asemenea norilor care colindă cerurile. Îmi amintesc că la sfîrșitul lungii sale vieți, Goya își luase ca deviză cuvintele „aun aprendo" (Învăț mereu).

Mă reîntorc pe aceeași cale pe care am venit pînă la marginea grădinilor din jurul palatului. Mă hotărîsem să nu-l vizitez. Am văzut atîtea palate și castele în viața mea și prin asemenea vizite nu mă simt niciodată mai îmbogățită sufletește. De fapt toate aceste locuințe senioriale și regale sînt cam la fel. Palatul din Madrid nu e foarte vechi, cuprinde vreo două secole de istorie. Așa cum o contemplu, pe dinafară, clădirea pare impunătoare, cu acele grădini care se întind la poale, asemenea unei ofrande. De sus, de pe terasă, privirile se pierd pînă departe peste nenumărate clădiri și turle ; orizontul e larg, lung, variat, deschis. Spaniolii se mîndresc, spunîndu-ți că este considerat ca unul dintre cele mai frumoase edificii din Europa, ridicat pe locul vechiului Alcazar al Casei de Austria mistuit de flăcări în 1734. Îmi schimb gîndurile și mă îndrept spre intrare. Zidurile se ridică semețe din piatră de Colemar și granit de Guadarrama. De la intrare ești întîmpinat de tinere fete în uniforme, cu mănuși albe, foarte elegante, care te însoțesc, dîndu-ți toate explicațiile. Marea scară impunătoare este opera lui Giaquinto. Sala halebardierilor este împodobită cu tapiserii flamande. Trecem prin mai multe saloane elegante, pretutindeni tablouri și opere de artă : apartamentele re-

Scanned with CamScanner

gilor, salonul porțelanurilor, marea sală unde se dau banchetele de gală, capela, opera lui Ventura Rodriguez, apartamentele particulare ale ultimilor monarhi, păstrate întocmai cum erau cînd au fost părăsite. Sala tronului are plafonul pictat de Tiepolo. Trecem pe lîngă colecții de porțelanuri de Retiro, Sèvres, Saxa, apoi minunate tapiserii. Există și o farmacie regală păstrată întocmai cu tot soiul de mojaruri, șipuri, cutii, borcane. Un istoric al științelor farmaceutice ar avea acolo un larg cîmp de cercetare. Mai există și un muzeu al caleștilor regale și o sală a armoariilor, dar acestea nu mă interesează.

Zăbovesc puțin prin grădina palatului, pășesc apoi din nou pe stradă. E ora amiezei și lumina e mai tare, mai vie. Nu departe se ridică cupola bisericii San Francisco. Pătrund în interior, unde una din capele e pictată de Goya.

Mă pierd din nou în mulțimea de pe străzi. Madridul este un oraș care îți insuflă în mod natural energie, bucurie, te face să-ți uiți gîndurile, te îndeamnă la plăcerea de a trăi minutul prezent, îți dă sentimentul măreției și al demnității, emoția confruntării imediate a trecutului cu prezentul. S-a spus adesea că Madridul nu oferă trăsăturile specifice ale Spaniei și că ar fi cel mai „puțin spaniol" dintre toate orașele. Îmi vine în minte Hemingway care declara că de vreme ce Madridul este un imens creuzet al întregii Spanii și oferă vizitatorului o varietate de stiluri de viață este de fapt cel mai spaniol dintre toate orașele. Într-adevăr fiecare clipă, fiecare pas îți dezvăluie treptat-treptat întreaga Spanie.

În fața ochilor mi se conturează imaginea celor două civilizații care au dăinuit aici la apogeul și crepusculul uneia din cele mai puternice monarhii din lume. Revăd nenumăratele etape ale istoriei începînd cu grupurile celte și iberice, legiunile romane, cavalerii franci, aragonezi și castilieni, vitejii lui Carol cel Mare, cortegiile Isabelei și ale lui Carol Quintul, halebardierii lui Filip. Mă gîndesc la pictura lui Velásquez, Goya sau El Greco, iar undeva se profilează parcă silueta sublimă, fantastică a lui Don Quijote, simbol al Spaniei arzătoare al cărei popor muncește și își clădește viața în tradiția bogată a trecutului.

Scanned with CamScanner

VECHI ŞI NOI PIETRE ROMÂNEŞTI

Pe cînd scriam ultimele pagini din aceste note de călătorie, o scrisoare de peste mări şi ţări îmi aducea vestea că o prietenă, din Anglia, pe care de vreme îndelungată încerc să o conving să vină în România, în fine s-a hotărît să întreprindă această călătorie. Îmi pune o condiţie. Nu intenţionează să se înscrie într-o obişnuită excursie turistică, ci doreşte să-i stabilesc eu traseul prin acele locuri care îmi sînt mie dragi. Nu vrea să i se ofere ghiduri.

Grea încercare. A cunoaşte frumuseţea rămîne o experienţă atît de subiectivă... Fiecare loc pe care-l îndrăgesc eu, în mod special, pe pămîntul ţării mele poartă în el mai mult decît o simplă frumuseţe, fie ea naturală, fie una făurită de mîini iscusite, el are o anume putere de evocare, o anumită legătură cu o infinitate de împrejurări, de stări. Toate acestea nu le pot simţi decît eu, nu au valoare decît pentru mine. De fapt nu m-am gîndit niciodată să inventariez locurile îndrăgite, ori să le clasez. Iată, deci, acum un prilej să-mi găsesc un răgaz să mă reculeg, să mă aplec asupra trecutului şi să văd ce meleaguri au o mai mare rezonanţă în sufletul meu, care au fost momentele cele mai apropiate de mine cînd m-am găsit într-un anume spaţiu.

Primul gînd se îndreaptă firesţe spre Iaşi, unde m-am născut şi mi-am trăit primii ani ai copilăriei. Desigur, la Iaşi o voi duce mai întîi pe Pamela. Cîte am să-i arăt şi să-i povestesc acolo ! Oraşul universitar pe care-l voi asemui cu Oxfordul şi ea va înţelege atunci cu atît mai bine ce este Iaşul. Îi voi arăta ctitoriile voievodale, îi voi vorbi despre Cuza, despre Kogălniceanu, despre Unire. Acest mare act naţional care s-a săvîrşit în oraşul meu natal şi despre faptul că, o dată cu Unirea, Iaşul a renunţat la toate „avantajele", pe care le putea avea o capitală, în favoarea Bucureştiului, oraş mai nou. Pamela va afla că totuşi oraşul a păstrat mai departe tradiţia culturală, strălucind prin Vasile Alecsandri, Kogălniceanu, Conta, Eminescu şi atîţia alţii, ca şi scriitori din secolul nostru : un Sadoveanu, Topîrceanu, Otilia Cazimir, Ibrăileanu, Ionel Teodoreanu, Codreanu, căci toţi aceştia fac

Scanned with CamScanner

parte din ființa mea și, dacă vrea să cunoască locurile dragi mie, va trebui să afle cîte ceva și despre oamenii legați de aceste locuri. Nu va fi vorba de o simplă călătorie, ci de una spirituală. Vom întoarce împreună pagini de istorie a țării, pagini de istorie literară. Vom bate ulițele vechii urbe moldovene, vom privi casele, grădinile, vom vorbi de tot ce este legat de ele, vom parcurge nenumărate căi de comunicare cu trecutul orașului, ne vom plimba la Breazu, la Cetățuia și la Bucium, prin acele locuri pe unde altădată se revărsau apele mării Sarmatice, și de pe colinele din jurul orașului ne vom lăsa privirile să rătăcească peste zidurile și turlele de la poale. Un profesor italian, venit la Iași, în copilăria mea, compara orașul cu așezarea lui, cu Florența. Vom sta mai mult la Iași, căci acolo știu eu fiecare colțișor.

De la Iași vom porni spre Agapia. Cît de bine revăd drumurile într-acolo, din anii copilăriei. Iată șoseaua prăfoasă, fînețele pline de margarete, șipotul de la cotitură. Apoi dintr-o dată drumul se taie drept, urcă încetișor și în față apare turla cu bolta-i mare. Pătrundem în incintă, de sus, din clopotniță, Rogojină bate toaca cu mîini de mare maestru, ecoul dulce și armonios se pierde departe în pădure. Mă gîndesc cît i-ar fi plăcut lui Yehudi Menuhin să-l audă. Rogopină era un artist, ca atîți alți țărani români. Întreaga construcție din jur, în stil tipic moldovenesc, ne întîmpină plină de armonie. Arhondaricul e alb, proaspăt spoit, curtea e acoperită de o iarbă verde, deasă, întretăiată de dale de piatră, iar floxul, eliotropul, rezeda și daliile rîd împrăștiindu-și culorile în grădina dintr-un colț al incintei. În interiorul zidurilor, inegalabilele picturi ale lui Grigorescu.

Ne vom duce pe valea pîrîului, acolo unde cu o ceată de copii ne pierdeam în jocuri interminabile. Poate voi găsi și cei patru brazi în margine de pădure, chiar deasupra pîrîului, unde-mi durasem coliba. O mai fi oare piatra aceea mare în mijlocul vadului, unde fusesem fotografiată cu doi pisici ?

Vom merge pe jos la Văratec, prin pădure. Pe acolo întreprindeam explorări călare pe Puiu, dus de căpăstru de „Moșu cu Calul", iar cînd făceam cîte un popas, Moșul scotea din traista lui un măr mare, roșu și-l scobea cu un briceag făcîndu-mi un pocal. Uneori îi înfigea o crenguță

Scanned with CamScanner

drept toartă — Moșul mai scotea din „traista-i miraculoasă" castraveți murați, înfășurați cu grijă în foi de varză, pe care-i mîncam cu mămăligă rece. Ce bunătate ! Acasă nu aș fi pus gura pe așa ceva pentru nimic în lume, dar acolo în pădure erau un deliciu ! Păstrez și acum clar în minte chipul său. O față pătrată, brăzdată, o frunte lată, nasul lung, ochi căprui deschis, păr cărunt în plete, urechi mari, blegi, depărtate de cap, mîini solide cu degete noduroase, bătătorite de trudă, o piele cenușie. Moșu' avea o pălărie de o formă curioasă, cu un bor lat, cam strîmb, așa, în valuri. Pălăria fusese la origine neagră, dar se vede că soarele, vîntul, ploile și praful îi schimbaseră culoarea, acum bătea mai mult în verzuliu, cenușiu. Puiu, săracul, era o mîrțoagă sură la culoare, cu coama și coada negre, cu un aer plictisit și mă purta, la pas, abia mișcîndu-și picioarele prin praful și pietrișul șoselei sau suia încetișor, dar sigur, potecile înguste care se tăiau prin pădure. Uneori, Moșul mă invita la el acasă, în satul lui, la Filioara, mai departe de Agapia, aproape de Văratec. Era o zi mare aceea în care Moșul sosea cu Puiu înhămat la o căruță. N-am înțeles niciodată de ce Puiu era mai vesel și mai zglobiu cînd trăgea căruța, decît atunci cînd mă purta pe mine pe spate. Așa că o porneam spre Filioara — ce aventură ! — cu Moșu în căruța trasă de Puiu, lăsînd în urmă nori de praf, zdrăngănind și hurducîndu-ne. Moșul locuia împreună cu fiul lui, invalid de război. Cu singura mînă validă, acesta cioplea tot soiul de rame și cutii din lemn. Nu-mi amintesc dacă avea și alți copii, nici pe nevasta lui nu o mai ținea minte cum arăta. Casa avea o livadă cu meri în spate, unde-mi plăcea să mă joc. Pentru vizita mea, venea doar „Cocuța", se făceau și unele pregătiri, se scotea afară o măsuță mică, rotundă, pe care „Baba" așternea o față de masă albă și aducea într-o chisea de dulceață smîntînă, uneori turtă dulce, alteori mălai și cîteodată alivenci pe frunze de nuc. Ce delicii ! Dacă m-ar fi văzut mama, pe care o necăjeam întotdeauna cu mofturile mele ! ? Ce păcat că nu o mai pot duce pe Pam la „Moșul cu Calul", la Filioara. Dar nici el și nici Puiu nu mai sînt. Oare casa mai există ?

Dar prisaca din satul Agapia o mai fi oare, cu gardul acela asemenea unui zid, cu acoperiș din șindrilă ? Ce miere era acolo !

Scanned with CamScanner

Pe Muncelul de la Agapia însă ne vom putea urca. Muncelul era pe jumătate împădurit, cu vîrful pleșuv. Acolo mă duceam cu tata. Era una din excursiile importante ale vieții mele, la fel ca și drumul la Filioara. Ne urcam prin spatele casei unde locuiam, pe la Bogoslov, și treceam pe lîngă cocioaba lui moș Florea, un tăietor de lemne cu nasul mereu roșu, purtînd și vara căciulă. El spunea tot felul de snoave și tatei îi plăcea să-l asculte. Sus, pe Muncel, se afla o stînă de unde cumpăram caș. De acolo privirile se pot pierde pînă departe, peste vîrfurile negre ale pădurilor de brazi, pînă spre apele Ozanei.

O dată pe săptămînă, pe la patru după-masa, își făcea apariția un băiețandru cu un coș mare pe braț, plin cu niște cornuri mari, lucioase cu bucățele de zahăr pe ele. Acesta venea de la Văratec prin pădure.

Ne vom duce la Humulești, la casa lui Creangă și îi voi vorbi Pamelei despre marele nostru scriitor. Aici, în spațiul lui, de care nicicînd și niciunde nu s-a desprins, aici, prietena mea îl va înțelege foarte bine.

„Dragi-mi erau tata și mama, frații și surorile și băieții satului, tovarășii mei din copilărie cu care în zilele geroase de iarnă mă desfătam pe gheață și la sărbători, iar vara în zilele frumoase de sărbătoare, cîntînd și chiuind cutreieram dumbrăvile și luncile umbroase (...) țarinile cu holdele, cîmpul cu florile și mîndrile dealuri...“

Și-i voi arăta „vestita Cetatea Neamțului, îngrădită cu pustiu și acoperită cu fulger“. Îi voi spune cîte ceva despre Bolintineanu și legendele sale istorice, subliniindu-i sentimentele patriotice de care era animat poetul.

Apoi va afla despre Ștefan cel Mare și faptele lui de vitejie, despre ctitoriile Domnului moldovean. Cîte pagini de istorie vom întoarce împreună ! Și va putea simți forța, demnitatea, noblețea și vitejia acestui popor.

Vom merge la Putna, marea ctitorie a lui Ștefan. N-am mai fost la Putna de foarte mult timp, iată acum un prilej bun pentru mine să merg. Sub zidurile atît de armonioase ale monumentului arhitectonic, îi voi vorbi despre o glorioasă domnie întru nimic mai prejos decît cea a unor principi eroici, deveniți... literatură și personaje în filme și seriale de televiziune. Ștefan cel Mare a intrat în textele fără de moarte ale literaturii populare și în paginile celor mai de seamă scriitori !

Scanned with CamScanner

De la Agapia, unde ne vom întoarce, vom pleca, peste dealul Balaurului, la Piatra Neamț, oraș vechi, încărcat de istorie, și oraș modern, o încîntătoare stațiune climaterică. Așa ceva nu se vede în Anglia. De la Piatra Neamț vom putea merge la Durău, la Bicaz și apoi ne vom îndrepta spre București prin Brașov. Mă gîndesc la plimbările pe sub Tîmpa, la Livada Poștei, spre Warte, în Schei, la stîncile sau pietrele, nu mai știu, ale lui Solomon, sus la Poiana. N-am mai fost demult la Brașov. Mi-e și frică de iminenta întîlnire. Nou prilej de emoții, de aduceri aminte. Acest oraș este foarte mult legat de viața mea, începînd din copilărie și pînă în anii maturității. Am mai spus-o în aceste pagini. Există pentru mine o seamă de locuri de care mă leagă prea multe amintiri și de care, paradoxal, fug. Și totuși trebuie să o duc pe Pam în acest prea frumos oraș. Cîte are de văzut la Brașov ! Fiecare stradă, fiecare colț este plin de pitoresc. Vom vizita Biserica Neagră, unul din cele mai reprezentative exemplare ale arhitecturii gotice din România. Stilul gotic german, în faza lui finală, cred că e cel al Bisericii Negre. N-am cercetat niciodată acest aspect. Este mai mult o impresie. Îmi amintesc că aici se păstrează și un număr important de covoare, peste o sută (și dintr-o dată mă duc cu gîndul la catedrala din Köln ; și acolo am văzut atît de multe covoare). În față cred că este statuia lui Honterus, marele umanist. Mă gîndesc la tiparnița și școlile înființate de acesta, la diferitele lucrări cu caracter istoric, geografic, juridic pe care le publica, ca și la primele foi ale lui Barițiu, Gazeta Transilvaniei și Foaia pentru minte inimă și literatură.

Străzile care urcă mereu, pe la poalele Tîmpei, sînt pline de liniște și la fiecare pas îți pot dezvălui aspecte neașteptate, pătrunse de poezie.

Cînd am fost ultima oară, orașul era deosebit de animat de mulțimea studenților care aduceau un suflu nou de viață, tinerețe și multă culoare.

Vom merge și la Poiana. Cu spațiile ei deschise, cu hotelurile ei moderne, cu munții impunători din jur, e o stațiune care poate rivaliza cu oricare din Elveția.

Și cu ce să mai completez caleidoscopul românesc pentru Pam ? Brâncuși, evident ! Brâncuși, atît de cunoscut

Scanned with CamScanner

și apreciat în Anglia. Va dori desigur să vadă meleagurile natale ale sculptorului. Tîrgu Jiu e, aparent, un oraș oarecare. Dar *Coloana fără sfîrșit*, *Masa tăcerii* și *Poarta sărutului* îi conferă dimensiuni universale. Trebuie să le vadă și trebuie să ajungă apoi la Hobița natală. În drum, un popas la Cozia, ctitoria lui Mircea. Bun prilej să-i vorbesc despre vitejia voievodului muntean, despre ctitoriile sale și însemnătatea domniei acestuia. În acel început de secol al XV-lea, Mircea lăsa o țară cu hotare întinse, bine consolidată din punct de vedere intern și extern, o țară independentă care se bucura de un mare prestigiu în Europa. Mă bucur cînd am prilejul să-i vorbesc unui străin despre Ștefan și Mircea, despre Mihai Viteazul, voievozii pentru care am cea mai mare admirație, la care țin cel mai mult, figurile cele mai frumoase ale acelor timpuri. Și dacă-i vorbesc despre Mircea îl voi aminti și pe Eminescu și portretul pe care poetul îl face voievodului. Sînt versuri care întotdeauna mă emoționează adînc. Ce imagine frumoasă a patriotismului poetului :

„De un moșneag, da, împărate, căci moșneagul ce privești
Nu e om de rînd, el este Domnul Țării Românești"

Și mai departe Mircea amintește de istoria de luptă străveche pentru apărarea țării :

Împărați pe care lumea nu putea să-i mai încapă
Au venit și-n țara noastră de au cerut pămînt și apă
Și nu voi ca să mă laud și nici că voi să te înspăimînt
Cum veniră se făcură toți o apă și un pămînt

Și mai apoi acel cîntec de iubire înălțat de unul din fiii domnului, după tumultul și înverșunarea luptei, aducînd atîta lumină și căldură, atîta tihnă și seninătate :

De din vale de Rovine,
Grăim, Doamnă, către tine
Nu din gură, ci din carte

Cîte locuri, bogate în amintiri istorice glorioase ! Și pentru că vom trece pe la Cozia îi voi vorbi și despre Grigore Alexandrescu care a străbătut aceste meleaguri,

Scanned with CamScanner

cînd pe jos, cînd călare. El a vizitat mănăstirile și locurile unde odinioară Mircea a purtat lupte, a evocat umbra marelui domnitor, ca și vitejia pandurilor lui Tudor, căzuți alături de oștenii lui Ipsilante, în lupta împotriva turcilor. Îi voi vorbi despre dorința poetului ca prin versurile lui să redeștepte în conștiința contemporanilor năzuința spre independență națională. Ce bun prilej să-mi mai amintesc de Alexandrescu și de Ghica. Să subliniez tăria de caracter a poetului, care nu s-a lăsat ademenit de hatîrurile domnești, refuzînd să fie numit poet al curții.

Și apoi vor urma cîteva zile la București. Sau poate vom începe cu Bucureștiul ? !

Arareori mi-a fost dat, atunci cînd străbat străzile Bucureștiului, să privesc atentă în jur la clădiri, la monumente, la piețe. Întotdeauna sînt grăbită, preocupată, nu am timp să vizitez, pe îndelete, orașul pe care doar cred că-l știu. Îmi dau totuși seama că-mi este necesar un anumit răgaz ca să-i surprind farmecul și frumusețea din amestecul de stiluri, să-i dezvălui tainele, să-i aflu propria identitate. Deci acum voi începe să parcurg străzile cu ochii larg deschiși. Mi-aduc aminte că altădată o porneam de pe malul lacului Tei, și ajungeam la Floreasca și de acolo, mai departe, pe malul Herăstrăului, ieșeam pe șosea, la podul Băneasa. Era o plimbare lungă, pe care o făceam la întoarcerea din concediu, în zilele de început de toamnă, cînd încă vroiam să mă mai bucur de ultimele raze de soare calde. Asta era tot ! Voi încerca acum să străbat bulevardul Republicii, Calea Moșilor, strada Plantelor, Popa Nan, Delea Veche, Delea Nouă, Dudești, străzile Mircea Vodă, Anton Pan. Pe toate acestea se înșiruie o seamă de case stil, cu sculpturi, volute, marchize, grădini echilibrate, reflectînd o viață armonioasă. Ele, ca și altele au înfruntat timpul și fac parte din zestrea orașului.

Alături de marile lucrări urbanistice din ultimii treizeci de ani s-au dat la iveală aspecte ale vechilor pietre ale orașului cu întreaga lor atmosferă. Dezgroparea și edificarea zonei Curtea Veche, reconstituirea faimosului han al lui Manuc, restaurările de case vechi din jurul străzii Lipscani, din cartierul Sf. Vineri, Lucaci, Văcărești, Labi-

Scanned with CamScanner

rint au prilejuit o mai bună cunoaștere și înțelegere a trecutului orașului.

Și mă gîndesc la picturile și desenele unui Luchian, Tonitza, Steriade, Bunescu, Ghiață care au evocat case vechi bucureștene, uliță, magazine, cafenele de altădată, trecutul orașului cu toate nuanțele lui, știind să-i prindă adevărul, farmecul și contrastele. Mă mai gîndesc la călătorii străini care au trecut prin urbea lui Bucur și și-au notat impresiile. Paul din Alep sau del Chiaro, secretarul lui Brâncoveanu, admirau zidurile „minunate ca eleganță și încîntătoare la privire" ori hanurile orașului în care vedeau o „asemănare cu mănăstirile italiene".

O voi duce pe Pamela la vechi locuințe aflate pe Mircea Vodă sau pe Șerban Vodă, case cred de prin secolul al XIX-lea, și apoi atîtea și atîtea alte mărturii ale arhitecturii naționale românești, de la începutul secolului, cu tradiționalele foișoare, prezentînd un anumit joc foarte pitoresc al acoperișurilor, cu scări exterioare și frumoase balustrade din piatră sculptată. Îmi reproșez de cîte ori am trecut fără să arunc nici o privire sau de cîte ori nu am intrat, copleșită de treburi care mă împiedicau să văd frumosul, în edificiul care adăpostește Institutul de Istoria Artelor de pe Calea Victoriei. Motivele și decorațiile amintesc arhitectura perioadei brâncovene. Cine ar putea privi aceste giuvaieruri fără să rămînă adînc impresionat ?

O voi duce însă pe Pamela să vadă și alte case, sper că mai există, căci nu am fost de mult pe acolo, acelea care mi se par că vădesc trăsături definitorii pentru fizionomia vechiului oraș. Am în minte casele mai modeste, dar nu mai puțin frumoase, pitorești care îmbogățesc patrimoniul artei noastre populare. Este, de exemplu, o casă, tot pe strada Mircea Vodă, nu știu la ce număr, imagine a locuinței populare românești. Fațada are o prispă, un fel de portic în fața intrării, dacă așa se cheamă, cu largi arcade sprijinite pe stîlpi de lemn cu sculpturi. Cred că în interior împărțirea este cea clasică : o sală centrală cu patru încăperi de o parte și alta. Poate umbla Pam în Anglia toată și Scoția, în lung și în lat, și o asemenea casă nu întîlnește !

Scanned with CamScanner

Ne vom purta pașii pe diferite străzi centrale, pentru a vedea înfăptuirile unor arhitecți ca Ion Mincu și P. Antonescu. Aceștia s-au străduit ca în edificiile nenumărate pe care le-au construit, pe lîngă numeroasele case de locuit, putînd rivaliza cu construcțiile neoclasice contemporane, să păstreze elementul tradițional românesc.

Vom parcurge străzi vechi din acelea care cotesc, urcă, coboară, mai departe de centru, mai puțin știute, pe Olteni, pe Banu Mărăcine, la ora cînd umbrele se întretaie cu luminile care mai stăruie pe sub streșini, pătrund prin vreo cornișă și se împletesc în dantelăria balcoanelor.

Vom sui și dealul Patriarhiei. Îmi place să-l privesc de jos, mai ales în zilele de început de toamnă. Această colină mi se pare cea mai frumoasă dintre toate cele din jurul Dîmboviței. Mă încîntă campanila singuratică din capul dealului, asemenea unui arc de triumf.

Sînt încă alte și alte locuri din cuprinsul orașului pe care le îndrăgesc, dar niciodată nu poate fi timp pentru tot ce ai dori să împlinești.

Alături de orașul vechi îl vom colinda și pe cel nou. În primul rînd, în Drumul Taberei, cel dintîi dintre noile cartiere, un oraș satelit de fapt, cel mai frumos, cel mai armonios, cu spații verzi nesfîrșite, cu mase de flori și tufișuri, cu alei șerpuitoare, cu imobile de proporții armonioase și avîntate. Aici și aerul e mai pur, orizontul mai vast. Da, cred că Drumul Taberei este cel mai izbutit dintre toate cartierele noi.

Dar noul București nu cuprinde numai noi și diverse cartiere de locuințe, cu spații verzi și centre comerciale, mai numără și multe edificii : școli, institute de învățămînt și cercetare, spitale, mari magazine. Trebuie să-i arăt de asemenea Teatrul Național și Opera. Poate se va nimeri atunci o reprezentație cu *Oedip* al lui Enescu. Menuhin, în cartea lui *Muzica Omului*, subliniază ce reprezenta această operă pentru maestrul său și cît s-a străduit Enescu ani de-a rîndul purtînd cu el partiturile prin turnee și rămînînd aplecat asupra acestora tîrziu în noapte, după spectacole. Mi-ar place să știu că Pam va putea auzi această operă tumultuoasă, dramatică.

După cîteva zile va putea descoperi atît în pietrele vechi, cît și în cele noi atmosfera orașului, cu specificul

Scanned with CamScanner

și farmecul lui, iscusința mîinilor celor care au durat clădiri și au tăiat artere, au modelat monumente, au sădit pomi, au plantat flori. Va putea duce cu ea o imagine complexă în care trecutul se împreună armonios cu viitorul, modernul cu tradiția, unde elementele folclorice dăinuie mereu vii. Un oraș vechi și nou animat de forța locuitorilor săi care clădesc mereu alte și alte edificii, înalță noi monumente. Imaginea orașului va fi completată cu aceea a locurilor din țară, pe unde a trecut. Un tur atît de rapid, evident, nu-i va da posibilitatea să judece în adînc oamenii și locurile, totuși își va putea forma o părere și își va făuri o imagine personală, așa cum ne făurim toți, cînd străbatem alte meleaguri, țesută din realitate, dar care ne aparține în exclusivitate. Din *imagini*, *chipuri* și *priveliști* va ajunge să ne cunoască și atunci, cu siguranță, ne va respecta mai mult, ne va aprecia mai mult, ne va iubi.

Scanned with CamScanner

CUPRINS

SUB SEMNUL AMINTIRII ŞI AL CUVÎNTULUI . . . 5

— Scrisorile Otiliei Cazimir 6
— „Top“ 12
— Cu Ibrăileanu, la Agapia 18
— La Cezar, la Buşteni 22
— De vorbă cu Alexandru Philippide 35
— Cu John Wain, la Oxford 42
— Ultimul curs al lui Roland Barthes, la Collège de France 58

SUB SEMNUL ARTELOR PLASTICE 71

— *Nomazii* şi *Pribeagul* lui Băncilă pictorul copilăriei mele 72
— Brâncuşi, la Galeria Tate 75
— Hogarth şi casa din Chiswick 84
— Amsterdamul şi muzeele sale 91
— O zi la Haga 101
— Rubens şi Anvers 113
— Cîteva ore la Prado 122
— Opere ale lui Picasso nevăzute încă 129

SUB SEMNUL NATURII 139

— Într-o vară, la Tomeşti 140
— Pe coasta Mării Negre, în Bulgaria 146
— Peisajul englez 152
— Parcurile şi scuarurile Londrei 167
— Pe malul Lémanului 177

SUB SEMNUL PIETRELOR VECHI ŞI MODERNE . . . 183

— Regăsire, la Iaşi, după un lung răstimp 184
— Imagini londoneze 194
— Două oraşe : Pinner şi Bath, două experienţe 214
— Cîteva zile la Edinburgh 227
— München, capitală a Bavariei 237
— Oraşul celor trei coline 247
— Pe străzile Madridului 253
— Vechi şi noi pietre româneşti 264

Scanned with CamScanner

editura sport-turism

„Impresiile de călătorie formează o specie deosebită și bine caracterizată în ansamblul literaturii. Ele aparțin deopotrivă descripției, povestirii și informației. Nu trebuie să alunece prea mult în nici una din acestea ; e mai bine să se țină seamă în alcătuirea unei cărți de călătorii de caracterul unei astfel de cărți, care este dublu, privind atît observația obiectivă, cît și atitudinea subiectivă a autorului. Cu alte cuvinte o carte de impresii de călătorie, ca să-și îndeplinească bine scopul, trebuie să conțină din belșug și în chip nesilit interpretarea unui material văzut și bine observat, puterea de interpretare fiind însușirea principală a acestui fel de scriere".

Alexandru Philippide

Scanned with CamScanner